SOSYOLOJİ

Memet ZENCİRKIRAN

DORA
2016

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **vii**
ÖNSÖZ ..... **xv**

1. BÖLÜM
SOSYOLOJİ: TANIM VE İÇERİK

Sosyoloji 1
Sosyoloji İle İlgili Temel Bazı Kavramlar 2
Toplum 2
Toplumsal Eylem 3
Toplumsal Kurum 6
Toplumsal Değişme 9
Sosyolojik Bakış Açısı Geliştirmek 10
Sosyolojik Bakış Açısına Bir Örnek: Suç Üzerinden Toplumsalı Çözümlemek 11
Sosyolojinin Kazandırdıkları 13
Sosyolojik Muhayyile 13
Sosyoloğun Paradoksu 16
Sosyolojik Yaklaşımdaki Değişim: Makrodan Mikroya 17
Sosyoloji ve Toplumsal Gerçeklik: Çoklu Perspektiflerin Kabulü ve Farklılıkları Anlamak 20

2. BÖLÜM
SOSYOLOJİ, KISA BİR TARİHÇE: SOSYOLOGLAR, YAKLAŞIMLAR

Sanayi Devrimi ve Sosyolojinin Bir Bilim Dalı Olarak Ortaya Çıkışı 23
Fransız İhtilali ve Siyasal Alanda Yaşanan Dönüşümler 27

Sosyolojinin Öncü İsimleri 28
Auguste Comte 30
Emile Durkheim 32
Karl Marx 39
Max Weber 44
Modern Sosyoloji Yaklaşımları 48
Yapısal Fonksiyonel Yaklaşım 48
Çatışma Yaklaşımı 51
Sembolik Etkileşimcilik Yaklaşımı 53

3. BÖLÜM
KÜLTÜR

Kültür 57
Maddi Kültür 58
Maddi Olmayan Kültür 58
Kültürel Gecikme/ Kültürel Boşluk 60
Kültür Şoku 61
Kültürün İşlevleri 63
Kültürün Öğeleri 63
Değerler 63
Normlar 65
Semboller 66
Dil 67
Gelenekler 68
Yaptırım ve Cezalandırma 70
Kültür İle İlgili Bazı Temel Kavramlar 71
Yüksek Kültür 71
Popüler Kültür 71
Alt Kültür 73
Karşı Kültür 74
Etnosantrizm / Kültürel Taassup 74
Kültürel Görelilik 75

Çok Kültürlülük 75
Kültürel Değişme 77
Küreselleşme ve Kültür 80

4. BÖLÜM
TOPLUMSALLAŞMA

Toplumsallaşma 83
Toplumsal Rol 86
Statü 88
Toplumsallaşma ve Kişilik 89
Sigmund Freud - Yapısal Kişilik Kuramı 90
George Herbert Mead - Sosyal Benlik ve Rol Alma 92
Toplumsallaşma Evreleri 96
Çocukluk 96
Ergenlik 96
Yetişkinlik 97
Yaşlılık 98
Toplumsallaşmanın Temel Aracıları 100
Aile 100
Kreşler 100
Okul 101
Arkadaş Çevresi 102
Kitle İletişim Araçları 102
Çalışma Hayatı ve Örgütler 104
Din 105
Devlet 105
Toplumsallaşma ve Yeni Kişilik Yapısı 106

5. BÖLÜM
TOPLUMSAL GRUPLAR

Toplumsal Gruplar 109
Birincil Gruplar 110
İkincil Gruplar 110
İç Gruplar 112
Dış Gruplar 112
Referans Grupları/ Kişileri 114
Biçimsel /Formel Gruplar, Biçimsel Olmayan / İnformel Gruplar 115
İnsanların Gruplara Katılma Nedenleri 116
Grup–Birey Etkileşimi: Grupların Birey Üzerindeki Etkileri 122
Gruplarla İlgili Bazı Önemli Vurgular 126
Grup Normları 126
Grup Rolleri 126
Statü 127
Grup Liderliği 127
Otoriter Lider 128
Demokratik Lider 128
Ayrımcılık 129
Pozitif Ayrımcılık 130

6. BÖLÜM
TOPLUMSAL TABAKALAŞMA VE EŞİTSİZLİK

Toplumsal Tabakalaşma 131
Kölelik 131
Kast 134
Zümreler 136
Sınıf 137
Statü 139
Toplumsal Hareketlilik 140
Türkiye'de Tabakalaşma ve Eşitsizlik Üzerine 146

Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksulluk 149
Toplumsal Cinsiyetten Kaynaklanan Eşitsizlikler 154

7. BÖLÜM
AİLE

Aile 159
Ailenin İşlevleri 159
Geniş ve Çekirdek Aile 161
Değişik Boyutlarıyla Aile ve Evlilik Tanımlamaları 164
Günümüzde Ailelerde, Evliliklerde ve İlişkilerde
Yaşanan Dönüşümler 167
Türkiye'de Aile, Evlilik ve İlişkilere Yönelik Bazı Vurgular 173

8. BÖLÜM
EĞİTİM

Eğitimin İşlevleri 185
Eğitimin Tarihsel Gelişimi 189
Sanayi Toplumunda Eğitim 189
Bilgi Toplumunda Eğitim 193
Türk Eğitim Sistemi ve Sorunları 198

9. BÖLÜM
SİYASET

İktidar 207
Otorite 208
Devlet 210
Egemenliğin Kaynağına Göre Devlet Şekilleri 211

Monarşi 211
Cumhuriyet 212
Demokrasi 214
Sosyalist Cumhuriyet 215
Sosyalizm 215
Otoriterizm 216
Totalitarizm 218
İktidar Elitleri / Seçkinleri 222
Baskı Grupları 223
Yeni Toplumsal Hareketler 224

10. BÖLÜM
TOPLUMSAL SAPMA VE SUÇ

Toplumsal Sapma ve Suç 231
Suça Yönelik Yaklaşımlar 235
Yapısal Fonksiyonel Yaklaşım 235
Sembolik Etkileşim Yaklaşımı 239
Çatışma Yaklaşımı 242
Suç Türleri 243
Küreselleşme Süreci ve Suçun Yükselişi 246
Türkiye'de Sapma ve Suç 248

11. BÖLÜM
ÇALIŞMA HAYATI VE ÖRGÜTLER

Tarım Toplumlarında Çalışma Hayatı 255
Sanayi Toplumlarında Çalışma Hayatı ve Örgütler 262
Bilgi Toplumlarında Çalışma Hayatı ve Örgütler 270

12. BÖLÜM
KÜRESELLEŞME VE TOPLUMSAL ETKİLERİ

Küreselleşme 281
Küreselleşmenin Toplumsal Etkileri 288
Çeşitlilik ve Farklılığın Artışı. Çatışma ve Gerilimlerin de 288
Hastalıklar ve Etkilerinin Küreselleşmesi 291
Küreselleşen Ekonomi: Ekonomik Krizlerin ve
Toplumsal Etkilerinin de Küreselleşmesi 294
Birey Yalnız Başına: Sosyal Devlet Anlayışının ve
Sosyal Politikaların Aşınması 296
Sanal İlişkiler: İlişkilerde Sınırların Aşınması 299
Terör Hareketlerinin/ Eylemlerinin Küresel Hale Gelmesi 305
İnsan Kaçakçılığı ve Mülteciler Sorunu 306

KAYNAKÇA 309

ÖNSÖZ

Her insan, içinde yaşadığı toplumun ve çağın çocuğudur. Değerlerinde, tutumlarında, eylemlerinde içinde yaşadığı toplumun izleri görülür. Toplumdan etkilendiği gibi, içinde yaşadığı toplumu da etkiler. Sosyoloji, gündelik hayatta bireysel gibi görülen eylemlerin arkasındaki toplumsal etkenleri ortaya koyar ve açıklamaya çalışır. Sosyolojinin merkezinde toplumsal ilişki, etkileşim, eylem ve bunların birey üzerindeki yansımaları bulunmaktadır. Sosyoloji, bir toplumu, grubu, kültürü anlamada önemli bir çerçeve sunar.

Bu kitap, sosyolojiye ilgi duyan kişilere anlaşılır bir üslupla, Türkiye'den ve dünyadan gündelik hayata ilişkin çok sayıda örnek vererek sosyolojide öne çıkan konuları yansıtmayı hedeflemektedir. Kitabın temel yaklaşımlarından birisi, ele alınan konuların Türkiye boyutuyla da değerlendirilmesidir. Bu bağlamda kitapta Türkiye ile ilgili çok sayıda örnek verilmekte, tespitlerde bulunulmaktadır.

"Sosyoloji" isimli bu çalışma, sosyoloji ve kavramsal arka planı, sosyoloji tarihi ve yaklaşımları, kültür, toplumsallaşma, toplumsal gruplar, toplumsal tabakalaşma, aile, eğitim, siyaset, sapma ve suç, çalışma hayatı ve örgütler, küreselleşme ve toplumsal etkileri gibi konuları bütünlüklü bir bakış açısıyla sosyolojik perspektiften incelemektedir.

Uludağ Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Araştırma Görevlisi Büşra Halis Öztürk ve danışmanı olduğum doktora öğrencisi Eda Kılıç, tamamlanma aşamasında kitabı okuyup görüşlerini belirttiler. Kendilerine teşekkür ediyorum.

Kitapta kullanılan resimleri düzenleyen, farklı resimleri kolaj haline getirerek bütünleştiren, bu yönüyle kitabın görselliğinin zenginleşmesine önemli katkısı olan sevgili İbrahim Baskur'a yardımlarından dolayı çok teşekkür ediyorum.

Kitabın kapağını sevgili Oktay Albayram hazırladı. Kendisine gönülden teşekkür ediyorum.

Uludağ Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Araştırma Görevlisi değerli asistanım Gözde Soysal, kitabı büyük bir titizlikle okuyup görüşlerini belirtti. Kendisine çok teşekkür ediyorum.

Bir özel teşekkür Uludağ Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Şenol Baştürk'e. Kitabın tamamlanma aşamasında bazı konularda görüş ve önerilerinden oldukça faydalandım. Kendisine şükran borçlu olduğumu belirtmeliyim.

Memet Zencirkıran

1. BÖLÜM

SOSYOLOJİ: TANIM VE İÇERİK

Sosyoloji

Sosyoloji, "Toplumsal kurumları, grupları, bunlar arasındaki ve içindeki sosyal ilişkileri, sosyal etkileşimi ve değişmeleri; toplumsal kurumlar ve gruplar yoluyla standartlaşmış/ kalıplaşmış hale gelen davranışların birey üzerindeki etkilerini inceleyen bilim dalı" olarak tanımlanabilir. Sosyolojinin merkezinde toplumsal ilişki, etkileşim, davranış ve bunların birey üzerindeki yansımaları bulunmaktadır.

Bir toplum ve grupta gerçekleşen bazı davranışlar zamanla kurumsallaşır, standartlaşır ve genel kabul görür hale gelir. Bu davranışlar toplumun yeni üyelerine toplumsallaşma yoluyla aktarılır ve kişilerin çok geniş yelpazedeki değer, tutum ve davranışlarını şekillendirir. Örneğin:

- Yaşanan ilişkileri: Birlikteliklerin nasıl olması gerektiği. Bir toplumda hangi tip ilişkilerin kabul gördüğü.
- Kavramlar karşısındaki tutumları: Ahlak, özgürlük, adalet, fedakârlık gibi kavramlar karşısındaki düşünsel ve davranışsal yaklaşımları
- Gündelik hayattaki beden dilini: Büyükler karşısındaki oturuş tarzından, bir törende nasıl hareket edilmesi gerektiğine kadar geniş bir davranış tarzını

- Beslenme alışkanlıklarını: Hangi tür yiyeceklerin uygun olduğu ve yemeklerin zamanlaması

Toplumsalın birey üzerindeki etkisi farklı toplum ve gruplarda değişik şekillerde gerçekleşir. Değer, tutum, davranış örüntüleri, içinde yaşanılan toplum, kurum, grup içerisinde anlam kazanır. Sosyoloji bu noktada önemli bir işlev görür. Sosyoloji, bir toplumsal yapıda bireysel gibi görülen davranışların ve tutumların arkasındaki toplumsalı açıklamaya çalışır. Bireyin toplumsal şifrelerini ortaya koyar. Bu yönüyle sosyoloji bir toplumu, kurumu, grubu anlamada önemli bir kılavuz işlevi görür.

"Sosyoloji bir bilim midir?" sorusu zaman zaman sosyolojiye ilgi duymaya, merak geliştirmeye başlayan kişilerde ortaya çıkar. Sosyoloji, toplumu, insanlar arasındaki etkileşimleri ve insan davranışlarını sosyal bilim araştırma yöntemlerinden yararlanarak sistematik bir bütünlük içerisinde inceler. Sosyologlar gözlem ve veri toplama teknikleri yoluyla elde ettikleri bilgileri tutarlı bir bütünlük içerisinde ortaya koyarak, güvenilirliklerini test ederek, önceki çalışmalarla da karşılaştırarak değerlendirme ve yorumlamalarda bulunurlar. Bu yönüyle sosyoloji, insan davranışını, insan ilişkilerini toplumsal bağlam içerisinde inceleyen sosyal bir bilimdir.

Sosyoloji İle İlgili Temel Bazı Kavramlar

Sosyoloji, ülkemizde çok uzun yıllar geniş anlamıyla "toplumu inceleyen bilim dalı" olarak tanımlandı ve "Toplumbilim" kavramı sosyolojiyi tanımlayan temel kavram oldu. Bu bağlamda toplum, sosyolojinin en temel kavramlarından birisidir.

Toplum

Toplum, "sınırları belirli bir coğrafyada, ortak yaşam kültürü geliştirmiş, tarih, kültür, zihniyet unsurlarında belirli ortak paydaları

oluşturmuş ve kendini oraya ait hisseden insanlardan oluşmuş bir yapı" olarak tanımlanabilir. Duygudaşlık toplum olmanın önemli unsurlarından birisidir. Bunun yansımalarını toplumun bütününü ilgilendiren olaylarda görmek mümkündür. Örneğin Soma felaketi nedeniyle Türkiye'de ortak bir üzüntü duyulup, o tarihlerde yapılacak şenlik ve festivallerin iptal edilmesi, Milli takımların değişik branşlarda oynadığı maçlarda alınan galibiyet ve mağlubiyetlerde ortak sevinç ve üzüntü yaşanması, depremler ve felaketler sonrasında oluşan dayanışma/ bütünleşme toplumdaki duygudaşlığa örnek olarak verilebilir.

Toplum, içerisinde çok sayıda farklılığı barındıran bir üst yapı kurumudur. Sanayi toplumu sürecinde daha homojen bir özellik gösteren toplumsal yapılar, 1980'li yıllardan itibaren heterojenleşmiş ve çeşitlenmiştir.

Toplumsal Eylem

Toplumsal eylem, belirli bir süreç içerisinde bir toplum, kurum ve grupta yerleşmiş/ standartlaşmış/ kurumsallaşmış / genel kabul görmüş eylemlerdir.

Weber'e göre dört tip toplumsal eylem bulunmaktadır:

1. Duygusal eylem: Anlık ya da kısa süreli duygulara dayalı olarak hareket edilmesidir. Gündelik hayatta sıklıkla örneklerine rastladığımız bir eylem şeklini yansıtır. Örneğin; Fransa ve İtalya arasında oynanan 2006 Dünya Kupası finalinde, o maçla futbol hayatına nokta koyacak döneminin en büyük yıldızı olan Zinedine Zidane'ın karşılaşmanın uzatma bölümlerinde İtalyan defans oyuncusu Marco Materazzi'nin, ailesine yönelik hakaret içeren sözlerine kafa atarak karşılık vermesi ve kırmızı kartla oyundan atılması. Bu eylem hem duygusal eylemi, hem de kırmızı kart göreceğini bile bile kendi değerlerine ters gelen bir konuşmaya yönelik tepkiyi yansıttığından değere dayalı rasyonel eylemi içerir. Bu bağlamda bir eylem şekli

aynı anda toplumsal eylem türlerinden bir kaçını kapsayabilir. Günün yoğun saatlerinde, baskı ve gerilimin etkisiyle trafikte sıklıkla rastlanılan kavgalar da duygusal eyleme örnek olarak verilebilir.

2. Geleneksel eylem: Eylemin arka planında o toplumda öne çıkan gelenekler bulunur. Türkiye'den yaygın bir örnek olarak kız isteme töreninde gelin adayının kahve yapması örnek olarak verilebilir. Kahve yapma, geçmişte sahip olunan anlamlarını kaybetse de gelin adayının kahve yapması, yapıla yapıla artık vazgeçilmez hale gelmiş bir kız isteme ritüelidir. Bayram ziyaretlerinde büyüklerin ellerini öpme, evlenme ve cenaze ritüelleri geleneksel eyleme örnek olarak verilebilir.

3. Değere yönelik rasyonel eylem: Kişinin bir eylem sonrasında yaşayacaklarını bilerek, bunu hesap ederek ve de sonucuna katlanarak bir eylemde bulunması ama aynı zamanda eylemi din, inanç, ahlak gibi kişisel değerlerine dayalı gerekçelerle rasyonel olarak gerçekleştirmesidir. Eylem sonrasında yaşanacaklar rasyonel olarak öngörülse de eylemin değere dayalı olarak yapılmasını içerir. Dostluğu önemli bir değer olarak gören bir kişinin işyerinde yaşanan bir olayda işini kaybedeceğini bilmesine rağmen arkadaşının yanında yer alması, bilgi kaynağını gizli tutmayı önemli bir değer olarak gören bir gazetecinin haber kaynağının ismini vermediğinde belirli bir süre hapis yatacağını bilmesine rağmen, haber kaynağının ismini vermeyip hapiste yatması bu tür eyleme örnek olarak verilebilir.

4. Amaca yönelik rasyonel eylem: Bireylerin belirli bir amacı gerçekleştirmek için, süreçleri rasyonel bir şekilde planlayarak, duygu ve değerlerini kontrol ederek faaliyette bulunmalarıdır.

Değişik alanlardaki mühendislik faaliyetleri, bu eyleme temel bir örnek olarak verilebilir. Üçüncü Boğaz Köprüsü yapım aşamasında, köprüyü yapanların ortada hiçbir şey yokken, köprünün yapılacağı arazi şartlarının uygunluğu, yan ulaşım yollarının bağlantısı, iklim koşulları, malzeme ve insan kaynakları, zaman planlaması gibi çok

geniş bir alanı düzenleyip boş olan bir araziye köprüyü yapmaları amaca yönelik rasyonel eyleme örnek olarak verilebilir. Rasyonel eylem bir düşünce biçimini de ifade eder. Bir akademisyenin, bir yargıcın, bir bürokratın insani duyguları tamamen bir kenara bırakıp, prosedürlere katı katıya bağlı kalarak hareket etmesi de rasyonel eyleme örnek olarak verilebilir.

Sosyolojinin öncü isimlerinden Max Weber, Batı'da, kapitalizmle birlikte rasyonel eylem modelinin toplumsal hayatın her alanına yerleşmiş olduğunu vurgular. Batı'da sanayileşme sürecinde hayatın bütün alanının akılcı sistemler tarafından düzenlenmesi, sistemin başarılı şekilde işleyebilmesi açısından kaçınılmazdı.

Sanayileşme sürecinde dev fabrikaların kurulması, fabrikaların başarılı olabilmesi için teknik ve sosyal unsurların rasyonel bir şekilde düzenlenmesini de gerektirmekteydi. Sanayileşme öncesinde daha geleneksel ilişkilere dayalı olarak yapılan çalışma, fabrikaların yaygınlaşmasıyla birlikte tamamen rasyonel hale geldi. İş hayatında başarılı olunmak isteniyorsa fabrikanın hangi bölgeye kurulursa daha az maliyetle daha yüksek karlılığı sağlayabileceği, fabrikalarda hangi ürünlerin üretileceği, bunların dağıtımının hangi vasıtalarla yapılacağı, yeni pazarların nasıl bulunacağı, işçilerin nasıl seçileceği ve denetleneceği, çalışma saatlerinin nasıl düzenleneceği, eğitimlerin nasıl yapılacağı, personel ve finansal kayıtların nasıl tutulacağı, çevresel koşulların maliyete etkisinin nasıl olacağına kadar geniş bir alanın rasyonel tarzda planlanması/denetlenmesi gerekmektedir. Rasyonelleşme, sanayileşme süreciyle birlikte, sanayi toplumlarında merkezi bir eylem haline gelmeye başlar. Bunun yanında daha geleneksel toplumlarda değere dayalı rasyonel ya da duygusal eylemlerin karar alma süreçlerinde batılı toplumlara göre daha fazla rol oynadığı da görülmektedir.

Yaygın Bir Geleneksel Eylem Olarak Kız İsteme Töreninde Gelin Adayının Kahve Yapması

Geçmiş zamanlarda çok az bulunan kahvenin, kız istemeye gelen aileye gösterilen saygının bir ifadesi olması, kahvenin tadı, kıvamı ve köpüğünün gelin adayının hünerini göstermesi, görücü usulü kız istemelerde kahvenin tuzlu yapılmasının kızın gönlünün olmadığını göstermesi gibi işlevleri günümüzde ortadan kalksa da –kahve günümüzde her yerde bulunabilse, kız isteme törenlerinde kahve genelde günün stresi nedeniyle ailenin diğer fertleri tarafından yapılsa, kızla erkeğin ilk kez isteme töreninde birbirlerini görmesi büyük oranda ortadan kalksa da - ritüel yaygın olarak devam etmektedir. Fotoğraf, bir kız isteme töreninden. Aile büyüklerine kahveleri ikram edilmiş. Sıra damat adayında: Tabii ki de acısı, karabiberi, tuzu ve bol şeker ilavesiyle...

http://www.yollardahayatvar.com/2013/02/kiz-isteme-merasimi.html *Sonraki süreçte Metin Yılmaz ve Özlem Sezen (Yılmaz)'in evlendiğini, çiftin bir de erkek çocuğu olduğunu belirtelim.*

Toplumsal Kurum

Sosyolojinin en temel kavramlardan birisi "toplumsal kurum"dur. Toplumlar, birbirlerinden çok farklı inanç, etnik köken, kültürel arka plana sahip insanlardan oluşur. Birbirinden çok farklı özelliklere sahip insanların aynı ortamlarda bir arada yaşamasını sağ-

layan, onların faaliyetlerini düzenleyen yapılar kurumlardır. Kurumlar, herhangi bir alanda bir araya gelmiş insanların faaliyetlerini düzenleyen, bu düzenlemeyi yaparken de kurallar/ cezalar/ yaptırımlar koyan yapılardır.

"Kurumun tanımı açısından şu iki hususun da önemli olduğunu ayrıca belirtmemiz gerekmektedir. Birincisi, kurumun üzerine oturduğu normların ihlali halinde, ihlalde bulunanları uygun edimde bulunmaya zorlayan, dolayısıyla kurumun hukuki yüzünü gösteren yaptırım (müeyyide) gücü. İkincisi, normları, rolleri, yükümlülükleri tanımlayan kuruma özgü dil. Hukuk ve dil olmadan bir kurumun kalıcı hale gelmesi imkânsızdır. Çünkü dil kurumun diğer kurumlarla olan sınırını çizer ve kurumu kendine özgü mahiyete büründürür (örneğin üniversitede 'hocam' diye hitap etmek, bir kurum olarak üniversiteyi, diğer bir kurumdan ayıran basit bir dilsel unsurdur. Ama aynı hitap diyelim Danıştay gibi bir kurumda uygun değildir). Hukuk ise kurum içindeki uygun edimlerin sınırlarını belirleyerek onları nesnelleştirir, dolayısıyla öznel ve/ya keyfi uygulamaları önleyerek kuruma meşruiyet kazandırır (Örneğin, bir amir memuruna yasalarda karşılığı olmayan bir görev veremez veya onu yasalarda tanımlanmayan unvanlarla taltif edemez; kurumdan hizmet alanlara kendi özel işyerindeymiş gibi muamelede bulunamaz)." (Sarıbay, 2014: 81-82)

Her toplumda içerikleri değişse de birbirinden farklı alanlarda insanların ilişkilerini düzenleyen aile, eğitim, din, siyaset, ekonomi gibi temel kurumlar vardır.

Kurumlar, toplumda hâkim olan yönetim tarzına göre toplumsal ilişkiyi farklı tarzda düzenlerler. Bu noktada demokratik ve otoriter yönetimlerde aynı kurumun işlevinin farklılık gösterdiğini belirtmek gerekiyor. Örneğin, otoriter yönetime sahip ülkelerde kurumlar, otoriter yönetimlerin iktidarını meşrulaştırma ve güçlendirme görevi de görürler. Bütün toplumlarda aile, din, eğitim, siyaset, ekonomi vb. temel kurumlar bulunsa da, bu kurumların insan ilişkilerini düzenlemesi kültürden kültüre farklılık gösterir.

Bir Kurum Olarak Üniversite

Farklı şehir ve bölgelerden gelmiş, farklı kişilik, inanç ve düşünce sistematiğine sahip, birbirini tanımayan binlerce öğrencinin üniversiteyi kazanıp, mezun olduğu sürece kadar kampüs içerisindeki formel ilişkilerini düzenleyen kurum üniversitedir.

Üniversite, eğitim hayatı boyunca öğrencinin hangi dersleri hangi akademisyenlerden alabileceğini, sınıftaki davranış tarzlarının nasıl olması gerektiğini, sınavların hangi tarihlerde olacağını ve sınav kurallarını, hangi şartlarda mezun olabileceğini ayrıntılı olarak düzenler. Üniversite, öğrencilerin yanında akademik ve idari personelin de davranış kodlarını belirler. Rektörden, güvenlik görevlisine kadar üniversitede çalışan her kademedeki görevlinin yetki ve sorumlulukları, görev tanımları ve otorite ilişkileri açık olarak düzenlenir.

Kurumlar, hizmet verdikleri alanla ilgili ilişkileri düzenlerken ödül, ceza ve yaptırımları teşvik ve denetim unsuru olarak kullanırlar. Bir öğrencinin derslerindeki başarısı ya da üniversiteye sportif/ sosyal/ kültürel bir alanda katkısı değişik yöntemlerle ödüllendirilir. Bir öğrencinin dersin düzenini bozacak tarzda hareket etmesi, bir öğretim üyesinin öğrenci-öğretim üyesi arasındaki etik kurallara uymaması, sınav ve akademik çalışmalarda usulsüzlük yapılması, görevlerin yerine getirilmemesi durumunda her düzeydeki üniversite mensubuna uygulanacak kural/ ceza/ yaptırımlar bellidir. Özetle üniversite, Türkiye'nin çok farklı yerlerinden gelen ve birbirini hiç tanımayan, ilk defa bir araya gelmiş kişilerin mezun olana kadar kaos/gerilim/ çatışma yaşanmadan birbirleriyle ilişkilerinin belirli bir düzen içinde yürütülmesini sağlayan kurumdur.

Tartışma: "Kurumların olmadığı ve insan ilişkilerini düzenlemediği bir toplumsal yapı nasıl olurdu?" sorusu önemlidir. İnsanları ve grupları değişik alanlarda sınırlayan hiçbir kurumun olmadığı - eğitim, siyaset, din, aile vb.- bir yapıda daha özgür bir hayattan söz edilebilir mi? Kurumların insanların davranışlarını kısıtlayan kurallar getirdikleri, bir yönüyle özgürlükleri daralttıkları yaklaşımını nasıl değerlendirmek gerekir?

Blindness / Körlük, 2008, Yönetmen: Fernando Meirelles

Beyaz körlük olarak adlandırılan görme kaybı, salgın bir hastalık olarak kısa sürede yayılmaya başlar. Devlet, hastalığa yakalananları tedbir olarak dışarıdan izole edilmiş özel bir alanda karantinaya alır. Mekâna, uzak mesafeden belirli öğünlerde yemek bırakılır. Herkesin kör olduğu, denetleyici hiçbir gücün ve kurumun olmadığı bu ortamda eşitlik, adil bir paylaşım mı, yoksa kaos mu yaşanacaktır? Film, Nobel edebiyat ödüllü Jose Saramago'nun aynı isimli romanından uyarlandı. Roman ve film, kurumların ortadan kalktığı, kuralların olmadığı bir dünyada insanların egoizm ve acımasızlığını sarsıcı bir şekilde yansıtmaktadır.

Toplumsal Değişme

Her toplum ve kurum zaman içerisinde değişime uğrar. Toplumsal değişme, toplumsal yapılarda zaman içerisinde yaşanan değişiklikleri ifade eder. Toplumsal değişimin temel nedenleri olarak şu faktörler gösterilebilir:

1- Teknolojide yaşanan gelişim ve değişimler: Toplumsal değişmeye neden olan en temel unsurlardandır. İnsanlık tarihinde toplumsal hayatın her alanında büyük dönüşümler yaratan sanayi ve bilgi devrimlerinin arkasında teknolojide yaşanan gelişmeler bulunmaktadır. Sanayi toplumunda makinelerin hayatın her alanına girme-

si köklü dönüşümler yaratırken, özellikle son kırk yılda yaşanan toplumsal dönüşümlerde bilgisayar teknolojilerinin önemli etkisi vardır. 1990'lı yıllarda yaygınlık kazanan internet ise ekonomiden eğitime, ilişkilerden boş zaman endüstrisine kadar geniş alanda köklü değişiklikler gerçekleştirdi.

2- Toplumlar arasında yaşanan etkileşimler: Savaş, ticaret, eğitim, turizm, spor vb. alanlarda iki toplum arasında yaşanan etkileşim süreci toplumsal alanda önemli değişimleri beraberinde getirir.

Nüfus hareketleri ve göçler sonrasında farklı kültürel unsurların birbirleriyle teması da zamanla toplumsal değişme gerçekleştirir.

3- Asimilasyon: Bir ülkenin başka bir ülkeyi işgal edip, toplumsal hayatın her alanında zorla değişim süreci başlatmasıdır.

Sosyolojik Bakış Açısı Geliştirmek

İnsan, kendisinin belirlemediği daha geniş bir toplumsal bağlamın içinde hayata başlar. Doğduğu ve içinde büyüdüğü aile, akraba, arkadaş çevresi, okul ve yaşadığı ülke/ bölge/ şehir insanın toplumsallaşma sürecinde değer, tutum ve davranışlarını şekillendirir. İnsan, aklıyla kendi kararlarını almaya başladığı, kendi ayakları üzerinde durabildiği, bir birey haline geldiği zaman bile o ana kadar kendisini şekillendiren unsurların etkisini düşünce ve davranışlarında hisseder. Kişinin otorite karşısındaki tavrından, beslenme alışkanlıklarına, ebeveynlerine hitap şekillerinden, vücut hareketlerine, belirli gruplara yönelik tavırlarından duygusal ilişki tercihlerine kadar birçok unsur içinde yetiştiği daha geniş bir toplumsal bağlamın izlerini taşır. Bu noktada insanların tamamen toplum tarafından şekillendirilen, kendi inisiyatifini kullanamayan edilgen birer varlık olmadıklarını, birey - toplum etkileşiminin karşılıklı olduğunu, süreç içerisinde grupsal ve toplumsal yapıların da değiştiğini belirtmek gerekiyor.

İnsanları şekillendiren toplumsal olay ve olgular ise tek bir faktörle açıklanamayacak kadar karmaşıktır. Bir sosyal olgunun ortaya

çıkmasında birbirini etkileyen çok fazla etken söz konusudur. Sosyoloji, bu noktada hayati öneme sahiptir. Sosyoloji, bireylerin gündelik hayatlarında yaşadıkları ama göremedikleri/ anlayamadıkları/adlandıramadıkları noktaları açıklar. Nedenleri ortaya koyar. Bu yönüyle de farkındalık yaratır.

Bir sosyoloğun, sosyolojiye ilgi duyan bir kişinin bitmek bilmeyen bir merak duygusuna ve toplumsalı anlama/didikleme çabasına sahip olması gerekir. Toplumu anlama çabası içerisinde sürekli olarak duygusal ve zihinsel radarları açık tutarak gözlemleme çabası içinde bulunmak da önemlidir. Sosyolojik bakış açısı, toplumsal olguları farklı/ eleştirel bir gözle değerlendirerek, olguların arkasındaki toplumsal etkenleri anlamaya çalışır.

Sosyolojik Bakış Açısına Bir Örnek: Suç Üzerinden Toplumsalı Çözümlemek (Emile Durkheim'ın İntihar Çalışmasından Esinlenilmiştir)

Sosyolojinin öncü isimlerinden Emile Durkheim sosyolojiyi, psikolojiden ayırmak için önemli çalışmalarda bulunmuştur. Özellikle intihar çalışmasında dünyanın en bireysel eylemi olarak görülebilecek intiharın arkasındaki toplumsal faktörleri ortaya koyarak, gündelik hayatta bireysel gibi görülen ve psikolojiyle açıklanmaya çalışılan birçok eylemin arkasında toplumsal faktörlerin olduğunu gösterir. Sosyoloji, toplumsal olay ve olguların bireysel yorumlamalarla değil toplumsal olanla açıklanması gerektiğini öne çıkarır. Türkiye'de en yaygın suçlardan birisi olan hırsızlık olayını sosyolojik bakış açısıyla nasıl değerlendirmek gerekir? Ne tür sosyolojik sorular bize hırsızlığı daha geniş bir toplumsal bağlamda değerlendirme imkânı sağlar? Aşağıdaki sorular bireysel bir olay gibi görünen, kişinin psikolojisiyle de açıklanabilecek bir hırsızlık olayının, aslında derin toplumsal köklerinin de olduğunu göstermektedir.

- Hırsızlığı yapan kişi şehrin hangi bölgesinde yaşamaktadır? Şehir içinde belirli bölgelerde hırsızlık oranı daha mı yüksektir?
- Hırsızlığı yapan kişinin aile bağları nasıldır? Güçlü aile bağlarına sahip kişilerde mi, yoksa aile bağları zayıf kişilerde mi hırsızlık olayı daha yaygındır?
- Hırsızlığı yapan kişi erkek mi yoksa kadın mıdır? Cinsiyet faktörü hırsızlık suçlarında ne kadar belirleyicidir?
- Hırsızlığı yapan kişinin inanç ve dini yaklaşımı nasıldır? Din ve inanç bağlarının kuvvetli ya da zayıf olmasının hırsızlık üzerinde etkisi bulunmakta mıdır?
- Hırsızlığı yapan kişinin ekonomik durumu nasıldır? Kişinin ekonomik durumu hırsızlığı artıran etkenlerden midir?
- Hırsızlığın yapıldığı dönem istikrarlı mı, yoksa nispeten toplumsal kriz ve değişimlerin hızlı olduğu bir dönem midir? Hızlı toplumsal değişme sürecinde hırsızlık oranları artmakta mıdır?
- Hırsızlığı yapan kişinin eğitim durumu nedir? Eğitim ile hırsızlık arasında bir bağlantı var mıdır? Üniversite mezunu ya da ilköğretim mezunu olmak ile hırsızlık oranları arasında nasıl bir bağlantı bulunmaktadır?
- Hırsızlığı yapan kişi toplumsal bağları güçlü mü, yoksa toplumdan izole olmuş ya da toplumsal bağları zayıf bir kişi midir? Aile, sivil toplum kuruluşları, spor kulüpleri, cemaatsel ilişkiler vb. güçlü toplumsal bağlar hırsızlığı azaltıcı bir işleve sahip midir?
- Suçun toplumsal tabakalaşmayla bir ilgisi var mıdır? Hırsızlık üst ekonomik sınıflarda mı, yoksa alt ekonomik sınıflarda mı yaygınlık kazanan bir suçtur? Suç türleri, farklı toplumsal tabakalara göre değişmekte midir?

Gündelik hayatta da bireysel gibi görülen birçok davranışın sosyolojik bakış açısıyla sorgulandığında önemli toplumsal arka plana sahip olduğu görülecektir.

Sosyolojinin Kazandırdıkları

- Sosyoloji, kişinin içinde yaşadığı toplumu/kurumu/grubu daha iyi tanımasına/ anlamasına imkân sağlar.
- Sosyoloji kişilerin vizyonunu zenginleştirir. Daha geniş bir perspektifle olayların analizini mümkün kılar.
- Sosyoloji insanın kendisini aydınlatabilmesini ve daha iyi anlayabilmesini sağlar. İnsan kendi davranışının nedenleri hakkında daha çok şey bildikçe kendi geleceğini etkileme olanağı fazlalaşır (Giddens, 2008: 62).
- Sosyoloji bilmek insanın merak duygusunu geliştirir. Sosyoloji, daha araştırmacı ve sorgulayıcı bir düşünce tarzı kazandırır. Kişideki eleştiri duygusunu geliştirir.
- *Sosyoloji, bu eleştirel anlayışı geliştirirken örneğin; boşanma, suç ve yoksulluk gibi sosyal sorunları aydınlatarak ve açıklayarak bizzat toplumdaki değişimlere katkıda bulunabilir ve bize, yaşadığımız dünyanın daha iyi kavranması için temel araçları sunabilir, dolayısıyla bu dünyanın iyileştirilmesini sağlayabilir* (Browne, 2014: 17).
- Sosyoloji, bilinen/dayatılan/gösterilen gerçekliklere karşı çıkan muhalif bir kişilik yapısını geliştirir.
- Sosyoloji, bireylere empati yeteneği kazandırır. Farklı kişi/ grup/ kültür / ülkelerdeki kişilerin davranışlarının arkasındaki nedenleri anlamayı kolaylaştırır.

Sosyolojik Muhayyile

Charles Wright Mills'in (1916-1962) öne çıkardığı kavram sosyolojik bakış açısını yansıtması açısından önemlidir. "Sosyolojik mu-

hayyile", kişisel gibi görünen olayların daha geniş bir toplumsal bağlam içerisinde değerlendirilmesini içerir. Sosyolojik muhayyile, olayları değerlendirirken kişisel yetersizlikler/ suçlamalar yerine yaşananları daha geniş toplumsal bağlamda, tarihsel süreçte yaşananları da dikkate alarak analiz etmeyi zorunlu kılar. Mills'in örneğiyle işsiz kalma ve iş bulamama kişisel bir sorun olabilir. Oysa aynı dönemde toplumda milyonlarca işsiz bulunuyorsa bu durum kişisel bir yetersizlikten öte daha geniş bir toplumsal soruna karşılık gelir (Mills, 2004).

Mills'in yaklaşımına Türkiye'den de çok sayıda örnek verilebilir. Örneğin, ABD'de 2007 yılında başlayan ve sonra küresel hale dönüşen Mortgage krizi, Türkiye'de o dönemde yeni mezun olan başarılı üniversite öğrencilerinin uzun süre iş bulamamalarına yol açtı. Kriz vasıfsız çalışanlar yanında, alanında mesleki bilgi ve tecrübesi üst düzeyde olan çok sayıda vasıflı çalışanın işini kaybetmesine neden oldu. Sosyolojik muhayyile, bu dönemde işsizliği kişisel bir yetersizlik olarak değil, daha geniş bir toplumsal bağlamın sonucu olarak ele almayı gerekli kılar.

Sosyolojik muhayyileyi gündelik hayatın birçok boyutuna uyarlayabiliriz. Etnik kökeni farklı bir kişinin toplumsal tabakalaşmada alt konumda yer alması, bir kadının çalışma hayatında başarısız olması, engelli bir kişinin toplumsal alandan izole olması, kişinin boşanması gibi durumlarda kişiler, durumun yetersizliklerinden kaynaklandığını düşünerek kendilerini suçlayabilirler. Oysa bir toplumda var olan etnik ve cinsiyet farklılıkları toplumsal tabakalaşmada önemli rol oynuyorsa, kadınlar toplumsal hayatın her alanında çeşitli engellemelerle karşılaşıyorsa, özürlülere yönelik hayatı kolaylaştıracak adımlar atılmamışsa ve daha geniş istihdam bulabilecekleri ortamlar yaratılmamışsa, boşanma değişik nedenlerle toplumsal alanda yaygınlaşmışsa yaşananlar kişisel yetersizlikten ziyade toplumsal alandan ve kamu otoritesinden kaynaklanan durumu da yansıtmaktadır. Sosyo-

lojik muhayyile gündelik hayatta bireysel olarak görülebilecek olayların daha geniş bir toplumsal perspektifle değerlendirilmesini sağlar.

Sosyolojik Muhayyile

.... İnsanoğlu nesilden nesile bir toplum içinde yaşamakta; bir hayat hikayesini tamamlamakta ve bütün bunları tarihi bir sıralama içinde yapmaktadır. Bir hayatı yaşamış olmakla, önemsiz ölçüde bile olsa - ve bizzat kendisi toplumun ve o toplumun tarihi seyrinin bir mahsulü olmasına rağmen – toplumun şekillenmesine ve tarihin akışına katkıda bulunmaktadır.

Sosyolojik Muhayyile, bize, tarihle biyografi ve ikisi arasındaki toplumsal ilişkiyi anlayabilme gücünü veriyor. Zaten bu, sosyolojik muhayyilenin hem vazifesi, hem de taahhüdüdür.

.... Şimdi bu söylediklerimiz ışığında "işsizlik" olayını ele alalım. 100.000 nüfuslu bir şehirde tek bir adam işsiz ise, bu onun şahsi derdi ve problemidir. Bu problemi halletmek için adamın karakterine, kabiliyetine ve yakın çevresindeki iş imkânlarına bakarız. Ama eğer 50 milyonluk işgücüne sahip bir ülkede, 15 milyon insan işsiz ise bu bir "meseledir". Böyle bir "toplumsal meseleyi" çözmek için ise sadece bir tek fert ve onun yakın çevresindeki iş imkânlarına bakmakla yetinemeyiz. Çünkü ferdi problemin, toplumsal bir mesele haline gelmiş olması iş imkânlarının yapısının çöküşüyle meydana çıkmıştır. Meselenin doğru olarak ortaya konabilmesi ve çözüm yollarının bütün alternatifleriyle bilinebilmesi için, sadece ferdi durumlarda ve dağınık olan insanların karakterleriyle değil, bir bütün olarak toplumun iktisadi ve siyasi yapısıyla ilgilenmelidir. ...

Dikkatimi çeken husus, çeşitli ve farklı çevrelerde karşılaştığımız zorlukların ve problemlerin çoğu zaman yapısal değişmelerden kaynaklandıklarıdır. Bu sebeple, çevremizde yaşanan değişmeleri anlayabilmek için onların ötesine bakmak zorundayız. İçinde yaşadığımız müesseseler büyüdükçe birbirine çok karmaşık bir şekilde bağlandıkça, yapısal değişmelerin şekli ve sayısı da o ölçüde artmaktadır. Eğer "sosyal yapıyı" bir kavram ve vakıa olarak zihnimize yerleştirebilir, onu makul bir şekilde inceleme yöntemi olarak kullanabilirsek, çeşitli çevreleri birbirine bağlayan sosyal yapı örgüsünü rahatlıkla takip edebiliriz. Bunu yapabilmek demek, sosyolojik muhayyileye sahip olmak demektir.

C. Wright Mills, Sosyolojik Muhayyile, Öncü Sosyologların Kaleminden Sosyoloji, Editör İhsan Sezal, Tekağaç Eylül Yayıncılık, 2004, s. 80-87

Sosyoloğun Paradoksu

Sosyologlar, toplumsal olayları değerlendirirken önemli bazı sorunlarla ya da iktidar ilişkileriyle karşı karşıya bulunmaktadır. Bu yönüyle sosyoloji alanında çalışan kişilerin önemli paradoksları da bulunmaktadır.

Sosyologların aynı olay karşısında birbirinden çok farklı tutum sergiledikleri çok sayıda örnek vardır. Bu noktada sosyologlar iki önemli problemle karşı karşıyadırlar. Birincisi bir insan olarak sosyolog bir grubun üyesidir ve dünyayı üyesi olduğu grubun da gözünden görür. İkincisi sosyologların temel konuları her insanı yakından ilgilendiren, uğrunda ölünen kıtalararası sorunlardır. Savaş, barış, sosyalizm, yoksulluk, işsizlik, kadın-erkek ilişkileri vb. bunlar araştırılırken sosyolog büyük tarihi tartışmaların içine sürüklenirken, kendini bulunduğu ülkenin vatandaşlığından/ kültüründen soyutlaması zordur. Bu noktada sosyoloğun hangi konuyu ele alacağı ve almayacağının bile toplumsal ve ahlaki bir arka planı vardır. Sosyologlar çalışmalarında değer yargılarından kolayca sıyrılma durumunda değildirler (Coulsan – Riddel, 2004: 37-38).

Günümüzde dünyanın birçok ülkesinde çok sayıda sosyoloğun sosyoloji bilgisini değişik nedenlerden dolayı (statü, güç, para, iktidara yakın olma isteği) ideolojik bir araç olarak kullandığı ve mesafeli bir analizin çok uzağında ideolojik bir ajan gibi hareket ettiğini söylemek mümkündür. Birçok hükümet, toplumsal davranışları ve kitleleri yönlendirmek/ manipüle etmek için sosyologlardan destek almaktadır. Bunun yanında özellikle ideolojik gerilimlerin/ kamplaşmaların yüksek olduğu dönemlerde sosyologların hangi konuları ele alıp almadığı, neleri gündeme getirip getirmediği bile, bir anda politik angajman ya da belirli bir ideolojinin sözcülüğünü yaptığı eleştirileriyle karşı karşıya kalmasına neden olur.

Her sosyolog bir toplum içerisinde yetişmiştir ve yaşadığı toplumun birçok kültürel unsurunu içinde barındırır. Bu verili duruma

rağmen içinde yaşadığı ve incelediği kültüre/ topluma/gruba belirli bir mesafeden bakabilme, "mesafeli bir analiz yapabilme" tavrı bir sosyolog açısından hayati önemdedir.

Sosyolojik Yaklaşımdaki Değişim: Makrodan Mikroya

Sosyolojik yaklaşımlar, içinde şekillendiği dönemden derinden etkilenir. Bu nedenle sosyolojinin yaklaşımı ve ele aldığı konular da dönemlere göre değişiklikler gösterir. Örneğin; sanayileşmenin ilk evrelerinde, sanayi devriminin bütün Avrupa'yı derinden etkilediği dönemlerde sosyoloji, yaşanan kaosu engelleyip düzeni sağlama adına bütün insanlık için geçerli makro teoriler ortaya koymaktaydı. Oysa 1950'li yıllarda ikinci dünya savaşının ardından dünya yeniden şekillenmektedir. İmparatorluklar tamamen çökmüş, ulus devletler yaygınlık kazanmıştır. Bu yıllarda sosyolojide de yapısal fonksiyonel yaklaşım merkezinde daha kurumsal yapıları merkezine alan, orta boy sosyoloji yaklaşımları öne çıkmaktadır. 1980'li yıllardan günümüze toplumsal ve kültürel çeşitlilik/ farklılıkların artması sonrasında daha küçük yapı ve grupları inceleyen, buna yönelik öneriler getiren mikro sosyoloji yaklaşımlarında artış göze çarpmaktadır.

Son yüzyılda toplumsal alanda yaşanan büyük dönüşümlerle birlikte, sosyolojik yaklaşımlarda da köklü dönüşümler ortaya çıktı. Bütün insanlığı kapsayan makro teoriler, yeniden şekillenen - ve çeşitliliğin arttığı- dünyada yaşanan sorunlara/kaoslara çözüm getirmekten uzaktı. Bu durum, son yüzyılda daha spesifik alanları inceleme merkezine alan alt sosyoloji dallarının da yaygınlaşmasını beraberinde getirmiştir. Günümüzde:

- Çalışma sosyolojisi
- Endüstri sosyolojisi
- Aile sosyolojisi
- Kent Sosyolojisi
- Cinsiyet Sosyolojisi

- Bilgi Sosyolojisi
- Hukuk sosyolojisi
- İktisat sosyolojisi
- Beden Sosyolojisi
- Suç sosyolojisi
- Eğitim sosyolojisi
- Siyaset sosyolojisi vb. alt sosyoloji dalları toplumsal hayatın daha spesifik alanlarını derinlemesine inceleyerek, yaklaşımlar ortaya koymaktadır.

Soma Faciası Üzerinden Sosyolojinin Diğer Sosyal Bilimlerden Farkını Ortaya Koymak

13 Mayıs 2014'te Manisa'nın Soma İlçesi'ndeki kömür madeninde meydana gelen yangın, 301 madencinin ölümüyle sonuçlandı. Olay, Türkiye'nin en fazla ölüme yol açan maden kazalarından birisiydi. Soma kazasına yönelik farklı sosyal bilimlerin yaklaşımını ortaya koymak, sosyal bilim dalları arasındaki yaklaşım farklılıklarını anlama adına önemli ipuçları sağlayacaktır.

İktisatçılar, Soma Kazası'nın ilçe, il ve ülke ekonomisi üzerindeki etkilerini analiz edeceklerdir. Madenlerin, verimlilik ve ekonomik maliyeti üzerinde araştırmalar yapacaklardır. Nitekim Türkiye'de madenlerdeki kazaların önemli bir bölümünde iktisadi kaygılarla maliyeti düşürmek için yeterli yatırımların yapılmaması ve gerekli önlemlerin alınmaması önemli rol oynamaktadır.

Tarihçiler, Soma kazası ve etkilerini Türkiye'de tarihsel süreçte yaşanan diğer maden kazalarıyla karşılaştırarak değerlendireceklerdir.

Psikologlar, kazanın kazaya uğrayanlar, bölge insanı yanında Türkiye'de maden işletmelerinde çalışanlar ve ailelerinde yarattığı psikolojik etkiler üzerine odaklanacaklardır.

Siyaset bilimciler, maden kazası sonrasında iktidarın ve politikacıların kazaya yönelik tutumlarını, açıklamalarını, tavırlarını ve uyguladığı politikaları analiz edeceklerdir. Nitekim kazadan hemen sonra hükümet tarafından, madenlerdeki çalışma koşullarını iyileştirmeye yönelik önemli kararlar alındı ve uygulamaya geçirildi.

Sosyal Psikologlar, kaza sürecinde madende mahsur kalan 787 işçinin karar alma süreçlerinde grupların birey üzerindeki etkilerini, kaza sonrasındaki süreçte hem mesleki, hem de sosyal grupların bireylerin tepkilerini nasıl etkilediğini araştıracaklardır. Özellikle toplumsal felaketlerin yaşandığı süreçler, duyguların, öfkenin arttığı bireyin grubun etkisinde yoğun olarak kaldığı dönemlerdir.

Hukukçular, kazaya neden olan yasal boşluklar ve bu tür kazaların bir daha yaşanmaması için alınması gereken tedbirler üzerine yoğunlaşacaklardır.

Sosyologlar, kazanın toplumsal etkilerini, insan davranışları ve ilişkileri üzerindeki etkisini analiz ederler. Nitekim kaza sonrasında hem ulusal hem yerel bağlamda toplumsal bütünleşme artmıştır. Türkiye'nin her bölgesindeki insanlardan Soma'ya önemli maddi destekler sağlanmıştır. Ülkenin siyaset, spor, sanat vb. alanlarından birçok tanınmış sima kazanın hemen ardından moral vermek için bölgeye gitmiştir. Kaza sonrasında hemen tüm üniversitelerdeki şenlikler iptal edilmiş, konser vb. etkinlikler ertelenmiştir. Kaza sonrasında madenciler ve bölge insanı arasında da dayanışma, yardımlaşma ve etkileşim artmıştır. Kaza sonrasında özellikle gereken önlemleri almayan şirket yöneticileri ve denetmenlere yönelik öfke ve tepkiler artmıştır. Süreç, toplumsal öfkeyi artırmıştır. Nitekim birçok önemli felaket sonrasında toplumsal öfkelerin yıkıcı etkileri görülür. Sosyologlar, maden kazasının bölgede hangi sosyal kesimler üzerinde etkili olduğunu araştırırlar. Bunun yanında kaza –sosyal sınıf ilişkisini derinlemesine analiz ederler. Kazaların yaygınlığının maden işçilerinin alt gelir grubundan insanlar olmasıyla bağlantısı var mıdır? Kaza sonrasında bölgedeki insanların madenlerde çalışmaya yönelik değer ve tutumlarındaki değişimler neler olmuştur? Kazanın kısa süreli etkisi geçtikten sonra izlenen politikalar bölgedeki işçilerin istihdam ve yaşam koşullarını nasıl etkilemiştir? Güvencesizlik ortadan kalkmış mıdır, yoksa süreç işsizliği tetiklemiş midir? Özellikle yaşamını kaybeden işçilerin ailelerinde ne tür değişimler meydana gelmiştir? Aileler, ne tür sorunlarla karşılaşmış ne gibi çözüm yolları geliştirmişlerdir? Sorularını araştırır. Sosyoloji, Soma kazasının toplumsal alanda, bireyin toplumsal ilişkilerinde ve davranışında ortaya çıkardığı etkileri, değişmeleri derinlemesine analiz eder, değerlendirmelerde bulunur ve geleceğe yönelik yapılması gerekenler konusunda öneriler sunar.

Sosyoloji ve Toplumsal Gerçeklik: Çoklu Perspektiflerin Kabulü ve Farklılıkları Anlamak

Toplumsal alanla ilgili olarak vurgulanması gereken en temel nokta, "toplumsal gerçeklik" denilen olgunun büyük ölçüde (zamanla evrensel hale gelen ve üzerinde büyük uzlaşı sağlanmış bazı temel değerler de bulunmakta) içinde yaşanılan toplumda üretildiği ve toplumdan topluma farklılık gösterdiğidir. Bir toplum ve bir grup için ölümün göze alınabileceği bir olgu ya da kavram, başka bir toplum için çok az öneme sahip olabilir.

Sosyolojiye ilgi duyan ve sosyolojik bakış açısına sahip olmak isteyen kişilerin en temel olarak kabul etmeleri gereken nokta sosyal gerçekliğin gruba/ bölgeye/ aileye/ dine/ kültüre/ ülkeye göre farklılık göstereceğidir. Bu yaklaşım, herhangi bir bireyi kendi düşünce ve yaşam tarzının diğerlerinden daha üstün olduğu ve diğerleri tarafından da kabul edilmesi gerektiğine yönelik mutlaklık iddiasından uzak tutacaktır. Çoklu perspektifler, aynı sosyal olgunun farklı perspektiflerden bambaşka anlamlarla değerlendirilebileceği düşüncesini içerir. Sosyoloji, sosyal olgularda çoklu perspektiflerin dikkate alınmasını öne çıkarır.

Rus edebiyatından alınmış olan öykü, tek bir gerçekliğin farklı kişilerce nasıl değişik şekillerde algılandığını mizahi bir üslupla yansıtmaktadır. Gündelik hayatta toplumsal arka plandan kaynaklanan nedenlerle aynı olayın farklı kişilerce bambaşka şekillerde değerlendirildiği, çok farklı tepkilerin, davranış tarzlarının ortaya konduğu çok sayıda örnekle karşılaşılmaktadır.

GÖRÜŞ AÇISI / A. Averchenko...

Gülümseyerek "Erkekler çok komik" dedi. Bunun kabahat mi, yoksa övme mi belirttiğini anlamadığım için, "Gerçekten doğru" diye cevap verdim.

"Kocam tam bir Othello! Bazen onunla evlendiğime üzülüyorum."

Anlamayarak baktım. "Açıklamandan..." diye söze başlayacak oldum. "Ha, senin duymadığını unutmuştum" diye sözüne devam etti. "Üç hafta kadar önce kocamla alandan geçip eve yürüyordum. Bana çok yakışan siyah bir

şapkam vardı ve yürümekten yanaklarım pembeleşmişti. Bir ışığın altından geçerken, esmer bir adam bana baktı ve aniden kocamı kolundan tuttu."

"Ateşinizi verebilir misiniz?" dedi. Alexander kolunu çekti, eğildi ve şimşek gibi bir hızla yerden aldığı tuğla ile adamın kafasına vurdu. Adam yere yığıldı. Korkunç bir şey!"

"Kocanı ansızın ne gibi bir şey öyle kıskanç yaptı?"

Omuzlarını silkti. "Söyledim ya, erkekler komik."

"Hoşçakal," deyip çıktım, köşede kocasıyla karşılaştım.

"Merhaba," dedim; "İnsanların kafalarını kırmaya başladığını duydum."

Gülmeye başladı. "Anlaşıldı, karımla konuştun. Çok şanslıydım. O tuğla hemen elime geldi. Yoksa bir düşün: Cebimde bin beş yüz ruble vardı ve karım elmas küpelerini takmıştı."

"Seni soymak istediğini mi zannettin?"

"Karanlık bir köşede adamın biri sana yanaşıyor. Daha ne beklersin?" Şaşkın, ondan ayrıldım ve yürümeye devam ettim.

"Sana bugün yetişmek imkânsız," diye bir ses duyup döndüm baktım ve üç haftadır görmediğim bir arkadaşımı gördüm: "Aman Tanrım! Senin başına ne geldi?"

Hafifçe gülümsedi. "Birtakım delilerin başıboş dolandığından haberin var mı? Üç hafta önce biri bana saldırdı. Hastaneden bugün çıktım."

Ani bir ilgiyle sordum: "Üç hafta önce mi? Alanda mı duruyordun?"

"Evet. Çok saçma bir şey. Alanda oturuyordum, canım çok sigara içmek istiyordu. Kibrit yok. On dakika filan sonra, bir bey yanında yaşlı bir kadınla sigara içerek geliyordu. Yanına gittim, koluna dokundum ve en kibar tavrımla, "Ateşinizi verebilir misiniz?" diye sordum. Sonra ne oldu düşünebiliyor musun? Deli yere eğildi, bir şeyi kaptı, bir dakika sonra ben kafam kanar halde, kendimden geçmiş, yerde yatıyordum. Herhalde gazetede okudun?"

Ona baktım ve içtenlikle sordum: "Gerçekten bir deliyle karşılaştığına inanıyor musun?"

"Eminim."

Bir saat sonra kent gazetesinin eski sayılarını merakla karıştırıyordum. En sonunda aradığımı buldum, kaza sütununda kısa bir not:

İçkinin etkisi altında

Dün sabah, alanın bekçileri, bir bankın üzerinde kimliğinden iyi bir aileden olduğu anlaşılan bir genç adam bulmuştur. Aşırı içkili olmanın sonucunda, yere düşüp kafasını yakındaki tuğlaya vurarak yaralandığına inanılmaktadır. Haşarı gencin ana-babasının üzüntüsü derin olmalı...

Doğan Cüceloğlu, İnsan İnsana, Remzi Kitabevi, 50. baskı, 2014, s. 90-92

2. BÖLÜM

SOSYOLOJİ, KISA BİR TARİHÇE: SOSYOLOGLAR, YAKLAŞIMLAR

İnsanlık tarihi boyunca düşünürler tarafından insan ve toplumsal hayat ile ilgili temel sorular ortaya konulmuş, sorunlara çözümler getirilmeye çalışılmıştır. İnsana ve toplumsala yönelik sorgulamaların tarihi çok eski zamanlara gitse de sosyolojinin sistematik bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasında sanayi devriminin önemli bir rolü bulunmaktadır. Sanayi devrimiyle birlikte toplumsal alanda devrim niteliğinde dönüşüm/ kaos/ altüst oluşlar yaşanmış, yaşananlara çözüm getirme ve de bunu sistematik bir bütünlük içinde yapma çabası sosyolojinin bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sanayi devrimi öncesinde toplumsal alana yönelik saptamalar/öneriler/kuramlar sistematik bir özellik göstermemekte sistemsiz/ dağınık/ belirli alanları kapsayan genellemeler olarak öne çıkmaktaydı.

Sanayi Devrimi ve Sosyolojinin Bir Bilim Dalı Olarak Ortaya Çıkışı

1760'lı yıllarda İngiltere'de başlayan ve 1800'lü yıllarda bütün Avrupa'yı etkisi altına alan sanayi devrimi toplumsal hayatta o döneme kadar görülmemiş büyüklükte değişimlere yol açtı. Toplumsal hayatın her alanında köklü dönüşümler yaşanmaya başladı.

Sosyolojiden Önce Ne Vardı?

Tarihte, on sekizinci yüzyıldan önce, genel olarak toplumsal örgütlenme-toplumsal düzen ilkelerini belirlemek ve özel olarak her toplumsal bunalım döneminde, bunalıma bir çözüm yolu bulmak için insanlar düşünmüşlerdir. Toplumların toplumsal gerçeği ve onun hareketi üzerine oluşan bu düşünceler, gözlemlere, zaman zaman da araştırmalara dayanan düşünceler olmuştur. Aslında toplumsal gerçeği anlamaya, onun sorunlarını çözmeye, daha doğrusu bir toplumsal yapı düzenlemeye yönelen, bugün, toplumsal felsefe ya da siyasal felsefe ve hatta toplumsal düşünce deyimleriyle adlandırdığımız düşünce biçiminin tarihi insan düşüncesi kadar eskidir.

Yaşayabilmek için doğaya karşı savaşta bir arada olma zorunluluğu, insanları bir arada olma olgusu üzerine düşündürmeye başlamıştır. Belirli bir doğa parçası üzerinde yaşayabilmek için insanlar nasıl bir arada olmalıdırlar? Bu soruya cevap aramak, insanları, insan - doğa ilişkilerini ve insanların kendi aralarındaki ilişkileri düşünmeye ve düzenlemeye götürmüştür.

Tarihsel evrim içinde toplumsal felsefenin gittikçe gelişerek ilerlediği dönemler ve bu dönemlerin temsilcileri olmuştur. Sosyolojik düşünceye katkıları ne olursa olsun ya da sosyolojiye öncülük etme dereceleri ne olursa olsun bu kişilere sosyolog denemez. Mutlaka nitelemek gerekirse, onlara toplumsal filozof ya da siyasal filozof diyebiliriz ancak. Çünkü on sekizinci yüzyıldan önce insan ve toplum konuları, felsefe, din, metafizik ve ahlak içinde ya da bunlar açısından düşünülüyor, inceleniyordu. Böylece, toplumsal bilim değil, toplumsal felsefe yapılıyordu. Böyle bir toplumsal felsefe de çoğu zaman bu disiplinlerin taşıdığı değer yargılarını yansıtıyordu.

Doğan Ergun, 100 Soruda Sosyoloji Elkitabı, İmge Kitabevi, 2013, s. 29-30

Sanayi devrimi sürecinde en köklü dönüşümlerden birisi çalışma hayatında yaşandı. Tarım toplumunda çalışma, ağırlıklı olarak aile üyeleriyle birlikte yapılan bir faaliyetti. Zanaatkârlık ise birkaç kişinin birlikte el emeğine dayalı olarak gerçekleştirdiği üretim şekliydi. Bir çalışma disiplininden, zaman sınırları kesinleşmiş bir çalışma düze-

ninden söz edilemezdi. Mevsimsel özellikler, hava durumu vb. unsurları da dikkate alan dağınık bir çalışma söz konusuydu. Çalışma sürecinde fiziksel güç önemli olduğu için (fiziksel güç hukukun yerleşmediği toplumsal yapılarda güvenliği sağlamak açısından da önemliydi. Bu nedenle bir aile ne kadar kalabalık ve erkek nüfus sayısı ne kadar fazlaysa dış tehditler karşısında caydırıcılığı da o derece yüksekti) ailede erkek otoritesi hakimdi.

Sanayi toplumu ile birlikte iş aileyle birlikte yapılan bir faaliyet olmaktan çıktı ve on binlerce insanın çalıştığı fabrikalarda gerçekleşmeye başladı. Makine teknolojisine dayalı, kitle üretimi yapan fabrikalar çalışmanın merkezine yerleşti. Kurulması büyük sermaye gerektiren fabrikaların verimli bir şekilde işleyebilmesi için, çalışma sürecinin tamamının planlanmasına ve katı bir iş disiplinine ihtiyaç vardı. Çalışma, insanların belirli bir sürede çalıştıkları, sadece o işi yaptıkları ve karşılığında ücret aldıkları bir yapıya büründü. Sanayi devriminin başlangıç aşamasında tarımsal alanda yaşanan alt üst oluşlar (kuraklık, toprakların büyük sermaye sahiplerince toplanması vb. sebeplerle) sonrasında karınlarını doyurmak için kentlere akın eden insanların fazlalığı, işadamlarının kar hırsıyla da birleşince ücretler açlık sınırına kadar düştü. Çalışma şartları ve süreleri olabildiğince ağırlaştı. İnsanlar, çok ağır şartlarda sadece karınlarını doyurabilecek kadar ücretlere çalışmaya başladılar. Açlık/ sefalet/ fakirlik/ yokluk sanayi toplumunun başlangıcında geniş kitleler arasında yaygınlaştı. Kendi kendine yeten, açlık kaygısı olmayan tarım insanı, sanayileşme süreciyle birlikte vahşi bir yaşam mücadelesinin içinde kendini buldu.

Tarımsal alanda yaşanan değişmeler nedeniyle insanların geçimlerini sağlamak için fabrikaların bulunduğu kentlere akın etmesi sonrasında Avrupa'da sayıları yüzbinleri aşan çok sayıda kent ortaya çıktı. Tarım toplumunda, ağırlıklı olarak köy ve kasabalarda yaşayan herkesin birbirini tanıdığı yapılar ortadan kalkmış bilindik/ güvenli dünya yerini kaotik bir yaşama bırakmıştı. Birbirini tanımayan, bir arada yaşama kültürü olmayan, açlık/ sefalet/ yoksulluk sınırında

yüzbinlerce insan aynı şehirde yaşamaya başlamıştı. Hırsızlık/ gasp/ adam öldürme olağan durumlar haline gelmiş suç oranları olağanüstü artmıştı.

Sanayileşme süreci, toplumdaki güç dengesini de derinden etkilemiştir. Tarım toplumunda gücün kaynağı toprak sahipliğine ve otoritesi altındaki insan sayısı fazlalığına dayanmaktaydı. Sanayi toplumunun yeni güç odakları ise para/ sermaye sahipleridir. Toplumda işadamları temel güç odağı haline gelmiştir. Güç dengesinin değişimi ise oldukça sancılı bir şekilde gerçekleşmiştir. Tarım toplumunun simgesi olan imparatorluklar yıkılmakta, yerel güç odakları olan feodaller/ derebeyler güç kaybetmektedir. Tarım toplumunun en güçlü kurumlarından birisi olan ve hayatın her alanında söz sahibi konumda bulunan kilisenin ise toplumsal hayatta ağırlığının azalması gerekmektedir. Süreç ise bolca iktidar mücadelesine/ savaşa sahne olur. Sanayileşme sürecinde kilisenin toplumsal alandaki rolü zamanla ortadan kalkar.

Sanayi toplumunda işin aileden ayrılması, dönemsel işlerin yoğunluğu nedeniyle sürekli bir hareketin zorunlu olması zamanla geniş ailenin de parçalanmasını beraberinde getirdi. Sanayileşme sürecinin ilk aşamasında kişilere güven/ huzur/ aidiyet sağlayan aile, cemaat, din gibi yapıların aşınması toplumsal değişmenin yoğun olduğu bir ortamda kişilerin savunmasız/ güvencesiz kalmasına yol açtı.

Sanayileşme sürecinde eğitimden dine, çalışma hayatından aileye, kültürden yaşama alışkanlıklarına, mimariden kurumsal yapılanmalara kadar her alanda köklü değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Tarım toplumunun bilindik/ aşina/ güvenli yapısı yerini anarşi/ kaos/ suç/ anominin hakim olduğu bir yapıya bırakmıştır. İnsanlarda topluma/ toplumsal bütünlüğe yönelik sorular ortaya çıkmış, toplumsalın sonunun mu gelindiğine yönelik korkular giderek artmıştır.

Fransız İhtilali ve Siyasal Alanda Yaşanan Dönüşümler

Sanayi Devrimi, 1760'lı yıllarda dokuma alanında başladı ve sonrasında köklü dönüşümlerle hayatın her alanını etkiledi. Yeni bir toplum şekilleniyordu ve bu yeni düzende imparatorlukların, hayatın her alanını yukarıdan aşağıya belirleyen yapıların, ortadan kalkması gerekiyordu. Hukuksal düzenlemelerle sermaye, mülkiyet ve ticaret ilişkilerinin güvence altına alınacağı, keyfiyetin yerine sözleşmelerin öne çıkacağı yeni bir toplumsal yapının inşa edilmesi bir zorunluluktu. Fransız İhtilali, sanayi devrimiyle çalışma hayatı ve toplumsal alanda yaşanan dönüşümlerin siyasi arka planını da hazırlamış oldu. İmparatorluklara dayalı yapılar yerini anayasal düzenin merkezi öneme sahip olduğu ulus devletlere bırakmaya başladı. Fransız İhtilali'yle birlikte ulusçuluk akımları dünyanın her bölgesinde öne çıktı. Bu tarım toplumunun iktidar yapılarında köklü dönüşümlerin yaşanmasına neden oldu. Sanayileşme sürecinde imparatorlukların yerini ulus devletlere bırakması ise son derece kanlı bir şekilde gerçekleşti. Yeni düzen yanlılarıyla imparatorluk güç ve destekçileri arasında gerilimin/ çatışmanın/ savaşın etkileri toplumsal hayatın diğer alanlarını da (statü değişimleri, tabakalaşma farklılıkları, ekonomik dengenin değişmesi, toplumsal düzensizlik vb.) derinden etkiledi. Toplumsal alanda önemli kaosları da beraberinde getirdi.

Sosyoloji, tam da bu noktada önem kazanmaya başladı. Sanayileşme sürecinin ve Fransız İhtilali'nin toplumsal hayatın hemen her alanında beraberinde getirdiği kaos/ anarşi/ düzensizliklere çözüm getirmek için sistematik kuramlar geliştirerek toplumsal düzeni sağlama arayışı sosyolojinin çıkış noktasını oluşturdu. Sosyologlar, içinde yaşadıkları sanayileşme sürecinin toplumsal alanda yarattığı düzensizliklere çözüm getirmek için toplumsal hayatın farklı alanlarını da kapsayan bütünlüklü/sistematik öneriler ortaya koydular. Sosyoloji teorileri ise içinde yaşanılan dönemin toplumsal sorunlarının nedenlerini ortaya koyan ve çözülmesi için getirilen önerileri içeren sistematik bilgileri içermekteydi. Sosyolojinin kurucu isimlerinin ta-

mamı Kıta Avrupa'sında doğmuş, yaşamış sanayi devriminin ve Fransız İhtilalinin toplumsal alanda yarattığı alt üst oluşların etkisini derinden hissetmiş ve içinde yaşadıkları toplumun, çağın sorunlarına çözüm getirmek için kuramlar geliştirmiş isimlerdir. Bu bağlamda sosyolojinin bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasında sanayi devrimi ve Fransız İhtilal'i temel bir rol oynamıştır.

SOSYOLOJİNİN ÖNCÜ İSİMLERİ

Sosyolojinin bir bilim dalı olarak gelişmesinde çok sayıda düşünürün katkıları bulunmaktadır. Özellikle sosyolojinin ilk gelişim sürecinde dağınık, bir bütünlük arz etmeyen görüşler ortaya koyan ama sonraki düşünürlere bir temel sağlayan çok sayıda düşünür, sosyolojinin gelişimine katkıda bulunan isimler olarak sayılabilir. Sosyoloji tarihi açısından kalıcı iz bırakan, dört ismi sosyolojinin kurucu/ öncü isimleri arasında sayabiliriz: Auguste Comte, Emile Durkheim, Karl Marx, Max Weber.

Bu düşünürlerden Auguste Comte, ilk dönem sosyolojisi içerisinde gösterilir. Comte, sosyoloji alanında önemli katkılar yapsa da, görüşleri sonraki süreçlerde çok etkili olmamıştır.

Sosyolojinin gelişiminde ise Emile Durkheim, Karl Marx, Max Weber'in önemli payı bulunmaktadır. Bu üç isim sosyolojide klasik dönem sosyologları olarak tanımlanır. Üç isim de insan eylemini, toplumsal etkileşimi ve değişmeleri tutarlı, sistematik, bütünsel bir analizle ele almış, toplumsal düzenin sağlanması konusunda öneriler ve çözümler ortaya koymuşlardır. Bu üç isimden Durkheim ve Weber akademisyen kimliğine de sahip olup, sosyolojinin akademik bir disiplin haline gelmesine önemli katkı sağlamışlardır. Karl Marx ise birbirinden çok farklı alanlarda çalışmalar yapmış olsa da toplumsal değişme, toplumsal eylem üzerine yaptığı derin analizlerle sosyoloji tarihine kalıcı izler bırakmıştır.

Sosyolojinin Gelişiminde Öncü Rol Oynamış Dört Sosyolog

Üst soldaki resim: Auguste Comte / Üst sağdaki resim: Emile Durkheim

Alt soldaki resim: Karl Marx / Alt sağdaki resim: Max Weber

AUGUSTE COMTE (1798 – 1857)

Auguste Comte, sosyoloji tarihinde özel bir öneme sahiptir. Comte, "Sosyoloji" terimini ilk kez kullanan düşünürdür. Bu bağlamda sosyolojinin isim babasıdır. Sosyolojinin bilimsel bir disiplin haline gelmesine yönelik büyük çaba gösterdi. Comte, pozitivist sosyoloji geleneğinin en önemli isimlerindendir. Sosyolojinin toplumu incelerken doğa bilimlerinin yöntemlerini benimsemesi gerektiğini savunur. Nitekim ilk olarak sosyoloji kavramını değil, fizik biliminin yöntemlerinden etkilenerek "sosyal fizik" kavramını kullanır. Comte, oluşturmakta olduğu toplum bilimi için sosyoloji adını daha sonra kullanacaktır.

Pozitivizm

Özellikle sanayi devrimiyle birlikte fizik, kimya, biyoloji, mühendislik vb. bilimlerde yaşanan gelişmeler insanlara, doğanın yasalarını keşfetme, doğa üzerinde hâkimiyet kurma, doğayı yönlendirme imkân ve gücünü verdi. Bu süreçte bilim ve teknoloji hayatın her alanında köklü değişim ve gelişmelerin yaşanmasını da sağladı. Yaşanan büyük değişimler, bu değişimlerin ortaya çıkmasında temel rol oynayan doğa bilimleri yöntemlerine yönelik büyük güven oluşturdu.

Pozitivizm, toplum bilimlerinin de doğa bilimlerince uygulanan pozitif yöntemi benimsemesi/kullanması gerektiğini savunan yaklaşımdır. Pozitivistlere göre toplum da, fizik, kimya, biyolojide hakim olan araştırma yöntemlerince ele alınmalı/ incelenmelidir. Pozitivist yöntemi benimseyen araştırmacılar, insan ve topluma nesnelere, doğaya, makinelere yaklaştıkları gibi yaklaşırlar. Pozitivizm, toplumsal yargılarda bulunurken, nicel araştırma yöntemlerini, gözlemi, ölçülebilirliği, deneyi temel olarak alır. Pozitivist yöntemde, bir araştırma yapılırken duygu ve değerlere yer yoktur.

Pozitivist yaklaşımı benimseyenler, pozitif bilim yöntemleriyle toplumun yasalarının keşfedileceği, toplumun daha iyi bir gelecek için yönlendirilebileceği ve daha iyi bir toplumsal yapının inşa edileceği düşüncesine sahiptirler. Bu yönüyle pozitivizm yöntem olarak toplumsal mühendislik yaklaşımını benimser. Makinelerin kurgulanıp, kusursuz bir şekilde çalıştırılması gibi, sosyolojik yöntemle işleyiş yasaları keşfedilmiş toplumun da tıpkı bir makine gibi kusursuz bir şekilde işletilebileceğine/ yönlendirilebileceğine inanırlar.

Comte, Fransa, Montpeiller'de aristokrat ve muhafazakâr bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Paris'teki ilerici Ecole Polytechnique'de okur. 1817'den 1821'e kadar ütopik sosyalizmin en önemli isimlerinden Henri Saint-Simon'un sekreterliğini yapar. Beraberlikleri sert tartışmalarla sona erer. 1848'de Pozitivist Toplum derneğini kurar. Hayatının geri kalanında içinde bulunduğu dönemin kaosuna çözüm bulmak için pozitivizmi geliştirmeye ve sosyolojiyi kurmaya çalışır (Slattery, 2007: 72). Comte, sanayi devriminin etkilerinin en yoğun olduğu 1800'lü yıllarda yaşamıştır. Bir yanda sanayi devrimi diğer yanda Fransız İhtilali'nin Fransa'da yarattığı siyasal karışıklıklarla karşı karşıya gelmiştir. Bu kaos içerisinde toplumsal düzenin nasıl sağlanacağı üzerinde araştırmalar yapmış, öneriler ortaya koymuştur.

Comte, çalışmalarında toplumu birbirinden farklı iki boyutuyla ele alır:

1- Toplumsal Statik: Toplumun ele alındığı dönemdeki yapısının ve yapısal unsurlarının incelenmesini içerir. Toplumsal yapının temelinde yer alan kurumlar ve bu kurumların işleyişi, bunlarda yaşanan çözülmeler ve kurumların birbirleriyle etkileşimi incelenir. Bir yönüyle toplumun röntgeninin çekilerek, sorun ve önerilerin ortaya konmasını içerir.

2- Toplumsal Dinamik: Toplumun tarihsel süreç içerisinde geçirdiği gelişimin ve aşamaların analizini içerir.

Toplumsal statik, bir toplumu statik olarak ele alıp, toplumun o anki resmini çekip, sorunları ve önerileri ortaya koyarken, toplumsal dinamik, toplumu tarihsel ilerleme sürecinden ele alarak toplumsal değişmenin genel çerçevesini ortaya koymaya çalışır.

Comte, toplumların tarihsel gelişimiyle ilgili olarak üç hal yasasını ortaya koyar. Her toplumun özellikle düşünsel gelişiminin birbirini izleyen üç aşamadan geçtiğini belirtir.

- **Teolojik Aşama:** Olayların dinsel ve doğaüstü nedenlerle açıklandığı döneme karşılık gelir. Toplumsal alanda yaşanan sarsıcı felaketlerin ya da mutlu olayların arkasında tanrılar ve dinsel güçler bulunmaktadır. Bu dönemde insanlar bir faaliyette bulunacağı zaman dinsel işaretleri de dikkate alırlar.
- **Metafizik Aşama:** Olayların arkasında yatan nedenlerin metafizik ve soyut güçlerle açıklanmaya çalışıldığı dönemdir.
- **Pozitif Aşama:** Olayların bilimsel düşünce yöntemleri ve akılla açıklanmaya çalışıldığı dönemdir. Olaylar arasındaki ilişkilerin nedenleri bilimsel yöntemlerle ortaya konulur.

Comte, her toplumun benzer şekilde üç aşamadan geçtiğini belirtir. Bütün toplumlar için genelleme içeren makro bir yaklaşım ileri sürer. Yaklaşımı, ilerlemeci tarih anlayışına sahiptir. Pozitif düşüncenin gelişimi, toplumsal hayatın merkezine yerleşmesiyle birlikte içinde yaşadığı dönemdeki kaosun azalacağına ve toplumsal düzenin sağlanacağına inanmaktadır.

Comte, kendisinden önce belirtilen ama kimsenin ciddi olarak kurma işine girmediği sosyolojiyi kurmakta ilk cesaretli adımı atmıştır. Sabırla, kuramsal çalışmalarla sosyolojiyi tamamlamaya çalışmış, bu yönüyle sosyolojinin ilk sistemcisi olmuştur (Freyer, 2012: 52).

EMILE DURKHEIM (1858-1917)

Fransız sosyolog Durkheim, Almanya ve Fransa'da eğitim görmüş, akademisyen olarak sosyoloji alanında önemli çalışmalarda bulunmuştur. Durkheim, toplum ve toplumun işleyişi üzerine önemli sorular ortaya atmış ve toplumun bireyler üzerine etkileri konusunda önemli yargılarda bulunmuştur.

Durkheim, akademide sosyolojinin bilimsel bir disiplin olarak kabul edilmesine yönelik önemli çabalar gösterdi. Bu yönüyle Sosyoloji kürsüsüne atanan ilk profesyonel, akademik Fransız sosyoloğudur. Bunun yanında sosyolojik yöntemin nasıl olması gerektiğinin

ilkelerini ortaya koymuştur. Durkheim, sosyolojiyi, bireysel bilincin incelenmesi olarak tanımladığı psikolojiden ayırmak için çalıştı (Swingewood, 2010: 104-105).

Durkheim'ın, sosyolojik bakış açısına en temel örneklerden birisi olarak gösterilen intihar olgusunu ele aldığı çalışmasında, sosyolojinin psikolojiden farklılaştığı bir alan yaratma çabası çok net olarak görülür. Durkheim intihar incelemesinde bireysel gibi görülen bir durumun arkasındaki toplumsal faktörleri ortaya koyar. Bu noktada temel amaç bireysel eylemi belirleyen koşulların farkına varılmasıdır.

Toplumsal Bir Olgu Olarak İntihar

Durkheim'ın intihar teorisi, bireysel gibi görülen bir eylemin arkasında yatan toplumsal unsurların anlaşılması açısından son derece önemlidir. Durkheim'a göre 4 intihar türü bulunmaktadır:

1- Bencil İntihar: Kişinin içinde yaşadığı grupla bağların kopması ve yalnızlaşma sonrası ortaya çıkan intihar türüdür. Bekârlar arasında intihar oranının daha yaygın olması buna örnek olarak verilebilir. Günümüzde toplumsal bağların koptuğu, yalnızlaşmanın giderek arttığı refah düzeyi yüksek Kuzey Avrupa ülkelerinde daha sık görülen intihar tipidir.

2- Toplulukçu İntihar: İçinde yaşanılan toplum ve grup değerlerinin kişide çok baskın olması, topluma aşırı bağlılık sonucunda bir başarısızlık halinde yaşanan utanç duygusu nedeniyle gerçekleştirilen intihar türüdür. Savaşta başarısız olan bir komutanın intiharı, yaptığı bir köprünün çökmesi sonrasında yaşadığı utanç duygusuyla intihar eden Japon mühendisin davranışı toplulukçu intihara örnek olarak verilebilir.

3- Anomik İntihar: Hızlı toplumsal/ kültürel/ ekonomik değişim süreçlerinde özellikle öne çıkan, kişiyi topluma bağlayan normların işlevini yitirmesi, kişinin yeni oluşan yapıya adapte olamaması sonucunda ortaya çıkan intihar türüdür. Sanayileşme sürecinde yaşanan

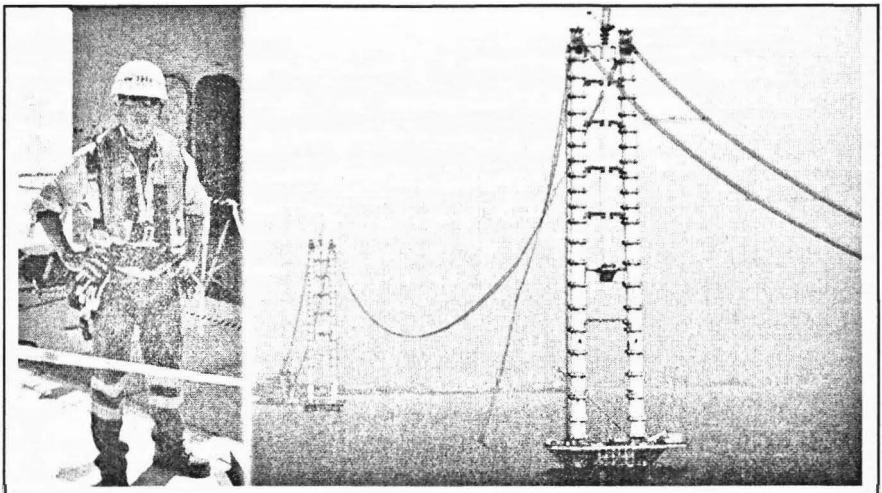
değişimlere ayak uyduramayanların, 1929 dünya ekonomik krizinden etkilenenlerin, 1980'li yılların sonlarında Rusya'da yaşanan toplumsal ve ekonomik değişim sürecinde değişimden zarar gören kesimlerin intiharlarını buna örnek olarak verebiliriz. Kriz dönemlerinde intiharların sayısında önceki dönemlere göre büyük artışlar gözlenmektedir.

4- Kaderci İntihar: Son derece zor şartlarda yaşayan ve bu şartları değiştiremeyecek kişilerin gerçekleştirdiği intihar türüdür. Köle olan ve bu durumu değiştirme umudu olmayanların ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ataerkil yapıda hiçbir söz hakkı bulunmayan kadınların başlarına gelecek durumu değiştiremeyeceklerini anladıklarında gerçekleştirdikleri intihar eylemleri bu intihar türüne örnek verilebilir.

İzmit Körfez Geçiş Köprüsü Halatı Koptu, Japon Mühendis İntihar Etti

İstanbul-İzmir karayolu arasındaki yolculuğu 3.5 saate indirecek Gebze-Orhangazi-İzmir otoyol projesinin en önemli geçiş noktası İzmit Körfez Geçişi Asma Köprüsü'nde kedi yolu olarak bilinen halat koptu. Halatın kopmasından kendisini sorumlu tutan 51 yaşındaki Japon mühendis Kishi Ryoichi, "sorumlu benim" notu bırakarak intihar etti. Cesedi şirketine ait Altınova'daki lojmanın yanındaki mezarlık girişinde bulunan Ryoichi'nin, boğazını ve bileklerini keserek yaşamına son verdiği belirlendi.

Köprüdeki gerdirme halatlarının kopmasından kendisini sorumlu tuttuğu ve büyük üzüntü yaşadığı, bunu da arkadaşlarıyla paylaştığı öğrenilen mühendis Kishi Ryoichi'nin ölümüyle ilgili bir de not bıraktığı öğrenildi. Ryoich'in geride bıraktığı Japonca notta "bu hata benim mesleki ve normal hayatıma son verir. Bu iş benim ve ülkemin gururuydu. Bu hatadan kimse sorumlu değil" yazdığı belirtildi. Kishi Ryoichi'nin asma köprüler konusunda dünyanın sayılı uzmanlarından biri olduğu belirtildi.

Onur İntiharı

Japon mühendis Kishi Ryoichi'nin boğazını ve bileklerini keserek yaşamına son vermesi Japonların onur intiharlarını yeniden gündeme getirdi. Harakiri (seppuku, karnı yarmak) Japonların en çok bilinen intihar şekli. "Onur intiharı" olarak nitelendirilen ölüm şeklini seçerek yaşamına son veren Kishi Ryoichi gibi intihar eden pek çok Japon bulunuyor. İşte onlardan bazıları:

2014'te kök hücre araştırmaları yapan bilim adamı 52 yaşındaki Yoşiki Sasai'nin çalışmalarında bilimsel yanıltıcılığı olan 2 bulgu belirlendi ve bu nedenle derin bir utanç duyduğunu dile getirerek intihar etti.

2007'de hakkında mali yolsuzluk iddiaları bulunan Japonya Tarım Bakanı Toşikatsu Matsuoka (62) intihar etti.

Japonya'nın liman kenti Kobe'de 1995'te meydana gelen 7.2 büyüklüğündeki depremden sonra kurtarma ve yardım çalışmalarında yaşanan aksaklıklar nedeniyle, kentin su işleri müdürü Takaşi Nakanişi intihar etti. Kentin yeniden imarından sorumlu Belediye Başkan Yardımcısı Tagumi Ogava, açıkta kalan halka ev yetiştiremediği için kendini yaktı.

http://www.haberturk.com/gundem/haber/1056995-izmit-korfez-gecis-koprusu-halati-koptu-japon-muhendis-intihar-etti, Yayın Tarihi: 23 Mart 2015, Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2016

Durkheim, toplum analizinde fonksiyonalist (işlevselci) yaklaşımı benimser. Biyolojiden etkilenmiştir. Canlı bir organizmanın yaşamını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için onu oluşturan organların/ parçaların birbiriyle uyum içinde işlevlerini yürütmesi önemlidir. Durkheim toplumu, birbiriyle iletişim/etkileşim içinde bulunan, farklı fonksiyonlara sahip parçalardan oluşan canlı bir organizma olarak görür. Bu bağlamda aile, eğitim, din, siyaset vb. kurumlar toplumun farklı parçalarını oluşturur. Toplumun uyum ve düzen içinde varlığını sürdürebilmesi için kendisini oluşturan parçaların işlevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirmeleri önemlidir. Bu yaklaşım, toplumu, birey ve kurumlardan oluşan ama onları aşan bir üst sistem/organizma olarak ele alır. Fonksiyonalist yaklaşımda, sistem ve fonksiyon önem kazanan kavramlardır. Durkheim'ın da öncüsü olduğu fonksiyonalist yaklaşım, 1950'li yıllarda sosyolojide büyük ağırlık kazanacak yapısal fonksiyonalist yaklaşımın oluşmasına önemli katkı sağlamıştır.

Durkheim'ın, ele aldığı önemli kavramlardan birisi *"kolektif bilinç"tir. "Aynı toplumun ortalama vatandaşları arasında ortak olan inançların ve duyguların toplamı, kendine ait yaşantısı olan belirli bir sistemi oluşturur; ona kolektif veya ortak bilinç denilebilir... Bu nedenle o, tikel bilinçlerden tümüyle farklı bir şeydir ancak sadece onlar aracılığıyla gerçekleşebilir"* (Durkheim'dan aktaran Ritzer: 81). Kolektif bilinç, bir toplumda zaman içinde oluşur ve oluştuktan sonra uzun süre varlığını devam ettirir. Toplumda yaşayan bireylerin davranışlarını düzenler/ yönlendirir/ kontrol eder. Özellikle mekanik dayanışmanın hâkim olduğu toplumlarda daha etkilidir. Kişileri, toplumda oluşmuş/varolan genel değer/ ahlak yargılarına, toplumsal beklentilere uygun davranmaya zorlayan/ yönelten unsur kolektif bilinçtir. Bireyler, kolektif bilinci dikkate alarak/hesaba katarak faaliyetlerini gerçekleştirirler.

Durkheim, sanayi devriminin sorun ve gerilimlerinin yoğun olarak yaşandığı bir dönemde doğmuştur. Fransız olması nedeniyle Fransız İhtilali sonrasında yaşanan gerilimleri derinden hisseder. Ya-

şanan bu kaotik süreçte Durkheim "toplumu bir arada tutan unsur" nedir sorusuna cevap arar. Geleneksel toplumlarda ve toplumsal değişmenin hız kazandığı yeni toplumsal yapıda toplumu bir arada tutan unsurları araştırır. Toplumu bir arada tutan kavram olarak "dayanışma"yı görür. Dayanışma farklı toplum tiplerinde farklı şekiller almaktadır. Durkheim'a göre iki tür dayanışma vardır:

1- Mekanik Dayanışma: İnsanların küçük gruplar olarak bir arada yaşadığı, yaşam alanında insanların birbirlerini tanıdığı, yüz yüze ilişkiler kurduğu, ortak geçmişi paylaştığı, değişimin çok yavaş gerçekleştiği topluluklarda öne çıkan dayanışma türüdür. Bu toplumlarda iş bölümü çok çeşitlenmemiştir. İnsanlar benzer çalışma türlerine ve yaşam alışkanlıklarına sahiptir. Bu tür toplumlarda güçlü gelenekler, toplumsal iletişim ve kontrol mekanizmaları bulunmaktadır. Bireysellik ve farklılık toplumsal düzeni devam ettirme amacıyla törpülenir/ engellenir. Sosyal grupların din/ ahlak/ gelenek vb. nedenlerle birey üzerindeki kontrolü çok yoğundur. Biz duygusunun çok önemli olduğu yapılardır. Benzeşmeden/ tanımadan/ ortak yaşamdan kaynaklanan dayanışma türüdür.

2- Organik Dayanışma: Sanayileşme süreci geleneksel toplumsal yapıları derinden etkilemektedir. Tarımsal yapılar çözülmeye başlamış, yeni yaşam merkezleri olarak kentler öne çıkmıştır. Yüz binlerce insanın bir arada yaşadığı kentlerde geleneklerle, dinle, ahlaki kurallarla toplumsal düzeni sağlamak artık mümkün değildir. Yeni toplumda insanlar arası ilişkileri düzenleyen unsur olarak hukuk kuralları ve sözleşmeler öne çıkar. Birbirine benzeyen işleri yapan, benzeşmeye dayalı yapı, yerini fabrikaların hayatın merkezine yerleştiği, farklı sektörlerin hızla yaygınlaştığı, mesleklerin genişlediği bir yapıya bırakır. Benzeşmenin yerini farklılık ve çeşitlilik alır. Benzeşmeden/ tanımadan/ ortak yaşamdan kaynaklanan mekanik dayanışma, bu toplumda işlevini yitirir. Böyle bir toplumda dayanışma, ortaya çıkan yeni ekonomik sektörler, işler ve bunlarda görev yapmaktan kaynaklanan "işbölümüne" dayalı olarak gerçekleşir. Örneğin; birbi-

rini tanımayan on binlerce kişinin bulunduğu bir üniversitede insanlar arasındaki ilişkiler; öğrenci, akademisyen, güvenlik/temizlik görevlisi, öğrenci işleri sorumlusu, kültür kurulu üyesi, personel daire başkanı, kütüphane görevlisi, dekan, psikolog vb. farklı görev/ uzmanlık/ meslek temelinde belirlenmiş işbölümüne dayalı olarak gerçekleşir. Organik dayanışma, toplumdaki ilişkilerin/insanların birbirleriyle etkileşiminin ağırlıklı olarak işbölümüne dayalı gerçekleştiği/şekillendiği durumu tanımlar.

Organik Dayanışmanın/ İlişkilerin Özelliği Hakkında

Diğerleriyle ancak zaman zaman karşılaşırız; karşılaşmalarımız ya ben ya da öteki kişiler için özel, gayet özgün hizmetleri almak ya da mübadele etmek istediği zamanlarda, tamamen özel koşullarda gerçekleşir; öğretmenimle dersler ve seminerler dışında pek karşılaşmam, bir bakkal çırağıyla ancak bir şeyler satın alırken karşılaşırım, şansıma dişçimi çok nadir olarak, ancak dişimin yapılması gerektiğinde görürüm. Bu gibi insanlarla ilişkilerime işlevsel ilişkiler denebilir. Bu insanlar hayatımda bir işlevi yerine getirirler; ilişkimiz bana (ve varsayıyorum ki onlara) ait çıkarlarla ve eylemlerle ilgili özellikler taşır. Çoğu durumda öteki kişinin, o kişinin yerine getirmesini beklediğim işlevle ilişkili olmayan özellikleriyle ilgilenmem. Dolayısıyla bakkal çırağının aile hayatını, dişçinin hobilerini, siyasal bilgiler hocamın sanatsal zevklerini araştırmam. Buna karşılık onlardan da benzer bir yaklaşım beklerim. Onlarla ilişkimde, özel alanım olarak gördüğüm alanı soruşturmalarını haksız müdahale olarak değerlendiririm. Böyle bir müdahale meydana geldiğinde, buna direnirim; bunu nihayetinde belli bir hizmetin mübadelesinden öte olmayan ilişkimizin yazılı olmayan koşullarını kötüye kullanma ya da çiğneme durumu olarak alırım.

Zygmunt Bauman, Sosyolojik Düşünmek, 5. Baskı, Ayrıntı Yayınları, 2006, s.48-49

Durkheim, bilimsel bir sosyolojik kuram kurmayı amaçlar. Böyle bir kuram: 1- Toplumsal gerçekliğe yoğunlaştığında **rasyonel olarak açık ve belirgin** 2- Belirli metotları kullandığında **deneysel olarak**

ispatlanabilir 3- Toplumun bütününü göz önüne aldığı takdirde **ahlaki olarak sorumlu** olmalıdır (Richter, 2012: 49). Durkheim, sosyolojide pozitivist yöntemi benimser. Durkheim'ın pozitivist olmasına rağmen, toplumsal düzeni, toplumsal bütünleşmeyi sağlamada ahlaki sorumluluk duygusuna özel bir önem verdiğini, sanayi toplumunun katı rasyonalist ve bireyci bakış açısının dışında bir yaklaşım sergilediğini de belirtmek gerekiyor. Sanayi toplumunun gelişim sürecindeki eşitsizlik ve çatışmalara şahitlik etmiş olan Durkheim, çalışmalarında, güçlü bir ahlaki tutumdan yoksunluğun toplumsal kaos/ çözülme/ yıkılmaya yol açacağını vurgulamaktadır. Kişisel hırs/ açgözlülük/ tutkuların sağlıklı bir toplumsal yapılanmada ahlaki normlarla kontrol altına alınması gerekmektedir.

KARL MARX (1818 – 1883)

Marx, Almanya'da doğmasına rağmen, siyasal etkinlikleri nedeniyle Almanya'dan ayrılmak zorunda kalmış, kısa bir süre Fransa'da kaldıktan sonra hayatının büyük bölümünü sanayi devriminin başlangıç noktası olan İngiltere'de büyük yoksulluk içerisinde geçirmiştir. Sanayi devrimi, en köklü ve en derin izlerini başlangıç yeri olan İngiltere'de göstermişti. Üretim yapısı değişirken toplumsal tabakalar alt üst olmuş, yeni tabakalaşma tarzları ortaya çıkmıştı. İngiltere'de fabrikalarda çalışan geniş işçi kesimleri, çoğu zaman ancak karınlarını doyurabilecekleri düşük ücretlere çalışmaktadırlar. Toplumsal hayatta ise yoksulluk ve sefalet sokağın görünür yüzü haline gelmiştir.

Marx içinde yaşadığı sanayi toplumu sürecinde, toplumsal alanda yaşanan sorunlara çözüm getirmeye çalışmıştır. Marx'a göre kapitalist toplumlar bünyelerinde büyük eşitsizlikler barındırmaktadırlar. Toplumda yaşanan eşitsizlikler ise azalacağına sürekli artmaktadır. Marx, toplumsal eşitsizliğin kaynağını özel mülkiyette görür. Bu noktada sosyoloji alanında öne çıkmış iki sosyoloğun yaklaşım farklılıkları net olarak görülmektedir. Durkheim, sosyoloji alanında yaptığı çalışmalarda dayanışma, toplumsal bütünleşme konularına özel vur-

gu yaparken, Karl Marx, Durkheim'ın aksine çatışma ve toplumsal eşitsizlikler konusuna özel önem vermektedir.

Marx'a göre kapitalist toplumda iki temel sınıf vardır:

1- Burjuvazi: Üretim araçlarının mülkiyetine sahip sınıf

2- Proleterya: Sahip oldukları tek unsur olan emeklerini kiralayarak hayatlarını devam ettirmeye çalışan sınıf.

Marx'a göre sınıfları belirleyen temel unsur üretim araçları mülkiyetine sahip olup olmamadır. Burjuvazi, sahip oldukları sermaye ile değişik üretim araçlarının mülkiyetine ve kullanımına sahip olmaktadır. Çalışmadan, sermayeleriyle proletaryayı açlık koşullarında çalıştırarak zenginliklerini sürekli artırmaktadır. Proletarya ise çoğu zaman karın tokluğuna emeğini kiralamakta ve açlık sınırlarında yaşamaktadır. 1800'li yıllarda 12-18 saat arası çok kötü ve ağır çalışma koşullarında çalışma yaygın olarak görülen bir durumdur. Sanayileşme sürecinde köyünden kopmak zorunda olan on binlerce insanın şehirlere gitmesi, işsizliğin ve yoksulluğun çok yaygın olması nedeniyle çok ağır çalışma koşullarında, kendisinin ve ailesinin karnını doyuracak kadar da olsa çok düşük ücrete çalışmayı kabul eden geniş işsiz kesimi kentlerde yaygın olarak bulunmaktaydı.

Marx'a göre, önce açlık sınırında çalışmayı kabul eden ve işveren karşısında çok zayıf konumda bulunan işçilerde zamanla bir sınıf bilinci oluşacaktır. Sınıf bilinci oluşan işçiler örgütlenecekler ve işveren karşısında hak arama mücadelesine girecektir. Bu hak arayışı sürecinde sınıf bilincine sahip olan ve örgütlenen işçiler, adaletsizliği/eşitsizliği yaratan kapitalist sistemi yıkıp yeni bir üretim ilişkisini kapsayan sosyalist sistemi kuracaklardır. Sosyalist sistemde Marx'ın eşitsizliğin temeli olarak gördüğü üretim araçlarının özel mülkiyeti kalkacak, benzer tüketim olanaklarının sağlanmasıyla da toplumsal adalet oluşturulacaktır. Devlet, sağlık, eğitim vb. kamu hizmetlerini ücretsiz olarak gerçekleştirerek geniş halk kitlelerinin temel sosyal imkânlardan yararlanmasını sağlayacaktır.

Marx, toplumsal değişme üzerine önemli çalışmalarda bulunmuş ve toplumsal değişme sürecinde alt yapı unsurlarının belirleyiciliğine vurgu yapmıştır. Toplumda iki temel yapı bulunmaktadır:

1- Alt yapı: Toplumdaki üretim ilişkileri ve bunları daha geniş perdede çevreleyen ekonomik sistem, toplumun alt yapısını oluşturur.

2- Üst yapı: Din, aile, siyaset, hukuk, sanat vb. ilişkileri oluşturan unsurlar ise toplumun üst yapısını oluşturur.

Marx'a göre bir toplumda toplumsal değişmeyi sağlayan temel faktör, toplumun alt yapı unsurlarıdır. Marx'a göre üretim ilişkilerinde yaşanan değişimler toplumun zihniyet, din, değer vb. unsurlarını da değiştirir. Temelde üretim ilişkilerinin, genelde ekonomik sistemde yaşanan değişmelerin toplumsal değişmede belirleyici olduğunu savunan görüşe Materyalizm adı verilir.

Materyalist Dünya Görüşü

Materyalizm, tinin (bilincin) maddeden bağımsız olarak düşünülemeyeceğini ileri süren bir dünya görüşüdür. Marx için gerçekliğin nihai özü maddedir. Marx varlığın bilinci belirlediğini iddia ederken bununla, bilinçle maddi olan arasında esas itibariyle karşılıklı bir ilişki olduğunu, fakat sonuç olarak toplumda maddi üretim biçiminin yaşamı organize ettiği bir formu kasteder. Marx, bir toplumun sosyo-ekonomik şartlarının düşünceleri, kültürü, dünya görüşlerini ve yaşam biçimlerini (belli toplumsal sınıfları ve tabakaları) belirlediğini savunur ve ekonomik süreci temel belirleyici olarak gösterir. Zira ona göre insanlar, toplumsal üretimdeki yerlerine bağlı olarak bir dünya görüşü geliştirirler. Böylece, eşitlik, başarı, hak vs. gibi kavramlara; üretim araçlarının sahibi olan yönetici sınıfın bir üyesi, baskı gören sınıfın üyelerinden (yaşamak için emeğini satmak zorunda kalan işçiler) daha farklı bir mana verir.

Rudolph Richter, Sosyolojik Paradigmalar, Küre Yayınları, 2012, s.69

Marx, 19. yüzyıl düşünürlerinin büyük bölümü gibi ilerlemeci tarih anlayışına inanır. Marx'a göre her toplum beş aşamadan geçer:

1- İlkel toplumlar

2- Köleci toplumlar

3- Feodal toplumlar

4- Kapitalist toplumlar

5- Sosyalist / Komünist toplumlar

Marx, en son aşamanın önce sosyalist sonrasında da komünist aşama olacağını belirtir. Komünist toplumda üretim araçlarının özel mülkiyeti kaldırılır. İnsanların birbiri üzerinden kazanç sağlama mücadelesine girmediği, insanların eşit ve özgür yaşayabilecekleri bir ekonomik sistem kurulması hedeflenir. Kapitalist ekonomik sistemin yarattığı eşitsizliklere çözüm olarak öne sürülen sınıfsız, eşit toplum, ideal düzeyde önemli olsa da reel düzeyde bu düşünce gerçekleşmemiştir. Sosyalizm ve komünizm ile yönetilen ülkelerde özgürlük ve eşitliğin Marx'ın düşündüğü anlamda gerçekleşmediği, toplum içerisinde tabakalaşma oluştuğu, yönetici sınıf/ politbüro mensuplarının maddi ve iktidar gücüne sahip oldukları ve bunu toplumsal alanda zaman zaman oldukça ölçüsüz olarak kullandıkları çok sayıda örnek bulunmaktadır.

Yabancılaşma

Marx'ın kapitalist çalışma ilişkileriyle ilgili olarak üzerinde durduğu önemli kavramlardan birisi yabancılaşmadır. Tarım toplumunda ya da geleneksel toplumlarda iş ve ürün onu yapan kişilerle bütünleşmiştir. Ürün, onu yapan kişilerin namını ve yeteneğini de yansıtır. Bir ürünün beklentiyi karşılamaması/ kalitesizliği o ürünü yapan kişiler için büyük bir utanç kaynağıdır.

Kapitalist çalışma ilişkileri geleneksel toplumlardaki ürün ve üreten arasındaki özdeşleşmeyi ortadan kaldırır. Kapitalist iş ilişkilerinin

merkezini oluşturan fabrikalarda kitle üretimi yapılır ve işler bölünebilecek en küçük parçalara ayrılır. Her çalışanın üretim sürecinde yapacağı iş belirlenir ve çalışandan o işi sorgulamadan/ düşünmeden yerine getirmesi beklenir. Kitle üretiminde işçi, çalışma hayatı süresince tek bir işi tekrar tekrar gerçekleştirir. Çalışanın psikolojik/ duygusal/ insani boyutu gözardı edilir. Çalışana, makinenin bir uzantısı gibi yaklaşılır. Çalıştığı süreçte günlerce, haftalarca, aylarca aynı işi tekrar tekrar yapan işçi bir süre sonra yaptığı işe yabancılaşır. Önemli psikolojik sorunlarla karşı karşıya kalır.

Marx yabancılaşmayı kapitalist sistemin işleyişiyle bağlantılandırır. Kapitalist sistemin üretim ilişkisinde öne çıkan iş bölümü, özel mülkiyet gibi unsurlar üretim ile çalışanın bağlantısını koparır, işi kişiden bağımsızlaştırır. Çalışanı mekanikleştirir. Geçmişte olduğu gibi çalışanın, üretim süreçlerine yaratıcılığını, düşüncelerini yansıtma durumu da ortadan kalkar. İşçiden beklenen sorgulamadan/ düşünmeden/ eleştirmeden/ sorun çıkarmadan verilen işi yapmasıdır. Çalışanın ne iş yeriyle, ne ürettiği ürünle bir gönül bağı kalmıştır.

Modern Times / Modern Zamanlar, 1936, Yönetmen: Charles Chaplin

Film, fabrikada gerçekleştirilen kitle üretim tarzına, hareketli montaj hattına yönelik tüm zamanların en çarpıcı eleştirilerinden birisini gerçekleştirir. Çalıştığı işte görevi sadece vida sıkmak olan Chaplin'in ne işyeriyle ne de yaptığı işle bir aidiyet ilişkisi bulunmaktadır. Sürekli aynı işin tekrarlanması sonrasında Chaplin'in psikolojik dengesi bozulacak ve zamanla her şeyi vida olarak görmeye başlayacaktır. Filmde, Chaplin'in fabrikadan sonraki durağı ise bir süreliğine akıl hastanesi olacaktır. "Modern Zamanlar" filmi, fabrika düzeninin acımasızlığına, kitle üretim sürecinin insanı bir makine gibi planlamasına, çalışanın yaptığı işe yabancılaşmasına yönelik çarpıcı örnekler sunmaktadır.

MAX WEBER (1864 – 1920)

Max Weber, sosyoloji geleneğinde Marx ile birlikte en köklü izleri bırakan Alman sosyologtur. Hukuk ve ekonomi tarihi eğitimi görmüş, değişik üniversitelerde profesör olarak dersler vermiştir. Çalışmalarını özellikle kapitalizmin gelişimi ve modern toplumun özellikleri üzerine yoğunlaştırmıştır.

Marx, toplumsal değişmede alt yapı ilişkilerinin belirleyiciliğine vurgu yapmıştır. Max Weber ise Marx'ın tersine alt yapı ilişkilerinin değil, din, zihniyet, kültür, inanç vb. unsurları içeren üst yapının toplumsal değişmede daha belirleyici olduğunu vurgular. Bu iddiasını en temel eserlerinden birisi olan "Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu" kitabında verdiği örneklerle destekler. Weber, kapitalizmin ortaya çıktığı ve yaygınlık kazandığı yerlerde Katoliklik yerine Protestanlığın hâkim inanç olduğunu belirtir. Kazanç hırsını, faizi, meslekte başarıyı, üretmeyi, sermaye birikimini meşrulaştıran, lüks tüketimden ve bedensel hazlardan kaçınmayı teşvik eden Protestanlık kapitalizmin gelişiminde itici bir rol oynamıştır. Zihniyette yani üst yapıda meydana gelen değişme toplumsal değişmede belirleyici olmuş ve ekonomik yapının değişmesinde de temel rol oynamıştır.

Max Weber'in sosyolojinin zirve isimlerinden birisi olmasının nedeni, sanayi toplumu ve kapitalizm üzerine yaptığı analizler değildir. Şüphesiz bu konulardaki analizleri sosyoloji tarihine önemli katkılar yapmıştır ama onu sosyoloji tarihinde eşsiz bir konuma getiren toplumsal eylem üzerindeki analizleri olmuştur. Max Weber de, Karl Marx da toplumsal eylemler ve bu eylemleri belirleyen faktörler konusunda, bütün sosyoloji tarihini ve kendilerinden sonraki sosyologları etkileyen öncü çalışmalarda bulunmuşlardır.

Max Weber, çalışmalarında özellikle toplumsal eylemler üzerinde ağırlıklı olarak durmaktadır. Bu yönüyle ilk dönem sosyologlarının tersine sosyolojinin yapılar üzerinde değil, toplumsal eylemler üzerinde yoğunlaşması gerektiğine inanıyordu (Giddens, 2008: 52).

"Weber'e göre bireyler özgürce eyleme ve geleceği biçimlendirme gücüne sahipti. Durkheim ile Marx'ın inandıkları gibi yapıların bireylere dışsal ya da onlardan bağımsız olduklarına inanmıyordu. Bunun yerine, toplumdaki yapılar, yapıların karmaşık bir etkileşimi tarafından oluşturulmaktaydı. Sosyolojinin ödevi, bu eylemlerin gerisindeki anlamları anlamaktı" (Giddens, 2008: 52-53). Dolayısıyla, insanların eylemlerini yorumlayabilmek için, eylemlere yüklenen öznel ve toplumsal anlamların anlaşılması büyük önem taşıyordu.

Weber'in üzerinde ağırlıklı olarak durduğu önemli bir kavram da rasyonalitedir. Toplumlar, geleneksel toplumdan modern topluma geçerken geleneksel/ dinsel/ metafizik/ soyut düşüncenin yerini rasyonel düşünce alır. Weber, kapitalizmin gelişim sürecinde rasyonalitenin merkezi önem kazanmasını, nedenleriyle birlikte ayrıntılı olarak inceler. İnsan eyleminin rasyonel hale gelmesinin arka planını ortaya koyar.

Weber, modern toplumda, toplumsal hayatta rasyonaliteyi kalıcı olarak sağlayan kurumun bürokrasi olduğunu belirtir. Modern toplum, hayatın her alanının bürokratik kurumlarca çerçevelendiği bir toplumdur. Weber'e göre rasyonel özelliğe sahip bürokrasinin doğuşu, yayılışı rasyonalizmin gelişmesi gibi devrimsel sonuçlar yaratmıştır (Weber, 1993: 216). Otoritenin merkezileşmesine, ayrıntılı kayıt ve dosyalamaya, iş süreçlerinde insani duyguların dışarıda bırakılmasına, rasyonel bir personel politikasına dayanan bürokratik kurumların toplumda yaygınlaşması, doğal olarak hayatın her alanında rasyonaliteyi artıracaktır.

Weber'e göre modern toplumda hayatın her alanının rasyonelleşmesi, insaniliği ortadan kaldıran bürokratik kurumlarca çevrelenmesi sonrasında yaşamın o eski dönemlere özgü büyüsü bozulacak, bireylerde yabancılaşma artacaktır. Weber, kapitalizmle birlikte insanların bürokratik kurumlar arasında sıkışacağı demir kafeslerle kuşatılacağını belirtir. Bu yönüyle kapitalizmin geleceğine yönelik karamsar bir tablo ortaya koyar.

Max Weber'in ideal tip tanımlaması sosyolojide birçok yapı/olgu/kavramın anlaşılması açısından merkezi öneme sahiptir. İdeal tip, sosyolojik bir kavram/olgunun anlaşılması açısından kusursuz soyutlamalarının belirlenerek gerçekliğin bu soyutlamalarla karşılaştırılarak anlaşılmasını içerir. İdeal tipler, var olan sosyal olgu ve kavramların daha iyi anlaşılmasına olanak sağlar. Bazı konularda ideal tipler, var olan sosyal gerçekliklerin ideal tiplerle kıyaslanarak eksikliklerinin/ sorunlarının ortaya konmasına, bu doğrultuda düzenlemeler yapılmasına olanak sağlaması açısından önemli bir işlev görür. Bu bağlamda Weber'in bürokrasi yaklaşımı ideal tip konusuna bir örnek olarak verilebilir. Weber, bürokrasi yaklaşımında bir bürokrasinin olması gereken özelliklerini ayrıntılı olarak tanımlar. Bürokrasinin ideal tarzını ortaya koyar. Reelde oluşturulan bürokratik kurumlarda/ yapılardaki eksiklikler, sorunlar, hatalar ideal tarz bürokrasiyle karşılaştırılarak ortaya konulur ve giderilmeye çalışılır.

Dört Sosyolog Hakkında Kısa Bir Bilgilendirme

Saint Simon ve Herbert Spencer ilk dönem sosyologları arasında tanımlanır. Saint Simon, endüstri devrimi üzerine önemli analizler gerçekleştirdi ve pozitivizmin bir yöntem olarak gelişmesinde önemli katkılarda bulundu. Herbert Spencer'ın, Darwin'in evrim teorisinden etkilenerek geliştirdiği yaklaşım, sosyolojinin diğer bilimlerle etkileşimini göstermesi açısından önemlidir. Talcot Parsons'un öncüsü olduğu yapısal fonksiyonalist yaklaşım, ikinci dünya savaşı sonrasında sosyolojik analizlerde büyük ağırlık kazandı. Bourdieu, önemli bir kavram olan habitus, sosyolojik yöntemin ve araştırmacının yaklaşımı vb. konularında günümüz sosyolojisine önemli katkılarda bulundu.

Saint Simon (1760-1825): Pozitivizmin öncü isimlerinden. Sanayileşmenin ve Fransız ihtilalinin etkilerinin derinden hissedildiği bir dönemde yaşadı. Endüstrileşmeye ve pozitif bilime büyük önem atfetmekteydi. Sosyolojiyi, sosyal fizik olarak tanımladı. Simon'a göre fizik bilimi ve teknik bilimlerinin doğayı dönüştürmesi ve şekillendirmesine benzer şekilde, toplumun şekillendirilmesinde sosyoloji öncü rol oynayacaktır. Toplum mühendisliği yaklaşımını benimser. Sosyolojinin toplumun yasalarını keşfedip, top-

lumu yönetecek ilkeleri belirlemesi gerektiğini düşünür. Saint Simon, sosyolojiye büyük anlam yükler ve sosyolojiyi sanayi toplumunun sorunlarını çözecek yeni din olarak görür. Toplumun yönetiminde sosyologların ve sanayicilerin etkili olması gerektiğini savunur.

Herbert Spencer (1820-1903): Düşünceleriyle ilk dönem sosyolojisinde etkili olmuş İngiliz sosyolog. Charles Darwin'in evrim teorisinden büyük ölçüde etkilenerek, toplumun gelişimine yönelik evrim teorisine benzer bir yaklaşım ortaya koyar. Toplumda en güçlülerin hayatta kalacağı, zenginlik ve yoksulluğun doğal olduğu ve buna müdahale edilmemesi, toplumun evrim teorisine benzer şekilde kendiliğinden doğal bir seçicilikle değişeceğini belirtir. Zengin bir aileye mensuptur. Görüşleri zengin sınıfın gücünü devam ettirmesine de hizmet eder. Dönemin düşünürleri gibi evrimci ve ilerlemecidir. Savaşçı toplumlardan endüstri toplumlarına geçişle birlikte toplumsal refah ve düzenin sağlanacağı inancındadır.

Talcott Parsons (1902 -1979): Harvard Üniversitesi Sosyoloji Bölüm Başkanlığı ve Amerikan Sosyoloji Derneği Başkanlığı da yaptı. Yapısal fonksiyonel yaklaşımın öncüsüdür. Yapısal fonksiyonel yaklaşım, ikinci dünya savaşından sonra sosyoloji geleneğinde önemli rol oynadı. Toplumu ve toplumsal eylemi sistem yaklaşımı çerçevesinde ele aldı. Toplumsal sistemin uyum içinde işleyişini sağlayacak ve düzeni bozacak işlevlerini ayrıntılı olarak analiz etti. Sistem yaklaşımı, sosyal olguları, iç ve dış çevreyle etkileşim içerisinde bulunan, hem onları etkileyen hem de etkilenen bütüncül bir perspektiften ele alıyordu. Sistem yaklaşımı, 1950'li yıllarda sadece sosyolojide değil, işletme, örgüt çalışmaları vb. alanlarda da etkili oldu.

Pierre Bourdieu (1930-2002): Üniversitede felsefe eğitimi görmüş olan Bourdieu, Cezayir'in Fransa'dan bağımsızlığını kazanma mücadelesi sürecinde 1958-1960 yıllarında askerliğini Cezayir'de yaptı. Bu süreçte sosyolojik anlamda önemli gözlemler ve alan araştırmaları yapma imkânı buldu. Birkaç boyutuyla günümüz sosyolojisinde önemli etkilerde bulunur:

1- Ekonomik ilişkilerin belirleyiciliğine ağırlık veren yaklaşıma karşıdır. Bourdieu, gelir, maddi kaynaklar vb. oluşan ekonomik sermaye; geçmişten gelen aktarımlarla ve eğitimle oluşan kültürel sermaye; çevresiyle etkileşimden ve ilişkiler ağından oluşan sosyal sermaye olmak üzere üç tür sermayeye vurgu yapar. Toplumdaki ilişkiler, güç vb. şekillenmesinde,

güç eşitsizliğinin devam etmesinde kültürel ve sosyal sermayenin etkisini vurgular.

2- Sosyolojide kuramın yanında metodolojinin önemi üzerinde durur. Kuramın/teorinin pratiği açıklama konusundaki eksiklerini vurgular. Özellikle kuram ve metodolojinin birbirinden bağımsız değil iç içe geçmiş bir süreç olduğu vurgusu önemlidir. Bu yönüyle sosyolojide olgulara bütüncül bir perspektifle bakmanın önemi üzerinde durur.

3- Sosyoloğun bir olayı araştırırken olaya, kendisinin de incelediği olayın bir parçasıymış gibi yaklaşmasının önemini belirterek, araştırmacının kendi arka planını da dikkate alarak yaptığı analizin, akademik mesafeyi bozacak kişisel etkilerinin farkında olunmasına yol açacağını vurgular.

4- Bourdieu, Habitus kavramı üzerinde durur. Habitus, toplum içerisinde yaşamaktan kazanılmış, kişiye toplumsal ilişkilerinde uyum ve kolaylık sağlayan davranış pratikleridir.

MODERN SOSYOLOJİ YAKLAŞIMLARI

Sosyolojik yaklaşımlar, toplumda yaşanan gelişme ve değişimleri, toplumsal olguları anlamak ve açıklamak için oluşturulan, kendi içerisinde sistematik bir tutarlılık ve bütünlük taşıyan teorilerden oluşur. Özellikle 1970'li yıllardan itibaren artan çeşitlilik ve farklılığın da etkisiyle günümüzde sosyolojik yaklaşımlarda bir zenginlik yaşanmaktadır. Bu bölümde sosyolojisinin gelişim sürecinde önemli etkisi bulunan, değişik katkılarla etkisini günümüze kadar taşıyan üç temel sosyolojik yaklaşım ele alınacaktır. Üç yaklaşım da toplumu anlama yolunda sundukları açıklamalarla sosyolojinin gelişmesine önemli katkı koymuşlardır.

YAPISAL FONKSİYONEL YAKLAŞIM

Yapısal fonksiyonel yaklaşımın öncü ismi "Talcott Parsons (1902 – 1979)"tur. Yapısal fonksiyonel yaklaşım, yapı ve fonksiyon kavram-

larını merkezine alır ve toplumdaki her yapının/ kurumun bir fonksiyonu bulunduğunu/ yerine getirdiğini savunur. Toplum, toplumsal yapıların fonksiyonları, bu fonksiyonların birbirleriyle ve toplumsal bütünle ilişkisi çerçevesinde anlaşılabilir. Yapısal fonksiyonel model hem toplumdaki öğelerin fonksiyonlarını, bu fonksiyonlardaki değişmeleri/ çözülmeleri hem de öğeler arasındaki ilişkileri/ etkileri inceleyerek toplumla ilgili çıkarımlarda bulunur.

Yapısal fonksiyonel modelde iki yaklaşım, çözümlemeleri anlamamızda önem kazanmaktadır.

Yapısal fonksiyonel model toplumu canlı bir organizma olarak ele alır. Bu yönüyle Durkheim, Spencer gibi sosyologların ve evrim teorisinin etkisini teoride görmek mümkündür. Toplum, evrim teorisinde hayatta kalmak isteyen canlıların çevreye uyum sağlamasında olduğu gibi, varlığını devam ettirebilmek için sürekli değişen çevresel şartlara uyum sağlayan dinamik bir özelliğe sahiptir. Nasıl ki bir organizmanın uzuvları arasında uyum ve etkileşim bulunmaktaysa, toplumu oluşturan parçalar arasında da etkileşim söz konusudur.

Yapısal fonksiyonel modelin temel yaklaşımlarından birisi de sistem yaklaşımıdır. Bu bağlamda toplum alt sistemler arasında etkileşim ve bağımlılık bulunan bir sistem olarak görülür. Bir alt sistemde ortaya çıkan bozulma diğer sistemleri ve toplumu da etkiler. Toplumsal sistem, kendi içinde tutarlılığa sahip denge halinde bulunan, çok sayıda alt sistemden oluşur. Bu alt sistemler kendi aralarındaki etkileşim sürecinde de denge halinde bulunan bir üst sistem yaratırlar.

Yapısal fonksiyonel modelde kurumlar toplumun alt sistemlerinden bazılarını oluşturur. Bir kurumda meydana gelen değişme toplumun diğer kurumlarını da etkileyecektir. Örneğin; ekonomide yaşanan bir çözülme süreci, ailede şiddeti/ sorunları/ boşanmaları artıracak ve aile kurumunda çözülmeye yol açacaktır. Eğitimde yaşanan sorunlar, ekonomik alanda nitelikli insan gücü kaybına yol açacak, işsizliği artıracaktır. Dinsel alanda yaşanan çözülmeler, toplum-

sal bağları zayıflatacaktır. Örneklerden de görüldüğü gibi toplum bir sistem olarak ele alındığında, alt sistemlerde yaşanan değişmeler diğer alt sistemleri ve genel anlamda toplumsal yapıyı olumsuz olarak etkileyecektir. Bu bağlamda sistemin önemli bir özelliği değişen çevreye uyum sağlayarak, ortaya çıkabilecek sorunları gidermesidir. Sistemin devam etmesi açısından denge hali önemlidir.

Yapısal Fonksiyonel Modele önemli bazı katkılar Parsons'un öğrencisi "Robert Merton (1910 – 2003)"dan gelmiştir. Merton fonksiyon kavramını geliştirmiş ve fonksiyonların işlevlerini ayrıştırmıştır. Merton'a göre her toplumsal kurumun/ yapının açık ve gizli fonksiyonları bulunmaktadır:

- **Açık fonksiyon:** Toplumsal kurumun/ yapının/ sistemin herkes tarafından bilinen fonksiyonlarıdır. Üniversite kurumunun açık fonksiyonu mesleki alana yönelik bilgilerin kazandırılmasıdır. Ailenin açık fonksiyonlarından ikisi neslin devamı ve kültürün aktarımıdır.
- **Gizli fonksiyon:** Toplumsal kurumun/ yapının/ sistemin herkesçe bilinen, temel fonksiyonları dışında kalan fonksiyonlarıdır. Üniversite eğitimi suç oranlarını azaltır. Üniversitede okuyanlar arasında suç oranı daha düşüktür. Ailenin gizli fonksiyonları arasında toplumsal statü sağlaması sayılabilir.
- **Bozuk Fonksiyon/ Disfonksiyon:** Bir yapının/ kurumun ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlardır. Disfonksiyon, toplumsal yapı/ kurumların sorunlu, eksik yönlerini görmeye bu anlamda sistemde düzenlemeler yapmaya imkân verir. Örneğin; üretimde otomasyonun yoğun olarak kullanılmasının ekonomide verimlilik artışı, eğitim faaliyetlerinin artışı, vasıf seviyelerinin yükselmesi gibi olumlu işlevleri varken, işsizliği artıran, bölge ekonomisini olumsuz etkileyen bozuk fonksiyonları da bulunmaktadır.

Bazı toplumların alt grupları ve mensupları yılın belirli zamanlarında dini amaçlarla bir araya gelirler. Mesela haç töreni, yağmur yağdırmak için yapılan ayinler gibi. Söz konusu törenlerin belirli ve açık fonksiyonları vardır:

- Yağmur yağdırmak,
- Dini bir borcu yerine getirmek,
- Öbür dünyayı kazanmak gibi.

Ancak bu törenlerin, ayinlerin açık fonksiyonları yanında gizli fonksiyonları da bulunmaktadır:

- Bir din grubunun veya genel olarak tüm toplumun üyelerini bir araya getirerek grubun kimliğini kuvvetlendirerek, dayanışmayı artırmak
- Unutulması ve ayrı yaşanması dolayısıyla gevşemesi muhtemel olan örf ve adetleri yeniden hatırlatarak bunların varlıklarını korumak, uygulamalarında da bunları kuvvetlendirmek gibi

Sulhi Dönmezer, Toplumbilim, Beta Basım Yayım, 1994, s. 157

Yapısal fonksiyonel modelde, bir fonksiyon gerçekleştirmesi gereken fonksiyonu artık karşılayamadığında, bu fonksiyonu gören yeni yapılar öne çıkar. Örneğin; din ve geleneklerin toplumsal düzeni sağlama fonksiyonu ortadan kalktığında, modern toplumda bu fonksiyonu hukuk kuralları yerine getirir.

Yapısal fonksiyonel model, toplumsal düzene yaptığı aşırı vurgu – fonksiyonların toplumsal düzeni sağlama işlevi -, toplumsal çatışmayı analizlerde göz ardı etmesiyle eleştirilmektedir.

ÇATIŞMA YAKLAŞIMI

Çatışma yaklaşımı, toplumu eşitsizliklerden ve çatışma alanlarından oluşan bir yapı olarak görür. Çatışma teorisyenleri toplumdaki eşitsizlikleri, çatışmaları ve bunların nedenlerini inceleme merkezine

alırlar. Her toplumda kaynaklar sınırlıdır ve bunlara erişim, kaynakları kullanma konusunda eşitsizlikler bulunmaktadır. Çatışma yaklaşımı, toplumdaki eşitsizliklerin belirli kesimlerin lehine olduğunu ve bu kesimlerin sınırlı kaynakların kullanımını kontrol ederek eşitsizliklerin devamını sağladıklarını iddia eder. Bunun yanında toplumsal olarak ortaya çıkartılmış birçok olgu da, toplumdaki güç eşitsizliklerini yansıtır. Toplumdaki aile, eğitim, hukuk, mülkiyet sahipliği, siyaset vb. birçok olguda toplumdaki güç eşitsizliklerini görmek mümkündür. Toplumdaki güç sahipleri, bu eşitsizliğin devamı için politikalar üretirler.

Çatışma yaklaşımı, toplumdaki sosyal sınıf, cinsiyet, etnisite gibi farklılıkların toplumdaki neden olduğu eşitsizlikleri aile, eğitim, güç ve iktidar ilişkileri, prestij ve gelir vb. yönleriyle araştırır. Bu bağlamda örneğin; sosyal sınıf farklılıklarının nedenlerini, etkilerini ve mevcut durumun kimlerin lehine ve aleyhine olduğunu öne çıkarır. Çözüm önerilerini ortaya koyar.

Çatışma teorisinin merkezinde Marksist sınıf teorisi vardır. Marx'a göre toplumda var olan iki temel sınıf olan üretim araçlarının mülkiyetine sahip olan burjuvazi ve geçinmek için emeklerini satmak durumunda olan proletarya arasındaki eşitsizlikler bir süre sonra bu iki sınıf arasında çatışmaya/ savaşa neden olacak ve süreç proletaryanın devrimiyle son bulacaktır. Üretim araçlarının mülkiyetine sahip olan Burjuvazi, ücretleri, fiyatları belirleyen, toplumda gücü elinde bulunduran kesim olduğu için, mevcut koşulları devam ettirerek var olan eşitsizliklerin sürmesini de sağlar. Gücü elinde bulunduran sınıf, eşitsizliğin devamı için, eşitsizliği oluşturan koşulları tekrar tekrar üretir. Bu düzen içinde ezilen işçi sınıfı için mevcut durumu kırmanın/ aşmanın tek yolu direnme/ mücadele etme/ savaşmadır. Burada önemli olan nokta Marx'ın toplumsal değişmenin itici gücü olarak iki sınıf arasında var olan çatışmayı ön görmesidir.

Çatışma teorisi sonraki süreçte sınıf çatışmasından çok daha geniş bir bağlamda ele alınmaya başlamıştır. Özellikle kapitalist sistem-

de farklı sosyal sınıfların genişlemesi bunun temel nedenidir. Kimin hangi sosyal sınıfa girdiği sanayileşme sürecinin ilk yıllarındaki gibi net sınırlarla ayrılamamaktadır. Bunun yanında kültürel çeşitliliğin artması da çatışma boyutlarını genişletmiştir. Toplumda cinsiyet, ekonomi, siyaset, etnik vb. bir çok farklı çatışma türleri/ alanları bulunmaktadır. Çatışma yaklaşımı, spordan modaya kadar toplumsal hayatın her alanında mevcut yapıları, yarattığı eşitsizlik ve çatışmalar merkezinde ele alır.

SEMBOLİK ETKİLEŞİMCİLİK YAKLAŞIMI

Sembolik etkileşim yaklaşımının oluşumunda George Herbert Mead'in (1863 – 1931) önemli rolü bulunmaktadır. Sembolik etkileşim yaklaşımı ABD'de ortaya çıkmış olup, sosyolojide mikro yaklaşımların öne çıkmasında öncü rol oynamıştır. İnsani etkileşimlerden yola çıkarak mikro boyutta analizlerde bulunur. *"Emile Durkheim ve Talcont Parsons'ın işlevselci teorileri toplumu kendine ait bağımsız bir hayata sahip organik ve yapılaşmış bir varlık olarak alırken, bilimsel Marksizm sınıf mücadelesini toplumsal değişme analizinin merkezine yerleştirir. Sembolik etkileşimcilik, aksine toplumun mikro boyutlarına, gündelik yaşantılarımıza içinde yaşadığımız gündelik dünyaya ve insanların sembolik iletişim aracılığıyla gündelik yaşantılarında nasıl etkileştiklerine, düzen ve anlamı nasıl yarattıklarına odaklanır. Klasik sosyologların kullandıkları bilimsel yaklaşımı reddeden bu sosyolojik perspektif, toplumu içerden analiz eder ve belirli bir durum veya yaşam biçimiyle ilgili, insanları güdüleyen temel faktörleri görmeye çalışır"* (Slattery, 2007: 323-324).

Semboller kendi başlarına anlamları olmayıp, belirli bir toplumsal yapı içerisinde anlam kazanan şeylerdir. Kendi başına anlamı olmayan el hareketlerinin farklı toplumlarda değişik anlamlar kazanması, belirli işaret ve renklerin trafiği düzenlemesi, bir ıslığın haberleşme aracı olması, kıyafet üzerindeki bir işaretin o kıyafeti üreten firma hakkında fikir vermesi, sembollere birkaç örnek olarak verilebilir. Toplum içerisinde yazılı ve sözlü her şey sembolik anlam kazana-

bilir. Toplumda öne çıkan sembolik etkileşim türleri olarak şunlar sayılabilir:

- **Konuşma:** Bir kültürde seslerin anlam kazanmasıdır. Toplumdan topluma farklılık gösterir. Türkçede bize anlam ifade eden sözlerin bir Japon ya da İtalyan için hiçbir anlamı yoktur.
- **Yazı:** Kendi başına anlamı olmayan harflerin bir araya gelerek bir grupta anlam kazanması ve o gruptaki ilişkilerin devamlılığını sağlamasıdır. Kelimelerin anlamı da toplumdan topluma farklılık gösterir. Ahlak, özgürlük, adalet vb. kelimelerin bir Türk, İran'lı ya da Kanadalı için ifade ettiği anlamlar farklıdır.
- **Beden Dili:** Beden hareketleri de her toplumda farklı anlamları olan sembollerdir. Bu bağlamda ayak ayak üstüne atılması, selamlaşma tarzları, yüz ifadeleri, jestler, mimikler farklı gruplarda farklı anlamlar ifade eder.
- **İşaretler:** Kendi başına anlamı olmayan renklerin trafik kurallarını düzenlemesi, beyaz rengin masumiyeti simgelemesi ve evlilik törenlerinde tercih edilmesi, tabelalara yapılan işaretlerin toplumsal anlam kazanarak hayatın akışını yönlendirmesi birkaç örnek olarak verilebilir.

Sembollerin önemli bir özelliği kendi başlarına anlamları olmayıp, anlamlarını etkileşimde bulunulan insanlardan almasıdır. Sembollerin anlamı konusunda o toplumsal yapıda yaşayanların ortak fikirleri bulunmaktadır. Bu bağlamda semboller farklı sözel konuşmalarla, vücut dili ve işaretlerle o toplum içerisindeki devamlılığı sağlar. Sembollerin anlamı kültürden kültüre farklılıklar gösterir.

Sembolik etkileşim, insanlar arasındaki etkileşimden yola çıkarak, bu etkileşimin nasıl oluştuğu, nasıl şekillendiği, toplumsal devamlılığı nasıl sağladığına yönelik açıklamalarda bulunur. Toplumu, birbiriyle etkileşimde bulunan insanların inşa ettiği, bu inşanın da sürekli yenilendiği, değiştiği bir yapı olarak görür.

Sembolik etkileşim yaklaşımı bireyciliğin güçlü olduğu Amerika'da ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Bu bağlamda birey ve grup etkileşimine yaptığı aşırı vurgu, yapı, sınıf gibi kavramları açıklayamadığı, güç vb. unsurların toplumsal yansımaları gibi makro açıklamalarda yetersiz kalmasıyla eleştirilmiştir.

Modern Sosyoloji Yaklaşımları

	İşlevselci	Çatışma	Etkileşimci
Toplum Anlayışı	İstikrarlı, bütünleşmiş	Gruplar-arası gerilim ve mücadeleyle tanımlanır	Gündelik toplumsal etkileşime nüfus eder ve etkiler
Vurgulanan Analiz Düzeyi	Makro	Makro	Mikro, daha büyük makro olguları anlamanın bir yolu olarak
Anahtar Kavramlar	Açık işlevler Gizli işlevler İşlev yitimi (ters işlev)	Eşitsizlik Kapitalizm Tabakalaşma	Semboller Sözlü olmayan iletişim Yüz yüze etkileşim
Birey Anlayışı	İnsanlar toplumla ilgili işlevler yerine getirmek için toplumsallaşır	İnsanlar iktidar, baskı ve otorite tarafından şekillendirilirler	İnsanlar sembolleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanırlar ve toplumsal dünyalarını etkileşimle yaratırlar
Toplumsal Düzen Anlayışı	İşbirliği ve oybirliğiyle sağlanır	Güç ve baskı ile sağlanır	Gündelik davranış üzerine geliştirilen ortaklaşa anlayışla sağlanır
Toplumsal Değişim Anlayışı	Öngörülebilir, pekiştirici	Değişim süreklidir ve olumlu sonuçları olabilir	İnsanların toplumsal konumlarında ve birbirleriyle iletişimlerinde görülür
Örnek	Kamu önündeki cezalar toplumsal düzeni pekiştirir	Yasalar, iktidardakilerin gücünü pekiştirir	İnsanlar geçmiş deneyimleri temelinde yasalara uyar ya da uymazlar
Savunucuları	Emile Durkheim Talcott Parsons Robert Merton	Karl Marx W.E.B. DuBoi Ida Wells Barnett	George Herbert Mead Charles Horton Cooley Erving Goffman

Kaynak: Schaefer, Richard T (2013), Sosyoloji, Çeviri Edt. Simten Coşar, Palme Yayıncılık, s.16

3. BÖLÜM

KÜLTÜR

Kültür "insanların yaşamları boyunca edindikleri değerler, tutumlar, alışkanlıklar bütünü" olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda yeni doğan bir çocuğun ölümüne kadar geçen süreçte öğrendiği her şey kültür kavramı içinde değerlendirilebilir.

Kültürün yeni kuşaklara aktarılması ise toplumsallaşma yoluyla gerçekleşir. Yeni doğan bir bebeğin büyüme sürecinde önemli-önemsiz, iyi-kötü, değerli-değersiz olanı/görüleni öğrenmesi yetişme sürecinde aile, arkadaş çevresi, medya, eğitim ve içinde bulunduğu kurumlar sayesinde gerçekleşir.

Kültür bir toplumda yaşayan insanların değerlerini, tutumlarını, davranışlarını şekillendirir. Bu bağlamda her toplumdaki kültürel farklılıklar bireysel düşünce ve davranış tarzlarına da yansımaktadır. İnsanların yeme içme, giyim, düşünce, okuma alışkanlıkları, selamlaşma tarzları, eşitlik, namus, ahlak gibi kavramlara yükledikleri anlamlar ülkelere göre birbirinden farklılık gösterir. Bir kültürde iki kişi arasında gerçekleşen bir şakaya sadece gülüp geçilirken, aynı şaka başka bir kültürde adam öldürmeye kadar giden sonuçlar doğurabilir.

Kültürün birbirini etkileyen iki temel boyutu vardır: Maddi kültür ve maddi olmayan kültür.

Maddi Kültür

Bir toplumda üretilen teknoloji, makineler, binalar, araçlar vb. fiziksel unsurlardır. Giyim tercihleri, mimari yapıların tarzları, araba modelleri, televizyonlar bir toplumun kültürel farklarını da yansıtan maddi unsurlardır. Mimari açıdan örnek vermek gerekirse Türkiye'de, Japonya'da, Amerika'da ya da Nijerya'da insanların yaşadıkları evlerin tarzları, ev içini düzenleme şekilleri o ülkelerin kültürüne göre farklılaşır. Kültürün maddi unsurlarında yaşanan değişmeler, kültürün maddi olmayan unsurlarını da etkiler. Örneğin; otomobilin toplumsal hayatın içine yaygın olarak girmesi pazar ilişkilerini, insanların boş zaman geçirme ve tatil alışkanlıklarını, mekân tercihlerini derinden etkilemiştir.

Maddi Olmayan Kültür

Kültürün zihniyet, gelenek, değer yargıları, inanç, yasalar, ahlak gibi maddi olmayan unsurlarını içerir.

Sosyal bilimlerde zaman zaman kültür konusunda farklı ayrımlar da yapılmaktadır. Özellikle batı dışındaki ülkelerin modernleşme sürecinde kültür ve uygarlık/medeniyet kavramları birbirinden ayrı anlamlarda kullanılmaktadır. Bilimsel ve teknolojik alanda yaşanan gelişmelerin uygarlık/medeniyet olarak tanımlandığı, zihniyet, din, gelenek, hukuk vb. unsurların da kültür olarak tanımlandığı bir kullanım söz konusudur. Modernleşme tartışmaları sürecinde Türkiye'de de sıklıkla karşılaşılan Batı'nın medeniyetini alalım, kültürünü almayalım vurgusu bu ayırımdan kaynaklanmaktadır.

Toplumlarda maddi kültür ve maddi olmayan kültür arasındaki değişim aynı hızda gerçekleşmez. Toplumlarda maddi kültür öğeleri her dönem daha hızlı değişir. Bu durum toplumlarda kültürel gecikme/ kültürel boşluk adı verilen bir durumun ortaya çıkmasına neden olur.

Maddi Bir Kültür Unsurundaki Değişimin Maddi Olmayan Kültürü Derinden Etkilemesi: Taş Baltadan Demir Baltaya

Avustralya adalarından birisinde yaşayan Yir Yuront yerlileri ne madenden ne de taştan alet yapmak imkanına sahip değillerdi. Balta yapabilmek için uygun nitelikteki kesici sert taşlara bu toplumun bulunduğu yerden 600 km güneyde rastlanmakta ve Yir Yuront yerlilerine ticari mübadeleden sonra ulaşabilmekte idi. Sözü geçen taşlarla, Yir Yuront'luların yaptıkları oklar, yılın belirli festival dönemlerinde değiştirilmekte idi. Taş baltalara sahip olmak hakkı yalnız erkeklerindi. Kadın ve çocuklar ihtiyaçları olduğu zaman bunu koca ve babalarından istemek zorundaydılar. Böylece taş balta önemli bir erkek alametini oluşturuyordu. Balta, toplumun kültüründe erkek üstünlüğünü vurguluyor ve değerli şeylerin ancak erkeklere ait olabileceği inancını canlı tutuyordu.

1951 yılında bir Hristiyan misyonu, Yir Yuront'lulardan yaklaşık olarak üç gün uzaklıktaki bir yere yerleşti. Misyonerler çalışmaları karşılığı olarak Yir Yuront'lulara tütün ve demir baltalar vermeye başladılar. Toplumun yaşlı erkekleri misyonla temastan kaçındılar. Zamanla kadınlar ve gençler misyonun bulunduğu yere geldiler ve hizmetleri karşılığı demir baltalardan edindiler. Böylece koca ve babalarından artık taş baltaları istemez oldular. Tersine erkeklerin, karılarına ve çocuklarına başvurarak daha gelişmiş bir alet olan demir baltayı istedikleri görülmeye başlandı. Bu durum yaşlılığa bağlı düşüncelerin yıkılmasını ve toplumdaki rol yapısının yani yaşa dayalı örgütlenmenin tümüyle dezorganize hale gelmesiyle sonuçlandı. Aslında demir baltalar teknik yönden bir gelişmeyi ortaya koyduğu halde uzun zaman sürecinde bunların kabulünün o toplum düzenine zararlı sonuçlar getirdiği ortaya çıktı.

Bu baltaları kullanan yerliler, üretkenliği değil uyku zamanlarını çoğalttılar. Demir baltalar, önceki ticari ilişkileri yok etti. Çünki Yir Yuront'lular artık sert, yatık taş elde etmeye gerek görmemeye başladılar. Böylece ticaretin yok olması değişik grupların bir araya gelmelerini gerekli kılan adetleri, kolektif törenleri yok etmiş oldu. Hatta yeni baltalar geleneksel dini inançları da bozdu. Çünkü taş balta belirli bir klanın yeteneklerini ortaya koyan efsaneler yaratmıştı. Sonuç olarak halkın belirli bir bölümü dini inançlar dışına çıktı. Kutsal mazi ile olan bağlantılar zayıfladı. Bu durum kutsal mazinin getirdiği sosyal normları yani toprak, mülkiyet ve evlenmeler hususundaki kuralları bozmaya başladı. Bu suretle balta, toplumsal yapıyı çökerten teknolojik bir yenilik olarak kendisini ortaya koymuş bulundu.

Michael Banton, Roles: An Introduction to the Study of Social Relations, s. 45'ten aktaran Sulhi Dönmezer, *Toplumbilim*, Beta Basım Yayım, 1994, s. 101-102

Kültürel Gecikme/ Kültürel Boşluk (Culturel Lag)

Kavram, Amerikalı sosyolog William Fielding Ogburn (1886-1959) tarafından öne çıkarılmıştır. Toplumlarda maddi kültür öğeleri daha hızlı değişirken, maddi olmayan kültür öğelerini oluşturan zihniyet, ahlak, hukuk, gelenek vb. unsurlar daha geç ve yavaş değişir. Hızlı maddi kültür değişimlerinde, maddi olmayan kültürde yaşanan uyumsuzluk/ direnç/ tepkilere kültürel gecikme adı verilir. Örneğin; tüp bebek alanında yaşanan gelişmeler sonrasında taşıyıcı annelik konusunda birçok ülkede ahlaki boyutta ve yasal alanda yaşanan sorunlar kültürel gecikmeye örnek olarak verilebilir.

Tıp Teknolojisindeki Gelişmeler: Peki ya Hukuk ve Ahlak?

Teknolojide yaşanan gelişmelerin kültürel etkileri sarsıcı olmaktadır. Tıp teknolojisinde yaşanan gelişmelerin hukuki, ahlaki tartışmaları ise birçok ülkede halen devam etmektedir. Özellikle son yıllarda taşıyıcı annelik konusunda ilginç gelişmeler yaşanıyor. Medyada kendi torununa, kendi yeğenine taşıyıcı annelik yoluyla hamile kalanlara ilişkin çok sayıda habere rastlanıyor. Uygulamada ülkeler arasında farklılıklar mevcut. Birçok ülkede taşıyıcı annelik uygulaması yasalken, bu uygulama Türkiye'nin de içinde bulunduğu çok sayıda ülkede yasaklanmış durumda. Maddi kültürdeki gelişmeler birçok değişmeyi mümkün kılarken bunun kültürel yansımaları ise çok sayıda tartışmayı beraberinde getirmektedir.

Torununu Doğurdu

Kristine Casey, Çocuk sahibi olamayan kızı için taşıyıcı annelik görevi üstlendi ve sağlıklı bir bebek dünyaya getirdi. Sara Connell ve eşi Bill, Finnean adı verilen erkek bebeğin biyolojik anne ve babası. Sara'nın annesi Kristine Casey ise bebeğin taşıyıcı annesi.

2004'de tüp bebek tedavisi gören Sara'nın ikizleri ölü olarak doğdu ve daha sonra da düşük yaptı. Çocuk sahibi olmayı çok isteyen genç kadın, annesine taşıyıcı annelik teklif etti. Teklifi kabul eden Kristine Casey, fiziksel ve psikolojik sağlığının değerlendirilmesi için çok sayıda teste girdi ve ikinci tüp bebek denemesinin ardından hamile kaldı.

Kristine, sağlıklı bir bebek dünyaya getirdi. Sezaryen ameliyatın ardından oğlunun sesini ilk kez duyduğunda çok duygulandığını anlatan Sara, "Bu bir mucize" diye konuştu. 60 yaşındaki taşıyıcı anne, Illinois eyaletinde doğum yapan "en yaşlı anne" oldu.

http://www.ntvmsnbc.com/id/25182395/, Yayın Tarihi:14 Şubat 2011, Erişim Tarihi 21 Ağustos 2016

Kültür Şoku

Alışkın olunan kültürden tamamen farklı kültürel kodlara sahip ortamda nasıl hareket edileceğinin bilinmemesi ve yabancılaşma durumudur. Başka ülkelere yaşamak ve çalışmak için giden kişilerde/göçmenlerde yoğun olarak görülür. Bu duruma örnek olarak, 1960'lı yıllarda Avrupa'ya çalışmak için giden ilk Türk işçi grubunun durumu verilebilir. Dillerini ve yaşam alışkanlıklarını hiç bilmedikleri bir ortama giden ilk kuşak Türk işçilerinin büyük bir bölümü gittikleri topluma adapte olamamış, nasıl davranacakları konusunda kararsızlık yaşamışlardır. Kültür şokunu atlatmak için benimsenen yöntem ise kendi içine kapanmak olmuştur. Yurt dışına giden ilk kuşak Türkler, Türkiye'de alışık oldukları yaşam tarzlarının aynısını gittikleri ülkelerde de kurmuş, Türk televizyonlarını izlemiş, Türk gazetelerini

okumuş, boş zamanlarını Türklerin bir arada olduğu kahve ve cemiyetlerde geçirmişlerdir. Bu yönüyle kültür şoku yaşandığı durumlarda ilk gösterilen davranış tarzlarından birisi, aynı ya da benzer kültür unsurlarına sahip insanlarla bir araya gelmektir.

Eşkıya Baran: Geçmiş Zamanlara Ait Bir Kahraman
Eşkıya, 1996, Yönetmen: Yavuz Turgul

Film, Cudi dağında kaçakçılık yaparken bir ihbar üzerine Jandarma tarafından yakalanan ve 35 yılını hapishanede geçiren eşkıya Baran'ın hikayesini anlatıyor. Baran, Viranşehir Hapishanesi'nden çıktıktan sonra doğduğu topraklara döndüğünde köyünün sular altında kaldığını görür. Kendisini ihbar eden kişiyle yüzleştiğinde, ihbarın arkasında en yakın arkadaşının olduğunu ve arkadaşının, kendisine ihanet edip, sevdiği kızı da yanına alarak İstanbul'a gittiğini öğrenir.

İstanbul'a trenle yola çıkan Eşkıya Baran'ın yolunun, trende bambaşka hayat tarzına, değerlere sahip, hayatta yırtmaya ve zengin olmaya çalışan genç Cumali ile kesişmesiyle film izleyenleri aşk, intikam, dostluk, ihanet temaları üzerinden masalsı bir yolculuğa çıkarır. İçinde çok sayıda abartılı anlatımı, gerçekçilikten uzak diyaloğu da barındıran film, önemli bir sosyolojik tartışmayı da içermektedir.

35 yılını hapishanede geçiren eşkıya Baran'ın, intikamını almak ve sevdiği kadına kavuşmak için geldiği İstanbul'da - tamamen yabancısı olduğu ve ilk kez geldiği yeni bir şehirde - yaşadıkları kültür şoku olarak değerlendirilebilir mi?

Tartışma: Kültür şoku, kişinin bambaşka bir kültürel ortamla karşılaştığı, dilini/ alışkanlıklarını bilmediği, adaptasyon sorunu yaşadığı tamamen öteki kaldığı durumlar için mi söz konusudur? Ya da Eşkıya Baran örneğine benzer şekilde, kişinin farklılıklar taşımasına rağmen dil, üslup vb. derdini anlatabileceği, diyalog kurabileceği ortamlar için de kültür şokundan bahsedilebilir mi?

Kültürün İşlevleri

Kültür, bir toplum içinde yaşayabilmeyi/ var olabilmeyi mümkün kılar. Bir toplumdaki değerleri, tutumları, normları, davranışları, kutsalları anlamaya ve bunları dikkate alarak yaşamı sürdürmeye neden olur.

Kültürün önemli bazı işlevleri bulunmaktadır (Fichter, 2012: 159-160):

- Kültür, toplumda bir yaşama şeması veya deseni sağlar. Kişilerin sosyal davranışını sistematize eder. Topluma katılan kişiler şeyleri nasıl yapacaklarını keşfetmek ve yeniden öğrenmekten kurtulurlar.
- Kültür, toplumun değerlerini bir araya getirir ve yorumlar. Böylece insanlar neyin bilinip uygulanmaya değer olduğunu, sosyal ve bireysel yaşamın anlam ve amacını öğrenirler.
- Kültür, sosyal dayanışma için temel oluşturur. Değer verilen ortak hedefler için birlikte hareket etme duygusu yaratır. Kişiler arasında sadakat yaratır. Kültürün çözülmesi ise sosyal dayanışma ve işbirliğinde zayıflamaya neden olur.
- Her toplum birbirinden farklıdır. Kültür bir toplumu diğerlerinden ayıran "alamet-i farika"dır.
- Kültür, sosyal kişiliğin oluşmasında en temel faktördür. Kişilik üzerinde insanların kaçamayacağı kültürel damga vardır. Hiç kimse başka birisiyle tamamen özdeş olmasa da her sosyal kişilik bir kültürün ürünüdür.

KÜLTÜRÜN ÖĞELERİ

Değerler

Değerler, bir toplumda ulaşılmak istenen ideal standartları gösterir. Değerler, bir toplumun en genel/ soyut/ ideal kültürel öğeleridir.

Değerlerin toplumsal ağırlığı zamanla değişir. Bir dönem toplumda ulaşılmak istenen ideal standardı gösteren bir değer, başka bir dönemde aşınır ve ağırlığını kaybedebilir. Değerler ülkeden ülkeye değişim gösterse de, özellikle 1980'li yıllarda yaşanan küreselleşme süreciyle birlikte artan küresel etkileşim ve haberleşme dünyada ortak bazı değerlerin öne çıkmasına da neden oldu.

Türkiye açısından değerlendirmek gerekirse özellikle 1980'li yıllarda her alanda yaşanan dışa açılma ve toplumsal değişim sürecinde önemli bazı değerlerde aşınmalar yaşandığını, yeni değerlerin öne çıktığını ve bazı değerlerin de varlıklarını devam ettirdikleri söylenebilir. Türkiye'de günümüzde değerler alanında yaşanan bazı değişmeler ve öne çıkan değerler şunlardır:

Kanaatkârlık yerini tüketime bırakıyor. Geçmişte Türk toplumunun genel bir özelliğini yansıtan kanaatkârlık, yerini daha fazla tüketme anlayışına bırakıyor. Bu durum tüketimin patlamasını, sürekli bir tüketim arzusu nedeniyle tatmin olmama halini, ailede çözülmeleri ve kredi kartı borçluluğunu da beraberinde getiriyor. Tüketim günümüzde özellikle genç nüfusta temel değerlerden birisini oluşturmaktadır.

Mesleğe/eğitime dayalı statü kazanma geçmişte önemli bir değerken, kaynağı nasıl olursa olsun maddi başarı, zenginlik ve güç önemli değerler haline geliyor. Günümüzde Türkiye'de kaynağına bakılmadan zenginlik olgusu toplumda temel bir değer haline geliyor. Yolsuzluk/ hayali ihracat/ vergi kaçırma/ kısa yoldan köşeyi dönme/ devlet kaynaklarını usulsüz olarak kullanma vb. yollarla da olsa zengin olanlar, toplumun genelinde kınanma/ ayıplanma/ dışlanma yerine saygı görmektedir. Bu durum toplumun önemli bir kesiminde kısa yoldan/ emeğine ve zahmetine katlanmadan bir an önce zengin olmayı bir değer olarak öne çıkartmaktadır.

Konformizm ve bireycilik temel değerler haline geliyor. Türk toplumunda ötekini de düşünen, sosyal meselelere duyarlı, paylaş-

mayı öne çıkaran toplulukçu değerler önemini yitirmektedir. 1980'li yıllarda öne çıkan liberal ekonomik ve siyasal politikaların da etkisiyle bireyci, kendisini sıkıntıya sokacak hiçbir olaya/ sosyal probleme bulaşmayan, sadece kendi kişisel başarı/ refah/ huzur/ geleceğini düşünen konformist bireyler giderek artmaktadır. Toplumsal alanda bireycilik ve konformizm iki önemli değer haline gelmektedir.

İlişkiler ağıyla yükselme. Türkiye'de sanayileşme sürecinde yaşanan eksiklikler nedeniyle liyakate dayalı dikey hareketlilik kurumsal bir özellik kazanamadı. Bürokratik yapıların şahsilikten uzak personel seçme ve hizmet sunma politikaları tam olarak yerleşemedi. Türkiye'de tarihsel süreçte ilişkiler ağını kullanarak bir işe girme çabası, temel bir değer olarak öne çıkıyor. Cumhuriyet'in kurulmasından günümüze kadar olan her süreçte siyaset/ cemaat/ torpil/ tanıdık/ ilişkiler ağıyla kendisinden daha liyakatli kişilerin önüne geçme, statü olarak üst konumda yer alma Türkiye'de sıklıkla görülen bir durumdur.

Normlar

Normlar, bir toplumda bireylerin neleri yapıp neleri yapamayacağını gösteren standartlar/ kurallardır. Normlar, hayatın birçok alanında davranışları şekillendirir. Örneğin; toplum içinde nasıl hareket edileceği, bir örgütte iş süreçlerindeki yükümlülükler, devlet protokolünün katıldığı bir törende insanların oturma düzeni, bir mahkemede davranış tarzları, bir tiyatro oyununa bilet alırken sıranın nasıl şekilleneceği, trafikte hız sınırı, farklı ortamlarda nasıl konuşulacağı, farklı törenlerde giyilmesi gereken kıyafet tarzları normlarla belirlenir. Kişiler normlara uymadığında değişik derecelerde cezalandırma yöntemleriyle karşı karşıya kalırlar.

Toplumlarda normlar formel tarzda yasalar ve yönetmeliklerle belirlenebileceği gibi, gelenekler ya da varlığı bilinen ama dile getirilmeyen yazılı olmayan kurallar şeklinde de var olabilir.

Semboller

Kendi başlarına anlam taşımayıp, bir kültür içerisinde anlam kazanan şeylerdir. Bir toplumdaki her şey sembolik anlam kazanabilir. Örneğin; kendi başına bir anlamı olmayan herhangi bir el işareti bir toplumda başarıyı, sevinci, tepkiyi, hakareti temsil edebilir. Başparmağın havaya kaldırılması başarı anlamı kazanabilirken, işaret ve serçe parmakların havaya kaldırılarak yapılan bir işaret siyasal simge olarak görülebilir. Kendi başına hiçbir anlamı olmayan kıyafet, içinde yaşanılan bir topluma göre siyasal bir anlam kazanabilir. Yine Güney Afrika ya da Amerika'da siyahi olmak toplumsal tabakalaşmada daha dezavantajlı bir durumda olmayı beraberinde getirebilir. Kendi başına bir anlamı olmayan sıralara vurma hareketi Mecliste karşıt partiden biri konuşurken yapılırsa protesto anlamı kazanabilir.

Kendi başına anlamı olmayan bir işaretler dizisi, evrensel anlam kazanıp toplumlarda insanların trafikte birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyebilir. Bunun yanında trafikteki etkileşim kültüre göre farklılık kazanır. Türkiye'de, Hindistan'da ya da Hollanda'da sürücü ve yayaların trafikte sergilediği eylemler büyük farklılık gösterir.

Semboller, bir kurumun, ülkenin, grubun kültürünün bazı yönlerini de vurgularlar. Bir bayrakta yer alan renkler o ülke için önemli değerleri yansıtabilir. Lacoste firmasının ürettiği ürünlerde kullandığı

timsah figürü, şirketin kalite/ fiyat/ sağlamlık/ müşteri önceliklerini de vurgulayan felsefesini temsil eder/ akla getirir.

Örneklerde de görüldüğü gibi deri renginden kıyafete, el hareketlerinden tabela işaretlerine kadar her şey toplumda sembolik bir anlam kazanabilir. Bu anlam kazanmalar toplumdan topluma değişebileceği gibi, trafik işaretlerinde, saatlerde vb. örneklerde görülebileceği gibi küresel düzeyde ortak anlam da kazanabilir.

Dil

Dil, bir toplumdaki simgesel/sembolik her şeyin ortak bir anlam kazandığı, bu anlamın yazılı ve sözel olarak paylaşıldığı bir sistemdir. Dil, toplumdaki rakamlar, levhalardaki işaretler, vücut hareketleri ve sözlü ifadeleri de içeren bütün simgeleri kapsar.

Dilin en önemli işlevlerinden birisi, kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasıdır. Kuşaklar arası kültürel paydaşmanın oluşmasında dilin temel bir rolü bulunmaktadır. O toplum içerisinde anlam kazanan semboller, dil aracılığıyla devamlılığını sağlar. Özgürlük, bağımsızlık, adalet, ahlak, namus, dayanışma vb. kavramların o toplumda oluşturduğu anlamsal devamlılığı, dil sağlar. Bu bağlamda kültürel asimilasyon yapmayı hedefleyen devletlerin ilk yaptığı uygulamalardan birisi işgal edilen ülkenin dilini değiştirmektir. Dil ortadan kalktığında dilin sağladığı ortak anlamlar da kaybolmaktadır.

Küreselleşme sürecinde ülkeler arasında etkileşimin artması sonrasında İngilizcenin küresel düzeyde ortak bir dil haline geldiği ve ulusal dilleri etkilediği gözlenmektedir. Bu durumun yansıması olarak İngilizce kelimelerin gündelik hayatta yaygınlık kazandığı çok sayıda örnekle karşılaşılmaktadır. Türkiye örneğinde ele alırsak sokaklarda/ alışveriş merkezlerinde / televizyon programlarında/ medyada İngilizce/ yabancı kökenli isimlerin kullanımına yaygın olarak rastlanılmaktadır.

Gelenekler

Gelenekler, bir toplumda/ grupta geçmişten beri yapıla geldiği için yerleşmiş eylem biçimlerine verilen addır. Her toplumda değişik derecelerde gelenekler varlığını devam ettirse de, kapalı yapılarda geleneklerin etkisi çok daha güçlüdür. Gelenekler, bir toplumda işlevsel olduğu düşünülen uygulamaların devamlılığını da sağlar. Bu yönüyle gelenekçilik, şekilsel bir takım davranış sergilemenin ötesinde geçmişten beri var olan ve o toplumda önemli fonksiyonlar gören bir düşünce sistematiğini de yansıtır.

Gelenekleri hayatın her alanında görmek mümkündür. Türkiye açısından bazı örnekler olarak:

- Kız isteme törenleri
- Sünnet törenleri
- Düğün ve cenaze merasimleri
- Bayramlarda aile büyüklerinin ziyareti
- Yeni doğan çocuğun ismi konulurken sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okunarak, çocuğun isminin üçer kere sağ ve sol kulağa söylenmesi
- Askere gönderilecek kişinin davullu zurnalı bir eğlence ile terminallerde otobüse bindirilmesi
- Nazar değdiğine inanıldığında kurşun döktürme
- Uzun yolculuğa çıkacak kişilerin aracının arkasından su dökülmesi verilebilir.

Düğün Ritüelleri: Gelenek Böyle. Yapacak Bir Şey Yok...

Her kültürde evlilik süreci farklı ritüellerle şekillenen bir özellik gösterir. Türkiye'de de yörelere göre değişen çok farklı kız isteme, düğün ritüelleri bulunmaktadır. Haberde verilen düğün ritüelinin benzerlerine Türkiye'nin farklı bölgelerinde de rastlamak mümkün. Düğün ritüeli, içerisinde eğlence, dostluk, mizah öğelerini de barındırmakta. Açıklama ise ilginç: Gelenek böyle. Yapacak bir şey yok...

Damada İşkence Gibi Eğlence

Osmaniye'de bankacı Şeyma Arslan ile evlenen cep telefonu bayii Enver Bozdoğan, yöredeki geleneklere göre düzenlenen eğlencede "işkence'" çekti.

Balonlarla süslenen at arabasıyla Şirinevler Mahallesi'ndeki düğün evine gelen Şeyma Arslan ve Enver Bozdoğan çiftine damadın arkadaşları tarafından özel bir eğlence hazırlandı.

Düğün yerine ellerinde un, yumurta, hortum, fırça gibi malzemelerle gelen damadın arkadaşları ilk önce gelin Şeyma'ya un verip müstakbel eşinin başından dökmesini istedi. Gelenekler gereği istenileni yapmak zorunda olan Şeyma Arslan, eşi Enver Bozdoğan'ın başından aşağı un döktü. Ardından da arkadaşları Bozdoğan'a çiğ yumurta yağdırdı. Hızını alamayan davetliler daha sonra damadın başında karpuz kırdı. Karpuzun yarısını şapka olarak Bozdoğan'ın başına takan arkadaşları daha sonra davul zurna eşliğinde halay çekti. İşkence gibi eğlencede sınır tanımayan arkadaşları, Enver Bozdoğan'ı özel olarak hazırladıkları samanlı çamura yatırdı.

Tüm hazırlıkları günler öncesinden yaptıklarını ve aynı eziyeti kendi düğünlerinde Enver Bozdoğan'ın da yaptığını belirten arkadaşları, tanınmaz hale gelen damat ile bir süre halay çekti. Daha sonra "biz damadı evden nasıl aldıysak öyle bırakırız" diyen arkadaşları, Bozdoğan'ı leğenin içine oturtup üzerine deterjan dökerek otomobil fırçasıyla yıkadı. Yaşanan tüm bu anlar cep telefonlarıyla da kaydedilip ölümsüzleştirildi.

İşkencenin bitmesinden sonra damadın arkadaşlarından Kemal Özarslan, "Enver Bozdoğan ettiğini bu akşam fazlası ile çekti" dedi. Bir diğer arkadaşı Kutup Maraş ise bu uygulamanın bir gelenek olduğunu ve hemen hemen her düğünde yapıldığını söyledi. Zaman zaman zor anlar yaşayan Enver Bozdoğan ise, "gelenek böyle. Yapacak bir şey yok" dedi. Şeyma Arslan ve Enver Bozdoğan çifti, işkence gibi eğlencenin ardından Gala Tesisleri'nde düzenlenen muhteşem bir düğün töreniyle dünya evine girdi.

http://www.dha.com.tr/dhaalbumdetay.asp?kat=51876 / Yayın Tarihi: 17 Eylül 2014, Erişim Tarihi: 21 Ağustos 2016

Tartışma: Yetiştiğiniz bölgede gerek düğün törenlerinde gerekse toplumsal hayatın diğer alanlarında öne çıkan gelenekler/ritüeller nelerdir?

Yaptırım ve Cezalandırma

Bir toplumda/ kurumda/ grupta önem kazanmış değer, norm ve geleneklerin ihlal edilmesi değişik düzeylerde yaptırım ve cezalandırmalarla karşılaşır.

Toplumda yazılı normları oluşturan hukuk kurallarının ihlal edilmesi formel olarak cezalandırılır. Adam öldürme, hırsızlık, vergi kaçırma, trafik cezaları vb. durumlarda uygulanacak cezalar yasalarda belirtilmiştir. Bunun yanında yasalarda suç sayılmasa da, bir toplumda yerleşmiş bulunan normların ve geleneklerin ihlalleri de değişik düzeylerde yaptırım ve cezalandırmayla karşılaşır. Bu cezalandırmalar alay, küçümseme gibi daha hafif yaptırımlardan dışlamaya, fiziksel şiddet kullanmaya ya da öldürmeye kadar gidebilir.

KÜLTÜR İLE İLGİLİ BAZI TEMEL KAVRAMLAR

Yüksek Kültür

Bir toplumda seçkin olarak tanımlanan küçük bir azınlıkta öne çıkan, erişimin zor ve pahalı olduğu ya da seçkin azınlığın beğenisine hitap eden kültür unsurlarıdır.

Popüler Kültür

Bir toplumdaki nüfusun önemli bir bölümü tarafından benimsenen, paylaşılan kültür unsurlarıdır.

Yüksek ve popüler kültürü ayıran birkaç kriter bulunmaktadır:

1- Maliyet: Yüksek kültür unsurları bir toplumda sadece küçük bir azınlığın gerçekleştirebileceği kadar pahalı bir maliyete sahiptir.

2- Beğeni: Kültür unsurları maliyet ve etkinlik açısından geniş kitlenin ulaşabileceği fiyatlarda olsa da sadece küçük bir azınlığın keyif alabileceği/ beğeneceği kültürel bir arka plana sahiptir. Müzik anlamında opera, klasik müzik örnek olarak verilebilir.

3- Biriciklik: Yüksek kültür unsurları, orijinal olarak sadece belirli kesimlerin elde edebileceği kadar az sayıda ya da tekil olarak üretilir. Biricikliğe, resim, heykel vb. sanatlar, az sayıda üretilen belirli markaların ürünleri örnek olarak verilebilir.

Türkiye'de spor alanından örnek vermek gerekirse polo, golf, ralli, kayak yapılması belirli bir maliyet gerektiren, bunun yanında küçük bir azınlık tarafından süreç içerisinde kültürel beğeni geliştirilebilen yüksek kültür unsurlarıyken; futbol beğeni/ ulaşılabilirlik/ katılım açısından daha geniş kesimlerce paylaşılan popüler kültür unsurudur.

Yüksek Kültürün Unsuru Olarak Maddi Kültür Öğeleri

Yüksek kültür, sanat, spor, tatil vb. alışkanlıkları kapsadığı gibi maddi kültür öğelerinin sahipliğini de içerir. Bu bağlamda bazen bir keman, tablo, resim, heykel, saat yüksek kültür unsuru olma özelliğini de içerir. Yüksek kültür, sadece zenginlikle bağlantılı bir durum değildir. O kültürel unsura yönelik geniş bir bilgi, merak, incelik, zevk ve tarihsel süreçlerdeki gelişime hakim olmayı da gerektirir.

Stradivarius'a Rekor Fiyat: 3,5 milyon $

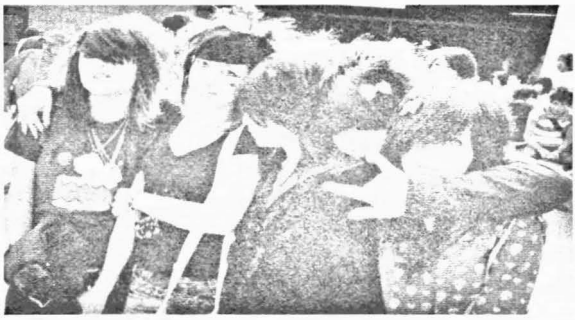
Amerika'da yapılan bir açık artırmada, 1707 yılında yapılan bir Stradivarius keman 3.5 milyon dolara alıcı bularak rekor kırdı. Ünlü müzayede salonu Christie's'de düzenlenen artırmada, Antonius Stradivari imzalı kemanı satın alan kişinin kimliği ise açıklanmadı. Stradivari'nin "Hammer" (çekiç) adlı kemanı, İtalya'da altın çağını yaşadığı dönemde "yarattığı" kaydedildi. Bugüne dek keman, New York'ta yaşayan keman sanatçısı Kyoko Takezawa tarafından kullanılıyordu. Christie's'de geçen yıl başka bir Stradivarius, 2 milyon dolara alıcı bulmuştu. Dünyaca ünlü kemanların yapımcısı İtalyan Stradivari, 1737'deki ölümüne dek İtalya'nın Cremona kentindeki dükkanında çalıştı. Kendi imzasını taşıyan ilk kemanı 1666 yılında yapan Stradivari, yalnızca keman değil gitar, viyola, viyolonsel, arp gibi çalgılar da üretiyordu. Stradivari'nin yaşamı boyunca yaptığı çalgıların sayısının 1100'ü geçtiği tahmin ediliyor. Bu çalgıların 650'ye yakının günümüze dek korunabildiği biliniyor.

http://arsiv.sabah.com.tr/2006/05/18/dun114.html, Erişim Tarihi: 21 Ağustos 2016

Alt Kültür

Bir kültür içinde etnisiteye, inançlara, mesleklere, ilgi alanlarına, bölgelere göre çok sayıda farklılıklar bulunmaktadır. Kendilerine ait değerleri/ normları/ davranışları olan ve bu yönleriyle toplumdaki diğer kesimlerden ayrılan kültür gruplarına alt kültür denir. Bireyler aynı anda birçok farklı alt kültür grubuna bağlı olabilir. Teksas, Çarşı, Ultraslan, Genç Fenerbahçeliler gibi örgütlü taraftar grubunun parçası olan futbolseverler; farklı yemek/ müzik/ dans biçimlerine, evlenme ritüellerine, kültürel özelliklere sahip olan Çerkezler; bir meslek grubu olarak askerler; sanatçıların fan grupları alt kültürlere örnek olarak verilebilir. Alt kültürler, egemen kültürün bir parçası olup, toplumla uyum içerisinde yaşamlarını sürdürürler.

Bir Alt Kültür Olarak Emo Gençler

Küreselleşme sürecinde iletişim ve etkileşimin artmasının da etkisiyle bütün dünyada ortaya çıkan bir gençlik alt kültürü. Türkiye'de de örnekleri mevcut. Yaşlar 14-20 arası. Sıra dışı giyim tarzları, tek gözü kapatacak şekilde indirilmiş saçları, etrafı yoğun makyajla çerçevelenmiş gözleri, spreylerle desteklenmiş abartılı saç modelleri, yüzlerine taktıkları piercingleri, dövmeleri, converse ayakkabıları ile şekilsel olarak farklılıklarını ortaya koymaya çalışıyorlar. İsimleri İngilizce "emotional" duygusal kelimesinin kısaltılmışı. Temel özellikleri otorite baskısından kurtulmak isteği ve özerklik arayışı. Özerkliklerini sağlayabilecek, kendi ayakları üzerinde durabilecek ekonomik arka plandan yoksunlar. İstanbul ve Ankara'nın belirli caddelerinde yoldan geçenlerden 1 lira isterken görmek mümkün.

Karşı Kültür

Üzerinde yaygın olarak uzlaşma bulunan egemen kültürel unsurları reddeden, kendi benimsedikleri kültürel unsurlara dayalı yeni bir yaşam tarzını yaşayan/ öne çıkaran/ hakim kılmaya çalışan gruplara, karşı kültür denir. Karşı kültür gruplarına ılımlı bir örnek olarak 1970'li yıllarda ABD'de ve Avrupa'da yaygınlaşan Hippi hareketi verilebilir. Toplumda kabul edilen yaşam/ ilişki/ aile biçimlerine karşı çıkıp cinsellik ve aile tarzlarında bambaşka formları öne çıkarmışlardır. Radikal karşı kültür gruplarına ise toplumda hakim olan kültürel değerleri yıkıp, inandıkları kültürel değerlere dayalı yeni bir rejim getirmeye çalışan, bunun için şiddet kullanmaktan çekinmeyen siyasal, etnik, dinsel hareketler verilebilir.

Etnosantrizm / Kültürel Taassup

Kişinin kendi kültürünü temel/ merkeze alıp, kendi kültürel unsurlarını doğru ve üst olarak kabul edip, diğer kültürleri kendi kültürel standartlarına göre değerlendirmesi/ eleştirmesi/ aşağılamasıdır. Etnosantrik bakış açısı, kendi kültürel standartlarının doğru olduğunu varsayıp, diğer kültürlere tepeden bakmayı/ eleştirmeyi/ küçümsemeyi de beraberinde getirir. Etnosantrizm, örneği tarihsel süreçte sıklıkla görüldüğü şekilde kendi doğrularının mutlaklığından hareketle diğer kültür unsurlarını yukarıdan aşağıya yeniden şekillendirmeden (toplum mühendisliği/ jakoben tavırlar), yok etmeye (soykırımlara) kadar giden davranışlara da yol açabilmektedir.

Etnosantrik bakış açısına örnek olarak:

- Televizyonda izlenen belgeseldeki yerli kabilelerdeki kadınların güzellik anlayışını küçümsemek
- Ülkeyi ziyarete gelen Arap turistlerin kıyafetlerine müstehzi bir bakış
- Kurban kesmeyi vahşilik olarak değerlendiren bir bakış açısı

- Farklı bir ülkedeki elle yemek yeme alışkanlığına küçümseyici yaklaşım
- Kendisini modernliğin merkezi olarak gören bazı batılı ülkelerin batı dışındaki yaşam biçimlerini geri kalmışlık/ barbarlık/ medeniyetten uzaklık olarak değerlendirmesi
- Kendi ırkını üstün görme
- Farklı bölgeden gelen bir kişinin kıyafetini ve şivesini kroluk olarak değerlendiren yaklaşım verilebilir.

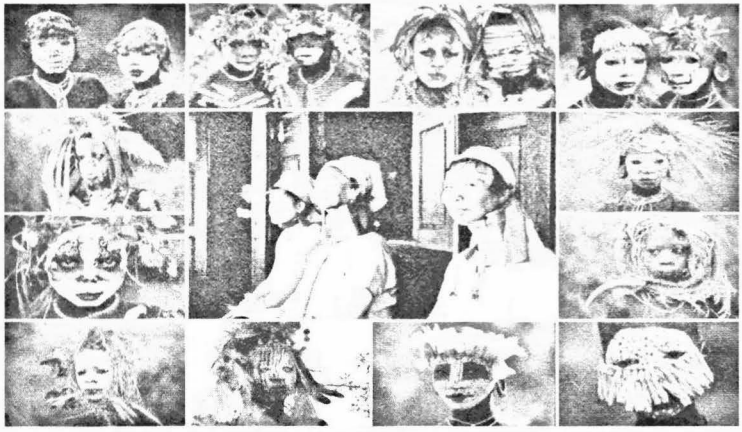
Kültürel Görelilik

Kültürler arasında astlık-üstlük durumu olamayacağını, her kültürün farklı toplumsal arka planda geliştiğini dikkate alıp, kültürleri bağlı bulundukları toplumsal bağlamda değerlendiren bakış açısıdır. Bu bakış açısı hiçbir kültürün başka bir kültürden üstün olmadığını, her kültürel unsurun içinde yaşanılan grupta belirli bir arka plan sonrasında ortaya çıktığını, yaygınlık kazandığını, bu yönüyle de kültür içerisindeki her unsurun önemli bir işlevi olduğunu dikkate alır. Bu bakış açısı, farklılıklara hoşgörülü yaklaşmayı, ötekine saygıyı da içinde barındırır.

Çok Kültürlülük

Çok kültürlülük, birbirinden çok farklı etnik kökene, cinsel tercihlere, dinsel inançlara, farklı vatandaşlık aidiyetlerine, kültürel çeşitliliğe sahip kişilerin bir arada yaşamasını ifade eder. Son kırk yılda ülkeler arasında ekonomik, sosyal, kültürel işbirliğinin ve bağımlılığın artması, ulaşım ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, özellikle belirli metropol şehirlerin kalabalık nüfusu içinde barındıran, çok farklı ülkelerden insanların da yaşadıkları mekanlar haline gelmesine yol açtı. Günümüzde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki bir çok metropol şehir, çok kültürlülüğün bütün renklilikleriyle yaşandığı mekanlardır.

Çok kültürlülük, var olduğu ülkeye, müzikten eğlenceye, inançlardan yemeklere, tarihten edebiyata, düşünce biçimlerinden mimari tarzlarına kadar geniş bir kültürel zenginlik sağlar. Bunun yanında çok kültürlülüğün varlığı, özellikle ekonomik ve toplumsal kriz/ değişim dönemlerinde toplum içerisindeki farklı kültürel öğeler arasında çatışma riskini de beraberinde getirir. Çok kültürlülüğün olduğu toplumlarda kendi düşüncesinin mutlaklık iddiası, etnosantrik bir bakış açısı, ötekine tahammülsüzlük, kültürler arası gerilimlerden kanlı çatışmalara kadar giden sonuçlara yol açabilmektedir. Toplumsal düzenin devam etmesi açısından çok kültürlü bir yaşamda farklılıklara saygı, uzlaşma, empati temel değerler olarak öne çıkmaktadır.

Güzellik anlayışı: Kültürden kültüre ve dönemden döneme değişiyor. Ortadaki resim, Tayland'ın kuzeyinden. Kayan Kabilesinin üç farklı kuşağı bir arada. Beş yaşından itibaren kadınlar güzelleşmek için boyunlarına halkalar takıyorlar ve bu halkaların sayısı zamanla 25'i buluyor.

Kültürel Değişme

Kültürün unsurlarında yaşanan değişmelerdir. Kültürün maddi unsurları, özellikle günümüzde çok hızlı değişirken, maddi olmayan unsurlar, daha yavaş değişir. Bu nedenle bir toplumda zihniyet/ gelenek/ alışkanlıkların değişmesi çok uzun sürebilir. Kültür değişmesinin temel nedenleri şunlardır:

1- Keşif ve İcatlar: Keşif ve icatlar bir toplumda yeni maddi kültür öğeleri yaratarak, kültürün değişmesine katkıda bulunur. Kültürel değişmede en belirleyici faktörlerden birisi olan teknoloji, keşif ve icatlar yoluyla ortaya çıkar.

2- Teknolojide yaşanan değişim ve gelişmeler: Sanayi toplumuna geçişte makinelerin oynadığı dönüştürücü rol, 1970'li yıllarda bilgisayar ve elektronik teknolojisinde yaşanan gelişmeler, günümüzde internet, çalışma ilişkilerinden boş zaman etkinliklerine, ilişki kurma biçimlerinden eğitime kadar hayatın hemen her alanında, kültürel alışkanlıklarda köklü değişimler yarattı.

Küreselleşme sürecinin hız kazandığı 1980'li yıllarda haberleşme/iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, bölgesel ve ulusal sınırları aşındırdı. Özellikle televizyonların yaygınlaşması, uydu yayıncılığındaki gelişmelerle özel televizyonların ortaya çıkıp geniş kitlelere ulaşması, kapalı yaşam tarzına sahip olan toplumlarda bile önemli değer değişimleri ortaya çıkardı. Farklı bir örnek olarak, otomobillerin yarattığı kültürel değişim verilebilir. Otomobillerin ucuzlayıp yaygınlaşması, yaşanılan mekan tercihlerinde farklılıklar yarattı. Yeni yerleşim yerleri ortaya çıktı. Boş zamanların eğlence/tüketim ekonomisi çevresinde şekillenmesi yaygınlaştı. Turizm sektörü gelişti. Yol/ otoyol yapımı, altyapı yatırımı olarak önem kazandı. Bu durum kentlere yönelik nüfus hareketlerini artırırken, farklı yerleşim yerlerindeki insanlar arasında her düzeyde (ekonomik/kültürel/sportif) etkileşimi hızlandırdı.

3- Toplumlar/ kültürler / gruplar arasında yaşanan etkileşimler: Kitle iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, farklı kültürlerin etkileşim ve haberleşmesini, ulaşımda yaşanan gelişmeler, ulusal ve uluslararası düzeyde mobiliteyi hızlandırmış ve ucuzlatmıştır. Turizm, spor, ekonomi, eğitim vb. amaçlarla ülkeler arası etkileşim giderek artmıştır. Bu durum öncelikle farklı kültürlerin etkileşimini, sonrasında değişimini kolaylaştırmış/hızlandırmıştır.

4- Coğrafi hareketlilikler/ göçler: Farklı kültürel özelliklere sahip yerlere yapılan göçler de kültürel değişimde oldukça etkilidir. Örnek olarak 1960'lı yıllarda Türkiye'den Almanya'ya çalışmak için giden, sonrasında Almanya'ya yerleşen Türkler verilebilir. İlk kuşak Türk işçilerinin değer/ tutum ve davranışlarıyla, günümüzde üçüncü kuşağı temsil eden Almanya'da doğmuş, eğitim görmüş, spor/ kültür çalışma alanında yoğun etkileşime girmiş kişilerin değer/ tutum ve davranışları birbirlerinden büyük ölçüde farklılaşmıştır. Benzer örnek Türkiye'den de verilebilir. Türkiye'de yoğun iç göçün yaşandığı 1960-1980'li yıllarda Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden İstanbul'a göç etmiş bir ailenin değer ve davranışlarıyla, aynı ailenin günümüzdeki yeni kuşak fertlerinin değer ve davranışı büyük ölçüde farklılaşmıştır.

5- Asimilasyon: Zorla kültür değişmesinin gerçekleştirilmesidir. Özellikle sanayileşme sürecinde Afrika, Asya ve Uzakdoğu'da çok sayıda ülke asimilasyon yoluyla kültürel değişime uğratılmıştır. Asimilasyon sürecinde, işgal edilen ülkenin geçmişle olan kültürel bağları ortadan kaldırılmaya çalışılır. Bu bağlamda dilin ve eğitim uygulamalarının değiştirilmesi, geleneksel ve kültürel ritüellerin yasaklanması, asimilasyon sürecinde öne çıkan uygulamalardır. Uzun yıllar İngiltere sömürgesinde bulunan Hindistan'da bu etkinin izlerini günümüzde görmek mümkün. Başarılı örneklerinin geniş bir küresel izleyiciye ulaştığı Bollywood filmleri izlendiğinde Hindu dilinde İngilizcenin etkisi net olarak görülmektedir. Bunun yanında Hindistan'da Kriket'in en popüler spor olmasında İngiliz sömürgeciliğinin büyük etkisi bulunmaktadır.

Gran Torino, 2008, Yönetmen: Clint Eastwood

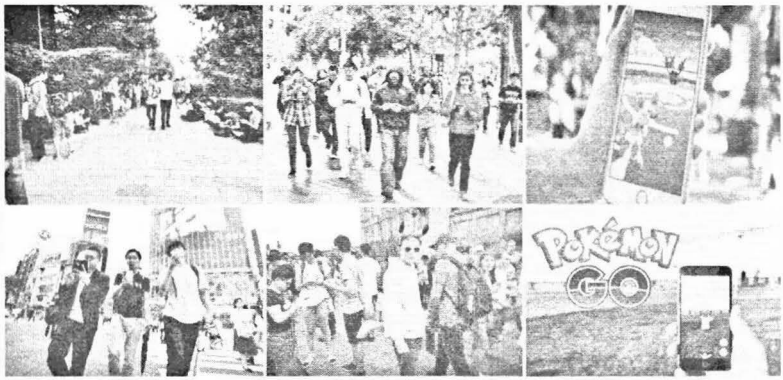
Film, kültürel önyargıların değişmesini merkeze alıyor. Eşi yeni vefat etmiş, Kore savaşı gazisi 78 yaşındaki Walt Kowalski yaşlı, huysuz, muhafazakâr, ırkçı bir Amerikan vatandaşıdır. Kore Savaşının izlerini hala taşımakta ve Uzakdoğululara karşı nefret duymaktadır. Bu nefret, yan evde yaşayan Uzakdoğulu komşu aileyi de kapsamaktadır. Komşu çocuğu Thao'nun çete baskısıyla Kowalski'nin çok önem verdiği 1972 model Gran Torino marka arabasını çalmaya çalışmasıyla Kowalski ve yan evdeki Uzakdoğulu aile arasında diyalog başlayacak, bu diyalog zamanla kafada birbirlerine karşı oluşan bütün önyargıların ortadan kalkmasını, bir dostluk ilişkisinin kurulmasını beraberinde getirecektir. Her yönüyle çok başarılı bir film olan Gran Torino, gruplar/ kişiler arasında etkileşim sonrasında yaşanan kültür değişmesini başarılı bir şekilde yansıtıyor.

Tartışma: Günümüzde gerek internet gerekse televizyonlar çok farklı kültürlerin yaşam tarzlarını/ alışkanlıklarını, sinema/ film/ dizi/ klip/ belgesel programları vb. yollarla geniş bir kitleye ulaştırıyorlar. Bunun yanında turizm, spor, Erasmus programları vb. yollarla yabancı kültüre sahip insanlarla sıklıkla etkileşime geçilebiliyor. Yaşanan bu gelişmelerin siz ve çevrenizde yarattığı kültürel etkileri/ değişmeleri/ yansımaları değerlendiriniz.

KÜRESELLEŞME VE KÜLTÜR

Küreselleşme "haberleşme, etkileşim, iletişim, sermaye alanlarında yerel, bölgesel, ulusal sınırların aşındığı ülkeler arasındaki sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal bağımlılığın arttığı bir süreçtir." 1980'li yıllardan itibaren giderek yaygınlaşan yazılı ve görsel medya ağları kültürün küreselleşmesini genişletirken, internet teknolojisi bu alanda devrim denilebilecek bir etki yarattı.

Kültür Unsurlarının Küreselleşmesine Örnek Olarak "Pokemon Go" Oyunu

Küreselleşme sürecinde dünyanın herhangi bir yerinde ortaya çıkan bir kültür unsuru, yerel, bölgesel, ulusal sınırları aşarak küresel hale gelebiliyor. 1990'lı yılların efsane çizgi karakterleri "Pokemon"ların başrolünde oldukları bir oyun, kısa sürede küresel bir fenomen hale geldi. Fotoğraflar 4 farklı ülkede sokaklarda/caddelerde insanların "Pokemon Go" oyun tutkusunu gösteriyor: Türkiye, ABD, Japonya ve İngiltere. Bambaşka özelliklere sahip kültürlerde bir oyun, bir anda küresel bir tutku haline gelebiliyor.

Niantic firması tarafından geliştirilen ve The Pokemon Company tarafından yayınlanan oyun, zenginleştirilmiş gerçeklik teknolojisiyle çalışan bir cep telefonu uygulaması ve online olarak akıllı telefonlar aracılığıyla oynanıyor. Oyun uygulamasını indiren kullanıcılar, dünyanın her yerinde gerçek dünyada pokemon yakalayabiliyor, savaştırabiliyor, ticaretini ya-

pabiliyorlar. Bazı pokemonlar farklı bölgelerde yaşadığı için -örneğin göl, deniz kenarı- onları yakalamak için bu bölgelere gitmek gerekiyor. Bu da güvenlik tehlikelerini beraberinde getiriyor. Pokemon yakalamak için saatlerce dolaşan milyonlarca insan söz konusu. Bunun yanında trafikte, iş yerinde pokemon avı önemli sorunlar/tehlikeler ortaya çıkarıyor.

Birçok ülkede trafikte pokemon oyunu oynanmaması konusunda uyarılar yapılmakta. Endonezya'da polislerin görev başındayken oyunu oynamaları yasaklandı. Fransa'da oyunu oynarken Pokemon avlamak için askeri üsse giren bir kişi tutuklandı. ABD'de Missouri kentinde polis, oyunu oynayanlara, silahlı çetelerin Pokestop sinyalleri gönderip oyuncuları arka sokaklara çekip gasp ettikleri uyarısı yaptı. İran güvenlik gerekçesiyle, Sudi Arabistan ve Malezya dini gerekçelerle (kumar alışkanlığına neden olabileceği düşüncesi) oyunu yasaklamış durumda. Tayland'da, Budist tapınakları, hastaneler ve Kraliyet sarayı çevresinde oyunun oynaması yasaklandı. Birçok ülke, Pokemon Go oyununun yasaklanmasını tartışmakta.

Küreselleşme süreci yerel, bölgesel, ulusal sınırları aşındırarak küresel etkileşimi artırmaktadır. Bu durum küresel düzeyde özellikle yeme-içme alışkanlıkları, film ve dizi izleme tercihleri, müzik alışkanlıkları, iletişim/eğlence tarzları, davranış modelleri açısından benzer kültür formları yaratmaktadır. Türkiye'de, İngiltere'de, Japonya'da, Hindistan'da, Güney Afrika'da vb. birbirinden çok farklı kültürel arka plana sahip ülkelerde yemek yeme/ giyim/ film izleme/ müzik dinleme/ dans/ davranış alışkanlıklarında benzeşmelerin öne çıktığı görülmektedir. Küreselleşme, dünya üzerinde kültürel bir benzeşme, homojen bir küresel kültür yaratmaktadır.

Küreselleşme sürecinde küresel kültürün bir parçası olmak istemeyen, küresel benzeşmeye tepkisel yaklaşan kişiler arasında, yerel kültürel unsurlara duyulan ilgi de sürekli yükselmektedir. Küreselleşme sürecinde birbirinden çok farklı ülkelerde mimari/ müzik/ tarih/ dizi/ giyim/ yaşam alışkanlıklarında yerel kültürel köklere yönelik arayışlar/ ilgiler giderek artmaktadır. Yeniden yükselişe geçen yerel kültürel unsurların geçmişin birebir yansıtılmasından ziyade

küresel kültürle etkileşim içinde oluşan yeni bir tarzı yansıttığını da belirtmek gerekiyor. Yeniden yükselişe geçen yerel kültür unsurlarının önemli bir bölümü de ticarileşmektedir.

Küreselleşme sürecinde kültürel alanda birbirine paradoksal olarak hem küresel kültürel benzeşmenin yükseleceği, hem de yerel kültürel unsurlara gösterilen ilginin artacağı söylenebilir.

Bursa Cumalıkızık Köyü

Mimarisiyle eski bir Osmanlı yerleşim birimini yansıtan köy, globalleşme sürecinde tarihi mekanların bir tüketim nesnesi olarak yeniden kurgulanmasının, öne çıkmasının en belirgin örneklerinden. Küreselleşme sürecinde Cumalıkızık köyü, tam bir tüketim nesnesi haline gelmiş durumda. Köy meydanı boyunca yolun iki tarafı haftanın yedi günü köy pazarı olarak hizmet verirken, köydeki evlerin %90'ı, yeme-içme konusunda bir ticarethaneye dönüşmüş durumda. Osmanlı köyündeki misafirperverliğe, dışarıdan gelenlere yönelik sıcaklığa/ güler yüze sahip olmak mümkün: Tabii ki parasını ödemek koşuluyla. Küresel köye hoş geldiniz.

4. BÖLÜM

TOPLUMSALLAŞMA

Toplumsallaşma, bir kişinin içinde yaşadığı toplumun, etkileşimde bulunduğu grupların kültürünü öğrenme sürecidir. Yeni doğmuş bir bebeğin, ölümüne kadar geçen sürede yaşadığı süreçleri kapsar. Bu yönüyle toplumsallaşma, kişinin hayatı boyunca devam eden ve içinde bulunduğu toplumsal gruplarda önemli değer, tutum ve rolleri öğrenmesini de içeren dinamik bir süreçtir. Toplumsallaşma sosyolojik açıdan büyük öneme sahiptir. Çünkü kişi hayata dair, iyi ve kötü, doğru ve yanlış, güzel ve çirkin vb. bütün olguları toplumsallaşma sürecinde öğrenir. Kişinin toplumsallaşma sürecinde öğrendikleri yaşamı boyunca sergileyeceği tutum ve davranışlarda büyük rol oynar. Örneğin; yeme alışkanlıkları toplumsallaşma sürecinde öğrenilir. Kişi hiç yememiş olsa da, kişisel tecrübesi bulunmasa da bazı yemeklere karşı daha baştan olumsuz tutum sergiler. Örneğin; domuz eti, at eti, ya da köpek eti bazı toplumlarda yaygın olarak tüketilirken, Türkiye'de yetişmiş/ toplumsallaşmış bir kişi açısından bu durum mide bulandırıcı bir unsur olarak görülür. Uzak Doğu'da bazı toplumlarda en çok tüketilen et olan köpek etine hiç yenmemesine, tadıyla ilgili kişisel bir tecrübe olmamasına rağmen tepkisel yaklaşılması tamamen toplumsallaşma süreciyle ilgilidir. Toplumsallaşma, makro anlamda kültürün kuşaktan kuşağa devamlılığını sağlarken, mikro anlamda da kişiliğin oluşumunda önemli rol oynar.

Hoolywood'un gözde çiftlerinden Brad Pitt ve Angeline Jolie üçü evlatlık olmak üzere, altı çocuğa sahip. Evlatlık üç çocuk da - Kamboçya doğumlu Maddox, Etiyopya doğumlu Zahara, Vietnam doğumlu Pax Thien - ülkelerindeki yetimhanelerde yaşarken evlat edinildi. Evlat edinilen üç çocuğun, evlat edinilmediklerini ve Kamboçya, Etiyopya, Vietnam'da yaşamlarını sürdürmüş olduklarını varsaydığımızda bu üç çocuğun, 20'li yaşlara geldiğinde giyim ve yemek alışkanlıkları, dil ve üslup kullanımları, düşünce tarzları, aile ilişkileri, eş tercih kriterleri, cinsiyet rolleri, kısacası yaşam tarzlarının göstermiş olacağı büyük farklılık bize içinde yaşanılan grupların kişiliğin oluşumundaki etkisini gösterecektir.

Birincil Toplumsallaşma, çocukluğun erken dönemlerini kapsar. Bu süreçte ağırlıklı olarak aile ve yakın çevreye vurgu yapılırken, günümüzde televizyon programları da birincil toplumsallaşma aracısı içerisinde sayılabilir. Çocuklar, çok erken dönemlerde aileleri ve yakın çevresine ek olarak onlarca bebek kanalında ilk toplumsallaşma deneyimlerini yaşamaktadırlar. **İkincil Toplumsallaşma**, çocuğun büyümeye başladığı süreçte dış çevreyle yoğun etkileşimiyle birlikte gerçekleşen toplumsallaşmadır. Eğitim, arkadaş çevresi, sivil toplum örgütleri, içinde bulunulan kulüpler, çalışılan yerler ikincil toplumsallaşma aracıları arasında sayılabilir.

Kişinin toplumsallaşma sürecini etkileyen çok sayıda faktör bulunmaktadır:

- **Yaşanılan Çevre:** Kişinin içinde yaşadığı çevre, toplumsallaşmasını derinden etkiler. Örneğin; biri Türkiye'de diğeri Almanya'da yetişen iki Türk çocuğunun toplumsallaşması birbirinden çok farklı olacaktır. Bunun yanında Marmara Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi'nde, kent ya da köyde yetişen kişilerin toplumsallaşması da büyük farklılıklar gösterecektir. Toplumsallaşmada önemli bir boyut da bireyci değerlere sahip bir çevrede mi, toplulukçu değerlere sahip bir çevrede mi yetişildiğidir. Amerika ya da Hollanda gibi bireyci bir çevrede toplumsallaşan kişide rekabet, bireysel başarı, özgürlük gibi boyutlar öne çıkarken Türkiye gibi toplulukçu değerlerin hakim olduğu yapıda toplumsallaşan kişide uyum ve takım çalışması, bireysel başarı yerine grup başarısı, dayanışma, otoriteye saygı gibi boyutlar öne çıkacaktır.
- **Din:** Kişinin Müslüman, Hristiyan, Yahudi ya da ateist vb. bir ortamda yetişmesi de toplumsallaşmasını derinden etkiler.
- **Aile:** Ebeveynlerin yaşam tarzları, toplumsal statüleri, meslek grupları çocuğun toplumsallaşma sürecinde etkilidir.
- **Etnisite:** Siyah ya da beyaz olarak doğmak, bir ülkede azınlık olan grup içerisinde bulunmak da toplumsallaşma sürecinde farklılaşmalar yaratır. Günümüzde özellikle birçok ülkede dezavantajlı grupları oluşturan göçmen/ farklı etnik kökenden gelen çocukların toplumsallaşma sürecinde daha öfkeli olduğu görülmektedir. Toplumsal fırsatlardan eşit yararlanamama duygusu, liyakat/ eğitim konusunda yeterli olunsa dahi ön yargı ve ayrımcılığa maruz kalındığı düşüncesi, farklı etnik kökene sahip gençlerde isyan ve protesto duygularının artışına, şiddetin yoğun kullanılmasına neden olmaktadır.
- **Cinsiyet:** Erkek ya da kadın olmak cinsiyeti belirleyen unsurdur. Toplum tarafından bu cinsiyetlere biçilen roller ise top-

lumsal cinsiyeti oluşturur. Erkek ya da kadın olmak, doğuştan gelen biyolojik bir durumu ifade etse de her toplumda toplumsallaşma sürecinde bu cinsiyetlere dayatılan/ öğretilen toplumsal roller farklılık gösterir. Dolayısıyla her toplumda kız ya da erkeklerden beklenen davranış tarzları farklıdır. Her toplumda cinsiyet rolleri öğretilir. Kız ya da erkek çocukların hangi renkte kıyafetler giyecekleri, ne tür ayakkabılar kullanacakları, isimlerinin neler olacağı, hangi oyuncaklarla oynamaları gerektiği, evde yapılacak işlerde görev paylaşımı, saç uzunluklarının nasıl olması gerektiği, nasıl davranacakları toplumsallaşma sürecinde cinsiyet farklılığına bağlı olarak öğretilir.

Tartışma

Türk toplumunda bebeklikten itibaren cinsiyete dayalı olarak toplumsal rollerde hangi farklılıklar öne çıkmaktadır? Kız ve erkek çocuktan beklenilen davranış kalıpları nelerdir?

Toplumsallaşmada önemli bir nokta kişinin kendisinden beklenen toplumsal rolleri ve rol beklentilerini öğrenmesidir. Rol ve statü başarılı toplumsallaşma açısından önem kazanan kavramlardır.

Toplumsal Rol

Kişiden beklenilen davranış tarzlarıdır. Annelik, öğrencilik, akademisyenlik, yazarlık, memurluk, vatandaşlık farklı rol örnekleri olarak verilebilir. Farklı statülere göre rol beklentileri de değişmektedir. Her rolden beklenen davranış tarzları farklılaşmaktadır. Başarılı olmak isteyen bir kişinin toplumsal rollere uyumlu davranması önemlidir. Örneğin; toplulukçu bir kültürde, bir kurumda çalışmaya yeni başlayan bir kişinin kendini gösterme adına aşırı bireyci davranması, yöneticilerinin yanlış olarak gördüğü davranışlarını açıkça eleştirmesi, işyerinde tavır ve beden dili olarak rahat hareketleri saygısızlık ve

ekip çalışmasını bozucu hareketler olarak görülecek, kişi örgütte izole edilmeden, ayrılmaya kadar değişik yaptırımlarla karşılaşacaktır. Yine her toplumda cinsiyet rolleri birbirinden farklılaşmaktadır. Kişilerin kendilerinden beklenen cinsiyet rolleri dışında davranmaları önemli tepkilere neden olmaktadır. Türkiye açısından örnek vermek gerekirse bir kız çocuğunun ya da kadının, erkek çocuğu ya da erkeklere özgü olarak tanımlanmış davranışlarda bulunması toplumda ayıplanmadan, dışlanmaya, fiziksel şiddete kadar giden tepkilerle karşılaşmasına neden olabilir.

Ev Vermiyorlar Üstelik Dövüyorlar

Oyuncu Nil Erkoçlar, Aralık 2013'te ameliyatla erkek olmuş, Rüzgar adını almıştı. Yaşadıklarını "kimse ev ve iş vermiyor. Oyunculukla ilgili tek bir teklif gelmiyor. Kimse beni anlamıyor. Kız arkadaşımı bile görmek için geceleri dışarı çıkıyorum, saklana saklana yanına gidiyorum" sözleriyle belirten Erkoçlar herkesin kendisini "bak bu kadındı, erkek oldu diyerek parmakla göstermesinden yorulduğunu" söylerken "zor bir dönemden geçiyorum; ayakta ve hayatta kalmaya çalışıyorum. Ama müsaade etmiyorlar. Daha bugün işe giderken dayak yedim. Öyle böyle değil, yolun ortasında evire çevire dövdüler. Oysa mutlu olmak benim de hakkım. Kimseye zararım yok. Rahat bıraksınlar artık beni" sözleriyle bu süreçte yaşadıklarını ifade etmektedir.

Posta, 2 Temmuz 2014, s.19

Birçok dizide oynayan Rüzgar Erkoçlar cinsiyet değişimi sonrasında önemli sorunlar yaşamış, uzun süre iş bulamamış, pastane vb. işlerde geçici olarak hayatını devam ettirmeye çalışmış, bu süreçte dışlanmadan, şiddete kadar önemli toplumsal baskılarla karşı karşıya kalmıştır.

Rol Çatışması: İnsanlar, hayatları boyunca birbirinden çok farklı rolleri bünyesinde barındırır. Bu rollerden beklenen davranış tarzlarında da zaman zaman birbirinden farklılık gösterebilir. Kişinin sahip olduğu farklı statülerin gerektirdiği rol farklılıklarından kaynaklanan çatışmaya rol çatışması adı verilir. Örneğin; aile işletmesinde ortak olarak çalışan bir çiftin, eş rolleriyle, iş hayatından kaynaklanan roller çatışma yaratabilir. Bir futbol takımında teknik direktörlük yapan bir babanın aynı takımda futbolcu olan oğluna karşı yaklaşımında baba rolü ile teknik adam rolü çatışabilir. Rol çatışması kişinin sahip olduğu farklı rollerden kaynaklanan çatışmalardır. Bunun yanında kariyer sahibi kadınların iş hayatında başarılı olmak için, eş ve annelik rollerinde sorunlar yaşaması, günümüzde sıklıkla karşılaşılan, iki farklı rolün gerektirdiği önceliklerden kaynaklanan bir rol çatışması örneğidir.

Statü

Kişinin toplum içerisindeki pozisyonu ve bu pozisyona toplumun gösterdiği saygıyı ifade eder. Statü, toplumsallaşma sürecinde birkaç açıdan önemlidir. Öncelikle toplumsal statüler değiştikçe, o statüden beklenilen roller ve davranış kalıpları da değişmektedir. Toplumsallaşma kişilere hangi statülerin toplumda önemli olduğunu öğretir. Bunun yanında kişinin içinde bulunduğu statüye uygun davranış tarzlarını da gösterir, içselleştirilmesini sağlar. Toplumsal statüler, toplum içerisinde dönemlere göre farklılık gösterir. Örneğin; 1960 ve 1970'li yıllarda Türkiye'de mesleğe dayalı statüler önem kazanmaktaydı. Doktor, mühendis, memur, öğretmen, kaymakam olmak toplumsal yapıda prestijli statülerdi. Bu mesleğe sahip bireyler gittikleri farklı ortamlarda büyük saygı görürlerdi. 1980'li yıllarda siyasal/ ekonomik/ sosyal alanda yaşanan dönüşümlerle birlikte mesleğe dayalı statüler yerini paraya dayalı statülere bıraktı. Artık saygının yeni kaynağı paraya sahip olmayı ifade eden zenginlik ve gösteriş tüketi-

miydi. 1980'li yıllardan itibaren kaynağına bakılmadan zenginlik toplumda önem kazandı.

Doğuştan Kazanılmış Statüler: Kişilerin doğumlarıyla birlikte elde ettikleri statülerdir. Cinsiyete dair statüler, ten renginden dolayı sahip olunan statüler, yaşa dayalı statüler insanların bir çaba göstermeden sahip oldukları statülerdir. Kadın ya da erkek olmak cinsiyet rollerinin önemli olduğu yapılarda, siyah ya da beyaz olmak Güney Afrika ya da Amerika'da, genç olmak yaşın önemli olduğu yapılarda, statülerde önemli farklılaşmalar ortaya çıkarır.

Sonradan Kazanılmış Statüler: Kişilerin belirli bir emek ve çaba göstererek elde ettiği statülerdir. Akademisyen olmak, üniversite öğrencisi olmak, yazar olmak, yönetmen olmak, ebeveyn olmak bu tür statüler içerisindedir.

Toplumsallaşma ve Kişilik

Toplumsallaşma sürecinde kültür, bireylere aile, okul vb. aracılarla aktarılır. Ama kültürün içselleştirilmesinde bu aracılar kadar etkili olan ve toplumsallaşmanın derecesini belirleyen önemli bir kavram da "kişilik"tir. İnsanların birbirinden farklılıklarını vurgulayan "kişilik", aynı ailede doğmuş ve benzer toplumsallaşma aşamalarından geçmiş iki kardeşin toplumsallaşma derecelerinin farklılıklarının anlaşılması açısından önemlidir.

Sağlıklı bir kişilik gelişimi için ise toplumsal etkileşim çok önemlidir. Farklı toplumlarda değişik nedenlerle (ailesinin yaklaşımı vb.) sosyal çevreden izole olmuş, insanlarla etkileşimde bulunmadan büyüyen kişilerin sonraki süreçte diğer insanlarla sağlıklı iletişim kurma, konuşma ve davranış becerilerini kazanmada güçlük yaşadıkları ya da bu becerileri kazanamadıkları çok sayıda örnek bulunmaktadır.

Kişiliğin oluşumunda birbirinden iki farklı boyutu temsil eden biyolojik unsurlar ve toplumsal çevrenin etkisi oldukça belirleyicidir. Kişinin genetik yapısı, onun toplumsallaşma sürecini değişik açılar-

dan etkileyen özelliklere de sahiptir. Örneğin; anne ya da babanın bazı genetik özelliklerinin çocuğun öğrenme sürecine, zekâsına, duygularına ya da hastalık süreçlerine etkisi olduğu bilinmektedir. *"19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başlarında, yoksulluktan suça, alkolizmden ruhsal hastalıklara kadar toplumsal sorunlar ve insan davranışını genetik miras ile açıklamak en popüler yoldu. Bilim insanları, yarış atları ve hayvancılıkta kullanılan seçici üreme uygulamalarının, genetik kontrol ya da kontrollü çiftleşmenin, insanlardaki bazı kusurlu genlerin yeni nesillere de aktarılmasını önlemek için insanlara da uygulanabileceğini düşünüyorlardı. Genetik aşağılık teorileri, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Nazi Almanya'sında Adolf Hitler'in katliamlarının temelini oluşturdu. Savaş sonrasında birçok insan, doğa iddiasından kaçarcasına uzaklaştı. 1950 ve 1960'larda, insan davranışı üzerinde çevresel etkilerin rolü, özellikle de ilk çocukluk yıllarında kişiliğin gelişiminde ailenin etkisi görüşü büyük taraftar bulmaya başladı"* (Gould, 1997'den aktaran Newman, 2013: s. 62).

Kişiliğin oluşum sürecinde temel belirleyici unsur toplumsal çevredir. Bu bağlamda sosyoloji, toplumsallaşma sürecinde toplumun birey üzerindeki etkisini merkeze alır. Kişinin nasıl giyineceği, nasıl yemek yiyeceği, dili nasıl kullanacağı, çevresindekilerle nasıl bir bedensel iletişim geliştireceği, müzik ve dans alışkanlıkları, içinde yaşadığı toplum/ kurum/ grubun etkisinde gelişir.

İki düşünürün kişiliğin oluşum sürecinde, toplumsal faktörlere de vurgu yaparak oluşturduğu kuramlarının incelenmesi, kişilik – toplum etkileşiminin anlaşılması açısından önemlidir.

Sigmund Freud (1856-1939)-Yapısal Kişilik Kuramı

Freud, psikoloji denildiğinde geniş kitlelerin ilk aklına gelen isimdir. Psikolojinin bir bilim haline gelmesinde önemli katkıları olmuştur. Freud, insan psikolojisine yönelik çalışmalarında bilinçaltı konusuna özel önem verir. Psikolojik rahatsızlıkların temelinde bilinçaltına itilmiş duyguların olduğu görüşündedir. Bu bağlamda psiko-

lojik tedavi sürecinde bilinçaltına itilmiş duyguların çözümlemesi önemlidir. Bu yaklaşım, tedavi sürecinde hastanın çocukluk dönemine kadar gidilerek sorun oluşturan bastırılmış durumların ortaya çıkarılmasına ağırlık verir.

Psikolojinin en önemli isimlerinden olan Freud kişiliğin oluşumunda bebeklik ve çocukluk döneminin önemine vurgu yapar. Bu bağlamda kişinin ilk altı yaş sürecinde yaşadıkları, hayatı boyunca oluşturacağı kişilikte temel belirleyicidir. Freud'a göre kişiliğin oluşumunda birbirini etkileyen üç süreç bulunmaktadır:

1- İd (alt benlik): Kişilikte içgüdüsel duyguları, ilkel yanları temsil eder. Doğuştan itibaren kişide bulunur. Tatmin edilme ihtiyacı ön plandadır. Cinsellik, saldırganlık, açlık, susuzluk gibi doyum isteyen dürtüleri temsil eder. İdin temel felsefesi ortaya çıkan zevklerin bir an önce tatmin edilmesi, giderilmesidir. Bu yönüyle id, toplumsal faktörleri dikkate alamaz. Mantık bu boyutta önemli değildir. Amaç, ortaya çıkan ihtiyacın bir an önce giderilmesidir. Zevklerin giderilmesini engelleyen şeyleri içgüdüsel duygularla yıkmak ister. İhtiyaçların giderilmesine engel gördüğü kişilere karşı saldırganca bir tavır sergiler.

2- Ego (benlik): Id aşamasından sonra ortaya çıkar. Kişilikte gerçeklik ve mantık boyutunu temsil eder. İd, hazların bir an önce tatmin edilmesini ister. Bu durumda ego, gerçekleştirilmesi mümkün olmayan hazları, çevresel süreçleri de dikkate alarak engeller. Engellenen hazlar ise tamamen ortadan kalkmaz. Sadece bilinçaltına itilir.

3- Süper ego (üst benlik): Kişilikteki toplumsal etkileri temsil eden boyuttur. Id ve egodan sonra oluşur. Özellikle anne ve babanın çocuk yetiştirme sürecinde ortaya koyduğu kurallar, kısıtlamalar, normlar süper egonun oluşmasında çok belirleyicidir. Kişiliğin bu boyutunda toplumsal onay ihtiyacı önem kazanır. Bir eylemde bulunurken toplumsal çevrenin etkisi dikkate alınır. Kişiliğin ahlaki boyu-

tudur. Süper egoda önemli olan toplumsal kuralları dikkate alıp, ona uyum sağlamaktır.

Kişiliğin oluşumunda id boyutu çok baskınsa kendinden başkasını düşünmeyen, narsisist, hastalıklı ve suç işlemeye eğilimli bir insan profili öne çıkar. Süper ego kişilikte baskınsa pasif, utangaç, kendi başına hareket edemeyen, birey olamayan, edilgen, attığı her adımda aile/ arkadaş/ sevgili/ çevre onayını önemseyen bir insan profili öne çıkacaktır. Ego kişilikte dengeleyicidir. İd'in istekleriyle, toplumsal faktörleri dengeleyerek kişinin bir toplumsal çevrede yaşamını uyum içerisinde devam ettirmesini sağlar.

Tartışma

Freud'un kişilik kuramında kişiliği oluşturan üç boyuttan hangisinin Türk toplumunda daha baskın olduğu söylenebilir?

George Herbert Mead (1863-1931) – Sosyal Benlik ve Rol Alma

Mead, sembolik etkileşimcilik yaklaşımının en önemli isimlerindendir. Kişiliğin oluşumunda sosyal çevrenin rolüne ve etkisine dikkat çeker. Kişiliğin oluşumunda aileden başlayarak başkalarının bizi nasıl gördüğü/ değerlendirdiği önemli rol oynar. Mead'a göre, kişiye özgü özellikleri ifade eden ve onu diğerlerinden ayıran benlik, iki unsurun etkileşiminden oluşur: Ben, beni/bana (I, me). Ben, kişiliğin özne boyutuna vurgu yapar. Kişinin kendi iradesi ve tercihlerini ifade eder. Beni/bana ise kişilikte çevrenin temsilcisidir. Kişilik, özne olan ben ve çevremizdekileri temsil eden beni/bananın etkileşimi sonrasında oluşur. Bu ikisi arasında sürekli bir mücadele söz konusudur. İnsan benliği/kişiliği çevresindekilerin olumlu tepkilerini ve olumsuz yargılarını dikkate alarak, bu tepkiler karşısında davranış ve tutumlarını dönüştürerek oluşur.

Kişiliğin oluşumunda önemli bir kavram da **"genelleştirilmiş öteki"** kavramıdır. Kişi, çocukluktan itibaren sürekli farklı çevredekilerle etkileşim içerisine girer. Bu süreçte diğer insanların tepkilerini/beklentilerini öngörmeye çalışarak davranışta bulunmaya çalışır. Bu bağlamda diğer insanların beklentilerini kafasında kurgulayıp, genelleştirir. Davranışta bulunurken bu genellemelerden yola çıkar. Kişinin karşısındaki toplumsal çevreyi kafasında kurgulayıp bir varlık haline getirmesine "genelleştirilmiş öteki" denir. Örneğin kişi bir düğünde, tiyatro oyununda, cenazede, görüşmede kendisinden insanların nasıl davranışlar beklediğini kafasında kurgular ve bu ortamlarda ona göre davranır.

Sembolik etkileşimcilere göre doğuştan gelen bir benlik algısı yoktur. Benlik çocukluk döneminden itibaren çevredekilerle gerçekleştirilen oyun sürecinde öğrenilir. Çocuğun bu süreçte oynadığı roller, kişiliğin şekillenmesinde önemlidir. Mead'e göre bu aşamaların ilki **taklit** sürecidir. 2-3 yaşlarında çocuk, çevresindeki kişilerin davranışlarını taklit etmeye çalışır. Örneğin; yemek yeme sürecinde çatal ve kaşık tutmayı ailesinden görmekte ve bilinçsizce bunu uygulamaya çalışmaktadır. Çocuğun davranışlarında anne ve baba önemli bir rol modeli oluşturur. Çocuk onay gördüğü davranışları taklit etmeye devam eder. İkinci aşama **oyun** aşamasıdır. Bu aşamada çocuk toplumsal rolleri öğrenmekte ve uygulamaya çalışmaktadır. Evcilik oyunlarında kız ve erkeklerin farklı rolleri benimseyip uygulaması örnek olarak verilebilir. Toplumsal cinsiyet rolleri bu yaşlarda uygulamaya konulur. Kız çocukları anne, erkek çocukları baba vb. rolleri gerçekleştirirken, rollerin içeriği konusunda tam bir farkındalık oluşmamıştır. Üçüncü aşama **grupla birlikte oyun** aşamasıdır. Burada çocuk toplumsal rolleri yerine getirirken, diğerleriyle de etkileşimde bulunur. Rollerin gerektirdiği kuralları öğrenir. Başarı ve başarısızlığı görür. Davranışlarını, verilen tepkilere göre yeniden düzenler. Mead'a göre kişi hayatı içinde bulunduğu rollerle yaşar ve rolleri öğrenmesinde ailesinden başlayarak, etkileşimde bulunduğu çevrenin bu roller karşısındaki tavrı oldukça etkilidir. Dolayısıyla toplumsal-

laşma sürecinde bireyin çevresi ve birey-çevre etkileşimi çok önemlidir.

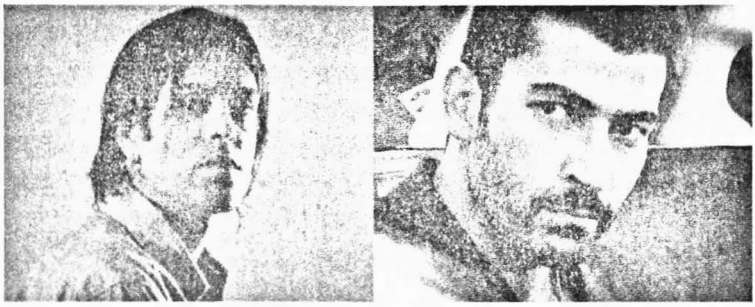
Ayna Benlik: Charles Horton Cooley (1864 – 1929) tarafından öne sürülen Ayna Benlik kavramı, benliğin oluşumunda sosyal çevrenin etkisini vurgular. Erken yaşlardan itibaren çocuk önce aile ve akrabaları, sonrasında çevresiyle etkileşimde bulunurken onlar tarafından onaylanan davranışı içselleştirerek tekrarlar, onaylanmayan davranışları terk eder. Ayna Benlik çocukluktan itibaren benliğin oluşumunda kişinin çevresindekileri bir ayna olarak görüp, davranışlarını ona göre düzenlemesini ifade eder. Ayna benlik kavramı, hayat boyu kişiliğin şekillenmesinde etkilidir. Kişi yetişkinlik sürecinde de yaptığı davranışlarda başkalarının görüşlerini önemser.

İnsanların büyük bölümü için sosyal onay görmek çok önemlidir. *"Eğer bireylerin bizim lehimizde bir algıya sahip olduğunu düşünürsek buna bağlı olarak da bizler olumlu bir benlik geliştiririz. Aksine karşımızdakilerden olumsuz tepkiler alırsak, doğal olarak kendi benlik tanımlamamız da olumsuz olur. Bu nedenle, gurur ya da utanç duyguları gibi kendimize yönelik öz değerlendirmelerimiz her zaman başkalarının bize yansıyan değerlendirmelerinin ürünüdür"* (Newman, 2013: s. 66). Gündelik hayatta insanların doğru bildiği tavırları/ sözleri sosyal onay alamama korkusuyla değiştirdikleri çok sayıda örnekle karşılaşılmaktadır.

Yazı Tura, 2004, Yönetmen: Uğur Yücel

Uğur Yücel'in askerlik arkadaşı iki insanın hayat hikayelerini, farklı iki öyküde anlattığı film, farklı toplumsallaşma süreçlerine ve insan psikolojisine yönelik önemli vurgularda bulunuyor. Cevher ve Teoman birbirlerinden haberi olmayan iki kardeş. Baba aynı. Rum Tasula ile Türk Cemil arasında yaşanan birliktelik, çocuk sahibi olma ve sonraki süreçte yaşanan ayrılık. Tasula'nın Yunanistan'a gidişi. Cemil, evlenip tekrar çocuk sahibi olur. Yıllar sonra 1999 yılında Türkiye'de yaşanan deprem faciasında Tasula, 1 günlüğüne Cemil'i ziyarete İstanbul'a gelir. Ve Türkiye'de yetişmiş, askerliğini komando olarak Güneydoğu'da yapmış, maço olarak tanımlanabilecek Cevher ve Yunanistan'da yetişmiş eşcinsel bir abi olan Teoman

arasında yüzleşme yaşanır. Maço kardeşin, abisinden utanması ve öfkeyle yaklaşımı dikkat çekicidir. İki kardeş arasındaki yüzleşmede yaşanan diyaloglar aslında iki farklı kültürde gerçekleşen toplumsallaşmaya, cinsiyet rollerine bakışa yönelik önemli ipuçları da taşır. Eşcinsel abiyi canlandıran Teoman Kumbaracıbaşı ve maço kardeşi canlandıran Kenan İmirzalıoğlu'nun filmdeki performansları ise oldukça etkileyici.

Ben bu evde doğdum. Annemle babam bu evde oturuyorlardı. Bu ev benim. Bu sokak benim. O adam benim de babam. Sen kimsin? Hadi sor babana. Ben doğdum bu evde, sen yoktun. Bunlar benim oyuncaklarım. Ben annemle kovuldum buradan. Bilmiyorum, kalktım geldim işte. Buldum babamı. Unuttum her şeyi. Teo, hoş geldin demedin bile. Ben de bilmiyordum seni. Baktım kardeş var benim. Tamam! Ne var yani? Neye istemiyorsun beni?

- İstesem ne olacak? Sen başkasın. Ben başkayım. Sen benim gibi olsan böyle olmazdın.

Ne başka ulan malaka. Sen Türkoğlu Türk. Ben Rum. Sen erkek, ben ibne. Onu mu diyorsun? Hassiktir be! Sen adam değilsin.

- Bak kardeşim! Tamam. Abimizsin, eyvallah. Ağzını topla, kişiliğini düzeltirim senin. Geldiniz, hoş geldiniz. Şimdi de güle güle. Tamam mı koçum. (Abisini saçından tutup elindeki aynaya zorla baktırarak) Bak bakalım neremiz benziyor (elindeki aynayı duvara fırlatıp kırar ve odadan çıkar)...

TOPLUMSALLAŞMA EVRELERİ

Toplumsallaşma, hayat boyu devam eden bir süreçtir. Bu süreç içerisinde toplumsallaşmanın önemli farklılıklar gösterdiği, toplumsal beklentilerin değiştiği, kişilikte ve fizyolojide de önemli değişimlerin yaşandığı aşamalar bulunmaktadır. Toplumsallaşma evreleri temel olarak dört bölümden oluşmaktadır. Bu evreleri belirleyen net/keskin ayırımlar yoktur. Kültürden kültüre bu dört evre de farklılık göstermektedir.

Çocukluk

Dünyaya gelme aşamasından ergenliğe kadar olan süreci kapsar. İlk aşama bebeklik aşamasıdır. Kişinin hayata dair ilk kazanımlarını edindiği, ailenin en temel belirleyici olduğu aşamadır. Sosyalleşme kısıtlı bir çevrede gerçekleşir. Hayata dair ilk keşiflerin, ayrımlaştırmaların (doğru-yanlış, iyi-kötü, önemli-önemsiz, istenen - istenmeyen) yapıldığı süreçtir. Zamanla toplumsal roller öğrenilmeye başlar. Bebeklikten, çocukluk aşamasına geçildiğinde daha karmaşık roller öğrenilir. İçinde bulunulan çevreler genişler. Okul, arkadaş çevresi, kitle iletişim araçları gibi farklı sosyalleşme aracılarının etkisi artar. Toplumsal cinsiyet rolleri yerleşmeye başlar.

Ergenlik

Ergenlik evresi kültürlere/gruplara göre değişim gösterir. Kimi kültürlerde/gruplarda kişiler çok daha erken yaşlarda sorumluluk üstlenmeyle ve erken yetişkinlik rolleri sergilemeyle yüz yüze kalırlar. Ergenliğin en belirgin özelliğinin otoritelerden kurtulma, özerklik ve bağımsızlık arayışı olduğu söylenebilir. Bu yönüyle otoriteye isyan, asilik, toplumsal kurallara mesafe diğer evrelere göre en yoğun olarak bu evrede yaşanır. Bu evre, otoritelerden bağımsızlık isteğinin en yoğun olarak yaşandığı ama her türlü otorite baskısının da en yoğun hissedildiği evredir. Aileye bağımlılık, zorunlu eğitim ve okul disiplini gençlerin üzerinde önemli baskı yaratır.

Kişinin fizyolojisinde önemli değişimler yaşandığı, bu değişimlerin psikolojik yansımalarıyla birlikte kişinin kendisini çocukluktan çıkıp yetişkin olarak değerlendirdiği ama çevresinden buna uygun davranış yaklaşımları göremediği, önemli değer sıkışmalarının olduğu, aile – çocuk arasında kuşak çatışmasının en yoğun yaşandığı evredir. Bu evrede, toplumsallaşmadaki aile belirleyiciliğinin etkisi azalır. Arkadaş çevresi ve sosyal medyanın belirleyiciliği çok daha fazla öne çıkar. Bunun yanında okul, sosyal, sportif, kültürel etkinlik grupları vb. yapıların da toplumsallaşmada etkisi artar.

Ergenlik, eyleme yönelik isteğin yoğun olduğu dönemdir. Bu evrede gençler çok daha dinamiktir. Enerjileri yüksektir. Değişmeye ve değiştirmeye isteklidirler. Büyük söylemlere, ideallere daha kolay kapılırlar. Daha eleştirel, sorgulayıcı ve muhaliftirler. Bütün kitle hareketleri, etnik, fundamentalist hareketler çok büyük oranda gençlerden oluşur ve gençlerin dinamizminden faydalanmayı amaçlarlar.

Yetişkinlik

Yetişkinlik evresinin başlangıcı yine kültür ve gruplara göre farklılık gösterir. Psikolojik olarak olgunlaşma, kişisel sorumluluğun öne çıkması belirleyici unsurlardandır. Genel olarak kişinin kendi ayakları üzerinde durmasını ifade eden bir işe sahip olma, ekonomik bağımsızlığını kazanma, aileden büyük oranda özerkleşme önemli unsurlar olarak görülse de bunlar yetişkinliği tam anlamıyla karşılamaz. Günümüzde çok sık yaşanan ekonomik krizler, kariyer sürelerindeki kısalmalar, güvencesiz istihdamın artışı gibi unsurlar eğitimli, vasıflı kişilerde bile işsizliği gündeme getirebilmektedir. Gelişmiş ülkelerde bile ekonomik kriz nedeniyle geçim sıkıntısının artması sonrasında aile yanına dönen bireylerin sayısında önemli artışlar yaşanmaktadır. Bu yönüyle yetişkinliği tam anlamıyla kavramsallaştırma zor görünmektedir. Yaş olarak 25 yaş sonrası dönem yetişkinlik dönemi olarak nitelendirilmektedir.

İş ve aile sahibi olmanın yetişkinlik sürecinde önemli unsurlar olarak görüldüğü söylenebilir. Yine bu boyutta toplumsal güç ve saygınlık elde etme duygusu da öne çıkar. Kişilerin kaybedeceği şeyler ve bağımlılıkları arttığı için yaşam karşısında ergenlik ve gençlikteki eleştirellik/ asilik/ uzlaşmazlık/ devrimcilik/ muhaliflik ortadan kalkmaya, statükoculuk, değişimden kaçınma ve korkma, sistemle uzlaşma, hayat karşısında elde ettiklerini koruma anlamında muhafazakarlık duygusu önem kazanmaya başlar. Gençler devrimciyken, yaş ve kazanımlarla birlikte yetişkinler uzlaşmacıdır. Yetişkinlikte yaşın getirdiği fiziksel dönüşümlerle birlikte dinamizm ve yapma duygusu yavaş yavaş yerini izleme etkinliklerine daha fazla zaman ayırmaya bırakır.

Yaşlılık

Yaşlılıkta fiziksel değişimle ilgili boyut öne çıkmaktadır. Kişi fiziksel olarak dinamizmini kaybetmekte, bedensel hareketlerde yavaşlamalar gerçekleşmekte, sağlık sorunları artmaktadır. Yaşlılığın ilk aşamalarında, yaşlılığın reddine yönelik eylemler genel psikolojik bir eğilimi yansıtmaktadır. Kadınlarda estetik cerrahiden, kişisel bakım güzellik merkezlerinden, zayıflama tutkusuna, giyim tarzında gençlere özgü kabul edilen tarzlara yönelme, erkeklerde spora başlama, diyet yapma, gençlere özgü kabul edilen giyim tarzlarına yönelme, genç sevgili edinme gibi boyutlar yaşlılığın reddi anlamında öne çıkan eğilimler olarak göze çarpmaktadır. Genelde yaşlılık, yaşamın olumsuz, yalnızlık/ hastalık/ yıpranma ile özdeşleştirilen ve kurtulunması gereken bir evresi gibi görülmektedir.

Günümüzde özellikle gelişmiş ülkelerde nüfusun yaşlanması söz konusudur. Bu ülkelerde ekonomik olarak harcama potansiyeline sahip geniş bir yaşlı nüfus bulunmaktadır. Bunun yanında bütün dünyada gelir düzeyi yüksek yaşlı bir nüfus kitlesi mevcuttur. Bu yönüyle yaşlılık ekonomisi diye adlandırılabilecek bir unsurun günümüzde giderek yükseldiğini ve önemli bir çeşitliliğe sahip olduğu söylenebilir. Yaşlılara yönelik yüksek ücretli lüks huzurevleri, sağlık

merkezleri, yaşlılık turizmi, kültür gezileri, sosyal faaliyet organizasyonları (örneğin belirli bir yaşın üstündekilerden oluşan müzik koroları), eğlence ekonomisi giderek yaygınlaşmış durumdadır.

Yaşlılıkla ilgili önemli bir boyut, yaşlılar arasında yalnızlık psikolojisinin giderek yaygınlaşmasıdır. Özellikle bireyciliğin yüksek olduğu ülkelerde bu durum önemli sorunlara neden olmaktadır. Aile bağları kopmuş, yalnızlaşmış kişilerde huzurevlerine yerleşme ve burada sosyal ilişkiler kurma boyutu giderek öne çıkmaktadır. Türkiye gibi toplulukçu ülkelerde yaşlılıkta çocuklarla birlikte yaşama durumu ağırlıklı olarak görülmektedir.

Amour / Aşk, 2012, Yönetmen: Michael Haneke

En iyi yabancı film Oscar'ı da dâhil olmak üzere toplamda 77 ödül kazanmış film yaşlılık, hastalık ve yalnızlık psikolojisine dair sinema tarihinin en yakıcı, hüzünlü ve gerçekçi filmlerinden birisi. Film ekonomik durumları iyi, kültürel hayatı zengin, müzik öğretmenliğinden emekli mutlu bir hayatları olan Georges ve Anne'nin hayatlarına odaklanıyor. Her şey yolunda giderken, Anne'de önce hastalık belirtileri ortaya çıkar, sonrasında ise felç olur. Bu süreçten sonra ise çiftin hayatlarındaki her şey tersine dönecektir. Neredeyse ideal bir evlilik örneği olan çiftin hayatı her geçen günle birlikte adım adım karanlık bir geleceğe doğru yol alacaktır. Yaşanan süreçleri, çiftin ilişkisinin tükenişini an an, adım adım büyük bir gerçekçilik ve inandırıcılıkla izleyicinin gönlüne, beynine adeta nakşeden film benzersiz bir sinema deneyimi de sunuyor.

TOPLUMSALLAŞMANIN TEMEL ARACILARI

Toplumsallaşma hayat boyu süren bir süreçtir. Bu bağlamda aileden başlayarak, sivil toplum örgütlerine kadar geniş bir kurumlar ağı, kişinin toplumsallaşmasında etkilidir.

Aile

Toplumsallaşmanın en temel kurumu ailedir. Kimsesiz, savunmasız bir konumda olan bebeğin hayata dair ilk öğrendiği şeyler aile içerisinde başlar. Aile, kişinin hayatı boyunca duygusal ilişkileri olumlu ya da olumsuz en yoğun yaşayacağı yerdir. Toplumsallaşma sürecinde ailenin gönle/duyguya/irrasyonelliğe hitap ettiği söylenebilir. Kişi, ailesiyle olan ilişkilerden zarar görse de, duygusal anlamda olumsuz süreçler yaşasa da aile bağları hayat boyu devam eder. Aile dışındaki toplumsallaşma aracılarında ise ağırlıklı olarak rasyonel ilişkiler, mesafe duygusu ve belirli dönemli ilişkiler öne çıkacaktır.

Kültürün ilk aktarıcısı ailedir. Bir toplumdaki aileler inanç, yaşam tarzı, ekonomik gelir, değerler vb. açılardan birbirinden büyük farklılıklar gösterirler. Ailelerin sahip olduğu farklılıklar çocuğun toplumsallaşmasında da etkilidir. Örneğin alt ekonomik gelir grubuna sahip bir ailede yetişen bir çocukla, üst ekonomik gelir grubuna sahip bir ailede yetişen çocuğun hayata yaklaşımı birbirinden çok farklılık gösterecektir. Küçük yaşlardan itibaren ekonomik açıdan ailesine yardımcı olmak için çalışan bir çocuğun hayat karşısındaki tepkileri ve söylemleri daha sert olacaktır. Çocukluktan itibaren aile-de şiddet gören bir çocuğun toplumsallaşma sürecinde çevresiyle ilişkilerinde farklı sorunlar ortaya çıkacaktır. Benzer şekilde ailenin dindar olup olmaması, köyde ya da şehirde yaşaması, eğitimli ya da eğitimsiz olması, çocuğun toplumsallaşma sürecini derinden etkiler.

Kreşler

Son yirmi yılda dünyada ve Türkiye'de özellikle kadının çalışma hayatında daha fazla yer alması, boşanmaların artması ya da çocuğun

daha uzman olarak görülen kurumlarda yetiştirilmesi düşüncesiyle okul öncesi süreçte kreşlerin ağırlığı giderek artmaktadır. Kreşler, çocuğun okul öncesinde temel bilgileri alması yanında, özellikle oyun, kültürel aktivitelerle sosyal iletişim yeteneğini geliştirmede önemli rol oynar. Kreşler, kentleşme sürecinde çocukların daha iyi eğitim almasını amaçlayan aileler açısından önemli bir yardımcı kurum işlevi görür. Çocuklara okul hayatında yardımcı olacak bilgilerin öğretilmesinin temelleri kreşlerde atılır. Prestijli kreşlerin fiyatları, özel eğitim kurumlarının fiyatlarına yakın bir seviyededir.

Okul

Toplumsallaşmanın en önemli ve belirleyici kurumlarındandır. Kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasında çok önemli rol oynar. Birbirinden çok farklı ailelerden gelen, birbirinden çok farklı kişiliklere sahip olan çocuklara o toplumun temel değer ve önceliklerini öğreten kurumdur. Bu yönüyle okul, çocuklarda farklılıkları törpüleyen ve çocukları benzer kalıplara sokan bir özellik gösterir. Makro anlamda toplumda yetiştirilmek istenen kişilik tipinin yaratılmasında öncü rol oynar. Toplumsallaşma sürecinde tek tip birey yaratılmasında okulların önemli rolü vardır.

Siyasal iktidarlar istedikleri ideal yurttaşları, eğitim kurumları aracılığıyla şekillendirirler. Örneğin; liberal politikaları benimsemiş bir iktidarın eğitim ile yaratmak istediği kişilik tipinde öne çıkan değerlerle, muhafazakâr bir iktidarın eğitim ile yaratmak isteyeceği kişilik tipi birbirinden oldukça farklıdır. Bu farklılıklar ilköğretim müfredatından başlayarak zorunlu eğitimin her aşamasında derslerle öğrenciye empoze edilir.

Türkiye'de zorunlu eğitim 5,5 yaşından itibaren başlar ve 12 yıl devam eder. Eğitim, zorunlu olarak bir kişinin hayatı boyunca bir kurumda geçireceği en uzun süreci kapsar. Bu yönüyle toplumsallaşma sürecinde oldukça belirleyicidir.

Arkadaş Çevresi

Çocuğun toplumsallaşma sürecinde belirleyici olan aracılardan birisidir. Özellikle ergenlik sürecinde kişinin ailesinden daha çok vakit geçirdiği arkadaş çevresi, çocuğun hayata dair birçok yeni şeyi keşfettiği süreci kapsar. Aile ilişkilerinde daha asi ve isyankar bir dönemde olan gencin birçok olumlu ya da olumsuz alışkanlık edinmesinde arkadaş çevresi oldukça belirleyicidir.

Kitle İletişim Araçları

Günümüzde gelişmiş ülkelerde gençlerle ilgili yapılan araştırmalar, çocuğun ailesiyle birlikte geçirdiği zamanlarda büyük bir azalma yaşanırken kitle iletişim araçları karşısında geçirdiği vakitlerde büyük bir artış olduğunu ortaya koymaktadır.

Kitle iletişim araçlarının etkisi bebeklikten başlamaktadır. Günümüzde bebeklerin ve küçük yaştaki çocukların toplumsallaşmasına yönelik olarak çok sayıda çocuk kanalı bulunmaktadır. Televizyonlar küçük yaştan itibaren çocuklara kültürel alışkanlıklar, yaşam tarzları, rol modelleri önermektedir. Bunun yanında televizyonlar çocukları önemli bir tüketici nesnesi haline getirmektedir. Günümüzde çocuk yetiştirme, geçmişe kıyasla çok daha maliyetli hale gelmektedir.

Çocukluktan başlayarak, gençliğin her döneminde televizyonlar, bilgisayar oyunları, internet, Facebook ve Twitter gibi sosyal iletişim araçları, filmler ve yazılı medya karşısında geçirilen zaman, aile ile birlikte geçirilen zamanın çok üzerindedir. Bu bağlamda çocuğun toplumsallaşmasında kitle iletişim araçları, günümüzde en temel aracılardan birisi haline gelmiştir.

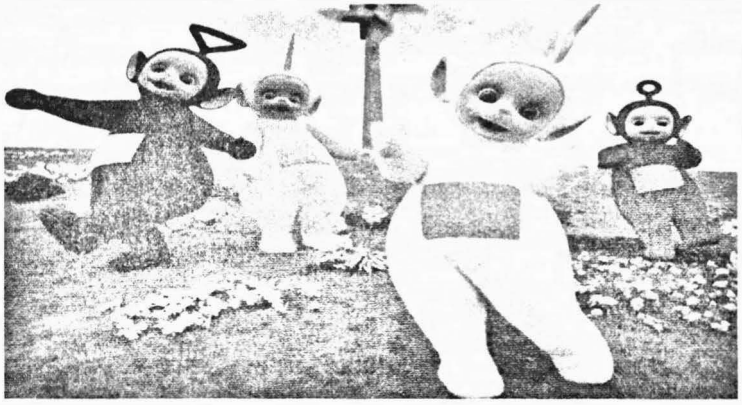
Kitle iletişim araçlarının toplumsallaşma sürecinde çok önemli etkileri bulunmaktadır:

1- Çocuklarda erken farkındalık yaratmaktadır. Çocuklar, psikolojik olarak hazır olmadıkları cinsellik ve şiddet ile çok erken yaşlarda

tanışmaktadır. Bunun yanında çocukların hayata ilişkin sosyal etkileşimle öğrenebilecekleri birçok unsur çok erken yaşlarda kitle iletişim araçlarıyla çocuğun hayatına girmektedir.

2- Yeni kahramanlar ve rol modelleri edinilmesinde belirleyici olmaktadır. İnternet ve televizyon, çocuk ve gençlere yeni rol modelleri sağlamaktadır.

Telettubbies / Telatabiler

Bütün dünyada önemli yankı bulan ve ticari başarı kazanan İngiliz dizisi. Okul öncesi çocuklara yönelik sadece bir dizi değil, aynı zamanda doğru ve yanlış, istenen ve istenmeyeni öğreten bir toplumsallaşma aracı işlevi görmekteydi. Günümüzde üniversite döneminde bulunan gençlerin büyük bir bölümünün toplumsallaşmasında rol oynadı. Bütün dünyada gördüğü ilgi sonrasında önemli bir tüketim nesnesi haline de geldi. Teletubbies defterlerinden, çantalara, oyun kartlarından havlulara, diş macunlarından değişik oyuncak çeşitlerine kadar geniş bir ürün yelpazesiyle çocukların gündelik hayatlarına girdi.

3- Küresel düzeyde ortak kültür yaratılmasında belirleyicidir. Özellikle giyim, müzik, izleme, tüketim tercihlerinde benzer alışkanlıklar yaratmaktadır.

4- Toplumsallaşma sürecinde şiddeti normalleştirmektedir. Bilgisayar oyunlarında ve televizyonda şiddet yoğun olarak yer almaktadır. Günümüzde 5-6 yaşından başlayarak her yaş grubundan çocuk ve gençler baştan sona şiddet içeren bilgisayar oyunları oynayarak yetişmektedir. Bu durum gündelik hayatta da şiddetin sanki bir oyunmuşçasına algılanmasına neden olmaktadır. Hem gelişmekte olan ülkelerde hem de gelişmiş ülkelerde şiddet, gündelik hayatta yaygınlaşmıştır. Bunda kitle iletişim araçlarının da rolü bulunmaktadır.

Çalışma Hayatı ve Örgütler

Toplumsallaşma sürecinin geç aracılarından birisidir. Çalışma hayatına giriş, bir nevi gençlikten yetişkinliğe geçişte önemli bir farklılaşmaya işaret etmektedir. Çalışma hayatı genel olarak kişilerin ailesel bağımlılıktan kurtulup, kendi kazançlarını edindikleri bir dönemi ifade eder. Bu yeni dönemde sorumluluk duygusu artar, zaman planlaması öne çıkar, kişi hayatı üzerinde daha fazla inisiyatif kullanmaya başlar.

Çalışma hayatı, Türkiye'de genel olarak eğitim süreçlerinin sonunda yaşanılan bir durumdur. Zorunlu eğitimi tamamlamış ama üniversiteyi kazanamamış erkeklerde ise önce askerliğini yapma, sonra çalışma hayatına başlama yaygın görülen bir durumdur. Üniversite eğitimi alan bireyler, ağırlıklı olarak mezuniyet sonrası iş hayatına başlangıç yaparlar. Türkiye'de eğitim süreçlerinde belirleyici olan ailedir. Öğrencilerin öğretim hayatları boyunca temel gelir kaynağı aileden gelen ekonomik yardımlar ve devletten alınan yetersiz burslardır. Türkiye'de istihdam olanaklarının yetersizliği nedeniyle öğrencilerin büyük bölümü eğitim hayatları boyunca çalışmak isteseler bile iş bulamazlar. Türkiye'de gençler arasında işsizlik oranları, genel işsizlik oranlarının neredeyse iki katına yaklaşmaktadır. Bu nedenle gençlerin büyük bir bölümü çalışma hayatına girene kadar ailelerine bağımlı bir hayat yaşarlar. Çalışma hayatı, gençlerin artık

kendi ayakları üzerinde durmaya başladıkları ve aileden bağımsızlıklarını kazandıkları yeni bir döneme işaret etmektedir. O zamana kadar aileye bağımlı olan, bunun zorlukları kadar avantajlarını da yaşayan gençler kendi yaşamlarını idame ettirmek için sorumluluk duygusu ve planlamayla, çalışma hayatı sürecinde karşı karşıya gelirler. Bu yönüyle çalışma hayatı kişileri gençlikten yetişkinliğe adım attıran ve olgunlaşmaya sevk eden önemli toplumsallaşma aracılarındandır.

Din

Din, hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde toplumsallaşma sürecinde en öne çıkan aracılardan birisi haline gelmektedir. Dinsel hoşgörünün ve farklılığın en yüksek olduğu ülkelerde bile günümüzde çözülen toplumsal bağları güçlendirmek için din ve aile gibi yapılara olan vurgu giderek artmaktadır. Bunun yanında özellikle Türkiye gibi muhafazakâr boyutun güçlü olduğu ülkelerde din, toplumsallaşma sürecinde önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle dinden kaynaklanan ahlaksal referanslar ve vurgular çocukluktan itibaren güçlü bir şekilde öne çıkarılır. Türkiye'de çocukların büyük bir bölümü, eğitim hayatına başlamadan Kuran kurslarına gitmiş, Kuran okumayı öğrenme yanında dinde öne çıkan temel ilkelerle de tanışmışlardır. Bunun yanında ilköğretimden başlayarak, zorunlu eğitimin her aşamasında "din kültürü ve ahlak bilgisi" dersleriyle çocuklara dinde öne çıkan temel ilkeler öğretilmeye çalışılır.

Devlet

Devlet, toplumsallaşma sürecinin en güçlü aracılarındandır. Devlet tarafından yaratılmak istenen ideal kişilik tipine uygun toplumsallaştırma süreçleri, sadece okullarda değil, resmi kurumların bütün faaliyetlerinde öne çıkarılır. Her devlet, değişik düzeylerde yaratmak istediği vatandaş tipine yönelik müdahalelerde bulunur. Müdahalenin boyutu demokratik hükümetlerde daha azken, otoriter hükümetlerde çok daha fazladır.

1984 - George Orwell

Roman, hayatın bütün alanlarını kuşatmış totaliter bir iktidarın, iktidarını devam ettirmek için insanların ruhlarını ve bireyselliklerini nasıl yok ettiğini bir aşk hikâyesi etrafında çarpıcı bir şekilde vurgular. Romanın en etkili yanlarından birisi, devletin vatandaşlarının hayatlarının bütün boyutlarını gözetleyebilme gücünü etkili bir şekilde yansıtmasıdır. Romanda yer alan "büyük birader sizi izliyor" sözü zamanla bütün dünyada gözetimin gücünü anlatan temel sloganlardan birisi haline gelmiştir. Romanda otoriter bir yönetimde, çocukların güçlü bir rejim ajanı olarak yetiştirilmesi vurgusu önemlidir. Dramatik olan boyut ise, rüyasında sayıklayan bir babayı, çocuğunun vatan haini olarak devlete ihbar etmesi ve bunun baba tarafından da meşrulaştırılmasıdır. Son söz: Devlet her yerdedir, çocuklar bile rejimin katı bekçileri olarak yetiştirilir...

TOPLUMSALLAŞMA VE YENİ KİŞİLİK YAPISI

1970'li yılların ikinci yarısı, özellikle de 1980'li yıllar dünyada ekonomik ve siyasal paradigmalarda yaşanan değişimlerle birlikte, toplumsal alanda önemli değer dönüşümlerinin yaşandığı yıllardır. Bu süreçte farklı alanlarda yaşanan ve birbirini besleyen değişimler sonrasında önceki kuşaktan çok farklı değerlere sahip - ekonomik başarıyı/ para kazanmayı/ kısa yoldan zahmete katlanmadan güç ve statü sahibi olmayı önemseyen- yeni bir kişilik yapısı öne çıkmaya başladı.

Yeni kişilik yapısının bazı temel özellikleri bulunmaktadır:

- Benmerkezcilik ve egoizm
- Konformizm
- Narsisizm
- Hedonizm
- Toplumsal sorumluluktan uzaklık

- Zayıf toplumsal bağlara sahip olma. Bu bağlamda aileye, arkadaşlara, çalışılan işyerine, siyasal kurumlara, sendikalara bağlılığın son otuz yılda aşındığı/ zayıfladığı söylenebilir.
- Anı yaşama
- Daha fazla tüketme
- Kendini gerçekleştirme
- Zenginlik
- Kısa yoldan güç ve statü sahibi olma

Yeni bir kişilik yapısının oluşmasında bireyselliği ve bireysel başarıyı öne çıkaran liberal ekonomi politikalarının, tüketici tercihleri merkezinde şekillenen yeni üretim yapısının önemli etkisi bulunmaktadır.

Toplumsallaşma aracılarının ağırlığında yaşanan değişmelerle birlikte küreselleşme sürecinde yeni bir kişilik yapısının oluşmasında yazılı ve görsel medya önemli rol oynadı – benzer rolü günümüzde sosyal medya oynamakta-. Özellikle televizyonlar, yeni değerler sisteminin oluşmasında çok belirleyici oldu. 1980'li yıllardan itibaren giderek genişleyen yazılı ve görsel medyanın varlığını devam ettirebilmesinin en önemli ayağı reklam gelirleriydi. Reklamların temel mantığı ise tamamen tüketmeye endeksli bireyler yaratılmasına dayanıyordu. Sürekli tüketmek, yeni toplumun amentüsünü oluşturdu. Tüketim toplumunun öne çıkardığı birey ise bitmek bilmeyen bir tüketim açlığına sahip, istikrar yerine kullanıp atmayı, sürekli değişmeyi öne çıkaran, nesneler yanında kurum ve kişilere de bağlılık duymayan, anı yaşamayı seven bir prototiptir. Tüketim toplumunun önemli bir etkisi, tüket /kullan, at mantığının hayatın her alanına yayılmasıdır. Bu durum her şeyin gelip geçici hale gelmesine yol açarak kalıcılığı ortadan kaldırır. Aşklar da, ilişkiler de, dostluklar da, bağlılıklar da gelip geçici hale gelir.

Fotoğraftaki birkaç boyut önemli: 1- Tüket. Tükettiğin kadar mutlusun. Alışverişler yapılmış, yüzler gülüyor. 2- Bakım merkezleri, kişisel bakım ürünleriyle imajın yeniden yaratılması 3- Güzellik ve gençlik dayatması. Sistem, doğal birey anlayışını ortadan kaldırıyor. Sürekli bir gençleşme tutkusu ve güzel görünme zorunluluğu. Bu uğurda estetik ameliyatlar, diyetler, zayıflama merkezleri, zayıflatan ürünlere bağımlılık (zayıflama haplarından, çaylara kadar geniş bir ürün yelpazesi). Coen kardeşlerin 2007 yılı yapımı, en iyi film Oscar'ı da dâhil olmak üzere toplamda 159 ödül kazanmış başyapıt olarak adlandırılacak filmlerinin ismi, yeni düzenin eskiye olan yaklaşımını nefis özetler: "İhtiyarlara Yer Yok". Tabii ki kalıcılığa, istikrara, hayatın yaşanmışlığından gelen yıpranmalara, en ufak deformasyona, uyumsuzlara da yer olmadığı gibi...

Tüketim toplumunun önemli sorunlarından birisi, kredi kart mağduriyetidir. Sistemin tüketimi özendirmedeki önemli aracılarından birisi kredi kartlarıdır. Değişik finans kurumları tarafından kişinin gelirinin çok üzerinde limitlere sahip kredi kartları, şirketlerin sunduğu cazip taksitler, tüketimi fazlasıyla özendirir. Sistem sürekli tüketmeyi önemli bir değer olarak kişiye benimsetir. Geçmişin hâkim değerleri olan kanaatkârlık, lüks tüketimden kaçınma, bedensel hazları kontrol altına alma, yerini tüketime bırakır. Bir süre sonra kredi kartlarının asgari oranlarının bile borçla ödendiği bir kısırdöngüye girilir. Kredi kartı mağduriyetinin önemli toplumsal sonuçları da vardır: Psikolojisi bozulmuş bireyler, ailede yaşanan krizler ve boşanmanın yaygınlaşması, ailede ve toplumda şiddetin yükselişi, suçun artması bunlardan sadece birkaçıdır.

5. BÖLÜM

TOPLUMSAL GRUPLAR

İnsanlar, doğumlarından ölümlerine kadar olan süreci değişik özelliklere sahip gruplarda geçirirler. Grup olgusu insanlık tarihi kadar eski olsa da, grupların türleri dönemden döneme değişiklik gösterir. Özellikle sanayi toplumu ve sonrasında formel gruplar insan hayatının merkezine oturur.

Toplumsal gruplar "iki ya da daha fazla insanın belirli bir amacı gerçekleştirmek için bir araya geldiği, grup üyeleri arasında belirli süreli bir etkileşimin bulunduğu yapılar"dır. Grup üyeleri arasında gönüldaşlığa dayanan ya da bir amaca ulaşmak için gerçekleştirilen etkileşim, grupları diğer kalabalıklardan ayırır.

Aynı mekânda yemek yiyen, stadyumda maç izleyen, sokakta anlık bir şekilde toplanmış insanlar, bir amaç ve etkileşim söz konusu olmadığı için toplumsal grup sayılmazlar. Bu insanlar, toplumsal yığınlar/ kalabalıklar olarak adlandırılır. Benzer özelliklere sahip insanlar eğer aralarında etkileşim yoksa grup sayılmazlar: Örneğin; üniversite öğrencileri, futbolseverler, ev kadınları grup değil kategoridir. Burada önemli olan kavram etkileşimdir. Stadyumda maç izleyen insanlar arasında oluşan birliktelik sonrasında ortak eylem/ protesto/ tezahürat/ tepki oluşuyor ve bu durum sonradan kişiler arasında etkileşime dönüşüyorsa toplumsal grup oluşmuş olur. Teksas (Bursaspor), Çarşı (Beşiktaş), Alkaralar (Gençlerbirliği), Gecekondu (Ankaragücü), Tatangalar (Sakaryaspor) gibi taraftar grupları birer toplumsal gruptur.

Toplumsal grubu oluşturan unsurlar:

- Ortak bir amaç birliğinin olması,
- Grup üyeleri arasında belirli bir etkileşimin olması,
- Bu etkileşimin belirli bir süreklilik kazanmasıdır.

Gündelik hayat içerisinde insanlar çok sayıda birbirinden farklı grubun üyesidir. Aile, öğrenci toplulukları, işyerleri, üye olunan sivil toplum örgütleri, kulüpler, cemaatler, sendikalar, siyasal partiler bu gruplardan bazılarıdır.

İnsanların içinde bulunduğu gruplar, üyeler arasındaki ilişki/ etkileşim biçimlerine göre türlere ayrılmaktadır. Gruplar konusundaki en temel ayırımlardan birisi Charles Horton Cooley (1864-1929) tarafından yapılmıştır: Birincil gruplar ve ikincil gruplar.

Birincil Gruplar

Grup üyelerinin herhangi bir çıkar ilişkisine bağlı olmadan bir araya geldiği, üyeler arasında yoğun duygusal ilişkilerin olduğu, birlikte uzun bir tarihsel yaşanmışlığın bulunduğu, ilişkilerin ağırlıklı olarak yüz yüze gerçekleştiği, az sayıda kişiden oluşan gruplardır. Aile en temel birincil gruptur. Akrabalık ve arkadaşlık grupları da birincil gruplar arasındadır. Birincil gruplarda ağırlıklı olarak çıkar duygusu, ortak bir amaç birliği söz konusu değildir. Kişi, aile üyeleriyle iyi ilişkilere sahip olmasa bile bu ilişkileri sürdürür.

İkincil Gruplar

Ortak bir hedefi gerçekleştirmenin temel amaç olduğu, aralarında geçmişten gelen ortak yaşanmışlık ve duygusal bağlılığın olmadığı, ağırlıklı olarak yasal düzenlemelerle belirlenmiş ilişki çerçevesinde bir araya gelen kişilerden oluşan gruplardır. Bir fabrikada çalışan işçiler, üniversite öğrencileri, sivil toplum örgütleri üyeleri ikincil gruba örnek olarak verilebilir. İkincil gruplarda ilişkiler genelde belir-

Tanımlama ve Kavramlaştırmalar

Bir dizi değişik toplumsal grup ya da kategori çeşidi vardır. Fakat bunların tümü bir grup olma ölçütünü karşılamaz.

- **Toplumsal Kategoriler:** Sık sık, insanları paylaşılan bir özellik temelinde gruplarız. Örnekler arasında yaşlılar, işsiz aile reisleri, Türkler, ilköğretim öğretmenleri, kamyon sürücüleri, basketbol oyuncuları sayılabilir. Birbirlerini tanıma ve aralarında etkileşme olasılığı düşük bile olsa, toplumsal bir kategorinin bütün üyelerinin ortak özellikleri vardır.

  Toplumsal bir kategorinin bir grup oluşturmadığı söylenebilir, çünkü bu kategorideki insanlar birbirlerini tanımamaktadırlar, yüz yüze ilişkileri yoktur ve birbirlerini doğrudan etkilemezler. Fakat belirli bir basketbol takımının üyeleri bir grup oluştururlar, çünkü düzenli olarak etkileşirler ve davranışları birbirlerini etkiler.
- **Seyirci Grubu:** Hafta içi her gün Bloomberg HT kanalında yayınlanan Charlie Rose Show programını seyredenler aynı seyirci grubunun birer parçasıdırlar.
- **Kalabalık:** İnsanlar ortak bir durum içinde ya da fiziksel olarak yakın olduklarında kalabalık adını alırlar. Örnek olarak Tarkan konseri sonrasında kulis önünde toplanmış gençler, bankanın açılmasını bekleyen müşteriler, bir sokak kavgasını seyretmek üzere toplanmış insanlar sayılabilir.
- **Takım:** Bir çalışma grubu, spor takımı, bir briç kulübü gibi, belirli bir amaç ya da etkinlik için düzenli olarak etkileşen bir küme insan bir takım oluşturur.
- **Aile:** Birçok türü olmakla birlikte aileler, genellikle doğumları ya da yasal düzenlemeler nedeniyle ilişkili, ortak bir evde oturabilen küçük insan topluluklarıdır.
- **Resmi Örgüt:** Ortak bir amaca ulaşmak için açık bir biçimde yapılanmış, genellikle birlikte çalışan daha büyük insan topluluklarına verilen addır. Uludağ Üniversitesi, Türk Kanser Derneği, AKUT, işletmeler, sendikalar örnek olarak verilebilir.

S. Taylor – L. Peplau – D. Sears: Sosyal Psikoloji, İmge Kitabevi, 3. Baskı, 2012, s. 315 (Bazı örnekler Türkçeleştirilmiş ve değiştirilmiştir).

li süreli olarak gerçekleşir ve ortak amaç ortadan kalktığında ilişki de sona erer. Sinema alanında kendini gerçekleştirmek isteyen insanların altı aylık sinema atölyesine yazılması ve atölye bitiminde grubun dağılması buna örnek olarak verilebilir.

Birincil gruplar, az sayıda birbirini yakından tanıyan üyeden oluşurken, ikincil gruplar daha kalabalık ve aralarında formel ilişki bulunan üyelerden oluşur. İkincil gruplarda ortak etkileşim sonrasında zamanla birincil gruplar oluşabilir. Örneğin; aynı işyerinde çalışan belirli işçiler arasında yoğun etkileşim sonrasında belirli bir süre sonra ortak bir duygu birlikteliği, ortak hareket tarzı, işyeri dışında da birlikte vakit geçirme, birbirlerine karşı vicdani sorumluluk duygusunun yaşandığı birincil gruplar ortaya çıkabilir.

İç Gruplar

İnsanların kendilerini oraya ait hissettikleri, duygusal yakınlık besledikleri gruplardır. İç grupların büyüklüğü değişebilir. İç grup kavramında önemli olan nokta, grupla özdeşleşme ve aidiyet duygusudur. İç gruplar, üyeleri arasında ortak bir duygudaşlık, bütünleşme yaratır. Biz duygusu iç gruplarda hissedilen ortak bir duygudur. İç grup üyeleri, grup içinde kendilerini güvende hisseder. İç gruplar aynı zamanda üyelerine dış tehditlere karşı sığınma/ korunma işlevi de sağlar. Bir siyasi parti, ülke, spor kulübü, sivil toplum derneği, işyeri, sendika kişiler için iç grubu oluşturabilir. Aile ve arkadaş grupları en belirgin iç grup örneklerindendir.

Dış Gruplar

İnsanların öteki/ rakip/ düşman olarak tanımladıkları gruplardır. Dış gruplar tehdit/ korku/ güvensizlik hissi yaratır. Bu durum, iç grup üyelerinde dış gruba yönelik olarak savunma mekanizmalarını güçlendirir. Dış gruplara abartılı olumsuzluklar yüklenerek, onlara karşı yapılacak davranışlar meşrulaştırılır.

Biz ve Onlar / İç Grup ve Dış Grup Üzerine

"Biz" ve "onlar" yalnızca iki ayrı insan grubunu değil, tümüyle farklı iki tutum arasındaki, duygusal bağlanma ve antipati, güven ve kuşku, güvenlik ve korku, işbirliği ve çekişme arasındaki ayrımı temsil eder. "Biz" ait olduğumuz grup anlamına gelir. Bu grup içinde olanları gayet iyi anlarım ve anladığım için nasıl sürdüreceğimi bilirim, kendimi güvenli ve evimde hissederim. Bu grup adeta benim doğal ortamım, içinde olmaktan hoşlandığım ve huzur içinde döndüğüm yerdir. "Onlar" ise tersine ne ait olmayı isteyebileceğim ne de istediğim bir grubu anlatır. Dolayısıyla o grupta neler olup bittiğine ilişkin gözümde canlanan şeyler, belli belirsiz ve kopuk kopuktur; o grubun işleyişine ilişkin pek bilgim yoktur ve bu yüzden o grubun yaptığı her ne ise benim için genelde kestirilemez ve aynı şekilde korkutucu şeylerdir. ...

"Biz" ve "onlar" ayrımı bazen sosyolojide iç grup ve dış grup ayrımı olarak verilir. Bu zıt tutumlar çifti birbirlerinden ayrılmaz; "dış grup" duygusu olmaksızın "iç grup" duygusu olmaz ve tabii tersi de geçerlidir. Bu kavramsal – davranışsal zıtlığın iki üyesi birbirini tamamlar ve koşullandırır; onlar bütün anlamlarını zıtlarından alırlar. ...

... Dış grup, tam da iç grubun kendi hayali zıddıdır ve iç grubun özkimliği, tutarlılığı, kendi içindeki dayanışması ve duygusal güvenliği için ona ihtiyacı vardır. İç grubun ihtiyaçları çerçevesinde işbirliğine hazır olmak adeta bir karşıt ile işbirliğini reddetmenin gerekçesidir. Hatta denilebilir ki, gerçekte bir dış gruptan beklenen davranışı gösteren bir grubun fiili mevcudiyeti ne orada ne de buradadır; böyle bir grup yoksa bile, kendi sınırlarını çizmek ve korumak için, kendi içinde sadakati ve işbirliğini temin etmek için bir düşman varsayması gereken grubun tutarlılığı ve bütünlüğü aşkına icat edilecektir. Sanki bir yerde kendimi evimdeymiş gibi güvende hissetmem için yabanıllığın saldığı korkuya ihtiyaç duyarım. "İçeri"nin değerini gerçek anlamda vermek için bir "dışarı" olmalıdır.

Zygmunt Bauman, Sosyolojik Düşünmek, Ayrıntı Yayınları, 5. Baskı, 2006, s. 51-53

Dış grupların varlığı, iç grup üyeleri arasında dayanışma ve işbirliğini güçlendirir. Grup bütünlüğünü artırır. İç grup ve dış grup, biz ve öteki olarak tanımlanabilecek bir ayırıma işaret eder. Bursaspor'un örgütlü taraftar grubu "Teksas" ve Beşiktaş'ın örgütlü taraftar grubu olan "Çarşı" grupları iç ve dış gruba örnek olarak verilebilir. Teksas, birçok Bursaspor taraftarı, Çarşı ise birçok Beşiktaş taraftarı için iç grubu oluşturur. Teksas için Çarşı, Çarşı için Teksas bir dış gruptur. Bursaspor ve Beşiktaş arasında oynanan her mücadele öncesi taraftar gruplarının kendi üyeleri arasında dayanışma öne çıkarken, rakip gruba yönelik olumsuz değerler abartılır. İki grup arasındaki mücadeleler, taraftarlar için zaman zaman çatışma ve şiddeti de barındırabilir. Aynı sektörde faaliyet gösteren iki rakip firma, aynı alanda etkinlikler gerçekleştiren iki öğrenci topluluğu arasında iç ve dış grup ilişkisi yaşanabilir.

Referans Grupları/ Kişileri

Kişilerin kendilerine örnek aldığı gruplar/ kişilerdir. Spor yapan bir kişinin kendisine profesyonel futbolcuları ya da Arda Turan'ı örnek alması; sosyal bilimlere ilgili bir gencin kendisine akademisyenleri ya da Nermin Abadan Unat'ı / Şerif Mardin'i örnek alması; finans alanında kariyer yapmak isteyen birisinin işadamları grubunu ya da Muhtar Kent'i örnek alması; sinemaya ilgi duyan birinin kendisine yönetmenleri ya da Zeki Demirkubuz'u / Ömer Lütfi Akad'ı örnek alması, kendi davranışlarını/ yaptıklarını onlarla kıyaslayarak, onlar gibi olmak için sürekli kendini geliştirme çabaları/ arayışları örnek olarak verilebilir. Kişinin hayatında aynı süreçte birden fazla referans grubu bulunmaktadır.

Whiplash, 2014, Yönetmen: Damien Chazelle

Müziği kendine yaşam tarzı olarak seçmiş, bu sebeple üniversite tercihini ülkenin en iyi müzik okullarından birisi olan Shaffer'dan yana kullanmış olan son derece yetenekli ve büyük bir potansiyeli olan 19 yaşındaki baterist adayı Andrew'in ve onun potansiyelini henüz okulun başında keşfeden yetenek avcısı öğretmen Fletcher'in hikâyesi. Sert ve acımasızlığıyla bilinen Fletcher, Andrew'i okulun en yetenekli öğrencilerinin bulunduğu ve ülkedeki prestijli yarışmalara katılan Studio Band'a seçer. Film, öğrencisinin potansiyelini sınırlarına kadar geliştirmek, onu alanının en iyisi yapmak isteyen ve bunun için her türlü acımasız yöntemi/ aşağılamayı kullanan Fletcher ile kendini öğretmenine kanıtlamak/ gözüne girmek için kız arkadaşından ayrılan, özel hayatını erteleyen sabah saatlerinden gece yarılarına kadar süren çalışmalar yapan Andrew arasındaki psikolojik ilişkiye/gerilime/ çatışmalara odaklanıyor. Kendine referans kişisi olarak Fletcher'i alan Andrew'in, Fletcher'in istediklerini gerçekleştirme çabaları ve bu uğurda kendi özel hayatından, kız arkadaşından bile vazgeçmesi, referans gruplarının birey üzerindeki etkisini anlatma açısından son derece çarpıcı bir örnek...

Biçimsel /Formel Gruplar, Biçimsel Olmayan / İnformel Gruplar

Biçimsel/ formel gruplar, değişik düzeylerdeki örgütlerde belirli bir görevi yerine getirmek için oluşturulmuş, yetki ve sorumlulukları belli kişilerden oluşan gruplardır. Grubun bir araya geliş amacı belli-

dir ve grup üyeleri arasında daha formel ilişkiler söz konusudur. Bir işletmede insan kaynakları departmanında çalışanlar, üniversitede kültür ve sanat kurulu, bir spor kulübünde sporcu izleme ekibi bu gruplar arasında sayılabilir.

Biçimsel olmayan/ informel gruplar örgütlerde kendiliğinden ortaya çıkan gruplardır. Grubun formel bir görev, yetki ve sorumluluk düzenlemesi yoktur. Her düzeyde örgütte cinsiyete, siyasal ideolojiye, benzer ilgi alanlarına, tutulan futbol takımları vb. unsurlara göre biçimsel olmayan gruplar oluşur. Bu gruplar, örgütte ortaya çıkan boş zamanlarda birlikte vakit geçirmekten hoşlanırlar. Bir işletmede farklı departmanlardaki birkaç kişinin samimi ilişkiler kurarak çay/kahve/ dinlenme/ yemek aralarını birlikte geçirmesi bu duruma örnek olarak verilebilir. İnformel gruplar özellikle kriz dönemlerinde örgütlerde belirli hakların alınması/ savunulması amacıyla da oluşabilir. Kendilerine uygulanan kötü yönetim politikalarına tepki olarak, çalışanların informel olarak bir araya gelip, grup oluşturup hak arama mücadelesi bu duruma örnek olarak verilebilir.

Günümüzde özellikle özel şirketler, işyerlerinde biz duygusunu harekete geçirmek, çalışanların örgüte bağlılığını ve motivasyonunu artırmak için çalışanların bir araya gelip, görev dışında birlikte olabileceği, vakit geçirebileceği sosyal faaliyetleri öne çıkarmaktadırlar. Bu faaliyetler çalışanlar arasında resmi görevler dışında, informel, samimi ilişkilerin gelişmesine, informel grupların artmasına da yol açmaktadır.

İnsanların Gruplara Katılma Nedenleri

Gruplara katılmanın çok sayıda nedeni vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

• **İlişki Kurma İhtiyacı:** İnsan sosyal bir varlıktır. Diğer insanlarla bir bağ kurmak, etkileşim içinde olmak ister. Günümüzde hem gelişmekte olan ülkelerde hem de gelişmiş ülkelerde bireyselleşme ve

yalnızlaşma giderek artmakta, bu durum önemli toplumsal sorunlara yol açmaktadır. 1970'lerden itibaren bütün dünyada yükselişe geçen liberal siyasal ve ekonomik politikalar da bireyselleşmeyi/ yalnızlaşmayı artırmaktadır. İletişimsizlik, diyalog kuramama günümüz insanının en temel sorunları arasındadır. Gruplar, insanların diğer insanlarla bir araya gelmesine, etkileşime geçmesine, paylaşımlarda bulunarak yalnızlıklarını gidermesine imkân sağlar.

• **Özdeşleşme/Ait Olma İhtiyacı:** Gruplar, insanlara özleşebilecekleri bir kimlik sağlar. Özellikle manevi boşluk/ tatminsizlik yaşayan kişiler açısından kendisinden büyük bir oluşumun parçası olmak duygusu önemli bir psikolojik tatmin sağlama aracıdır. Siyasal parti / sendika/ sivil toplum örgütü/ cemaat üyeliği/ taraftarlık bu duruma örnek olarak verilebilir. Futbol kulübü taraftarlığından örnek vermek gerekirse; bir kulübün taraftarı olmak onunla özdeşleşmek anlamına da gelmektedir. Takımı kazandığında sevinmek, kaybettiğinde üzülmek, büyük başarılarında gurur duymak taraftarlığın bir sonucudur. Özdeşleşmenin sembolleri olarak kişiler, gündelik hayatlarında tuttukları takımın aksesuarlarını ve kıyafetlerini yoğun olarak kullanır. Takım sohbeti gündelik hayatın bir parçası haline gelir. Kutlama ve eylemlerde takımın diğer taraftarlarıyla bir araya gelerek ortak eylemlerde bulunur. Kişi, taraftarı olduğu kulüp yoluyla kendinden büyük bir oluşumun parçası haline gelir. Bu bağlamda içinde bulunulan grup ne kadar güçlüyse, sağladığı tatminin de o kadar yüksek olacağını belirtmek gerekir.

Kişilerin grupla *"özdeşleşme düzeyi yükseldikçe grup kimliği kişilerin düşünce ve davranışlarını ağırlıklı olarak etkiler; grup üyeleri arasındaki bireysel farklılıklar en aza indirgenir, grup çıkarı uğruna bireysel çıkardan vazgeçilir. Grup kimliğine verilen değer kişinin kimliğini etkilediğinden grubunu değerli gören kişi kendinin de değerli olduğuna inanır"* (Hortaçsu, 2012: 561-562).

Özdeşleşme, Sadakat, Kimlik Edinme ve Birliktelik Ruhu Olarak Taraftarlık: "You Will Never Walk Alone"/Asla Yalnız Yürümeyeceksin

Taraftar grupları, toplumsal grupların önemli bir türüdür. Ait olmak, özdeşleşmek, birliktelik, güç sağlama gibi duyguların yansımalarını tribünlerde görmek mümkün. Taraftarlık ve taraftar grupları sadece rasyonel gerekçelerle de açıklanamayan bir ruh ve birliktelik halini oluşturur. Tarihinde çok az başarısı olan kulüplerin peşinden sadakatle ve çilesini de çekerek giden geniş topluluklar bulunmaktadır. Liverpool, dünyada taraftar bağlılığı ve sadakati açısından en öne çıkan spor kulüplerindendir. Kale arkasını oluşturan Kop tribünleri, dünyada tribün grupları arasında en bilinenlerdendir. Liverpool taraftarıyla özdeşleşmiş olan "you will never walk alone" tezahüratı (bir şarkıdan uyarlanmasına rağmen tezahürat günümüzde Liverpool taraftarıyla özdeşleşmiştir) bir tribün grubunun takımına her koşulda gösterdiği sevgiyi ve sadakati yansıtması açısından benzersizdir. Takımın kötü gittiği dönemlerde de, kaybedilen maçlarda da takımlarına olan desteklerini, saygılarını gösterme anlamında on binlerce Liverpool taraftarı tezahüratı uzun süre tekrar tekrar söyleyerek statta büyülü bir atmosfer yaratırlar.

"You will never walk alone" şarkısında olduğu gibi ilk aşamada kendisi için bestelenmiş olmasa bile toplumsal gruplarda bazen bir şarkı, bir tezahürat, bir işaret, bir slogan güçlü duygudaşlık yaratma, insanlarda ortak coşkular oluşturma, grup kimliklerini güçlendirme gibi etkilerde bulunabilir.

Asla Yalnız Yürümeyeceksin

Hayatın yollarında
Güneşin ışıkları da vardır, yağmur da
Güller de vardır, dikenler de.
Kahkaha da, sancı da
Kilometrelerce yürürken
Çok sert dağlar da çıkar önüne,
Çöller ve çok derin vadiler de.
Bazen çok hoştur yürüyüş.
Bazen fırtınalar eser.
O fırtınalı yollarda
Mucizeler de vardır, korkular da.
Sevgiyle coşarsın hep
Bazen göz yaşların damlar.
Bazen eğilirsin, bazen geriye düşer.
Hatalar yapılmak içindir,
Dersler öğrenmek için.
Ama istiyorum ki hiç unutma.
İstiyorum ki hep bil.
Asla yalnız yürümeyeceksin.
İnandığın sürece!..."

- **Güç Sağlama:** Güç elde etme, gücü kullanma, çevresini etkileme/ değiştirme insanoğlunun en temel arzularından bir tanesidir. Gücü kullanma, güçlü olma isteği gruplara katılımın önemli nedenleri arasındadır. Gruplar, insanlara yalnız başına olduklarından çok daha fazla güç sağlar. Özellikle psikolojik olarak sorunlu/ kendine güvensiz kişiler gruba girdiklerinde ve güç elde ettiklerinde bunu acımasızca kullanma eğilimindedirler. Birçok grupta zayıf kişilerin yönetim kademelerinde olması, özellikle üst yönetim tarafından tercih edilen bir durumdur. Konumunu korumak isteyen zayıf kişilik, lider kadrosunun istediklerini acımasız şekilde uygulayarak üstlere karşı itaatkar, astlara karşı acımasız bir tavır sergiler.

• **Sosyal Kimlik Edinme, Statü Sağlama:** Gruplar, kişilere belirli bir sosyal kimlik kazandırır. Gruplar; kim olduğumuza, nasıl davranmamız gerektiğine ve başkalarının bize nasıl davranacağına yönelik herkesçe bilinen bir tanım ve değerlendirme çerçevesi sunar. Böylelikle kişilerin yaşadığı öznel belirsizliği aza indirgemekte bir hayli etkili olur (Hogg – Vaughan, 2011: 341). Toplum içerisinde prestiji yüksek gruplara üye olan kişi, bu gruplara üyeliği nedeniyle kendini iyi hissedecek ve özsaygısı artacaktır. Ait olunan grubun toplumdaki yeri, kişinin de yerini büyük ölçüde belirler (Kağıtçıbaşı, 2013: 285). Girmenin zor olduğu, toplumda saygın imajı bulunan gruplar üyelerine yüksek statü de sağlamaktadır.

• **Güvenlik Sağlama:** Bireyler yalnız başına olduklarında dış tehditlere karşı daha korunmasız durumdadır. İnsanlar grup içerisinde kendilerini çok daha güvenli hisseder. Sayıca fazla olmak dış tehditlere/ unsurlara karşı caydırıcılığa sahiptir. Bunun yanında grubun bir üyesine yapılmış bir hareketin cevapsız kalması, grubun saygınlığının azalmasına, gücünün sorgulanmasına neden olacağı için grup, bir üyesine karşı yapılmış hareketi çoğu zaman kendisine yapılmış bir hareket olarak görüp, sert cevap verir. Bu bağlamda özellikle güçlü gruplar, üyelerine önemli bir koruma sağlar.

• **Benzerleriyle Birlikte Olma:** İnsanlar, benzer özellikler taşıdığı insanlarla bir araya gelme ihtiyacını hisseder. Bu amaçla değişik boyutlarıyla kendisine benzeyen insanlardan oluşan gruplara katılmayı tercih eder. Aynı etnik köken, cinsel tercih, din, benzer ilgiler, paylaşılan ideolojiler bu ortak paydalardan bazılarıdır. Özellikle farklı ortamlara giren kişilerde benzerliklere dayalı gruplara katılma ihtiyacı daha da artar. Yurt dışında yaşayan Türklerin bir araya gelip değişik gruplar oluşturması, hemşerilik dernekleri bu tür gruplara örnek olarak verilebilir.

Gruplar, bireyleri belirli bir zaman sürecinde kendi normlarına uyumlu davranmaya zorlar ve bu yönde birey üzerinde baskı kurarlar. Stanford Üniversitesi öğretim üyesi Philip Zimbardo ve ekibince gerçekleştirilen hapishane deneyi, grubun birey üzerindeki etkisi üzerine çarpıcı sosyolojik sonuçlar içermektedir. Çalışmanın, 2001 yılında yönetmen Oliver Hirschbiegel tarafından gerçekleştirilen "Das Experiment / Deney" isimli başarılı bir film uyarlaması da bulunmaktadır.

Grup İçinde Birey: Hapishane Deneyi

Standford Üniversitesi'nde okuyan – psikolojik açıdan istikrarlı- yirmi dört gönüllü öğrenci, rastgele mahkûm ve gardiyan rollerine dağıtıldı. Mahkûmlar evlerinde yakalanıp polis tarafından sorgulandıktan sonra Standford Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nün bodrum katında inşa edilmiş olan yapay hapishaneye getirildi ve gardiyanlara teslim edildi.

Zimbardo, bu rol yapma deneyini iki hafta boyunca gözlemlemeyi planlamıştı. Ne var ki altıncı günde deneyi durdurmak zorunda kaldı. Öğrencilerin psikolojik açıdan istikrarlı/dengeli olmalarına ve -ister gardiyan ister mahkum rolünü üstlensinler- aralarında yatkınlıkla ilgili farklılıklar bulunmamasına karşın, her şey hızla kontrolden çıkmıştı. Gardiyanlar mahkûmları sürekli olarak aşağılamış, taciz etmiş ve yıldırmış, mahkumların birbirleriyle dayanışmasını baltalamak için psikolojik teknikler kullanmış, onların arasına nifak tohumları atmışlardı. Bazı gardiyanlar giderek gaddar ve sadist bir tarzda davranmaya başlamışlardı.

Mahkûmlar ilk başta bu uygulamalara karşı seslerini yükseltmiş, fakat zamanla edilginleşmiş/ uysallaşmış, birey – grup kopukluğunun işareti

olan semptomlar göstermiş ve gerçeklikle bağlarını koparmışlardır. Bazı mahkûmları daha en başta araştırmadan çıkarmak gereği duyulmuştur; çünkü bu kişiler şiddetli duygusal rahatsızlık semptomları (düşüncede dağınıklık, ağlama ve çığlık atma nöbetleri) göstermeye başlamışlardı: Hatta bir keresinde bir mahkûmun tüm vücudunda psikomatik lekeler oluşmuştu.

Michael A Hogg – Graham M. Vaughan, Sosyal Psikoloji, Ütopya Yayınları, 2011, s. 334

Grup–Birey Etkileşimi: Grupların Birey Üzerindeki Etkileri

Grupların bireyler üzerinde değişik boyutlarda etkileri bulunmaktadır. Bir grup içerisinde birey tek başına olduğundan farklı davranış modları sergiler. Grubun birey üzerindeki bazı etkileri şunlardır:

• **Bireyselliği Aşındırma:** Grupların en temel özelliklerinden bir tanesi, bireyleri grup amaçları doğrultusunda törpüleyerek, istedikleri kalıba sokmasıdır. Gruplarda önemli olan grubun amacının gerçekleştirilmesidir. Bu doğrultuda grup amaçları/kararları dışında hareket eden bireyler sert şekilde cezalandırılarak/ izole edilerek, grupta korku ortamı yaratılıp grup bütünlüğü sağlanmaya çalışılır. Grubun gücü artıkça, bireysel çıkışlar/eleştiriler/ farklılıklar azaltılır. Grup içerisinde yapılan eylemlerde artık bireyler kendilerini bireysel kimlikleriyle değil grup kimlikleriyle tanımlarlar.

• **Gözetim, Denetim, Kontrol Altına Alarak Birey Üzerinde Baskı Yaratma**: Gruplar, bireyler üzerinde değişen ölçütlerde gözetim ve denetim uygularlar. Gruplar, üyelerinin dış dünya ile bağlantısını zayıflatarak, kendi içsel dayanışmalarını güçlendirerek grup bütünlüğünü ve bağlılığını artırmaya çalışırlar. Özellikle radikal gruplarda bireylerin geçmişleriyle tüm bağlantıları koparılıp, aileleriyle bile görüşmeleri yasaklanarak gruba olan bağımlılık artırılır.

• **Cesaret ve Risk Almayı Artırma:** Grup, bireye kendi başına olduğundan çok daha fazla güç hissi sağlar. Özellikle toplumsal kabulü

yüksek ve sayıca kalabalık gruplarda bireylerde güç sarhoşluğu yaşanma ihtimali yüksektir. Grup içerisinde hareket eden birey, gruba üye olmayan bireylere göre çok daha yüksek riskli davranış sergilemeye ve karar almaya eğilimlidir. Grup içerisinde alınan kararlarda sorumluluğun anonimleşmesi, kişisel sorumluluğun zayıflaması nedeniyle, tek başlarına daha zayıf/ edilgen/ pasif olan bireylerin grup içerisinde bambaşka bir psikolojiyle hareket etmelerine çok sık rastlanmaktadır. Kitle eylemlerinde kişilerin tek başlarına asla yapamayacakları yoğunlukta şiddete başvurmaları bu duruma örnek olarak verilebilir. Bu noktada grup bireyi ne kadar kabullenmişse, bireyin grup içerisinde tatmin bulması ne kadar artmışsa bireyin grubun isteklerine/ amaçlarına/ eylemlerine çok daha güçlü bir şekilde katılım gösterdiğini belirtmek gerekiyor.

Kalabalıklara Gizlenmek: Vahşete Çağrı

Kalabalık içinde kaybolmak daha önce hayal bile edemediğimiz davranışların dizginden boşalmasına neden olabilir. Tarih insan gruplarının sergilediği ve insanlar tek başlarınayken asla sergileyemeyecekleri dehşetli eylemlerle doludur. Vietnam Savaşı sırasında yaşanan ve bir grup Amerikalı askerin yüzlerce savunmasız kadın, çocuk ve yaşlı insanı sistematik olarak öldürdüğü "My Lai" katliamı bunun örneklerinden biridir. ... Yine ABD'nin tarihinde – genellikle beyaz pelerinler altında kimliklerini gizleyen- beyazların Afrika kökenli Amerikalıları linç ettiği utanç sayfaları bulunmaktadır.

Brian Mullen, ABD'de 1899 ile 1946 yılları arasında yaşanan linç olaylarıyla ilgili gazete haberlerinin içeriklerini çözümlemiş ve ilginç bir gerçekle karşılaşmıştır: İnsanlar güruh halinde hareket ettiklerinde kurbanlarını daha vahşice ve hunharca katletmişlerdir. Benzer şekilde Robert Watson, 24 kültürü incelemiş ve savaşa gitmeden önce kimliklerini gizleyen – örneğin, yüzlerini ve bedenlerini boyayan- savaşçıların öldürmeye, işkenceye ya da ele geçirilen tutsakları sakatlamaya olan eğilimlerinin, kimliklerini saklamayan savaşçılara oranla daha yüksek olduğunu görmüştür.

E. Aronson- T. Wilson – R. Akert: Sosyal Psikoloji, 2012, Kakniis Yayınları, 2012, s. 516

• **Korku yaratma:** Güçlü gruplarda kişi grupta genel kabul görmüş/ benimsenmiş düşüncelere karşı gelmekten korkar. Muhalif görüntü oluşturmama adına doğru bildiği konuları bile grup içerisinde dile getirmekten çekinir. Bunun yanında grup, grup disiplini adına aykırı düşünceleri/ hareketleri engeller. Birçok siyasal partide eğitimli, alanında uzman kişilerin bile parti disiplinine karşı çıkma korkusuyla yanlış bulsa dahi partide kabul görmüş düşünceleri eleştiremediği örneklere gündelik hayatta sıklıkla rastlanır. İnsanlar, güçlü gruplarda, açık oylamalarda grupta genel kabul görmüş düşüncelerin aksi yönünde konuşmaya korkar. Bu bağlamda özellikle ortak karar almanın önemli olduğu durumlarda grup yönetimleri/ liderler açık oylama yaparak grup bütünlüğünü sağlarlar. Gizli oylama, kişilerin kimliklerinin gizli kalarak aksi yönde oy kullanma olasılığını taşıdığından özellikle önemli karar almalarda gruplarda tercih edilen bir yöntem değildir.

• **Sosyal Bulaşma:** Kitle sosyolojisi üzerine önemli çalışmaları bulunan Gustav Le Bon, kalabalıkların kişiler üzerinde bulaşıcı bir etkisi olduğunu vurgular. Le Bon, kitlenin coşku, heyecan, şiddet vb. unsurlarının kişiler üzerindeki yayılmacı etkisini "sosyal bulaşma" olarak tanımlar. Kitlelerin genel özelliklerinden birisinin telkine kapılmaya aşırı derecede uygunluk olduğunu belirtir. Telkin ve yayılma yoluyla duygular hızla yayılır, katılmalarla birlikte, duygunun gücü ve etkisi büyük oranda artmış olur ve kitleler hızlı bir şekilde aşırılıklara giderler (Le Bon, 1997: 35, 45). Sosyal bulaşmaya zaman zaman karşılaşılan linç olaylarını örnek olarak verebiliriz. Kitlenin neden olduğu öfke psikolojisinin bir anda o ortamda bulunanlara yayılarak, olayların nedenlerine tam hakim olmayan insanlarda bile adeta bir akıl tutulması yarattığı, insanların kendi başlarına davranacaklarından çok daha acımasız/ sert davranışlarda bulunduğu, sonucu ölüme kadar giden şiddet olaylarına karıştığı sayısız örnek yaşanmaktadır.

Linç: Sosyal yayılma/ sosyal bulaşmanın en acımasız, sert hali. Adil bir yargılama olmadan, çok sayıda kişinin kendi adaletlerini sağlamak adına suçlu gördükleri kişilerin cezasını öldürerek verme girişimi. Anlık öfke patlamasının zirve yaptığı durum. Bir telkinin anında kalabalık tarafından karşılık bulması sonrasında, suçlu olarak görülen kişinin konuşmasına bile fırsat bırakılmadan cezalandırılması. Bir nevi toplumun vicdanını kişi üzerinden temizlemesi. Örnek, son derece dramatik. Aynı zamanda toplumsal bir akıl tutulmasının nerelere ulaşabileceğinin, sosyal bulaşmanın etkisinin ne kadar güçlü olabileceğini de göstermesi açısından önemli.

Linç Edilen Kardeşler Halkı Sokağa Döktü

Pakistan'da kriket oynamaya giden 15-17 yaşlarındaki iki kardeş, önlerine çıkan elleri sopalı bir grup tarafından soyguncu sanılarak linç edilerek öldürüldü. Öfkeli kalabalık, linç ederek öldürdükleri kardeşlerin cansız bedenlerini darağacına astı. Bu sırada çekilen görüntüler ise Pakistanlıları sokağa döktü.

Sel felaketi nedeniyle 5 binden fazla evin sular altında kaldığı Pencap eyaletinin Sialkot kenti hükümet yetkilisi Mujahid Sherdil, ülkede büyük bir yankı uyandıran olayla ilgili olarak yaptığı açıklamada, Moiz Butt (17) ile Muneeb Butt (15) adlı kardeşlerin, sabah kahvaltısı ve namazın ardından kriket ekipmanlarını alarak maça gitmek üzere yola çıktıkları sırada elleri sopalı bir grup genç tarafından durdurulduklarını, öfkeli grup tarafından soyguncu sanılan biri 'hafız' iki kardeşin, linç edilerek vahşice öldürüldüklerini söyledi. Sherdil, iki masum kardeşi linç ederek öldürmekle yetinmeyen kalabalığın, kardeşlerin cansız bedenlerini darağacına astıktan sonra 'tekbir' getirerek olay yerinden uzaklaştıklarını kaydetti.

İki kardeşe linç girişimi sırasında olay yerinde çok sayıda polisin bulunduğu, ancak müdahale etmedikleri ifade edildi. Hükümet yetkilisi Sherdil, olayla ilgili olarak 4'ü polis memuru olmak üzere toplam 14 kişinin gözaltına alındığını aktardı. Pakistan Federal İçişleri Bakanı Rehman Malik, feci olayda yaşamını yitiren iki kardeşin ailesini ziyaret etti. Malik, görgü tanıklarına da polise yardımcı olmaları çağrısında bulundu. Masum gençlerin linç edilerek öldürülmesine sert tepki Pakistan medyasından geldi. İngilizce yayımlanan 'The News' gazetesi, "Biz bu muyuz? Vahşiler?" başlığıyla bildirdiği haberinde, okuyucularını sağduyulu olmaya davet etti.

Alpaslan DÜVEN – DHA, http://www.milliyet.com.tr/linc-edilen-kardesler-halki-sokaga-doktu/dunya/dunyadetay/23.08.2010/1279832/default.htm, Yayın Tarihi: 23 Ağustos 2010, Erişim Tarihi: 28 Ağustos 2016

GRUPLARLA İLGİLİ BAZI ÖNEMLİ VURGULAR

Grup Normları

Normlar, bir grupta nelerin yapılıp yapılamayacağını gösteren standartlar/ kurallardır. Her grubun faaliyetlerini yürütmek için belirlediği, üyelerini uymaya zorladığı, o grupta nelerin yapılıp yapılamayacağını gösteren normlar bulunmaktadır. Normlar, gruplarda düzeni sağlama yönünde önemli işlev görürler. Grup üyeleri arasında temel normlar konusunda büyük bir uzlaşı söz konusudur. Örneğin, özel şirketler ikincil ve formel gruplardır. Özel bir şirkette işe yeni giren bir kişinin işe kaçta gideceği, kıyafet olarak ne tür kıyafetler giyebileceği, toplantılarda nasıl hareket etmesi gerektiği, iş arkadaşlarıyla ilişkilerde nasıl davranış sergileyeceği, müşteri ve tedarikçi firmalardan hediye alıp alamayacağı, siyasi faaliyetlere aktif olarak katılıp katılamayacağı, yemeğe kaçta gitmesi gerektiği, iş yerinde cep telefonu kullanıp kullanamayacağı, şirket bilgisayarlarından kişisel yazışmalarını yapıp yapamayacağı o şirketin normlarını yansıtır. Grup üyeleri bu normlara uymadığında önemli yaptırımlarla karşılaşır. Grup normları yazılı olabileceği gibi, grup üyelerinin tamamı tarafından bilenen ama yazılı olmayan kurallar şeklinde de olabilir. Formel gruplarda (örneğin; işyeri, sivil toplum örgütü, ordu) kurallar ağırlıklı olarak yazılı şekildeyken, aile ve arkadaş gruplarında, informel olarak oluşan gruplarda yazılı olmayan kurallar ağırlıktadır.

Grup Rolleri

Roller, kişilerden beklenilen davranışları ifade eder. Her grup, üyelerine değişik davranış modelleri dayatır. Grup içerisinde başarılı olmak isteyen bireylerin gruptaki rollerine uyum göstermesi önemlidir. Grup içerisinde sahip olduğu role uygun davranmayan üyelerin değişik oranlarda cezalandırılmaları söz konusudur. Bu bağlamda gruplar, üyelerinden grup rollerine uygun yeni davranış kalıpları

geliştirmelerini bekler. Şirketinde üst düzey bir pozisyonda bulunan yöneticinin, yeni girdiği bir sivil toplum örgütünde alt statüde bulunup buna uygun davranışlar sergilemesi, akademik hayatta davranış ve ifade tarzları açısından serbestliğe sahip bir akademisyenin siyasete atılıp partideki rolü gereği, parti disiplini adına yanlış gördüğü birçok şeyi söyleyememesi, grup rollerine uyumlu davranış tarzı geliştirmeye örnek olarak verilebilir.

Statü

Grup içerisindeki bireylerin gruptaki saygınlıklarını/ prestijlerini ifade eder. Grupta farklı statüler bulunmaktadır. Gruplarda statü farklılıklarının birçok nedeni olabilir:

- **Kıdem:** Grup içerisinde geçirilen zaman ve yaşanmışlığı ifade eden kıdem, birçok grupta önemli bir statü unsurudur.
- **Liyakat ve katkı:** Bilgiye, eğitime, uzmanlığa dayalı olarak grubun amaçlarını gerçekleştirme sürecinde yapılan katkının fazlalığı derecesinde grupta daha fazla saygı görmeyi ifade eder.
- **Gruba, yönetime bağlılık ve sadakat:** Toplulukçu kültürlerde yönetimlerce öne çıkarılan bir unsurdur.
- **Cinsiyet:** Özellikle erkek egemen yapılarda kadınların yüksek statü sahibi olma, önemli görevlerde bulunma oranı, erkeklerle kıyaslandığında daha düşüktür.

Grupların başarısı/ düzeni/ devamlılığı açısından grup liderliği büyük öneme sahiptir.

Grup Liderliği

Yönetim tarzlarına göre özellikle iki tip liderlik yaygın olarak görülmektedir.

Otoriter Lider

Liderin yönetim tarzı, gücü elinde toplamaya yöneliktir. Lider, grup üzerinde mutlak hakimiyet kurmak ister. Hakimiyeti sağlamada korku, baskı, tehdit unsurlarını yoğun olarak kullanır. Liderin temel amacı grubu kendine tamamen bağlı kılmaktır. Bu bağlamda grup üzerinde yoğun bir denetim ve gözetim uygular. Disiplini bir yönetme aracı olarak benimser. Yetki ve sorumlulukları kendi elinde toplar. Başarı ve sonuç odaklıdır. Başarısızlık konusunda tahammülsüzdür. Başarısızlığı sert bir şekilde cezalandırır. Grubunda ne kadar korku hâkimse, liderin belirlediği kuralların dışına çıkmak o kadar güçleşir. Bu yönetim tarzında grup üyeleri inisiyatif almaktan korkarlar. Kendilerine ne söyleniyorsa onu yapmaya çalışırlar. Grupta otoriteye mutlak itaat en temel değerler arasındadır. Özellikle toplulukçu kültürlerde sıklıkla görülen bir liderlik tarzıdır. Bunun yanında grup üyelerinin büyük bir bölümünün eğitimsiz olduğu, vasıf düzeyinin düşük olduğu, hızlı üretim ve karar almanın önemli olduğu örgütlerde de otoriter liderlik ve yönetim yoğun olarak görülür.

Demokratik Lider

Liderin yönetim tarzı, gücü paylaşmaya yöneliktir. Lider, grupta güven ortamı yaratmaya çalışır. Güveni sağlamak için başarısızlık karşısında daha tolere edici yaklaşım sergiler. Sonuçlar kadar süreçlere de önem verir. Grup içerisinde astlarına yetki ve sorumluluk verir. Onları inisiyatif ve sorumluluk kullanma yönünde teşvik eder. Karar alma süreçlerinde grupta bulunanların görüşlerini belirtmelerine önem verilir. Gruplarda biz duygusu yaratılmaya çalışılır. Kişilerin içerisinde bulunmaktan keyif aldıkları, görevleri yerine getirirken yoğun bir tatmin yaşadıkları grup ortamı yaratılmaya çalışılır. Özellikle bireyselliğin yoğun olduğu topluluklarda sıklıkla görülen liderlik tarzıdır. Bunun yanında grup üyelerinin büyük bir bölümünün eğitimli ve vasıflı olduğu, kendine güven duygusu yüksek bireylerden oluşan, ileri teknoloji kullanan, çalışanların inisiyatif almalarının/

görüşlerinin önemli olduğu örgütlerde demokratik liderlik ve yönetim yoğun olarak görülür.

Ayrımcılık

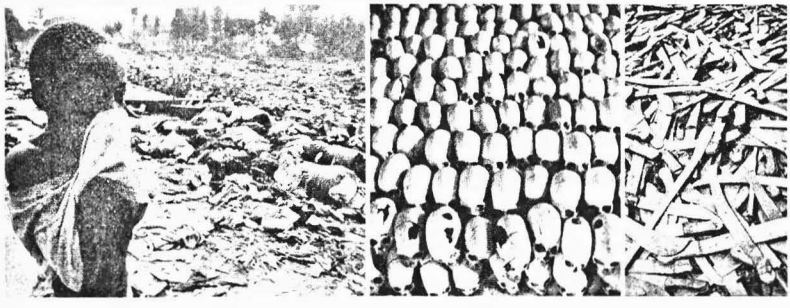
Ayrımcılık, bir kişiye ya da gruba değişik nedenlerden dolayı farklı davranış tarzlarında bulunulmasıdır. Ülkeler arasında sınırların aşınıp, etkileşimin geliştiği, cinsel/ etnik/ kültürel/ dinsel her türlü farklılığın bir arada bulunduğu küreselleşme sürecinde özellikle göçmen ve azınlıklara karşı ön yargı ve şiddetin, ayrımcı davranışların arttığı görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde dinsel kimliğinden dolayı Müslümanların, 11 Eylül 2001 süreci sonrasında güvenlik korkusu nedeniyle potansiyel tehdit olarak algılanması sonrasında uğradıkları olumsuz davranışlar, kötü muameleler günümüz dünyasında öne çıkan ayrımcılık örneklerindendir. Bunun yanında günümüzde cinsiyete ve yaşa göre de ayrımcılık yaygın olarak görülmektedir.

Sosyolojik açıdan önemli bir nokta, ayrımcılığa uğrayan kişiler arasında kimlik bilincinin ve grubuyla bütünleşmenin giderek artmasıdır. Amerika'da siyahilere yapılan ayrımcılık arttıkça, siyahilerin örgütlenme ve hak arama mücadelesi de yükselmiştir. Benzer durum sınıf kimliği boyutuyla işçiler için, cinsiyet boyutuyla kadınlar için söylenebilir. Her iki gruba yönelik ayrımcılık, zamanla sınıf ve cinsiyet bilincine yönelik dayanışmanın da kuvvetlenmesini beraberinde getirmiştir.

Ayrımcılığın en acımasız ve sert olanı açık olarak yapılan ayrımcılıktır. Açık ayrımcılıkta ayrımcılığı uygulayan tarafla uygulanan taraf arasında büyük bir güç dengesizliği bulunur. Ayrımcılık, grupta genel bir kabul görür. Ayrımcılığı uygulayanlar kendilerini üstün görürken, karşı tarafı küçümser/ aşağılar/ negatif değerler yükler. Bunun en ileri düzeyi, karşı gruptakilerin insandan daha düşük bir varlık olarak görülüp her türlü muameleyi hak ettikleri düşüncesidir.

Bu düşünce soykırımlardan, katliamlara kadar uzanan olayları meşrulaştırır.

Açık Ayrımcılığın En Keskin Örneklerinden Birisi Olarak Ruanda Soykırımı

Açık ayrımcılığın son otuz yıldaki en şiddetli örneklerinden birisi Ruanda'da yaşandı. Ruanda'da etnik çoğunluğu oluşturan Hutuların, diğer etnik grup olan Tutsilere ve ılımlı Hutulara yönelik soykırımı inanılmaz boyutlara ulaştı. Silah alacak para olmadığı için Çin'den ithal edilen ucuz palalar yanında bıçak vb. keskin aletlerle gerçekleştirilen ve 6 Nisan 1994'te başlayan soykırım, yüz günde yaklaşık bir milyon insanın acımasız yöntemlerle öldürülmesine neden oldu. Bu rakam, her gün on bin insanın öldürülmesi anlamına gelmekteydi. Etnik olarak farklılaştıkları gruba en acımasız davranışların yapılabilmesinin arkasında, karşı grubun insandan daha düşük bir değerde görülmesi yatmaktadır.

Pozitif Ayrımcılık

Ayrımcılık, bazen olumlu yönde de gerçekleşebilir. Her toplumda dezavantajlı kişi ve gruplar bulunur. Toplumlarda dezavantajlı grupların/ kişilerin belirli pozisyonlara gelmesi/ belirli haklara kavuşması için ek ayrıcalıklar tanınmasına pozitif ayrımcılık denir. Örneğin siyasal partilerde kadınlara yönelik uygulanan kotalar, istihdam politikalarında özürlülerin istihdamını artırmaya yönelik getirilen düzenlemeler bu duruma örnek olarak verilebilir.

6. BÖLÜM

TOPLUMSAL TABAKALAŞMA VE EŞİTSİZLİK

Her toplumda eşitlik arayışı, ideali yansıtsa da, iki insanın olduğu yerde bile eşitsizlik söz konusudur. Toplumsal tabakalaşma, "toplumlarda benzer avantaj ve dezavantajlara sahip grupları" ifade eder. Her toplum farklı tabakalardan oluşmaktadır. Sosyoloji, tabakaları yaratan, yaygınlaştıran toplumsal etkenlerin neler olduğuna, toplumsal tabakaların, üyeleri arasında ne tür etkileşimler yarattığına odaklanır. Bu yönüyle cinsiyet, din, eğitim, yaş, gelir, etnik köken gibi faktörlere yönelik toplumsal yaklaşımlar farklı tabakalaşmaların ortaya çıkmasında etkilidir. Tarihsel süreçte temel olarak dört farklı toplumsal tabakadan bahsedilebilir: Kölelik, kastlar, zümreler, sınıf. Günümüzde ise zengin bir çeşitlilik içeren statü farklılıkları, toplumsal tabakalaşmayı anlamada önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Kölelik

Kölelik, toplumdaki belirli bir kesimin mal/nesne gibi görüldüğü ve başka insanların sahipliğinde/ hizmetlerinde hayatlarını devam ettirdikleri, alınıp satılabildikleri bir sistemdir. Bütün imparatorluklarda köleliğin yaygın bir uygulama olduğu görülmektedir. Bunun yanında sanayileşme sürecinde dev fabrikaların kurulması, ucuz işgücüne ihtiyaç duyulması özellikle Afrika Kıtası'ndan milyonlarca

insanın zorla Avrupa ve Amerika'ya taşınıp, köle olarak çalıştırılmasını da beraberinde getirmiştir. Kölelik, 1800'lü yıllarda birçok imparatorlukta yasaklanmıştır.

12 Years a Slave / 12 Yıllık Esaret, 2013, Yönetmen: Steve McQueen

Film, Solomon Northup'un 1853 yılında kendi hayatından yola çıkarak yazdığı kitaba dayanıyor. Amerika'da özgür bir siyah olarak doğmuş müzisyen Northup'un hayatı, 1841 yılında iki kişinin Washington'da bir müzik işi için kendisiyle iletişime geçmesi sonrasında tamamen değişecektir. Washington'da bayıltılıp, köle olarak Güney'de bir çiftlikte çalışmak için satılan Northup, özgür biri olduğunu uzun süre kanıtlayamaz. Film, köle olarak çalışan siyahilerin, içinde bulundukları durumu sarsıcı bir şekilde resmederken, yaşadıkları çıkışsızlık sonrası, durumlarını tevekkülle karşılamalarını ve mücadele etmeyi bırakmalarını da etkili bir şekilde yansıtır. 12 yıllık kölelik sonrasında yaşadığı sürece inandırdığı bir beyazın çabaları sonucunda Northup özgürlüğüne kavuşur. En iyi film Oscar'ı dâhil olmak üzere toplamda 236 ödül kazanmış filmin en önemli başarılardan birisi, o dönemde bir mal gibi görülen, zaman zaman da farklı yerlerde çalıştırmak için satılan ve sahiplikleri el değiştiren kölelerin yaşadığı aşağılanmaları/ şiddeti/ eziyetleri/ çaresizlikleri etkili bir şekilde resmetmesidir.

"Neden kölelik vardır?" "Köleliği ortaya çıkartan faktörler nelerdir?" "Hangi toplumlarda kölelik daha yaygınlık göstermektedir?"

sorularına verilecek cevaplar, köleliğin sosyolojik arka planının anlaşılması açısından önemlidir. Köleliğin oluşması ve yaygınlaşmasında etkili olan faktörler şunlardır:

1- Savaşlar: Özellikle imparatorluklar döneminde yapılan savaşlar sonrasında, belirli sayıda insan savaş ganimeti olarak imparatorluk ve savaşa katılanlar arasında köle olarak paylaştırılmaktaydı.

2- Suçun Kefareti Olarak Kölelik: Kişinin işlediği ağır bir suç karşılığında, alacağı cezaya kefaret olarak köle olarak hizmet etmeyi kabul etmesi de köleliğin nedenlerinden birisidir.

3- Sanayileşme Süreci: Sanayileşme sürecinde işgücü ihtiyacını karşılamak amacıyla, başka hiçbir gerekçe olmadan Afrika'dan milyonlarca insan köle olarak Avrupa'ya ve Amerika'ya getirilip, bedava işgücü olarak kullanıldılar.

4- Hukuki Boşluklar ve Keyfi Yönetimler: Birçok imparatorlukta, imparatorluk tebaası dışındaki insanların, farklı ülkelerden getirilip köle pazarlarında satılması yaygın olarak görülen bir durumdur. Köleliğin meşru olarak görülüp olumlanması, yönetimlerin/ yönetici sınıfların köleleri işgücü olarak kullanmaları, köleliğe yönelik sıkı düzenlemelerin oluşturulmasını engellemiş, köleliği yaygınlaştırmıştır.

5- Doğuştan edinilmiş statü: Birçok imparatorlukta kölelik aileden çocuğa geçen bir tabakalaşma sistemidir.

Geçmiştekinden farklı bir özellik gösterse de köleliğe benzer uygulamalar günümüzde de görülmektedir. Özellikle ekonomik kriz içerisindeki, yaygın yoksulluğun bulunduğu ülkelerden yasa dışı yollarla belirli ülkelere getirilen kişilerin hürriyetlerinden yoksun bırakılarak, aşırı ağır şartlarda, çok düşük ücretlerle (borçlandırma yapıldığı için uzun yıllar özgürlüğüne kavuşması mümkün değildir) köle gibi çalıştırıldığı örnekler bulunmaktadır. Bunun yanında yine fakirliğin yüksek olduğu ülkelerden kaçak olarak farklı ülkelere sokulan kadınların pasaportlarına el konulup, dışarıyla bağlantılarının

tamamen koparılarak "seks köleleri" olarak çalıştırılması günümüzde yaygın olarak görülen bir kölelik durumunu oluşturmaktadır.

Kast

Kastlar, insanların birbirinden çok keskin sınırlarla ayrıldığı, her insanın bir kasta ait olarak doğduğu, hayatı boyunca o kastın dışına çıkamadığı tabakalaşma sistemidir. Son derece katı bir sistemdir. İnsanlar bir kastta doğarlar ve doğdukları kasttan başka bir kasta geçemezler. Bu bağlamda kast sisteminde toplumsal hareketlilik yoktur. Kastlar, babadan çocuklara geçer. Kastların şekillenmesinde din, etnisite, ten rengi belirleyicidir. Kastlar, içinde bulunan kişilere bir yaşam kılavuzu sunar. Kişilerin kimlerle nasıl diyalog kuracakları, kimlerle evlenebilecekleri, hangi mesleklerde çalışabileceklerine dair sınırları belirler. Kastların arka planında dinsel inanış önemli rol oynar. İnsanların içinde bulundukları kastların gerektirdiği tutum ve değerleri kabul etmesinde dinden kaynaklanan tevekkül anlayışının önemli etkisi vardır.

Kast sistemi denildiğinde akla gelen ilk ülke Hindistan'dır. Güney Afrika'da yakın dönemlere kadar, ABD'de de 1960'lı yıllara kadar ten rengine göre siyahlar ve beyazlar arasında keskin sınırlarla belirlenmiş kast sistemi bulunmaktaydı. Bu ülkelerde kast sistemi ortadan kalkana kadar siyahlarla beyazların aynı okullara gitmeleri, aynı mekânlarda yemek yemeleri yasaktı. Siyahlar toplumsal tabakaların alt bölgelerinde yer almakta, hizmet ve alt vasıf gerektiren işlerde, düşük ücretlerle çalışmakta, yoksulluk içerisinde hayatlarını devam ettirmekteydiler.

Hint sisteminde ise belirli beş kast vardır:

1- Brahmanlar: Din adamlarıdır. Toplumda dini ilişkileri yürüten kesimdir.

2- Kshatriyalar: Yöneticiler bu kastı oluşturmaktadır. Yönetim kademesinde bulunan askerler de bu kast içerisindedirler.

3- Vaisyalar: Tüccar ve çiftçilerden oluşmaktadır.

4- Sudralar: Köylüler, hizmetçiler, işçiler ve esnaflardan oluşmaktadır.

5- Dalitler: Kastların dışında kalan kesimdir. Toplumun en alt tabakasını oluşturur. Dokunulmazlar olarak adlandırılır. Üst kastlarla fiziksel temasta bulunamazlar. Üst kasttakilerle temasta, temasta bulunduğu kişileri kirletecekleri düşünülür.

Aşkını İlan Eden Genci Raylara Attılar

Hindistan'ın doğusundaki Bihar eyaletinde, kendisinden farklı kasta mensup bir kıza aşk mektubu yazan 15 yaşındaki genç, kızın üyesi olduğu kasta mensup kişilerce başı tıraş edilerek sokaklarda dolaştırıldıktan sonra bir trenin altına atılarak öldürüldü.

Bihar eyaleti polis yetkilileri, 15 yaşındaki Manish Kumar'ın rakip kasta mensup kişilerce okula gittiği sırada kaçırıldığını belirtti. Başı traş edilerek sokaklarda dolaştırılan gencin, oğlunun bağışlanması için yalvaran annesinin gözleri önünde bir trenin önüne atılarak öldürüldüğünü kaydeden yetkililer, gencin annesi Lalit Devi'nin çaresizlik içinde oğlunun trenin altında korkunç bir şekilde can verişini izlediğini söylediler.

Kaimur semti polis müfettişi Rajesh Kumar, alt kast olarak kabul edilen "yıkayıcı" toplumuna mensup bir kıza aşk mektubu yazan gencin biraz daha üst bir kast olarak kabul edilen "mandıracı" Yadav toplumuna mensup olduğunu belirtti.

Kastlar arasındaki aşk ilişkilerine şiddetle karşı çıkılan Hindistan'ın kırsal kuzey kesiminde, "aile onurunu kurtarmak" adına kızgın ailelerce cinayet işlenmesi olaylarına sık sık rastlanılıyor.

Milliyet Gazetesi, 21 Kasım 2008

Her toplum, yarattığı toplumsal ilişkileri meşrulaştıracak düşünce ve inanç sistemlerini de kurar. Hindistan'da derin eşitsizlik ve adaletsizlik içerisindeki sistem, alt kasttakilerin yaşamlarını tevekkül ve

kanaatkârlık içerisinde devam ettirmelerini sağlayacak, isyan etmelerini engelleyecek bir inanç sistemine de ihtiyaç duymaktaydı. "Reenkarnasyon" inanışı bu kaderciliğin alt yapısını sağladı. Reenkarnasyon inanışı, insanın tekrar dünyaya geleceğini ve yeni yaşamlarda ruhun önceki yaşamlarda yaptıklarından dolayı ödüllendirileceği ya da cezalandırılacağı anlayışını öne çıkarmaktadır. Alt kastta doğan kişiler, eğer kastlarına uygun davranırlarsa bir sonraki yaşamlarında daha üst bir kastta dünyaya gelebilecekti. Benzer şekilde üst kastta bulunan kişiler de kastın gerektirdiği şekilde davranmadıklarında bir sonraki yaşamlarında alt kastlarda doğacaklardı. Bu inanış, alt kasttaki kişilere bir sonraki hayatları için umut, üst kastlara da yaratılan eşitsizliği devam ettirme yolunda önemli bir kolaylık sundu.

Toplumlarda kültürün değişmesi uzun zaman almaktadır. Hindistan'da kastlara dayalı ayrımcılık kanunen yasak olmasına rağmen, geleneklerin kuvvetli olduğu gruplarda, özellikle kırsal alanlarda kastlar günümüzde de varlığını devam ettirmektedir.

Zümreler

Ortaçağ Avrupa'sında yaygın görülen bir tabakalaşma sistemidir. Zümreler açısından belirleyici olan unsur mülk ve toprak sahipliğidir. Zümreler, yasalara göre tanınmış hak ve sorumluluklara sahiptir. Ortaçağ Avrupa'sında öne çıkan zümreler şunlardır:

1- Yönetenler (İmparator, soylular, aristokrasi vb.)

2- Din adamları

3- Yönetilenler (Tüccarlar, zanaatkârlar, köylüler ve serfler/ köleler)

Gücü elinde bulunduran kişi imparatordur. İmparator, sahibi olduğu geniş toprakların bir bölümünün sahipliğini ve yönetimini kendisinin belirlediği feodal zümrelere bırakır. Bu zümreler, derebeylik vb. olarak da tanımlanır ve belirli bölgelerde imparator adına yöne-

timi üstlenir. Yönettiği topraklarda büyük güce sahip olup, imparator adına vergi toplamaktan, kanunu uygulamaya kadar geniş yetkileri bulunmaktadır. Özellikle ortaçağda belirli bölgelerde bir çift evlendiğinde, kadınla ilk gece geçirme hakkının o bölgenin derebeyine/ feodal gücüne ait olması üst zümrelerin gücünü göstermesi açısından oldukça önemlidir. Zümreler arasında toprak sahipliğinin büyüklüğüne göre statü farkları da bulunmaktadır. Bu sistemde de coğrafi hareketlilik ve toplumsal hareketlilik konusunda önemli sınırlamalar bulunmaktadır. Kişiler hayatlarını ağırlıklı olarak doğdukları zümrelerde geçirmektedir. Bir zümreden farklı bir zümreye geçiş istisnai hallerde, örneğin; kişilerin önemli askeri katkılarda bulunması sonrasında kral tarafından toprak ve unvan verilmesi vb. şekilde gerçekleşir.

Sınıf

Sanayi toplumuyla birlikte öne çıkan ve yaygınlık kazanan bir tabakalaşma sistemidir. Özellikle işçi sınıfının oluşması kavramın yaygınlaşması açısından belirleyicidir. Sanayi devrimiyle birlikte dev fabrikaların kurulması, bu fabrikalarda çalışacak insan ihtiyacını da ortaya çıkarmıştır. Sanayileşmenin ilk döneminde, dağılan imparatorluklar nedeniyle, toprak sahipliğinin el değiştirmesi, geniş insan kitlelerinin kırsal alanlarda evsiz ve işsiz kalmalarına neden olmuş, insanlar çalışmak için kentlere kitleler halinde göç etmiştir. Bu yoğun göçler sonrasında kentlerde insan sayısı, ihtiyaç duyulan iş gücünün çok üzerinde olduğundan işverenler çok düşük ücretler, çok ağır çalışma koşullarıyla insanları fabrikalarda çalıştırmaya başlamıştır. Bir süre sonra fabrikalarda zayıf konumda bulunan işçiler arasında çıkar birliği ve sınıf bilinci ortaya çıkmıştır. Sınıf kavramı, sanayileşme sürecinde öne çıkmış meslek ve gelir temelinde benzer avantaj ve dezavantajlara sahip grupları ifade etmektedir.

Sınıf kavramıyla ilgili literatürün genişlemesinde Karl Marx'ın önemli etkisinin olduğu söylenebilir. Sınıf tartışmalarına Karl Marx

damgasını vurmuştur. Marx, kapitalist sistem üzerine yaptığı çalışmalarda, bu sistemin yarattığı eşitsizlikleri öne çıkarmış ve eşitsizliklerin çözümüne yönelik önemli yaklaşımlar ortaya koymuştur. Marx'a göre kapitalist sistemde üretim araçlarının mülkiyetine sahip olup olmama, sınıfların oluşmasında belirleyici rol oynar. Toplumda iki sınıf bulunmaktadır:

1- Burjuvazi: Toplumda üretim araçlarının mülkiyetine sahip olan, sermaye, toprak, hammadde, bina ve teknoloji sahipliğiyle herhangi bir emek harcamadan işçileri düşük ücretlerle çalıştırıp, her geçen gün daha da zenginleşen kesimdir.

2- Proleterya: Üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmayan, tek sahip oldukları şey olan emekleriyle çalışıp, düşük ücretlerle hayatlarını devam ettirmeye çalışan kesimdir.

Marx'a göre, zamanla toplumdaki ara sınıflar ortadan kalkacak ve toplumda iki temel sınıf kalacaktır. Ağır çalışma koşullarında, son derece kötü şartlarda, düşük ücretlerle çalışan, "zincirlerinden başka kaybedecek" hiçbir şeyi olmayan işçiler arasında zamanla sınıf bilinci oluşacak, işçiler örgütlenecek ve burjuvaziye karşı savaş açarak devrim yoluyla iktidarı ele geçireceklerdir. Kapitalist toplumda eşitsizliği yaratan unsur olarak görülen özel mülkiyetin kaldırılması, ücretler arasında eşitlik yaratılmasıyla toplumsal adalet sağlanacaktır. Sosyalist toplumda devletin ekonomi yanında, sağlık, eğitim vb. hizmetleri de vermesi öngörülmektedir. Sosyalist toplumlarda teoride sınıfsız, adil bir toplum öngörülse de uygulamadaki sonuçlar farklı gerçekleşmiştir. Sosyalist yönetimin uygulandığı ülkelerde yönetici grup/politbüro geniş halk kitleleri üzerinde önemli bir baskı gücü oluşturmuş, kaynak kullanımına sahip farklı bir tabaka olarak ortaya çıkmıştır.

Statü

Max Weber, toplumdaki eşitsizlikler ve nedenleri üzerine önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Weber'e göre toplumdaki eşitsizliklerin nedenlerinden birisi sınıf farklılıklarıdır. Weber'in, Marx'tan bu konuda farklılaştığı nokta, sınıfı sadece işçi, işveren sınıfı olarak değil daha genel bir bağlamda ele almasıdır. Weber, sınıfı piyasada farklı meslek gruplarını da kapsayacak şekilde kullanır. Ve sınıf vurgusunda ekonomik gelir durumu farklılıklarını da dikkate alır. *"Weber, insanların piyasa durumundaki farklılıklarının da sosyal eşitsizliklerin yaratılmasında önemli olduğunu düşünmektedir"* (Browne: 398). Bu yönüyle Weber'e göre, Marx'da olduğu gibi iki değil, piyasada birbirinden farklılaşan çok sayıda sosyal sınıf bulunmaktadır.

Statü, kişinin toplumdaki pozisyonu ya da kişinin pozisyonuna toplumun gösterdiği saygı olarak tanımlanabilir. *"Weber, sosyal eşitsizliği ve sosyal çatışmayı tümüyle anlamak için insanların ekonomik pozisyonuna baktığımız kadar, insanlar arasındaki statü farklılıklarına da bakmamız gerektiğini düşünmektedir. Örneğin toplumsal cinsiyet, din, yaş ve etnisite gibi statü özellikleri insanlar arasında onların zenginliğine ve gelirine bağlı olmaksızın çatışma yaratabilmektedir. Örneğin, erkeklerle kadınlar, Protestanlarla Katolikler, gençlerle yaşlılar ve siyahi insanlarla beyaz insanlar gibi statü grupları arasında da çatışmalar vardır"* (Browne: 399). Weber'e göre toplumda çok çeşitli statü farklılıkları ve statü farklılıkları kadar da eşitsizlik bulunmaktadır.

Toplumda statü farklılıklarını oluşturan unsurlardan bazıları şunlardır:

- **Cinsiyet:** Biyolojik cinsiyete atfedilen toplumsal anlamlara göre erkek ya da kadın olmaya toplumda gösterilen saygı farklılaşmaktadır.
- **Yaş:** Çocuk, genç yetişkin ya da yaşlılık durumları farklı toplumlarda farklı anlamlar ifade eder.

- **Ten Rengi:** ABD'de, Güney Afrika'da siyahi ya da beyaz olmak toplumsal statüde belirleyicidir.
- **Etnisite:** Günümüzde etkisini çok daha artırmıştır. Küreselleşme sürecinde azınlık, göçmen vb. etnik gruplara dâhil olanların çok büyük bir bölümü daha düşük statü grupları arasındadır.
- **Eğitim:** Toplumda eğitim durumuna göre statü farklılıkları öne çıkar. İlköğretim kurumu mezunu ile üniversite mezununa gösterilen saygıda genel olarak farklılıklar bulunmaktadır.
- **Meslek:** Kişilerin sahip olduğu meslekler, toplumsal statülerinde belirleyicidir.
- **Gelir Seviyesi:** Üst, orta ya da alt gelir grubundan kişilere gösterilen saygıda farklılıklar bulunmaktadır.
- **Aile:** Kişinin hangi aileye mensup olduğu da statüsünde belirleyicidir. Örneğin; siyasetin belirleyici olduğu bir toplumda, bakan çocuğu olmak eğitim sürecinden sosyal faaliyetlerini gerçekleştirdiği topluluklara kadar geniş bir yelpazede farklı davranış tarzlarıyla karşılaşma anlamına gelmektedir.
- **Din:** Kişinin dini de toplumda statü farklılıkları yaratır. 11 Eylül sürecinden sonra ABD'de ve birçok Avrupa ülkesinde Müslüman nüfusa karşı, güvenlik kaygısı gerekçe gösterilerek yapılan ayrımcı davranışlar bu duruma örnek olarak verilebilir.

TOPLUMSAL HAREKETLİLİK

Toplumsal hareketlilik, toplumda farklı statü ve pozisyonlar arasında yer değiştirmeyi ifade eder. Dikey ve yatay toplumsal hareketlilik olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Toplumsal hareketliliğin açık olup olmamasının çok önemli toplumsal etkileri bulunmaktadır.

Toplumsal hareketlilik üzerinde derin etkileri bulunan önemli bir hareketlilik türü coğrafi hareketliliktir. Coğrafi hareketlilik, hem top-

lumsal hareketlilik üzerinde önemli etkilerde bulunur, hem de toplumdaki tabakalaşma sistemini değişimlere uğratır.

Coğrafi Hareketlilik

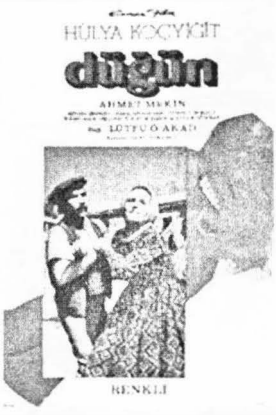
Birbirinden farklı yerler arasında hareketliliği (iç ve dış göçleri kapsar) kapsar. Geleneksel toplumlarda, imparatorluklarda coğrafi hareketlilik sınırlı ya da yasaktır. Örneğin; imparatorluklarda düzenin devamlılığı açısından coğrafi hareketlilik istenmez. Bu yönüyle aile birkaç kuşak boyunca aynı coğrafyada yaşar, meslekler genelde babadan oğula geçer. Coğrafi hareketlilik sanayi devrimiyle birlikte ağırlık kazanır. İmparatorlukların güçlerini kaybetmesi, toprak düzeninin değişmesi sonrasında evlerini ve mesleklerini kaybeden geniş kitleler, kentlere göç eder. Sonraki süreçte hukukun gelişmesiyle birlikte seyahat özgürlüğü en temel haklar arasında yerini alır.

Küreselleşme sürecinde coğrafi hareketliliğin önündeki engeller büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Ülkeler arasındaki katı seyahat sınırlamaları ortadan kalkmış ve etkileşim artmıştır. Günümüzde turizm, kültür, ekonomi, eğitim, spor vb. birçok nedenle ülkeler arasında ve ülke içinde kısa süreli coğrafi hareketlilikler yaygınlaşmıştır.

Günümüzde ülkeler arasında yasal ya da yasa dışı coğrafi hareketlilik de artmaktadır. Bunun en temel nedenini göç edilen yerlerde daha iyi iş ve yaşam imkânları bulma umudu oluşturmaktadır. Günümüzde yasa dışı yollarla gelişmiş ülkelere gitmeye çalışan geniş insan kitleleri bulunmaktadır. Ülke içinde yaşanan siyasal çatışma ve iç savaşlar da coğrafi hareketliliğin önemli nedenleri arasındadır. Günümüzde Türkiye'ye göç eden iki milyonun üzerindeki Suriyelinin coğrafi hareketliliğinde Suriye'de yaşanan iç savaş temel rol oynamaktadır.

Gelin – Düğün – Diyet Üçlemesi, 1973-1974, Yönetmen: Ömer Lütfi Akad

Türk sinemasının hayat bilgisini sinemaya en etkili yansıtan isimlerinden birisi olan usta yönetmen Ömer Lütfi Akad'ın köyden kente göç eden üç aile merkezinde Türkiye'de kentleşme sürecinde öne çıkan sorunları irdelediği üç film, sosyolojik boyutuyla Türk sinemasında farklı bir yerde bulunuyor. Filmler, coğrafi hareketlilik sürecinde geldiği yerdeki en alt statüde olan ailelerin, statü atlama arzu ve çabalarını, bu uğurda ödenen bedelleri çok çarpıcı şekilde yansıtmaktadır. "Gelin", kentleşme sürecinde kadına yaklaşımı, "Düğün" sermaye birikimi sağlama sürecinde paternalist ilişkilerin aile üyelerini mal gibi değerlendirmesini, "Diyet" fabrikalaşma ve işçileşme sürecini temel olarak ele almaktadır. Üç filmde de başrolü oynayan Hülya Koçyiğit son derece başarılı bir oyunculuk sergilemektedir. Üç filmden "Gelin", senaryo, oyunculuk, yönetmenlik ve görüntü yönetimi anlamında Türk sinema tarihinin en önemli filmlerinden birisidir.

Urfa'dan gelip İstanbul'da tutunmaya çalışan bir ailenin yaşadıklarını anlatan Düğün filminde üst geçitte durup, yaşamın koşuşturmacası içerisindeki kalabalık insan kitlesini izlerken ailenin en büyük kız kardeşini canlandıran Hülya Koçyiğit'in söylediği "bir bize mi yer yok bunların arasında" sözü kırsal kesimden İstanbul'a göç edenlerin kentleşmeye bakışlarını nefis özetler: Nasıl olsa o kadar insana bakan İstanbul elbette kendilerine de bakacaktır...

Coğrafi hareketliliğin Türkiye açısından vurgulanması gereken önemli boyutları bulunmaktadır. Türkiye'de 1950'li yıllarda yaşanmaya başlayan sanayileşme süreciyle birlikte coğrafi hareketlilik büyük ağırlık kazanmıştır. İnsanlar Artvin'in, Diyarbakır'ın, Trabzon'un, Edirne'nin bir köyünden kalkıp bulunduğu şehrin ilçelerine ya da merkezlerine değil İstanbul'a, Ankara'ya, İzmir'e, Bursa'ya göç etmişlerdir. Bu yönüyle Türkiye'de tarihsel süreçte kentleşmeden daha çok metropolleşme olarak adlandırılacak bir iç göç süreci yaşanmaktadır. "İstanbul'un taşı toprağı altın" tanımlamasının mükemmel vurguladığı bu zihniyet, "hele bir kapağı büyük şehre atalım, nasıl olsa başımızın çaresine bakarız" yaklaşımıyla hiçbir alt yapıyı oluşturmadan büyük şehirlere göç etmeyi benimser. Ne kalacak bir yer, ne çalışacak bir iş vardır. Türkiye'de çarpık kentleşmenin önemli bir boyutunu temsil eden "gecekondu"lar, göç edenlerin barınma ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak, kaçak şekilde birkaç gecede yapılan konutlardır. İnsanların büyük şehirlere göç etmesinin arka planında ise, büyük şehirlerin kendileri için olmasa bile çocukları için iyi bir gelecek umudunu temsil etmesi bulunmaktadır.

Meritokrasi

Kişinin sahip olduğu eğitim ve yeteneğine bağlı olarak pozisyon elde edebildiği sistemdir. Bu sistemde kişi hak ederek ekonomik ve sosyal statülerini kazanır. Belirleyici unsur ise liyakattir. Sanayileşme sürecinde özellikle hayatın her alanında rasyonalitenin önemli bir değer haline gelmesi, kişisellikten uzaklaşmış bürokratik kurumlar, liyakate dayalı dikey hareketliliğin önünü açar. Meritokrasi, konusunda Türkiye'de önemli sorunlar bulunmaktadır. Siyasal, dinsel, etnik, hemşeri bağlarıyla toplumda yükselme ve belirli pozisyonlara gelme çok yaygındır. Türkiye, kişisel ilişkilerin pozisyon elde etmede önemli rol oynadığı bir ülke görünümündedir.

Statü bağlamında toplumsal hareketlilik kişinin birbirinden çok farklı konumlar ve pozisyonlar arasındaki hareketini ifade etmektedir.

1- Dikey Toplumsal Hareketlilik: Birbirinden çok farklı pozisyon ve statüler arasındaki yer değiştirmeyi ifade eder. Dikey hareketlilik aşağıdan yukarı olduğu gibi, yukarıdan aşağı tarzda da olabilir. Köyde yetişmiş ailesi küçük toprak sahipliğiyle uğraşan bir kişinin eğitim alıp kaymakam ya da vali olması aşağıdan yukarıya dikey toplumsal hareketliliğe, önemli serveti bulunan bir işadamının ekonomik kriz sürecinde bütün mal varlığını kaybetmesi ve zor bir yaşam sürmesi yukarıdan aşağıya dikey toplumsal hareketliliğe örnek olarak verilebilir.

2- Yatay Toplumsal hareketlilik: Birbirine yakın pozisyon ve statüler arasındaki yer değiştirmeyi ifade eder. Örneğin; bir işçinin memur olması yatay toplumsal hareketliliktir.

Dikey Toplumsal Hareketliliğe Çarpıcı Bir Örnek Olarak Aydan Özoğuz: Almanya'nın ilk Türk Kökenli Bakanı

Almanya'ya çalışmak için göç eden Kilisli bir ailenin Hamburg doğumlu kızı olan Özoğuz'un, Türklerin Almanya'ya çalışmak için gittikleri tarih olan 1961 yılından 52 yıl sonra ilk Tük kökenli bakan olması (Göç ve Uyumdan Sorumlu Devlet Bakanı) toplumda azınlıkların belirli hakları elde etmek için ne kadar zorlu ve uzun süreçler yaşadıklarını göstermesi açısından da oldukça önemli. Bunun yanında Özoğuz'un 2015 Nisan'ında yaptığı bir açıklamada her gün telefon ve sosyal medya üzerinden "senin yerin darağacıdır", "Müslümanlar ülkeyi hemen terk edin" gibi ölüm tehditleri ve hakaret dolu mesajlar aldığını belirtmesi, farklı etnik kökenden gelen birisinin bir toplumda üst bir statü işgal etmesinin bazı kesimlerde yarattığı rahatsızlıkları yansıtıyor. Bir toplumda azınlıkların dikey hareketliliği zor ve meşakkatli bir süreci oluşturuyor.

Geleneksel toplumlar statü anlamında yatay hareketliliğin olduğu toplumlardı. Meslekler babadan oğula geçer, birkaç nesil aynı

mesleği sürdürürdü. Sanayileşme ile katı toplumsal tabakalaşmalar ortadan kalktı. Ailesinin geçmişte sahip olduğu statüden çok daha prestijli statülere geçiş yapan insan sayısında artış yaşandı. Özellikle eğitim, statü farklılıklarında belirleyici unsur haline geldi.

Fichter, aşağıdan yukarıya doğru gerçekleşen dikey toplumsal hareketliliğin faktörleri olarak beş unsuru sayar (2012: 189-190):

1- Göçler: Göç eden kesimler, göç ettikleri yerde sosyal yapının tabanına yerleşeceklerdir. Özellikle göçmenler bu kategoriye girer. 1960'lı yıllarda Almanya'ya göç eden Türkler, günümüzde Türkiye'ye göç eden Suriyeliler bu duruma örnek olarak verilebilir. Bunun yanında, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren köyden kente göç eden vasıfsız kitleler de göç ettikleri yerdeki en alt statü grubunu oluşturdu. Göçler, göç edilen yerde yaşayan alt tabakadaki kesimlerin bir üst statü grubuna taşınmasına neden olur.

2- Farklı Doğurma Oranları: Toplumsal yapının üst statülerindeki kesimler nüfus olarak azınlıktadır. Bu kesimler arasında doğum oranları düşük, alt statü gruplarındaki kesimlerde doğum oranları yüksekse zamanla, alt kategorideki kesimler sosyal statüde üst basamaklara çıkarlar. Birçok Avrupa ülkesinde geçmişte en alt statü basamağını oluşturan azınlık ve göçmen çocuklarının günümüzde yönetimden ekonomiye, spordan eğitime kadar birçok alanda üst statü basamaklarına yükselmesi bu duruma örnek olarak verilebilir.

3- **Bireysel Rekabeti Teşvik Eden Kültürel Ortam:** Bir toplum rekabeti önemli bir değer haline getirip teşvik ediyorsa, kendini geliştiren kişilere statü atlama imkânı sağlıyorsa bu toplumlarda yukarı toplumsal hareketlilik yaygın olacaktır. Bu duruma örnek olarak "Amerikan rüyası" verilebilir.

4- Eğitim: Bireyler eğitim sayesinde kendilerine yüksek statü sağlayacak iş ve mesleklere girebilirler. Eğitimin önemli bir yukarı hareketlilik unsuru olabilmesi için o toplumda liyakatin önemli bir değer

olması ve mesleki pozisyonlara o göreve kendini en iyi hazırlamış kişilerin getirilmesi önem kazanmaktadır.

5- Eşitliğin Önemli Bir Değer Olması: Bir toplumda ırk, din, etnik köken temelinde azınlıklara katı ayrımcılık uygulanıyorsa, yaş ve cinsiyete dayalı önemli eşitsizlikler söz konusuysa azınlıkların, kadınların ve gençlerin yukarı toplumsal hareketliliği son derece yavaş ve düşük oranda gerçekleşir.

"Bu faktörler somut sosyal durumlarda ayrı ayrı değil, bir arada incelenmelidir. Bireyin yukarı hareketliliği, üst sınıfın kendini üretemediği, alt sınıfın doğum ve göç yoluyla yükselmekte olduğu, rekabetin özendirildiği ve kendini gerçekleştirme fırsatlarının kolaylıkla elde edilebildiği toplumlarda rahatlıkla gerçekleşecektir. Bu faktörlerin yokluğu veya çok az miktarda olması ise yukarı hareketliliğin de yokluğuna veya çok az miktarda gerçekleşmesine yol açacaktır"(Fichter, 2012: 190).

TÜRKİYE'DE TABAKALAŞMA VE EŞİTSİZLİK ÜZERİNE

Türkiye'de toplumsal tabakalaşma değerlendirilirken özellikle günümüz açısından ekonomik gelir farklılıklarına yönelik ayırım ve statü farklılıklarını dikkate almak toplumsal tabakalaşma ayırımları açısından önemlidir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda tabakalaşmayı belirleyen temel ayırım, yönetenler ve yönetilenler ayırımıdır. Yönetim tarzı devletin başı olan padişahın soya göre belirlendiği Monarşidir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Batıdakine benzer sanayileşme süreci gerçekleşmemiştir. Bu yönüyle toplumda Avrupa'daki işçi-işveren sınıfına dayalı keskin ayırımlar ortaya çıkmamıştır. Cumhuriyetin kurulması sürecinden 1950 yılına kadar tek parti, iktidarda kalmış, bu bağlamda yine Cumhuriyet kadroları, askeri ve sivil bürokrasi eliti olarak, modernleşme ve yönetim süreçlerinde belirleyici olmuştur. 1950 yılından itibaren çok partili demokrasi deneyimleri, sanayileşme süreci,

Züğürt Ağa, 1985, Yönetmen: Nesli Çölgeçen

Toplumsal değer değişmelerinin bir ağa üzerinden anlatıldığı, hem coğrafi hem de toplumsal dikey hareketlilik ve etkilerinin çarpıcı bir şekilde yansıtıldığı başarılı bir sinema örneği. Film, Şener Şen'in canlandırdığı ağa'nın özelliklerine vurgu yaparak başlar: Cömert, şefkatli, koruyucu, kollayıcı. Bir yönüyle topraklarında yaşayanların hamiliğini yapan, onların geçimlerinden kendini de sorumlu tutan paternalist zihniyet. Devirse değişmektedir. Önce kuraklık. Sonrasında yaşanan ekonomik sıkıntılar. Topraklarında yaşayanların gizlice ağanın ambarlarını boşaltıp kente kaçışları. Sonrası dibe yöneliş. Eldeki kalan araziyi düşük fiyatla satıp kente göç etme.

Başka kuralların işlediği kentte market işletmeden, arabayla domates satmaya kadar girişilen bütün işlerde başarısızlık yaşanır. İnsanın insanın kurdu olduğu kentte, elindeki son parasını da çaldıran ağa, sefaletle yüz yüze gelir. Yaşanan süreçlerde köyde emrinde çalışan kişilerin, İstanbul'da ağaya yönelik davranış kalıplarının değişmesi çarpıcıdır. Zenginlik kayboldukça, gösterilen saygıda ortadan kalkar. Yeni zamanların amentüsü: "Paran kadar saygı görürsün"...

Filmin son sahnesi etkileyicidir. Ailesi dâhil etrafındaki herkes ağayı terk eder. Yanında sadece köydeyken kendisine hizmet eden bir ailenin kızı olan, ağaya âşık Kiraz kalır. Sıfırı tüketen ağanın tek bildiği şey ise çiğköfte yapmaktır. Film, Türkiye'deki kentleşme üzerine muazzam bir vurguyla son bulur. Elinde kalan tek değerli eşya olan çizmelerini satarak çiğ köfte malzemesi alan ağa, ayağında terlik, elinde çiğköfte tepsisiyle İstanbul gecelerinde çiğköfte satarken film biter. Kentte hiçbir vasıf, eğitim olmasa bile çiğköfte satarak hayat devam ettirilebilir. Nihayetinde hiçbir vasfı olmayan insanların bir kasa limonla pazarlarda, salata soyup satarak sokaklarda geçimlerini sağladığı sayısız örnek vardır. Bu yönüyle kent, hiçbir vasfı olmayan insanlar için bile bir yaşam alanı sunmaktadır.

kentleşme, toplumda farklılaşmaların artmasını, sermaye sahipliğinin genişlemesini de beraberinde getirir. Özellikle 1960 sonrasında sanayileşme hamleleri, işçi sınıfının ortaya çıkması, sınıfa dayalı örgütlenmelerin de güçlenmesini beraberinde getirmiştir. Bunun yanında 1980'li yıllarda Türkiye'de öne çıkan liberal politikalar, sosyal devletin aşınmasına, sendikaların zayıflamasına da neden olmuştur. Zenginleşme önemli bir değer olarak öne çıkarken, toplumda iş hayatında yükselen yeni kesimler ortaya çıkmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye'de tarihsel süreçte toplumsal tabakalaşmada belirleyici olan unsurun özgür ve köle ayırımı, kastlar, feodalite ve zümreler, işçi ve işveren ayırımına dayalı sınıf keskinliği olduğu söylenemez.

Türkiye'de, sanayileşme sürecinde özellikle 1960'lı ve 1970'li yıllarda bir işçi sınıfının ortaya çıktığı ve güçlendiği, işçi-işveren ayırımının toplumsal tabakalaşmada önemli rol oynadığını savunan görüşler de bulunmaktadır. Şüphesiz böyle bir ayırım ve bölünme belirtilen yıllarda önem kazanmıştır ama Türkiye'de Avrupa'dakine benzer şekilde keskin işçi-işveren sınıflarına dayalı ikili bir ayırım tabakalaşmada belirleyici değildir. Tarihsel süreçte bürokratik elitlerin güç mücadelesinin tabakalaşmada daha belirleyici olduğu söylenebilir.

Özellikle 1950'li yıllardan günümüze ise, statü farklılıkları, gelir ve servet farklılıklarına dayalı ayrımlaştırma Türkiye'deki tabakalaşmayı anlama açısından önemli bir çerçeve sunar.

Türkiye'de adrese dayalı nüfus kayıt sistemi 2015 sonuçlarına göre 78.741.053 kişi yaşamaktadır. Bu geniş nüfus, içerisinde çok sayıda farklılığı ve eşitsizliği barındırmaktadır. Gelir düzeyine göre bir yanda aynı şehirde lüks konutlarda refah içerisinde yaşayanlarla, açlık sınırında yaşayanlar bir arada bulunmaktadır. İstanbul'da Beyoğlu İstiklal Caddesi, Türkiye'nin tüketim anlamında en renkli yüzünü oluştururken, aynı caddenin arka sokaklarında yaygın bir yoksulluk varlığını devam ettirmektedir. Etnik kökene göre de derin farklılıklar bulunmaktadır. Ülkelerinden göç edip/ kaçıp Türkiye'ye yerleşen azınlıklarla, ülke vatandaşları arasında çok önemli yaşam kali-

tesi farkları vardır. Cinsiyet açısından bakıldığında da kadın ve erkekler arasında önemli eşitsizlikler yaşanmaktadır. Bu bağlamda Türkiye önemli eşitsizlikleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu eşitsizliklerden gelir ve cinsiyete dayalı olanlar Türkiye'de oldukça görünür durumdadır.

Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksulluk

Türkiye'de eşitsizliğin en görünen yüzlerinden birisini, gelirdeki farklılıklar ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yoksulluk sorunu oluşturmaktadır.

Günümüzde toplumlar, gelir ve kazanılmış servete dayalı olarak farklı kategorilere ayrılmaktadır. Literatürde çok kullanılan ve Türkiye açısından da önemli ipuçları sunan üçlü kategorileştirme, genel bir çerçeve sunması açısından oldukça önemlidir:

1- Üst sınıf: Bütün ülkelerde nüfusun gelir düzeyi yüksek, az sayıdaki kesiminden oluşur. İşadamları, yöneticiler, profesyonel futbolcular, yüksek gelire sahip dizi yıldızları, sanatçılar bu kategori içerisinde değerlendirilebilir.

2- Orta sınıf: Büyük bir bölümü ücretli olarak çalışan kişilerden oluşur. Ağırlıklı olarak eğitimlidirler. Öğretmenler, mühendisler, doktorlar, orta kademe yöneticiler, bankacılar, memurlar, profesyoneller ve küçük sermaye sahipleri bu kategori içerisinde değerlendirilebilir.

3- Alt sınıf: Düşük ücretli çalışanlar, kayıt dışı çalışanlar, işsizler bu kategori içerisine girer. Yaşamlarını zorlukla idame ettirirler. Borçlanma, gündelik hayatlarının bir parçası haline gelmiştir. Çok büyük bir bölümünün birikimi olmayıp, aile vb. desteklere ihtiyaç duyarlar. Herhangi bir ücret garantisi olmadan, gündelik hayatlarını zorlukla devam ettiren yoksullar da alt sınıf örneği olarak öne çıkmaktadır. Alt sınıfın çok büyük bir bölümü düşük eğitim almış kişilerden oluşmakta, kentin kenar mahallelerinde kötü koşullarda barınmaktadır.

Yeşilçam Sinemasından Gelir ve Servete Dayalı Toplumsal Tabakalaşmaya Yönelik Klasik Bir Söz: Biz Ayrı Dünyaların İnsanıyız

Dönemin toplumsal tabaka farklılıklarına yönelik vurgular Yeşilçam sinemasının örneklerinde çok fazla kullanılır. Kadının zengin bir fabrikatör kızı, erkeğin onurlu ama fakir bir genç olup, ya da tersi rollerde imkânsız aşkla karşı karşıya kalmaları bazen kavuşup, bazen intihara kadar giden ayrılıkları sıklıkla işlenir. Temeldeki mesaj ise değişmez: Davul bile dengi dengine... Yeşilçam sinemasının bütün klişelerini de içinde barındıran, dönemin çok yakışan oyuncu çiftlerinden Filiz Akın ve Ediz Hun'un başrollerini oynadığı filmdeki diyalog, toplumsal tabaka farklılığına bakışı ve sonuçlarını bütün netliğiyle yansıtır.

Son Mektup, 1969, Yönetmen: Türker İnanoğlu, Senaryo: Sefa Önal

-Bu rüyayı ömrümün sonuna kadar görmek isterdim ama imkânsız. Biliyorum bir gün uyanacağım ve bir daha da görmeyeceğim bu rüyayı. Acı çekeceğim.

-Niçin uyanacaksın? Neden acı çekeceksin?

-Bir muhitin, başka bir dünyanın insanısın Orhan. Zenginsin. Yokluk nedir bilmeden büyümüşsün. Her istediğinin yapılmasına alışmışsın. Ama ben!

-Ama sen?

-Ben fakirim. Çalışıyor hem kendime, hem anneme bakıyorum. Aramızda para farkı var. Görgü farkı var.

-Böyle olunca da birleşmemize imkân yok. Ayrılmalıyız öyle mi?

-Öyle.

Özellikle 1980'li yıllarda liberal politikaların uygulanması, sosyal devlet alanında yaşanan aşınmalarla birlikte Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren "orta direk" olarak adlandırılan orta sınıfın zayıfladığı ve gelir dağılımı eşitsizliğinin arttığı iddiaları önem kazanmaktadır. Liberal politikaların, özellikle sermaye sahiplerine önemli fırsat ve avantajlar sağlamasının gelir dağılımında en zengin ile fakir arasındaki gelir farklılıklarını artırdığı söylenebilir.

Türkiye'de toplumun geniş bölümü ücret ve maaşla çalışan orta sınıftan oluşmaktadır. Maaş-ücret gelirleri, toplam gelir içinde %49,1'lik payla en büyük orana sahiptir. Bunu %20,1 ile sosyal transferler (%93'ünü emekli ve dul-yetim aylıkları oluşturuyor), %18,5 ile müteşebbis gelirleri (%71,1'i tarım-dışı gelirlerden oluşmakta) izlemektedir.[1]

Türkiye'de gelirin dağılımında önemli eşitsizlikler bulunmaktadır. Gelir dağılımı istatistikleri %20'lik dilimler halinde belirlenmektedir. Bu yönüyle en zengin % 20 ile en fakir %20 arasında önemli gelir farklılıkları bulunmaktadır. Türkiye'de en yüksek gelire sahip %20'lik gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay %45,9 iken, en düşük gelire sahip %20'lik gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay %6,2'dir. En zengin ve fakir %20'lik grup arasında 7,4 kat gelir farkı bulunmaktadır.

Türkiye'de yüksek gelire sahip olanların, toplumdaki bütün hizmetlerden çok daha etkin bir şekilde yararlandıkları bilinmektedir. Eğitim, sağlık vb. hizmetleri almada, siyasal güç kazanmada gelirin önemli etkisi bulunmaktadır. Özellikle eğitimde gelire bağlı önemli eşitsizlikler yaşanmaktadır. Günümüzde özel ilk ve orta öğretim kurumlarının ücretleri, alt ve orta gelirli nüfusun karşılayamayacağı kadar yüksektir. Bu okullarda okuyan öğrencilerin iyi bir üniversiteye gitme fırsatları diğer okullarda okuyan akranlarına göre çok daha

[1] Bu alt başlıkta kullanılan istatistikler "TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2014" raporundan alınmıştır. Raporun yayınlanma tarihi: 18 Eylül 2015

yüksektir. Dolayısıyla üst gelir grubuna dâhil olan ailelerin ekonomik durumları daha iyi bir hayat için gereken fırsatları çok daha kolay sunmaktadır.

Türkiye'de alt ve orta gelir gruplarında önemli sorunlar bulunmaktadır. Kurumsal olmayan nüfusun;

- %37,2'si konutunda "sızdıran çatı, nemli duvarlar, çürümüş pencere çerçevesi vb." sorunlar olduğunu
- %38,7'si oturduğu konutta "izolasyondan dolayı ısınma sorunu" yaşadığını
- %66,5'i hanesinin taksit ödemeleri ve borçları (konut alımı ve konut masrafları dışında) olduğunu
- %68,7'si "evden uzakta bir haftalık tatili", %29'u "beklenmedik harcamalarını" ve %68,4'ü "yıpranmış ve eskimiş mobilyalarını yenileme ihtiyacını" ekonomik nedenlerle karşılayamadığını beyan etmektedir.

Türkiye'de önemli bir sorun da *"ciddi finansal sıkıntıyla karşı karşıya olan nüfusun oranı olarak tanımlanan ve beklenmedik harcamalar, evden uzakta bir haftalık tatil, ödeme zorluğu, iki günde bir et, tavuk, balık içeren yemek, evin ısınma ihtiyacı, çamaşır makinesi, renkli televizyon, telefon, otomobil sahipliği olarak belirlenen dokuz maddeden en az dördünü karşılayamayanların oranı olarak"* tanımlanan maddi yoksunluk oranının %29,4 olmasıdır.[2] Bu durum, Türkiye'de nüfusun önemli bir oranının ciddi ekonomik sorunlarla boğuştuğunu göstermesi açısından önemlidir.

Türkiye açısından çok önemli bir sorunu da asgari ihtiyaçların bile karşılanamadığı bir durumu ifade eden yoksulluğun yaygınlaşması oluşturmaktadır. Türkiye'de nüfusun %15'i yoksulluk riski altındadır.

---

[2] Maddi Yoksunluk Oranı, Eurostat'ın düzenlemeleri dikkate alınarak 2006-2014 yılları için yeniden düzenlenir. 2013 yılında %43,8 olan maddi yoksunluk oranında 2014 yılında önemli bir düşüş görülmektedir.

Türkiye'de yoksulluğun farklı nedenleri bulunmaktadır. Bunlar arasında:

1- İşsizliğin yaygın olması

2- İş piyasalarında ayrımcılığın olması (kadınlar, özürlüler, azınlıklar vb. arasında yoksulluğu artırır)

3- Milli gelirin düşük olması

4- Nüfus artış oranının yaygın olması

5- Çarpık kentleşme ve iç göç

6- Eğitimin nicelik ve nitelik olarak yetersizliği sayılabilir.

Yoksullukla ilgili önemli bir boyut, eğer ailede çalışmayan, bağımlı çocuk varsa ailedeki yoksulluk oranının artmasıdır. Bu yönüyle genç işsizliği ülkede yoksulluğu artıran önemli bir sorundur. 25 yaşından küçük olup ekonomik açıdan pasif ve ebeveynlerinden en az biri ile yaşayan kişileri tanımlayan "bağımlı çocuk" olan hanehalklarında yoksulluk oranı %27,2 iken, bağımlı çocuğu olmayan hanehalklarının yoksulluk oranı %7,7'dir. Bağımlı çocuk bulunan hanelerde yoksulluk oranı olmayanlara göre 3,5 kat daha fazladır. Bağımlı çocuk sayısı arttıkça yoksulluk da artmaktadır. Yoksullukla ilgili önemli bir başka nokta ise, tek başına yaşayan 65 ve üstü yaşta olan kişilerin yoksulluk oranı 2009 yılında %15,1 iken, 2013 yılında %17.9'a yükselmesidir (TUIK, İstatistiklerle Aile 2014). Yalnız ve yaşlı kişilerde yoksulluk önemli bir sorun olarak yükselişe geçmektedir.

Gelir düzeyindeki farklılıkların yaşam biçimlerine yansıması, gündelik hayatın farklı alanlarında net olarak görülmektedir. Düşük ve orta gelirli ailelerin yaşadığı bölgelerde balkonlara, mahalle kültürünün yaygın olduğu bölgelerde karşıdan karşıya iki ev arasına ip germek suretiyle çamaşır asmak çok yaygın olarak görülen bir durumdur. Gelir seviyesinin yükseldiği bölgelerde ise bu durum ortadan kalkmış, yüksek fiyatlı, oldukça etkili kurutma gerçekleştiren çamaşır kurutma makineleri, çamaşır asmanın yerini almıştır.

Toplumsal Cinsiyetten Kaynaklanan Eşitsizlikler

Türkiye'de nüfusun yarısına yakınını kadınlar oluşturmaktadır. 78.741.053 kişilik Türkiye nüfusunun %49,8'i (39.229.862)[3] kadınlardan oluşmaktadır. Türkiye'de kadınlar kendilerine biçilen cinsiyet rolleri nedeniyle, ekonomik ve sosyal hayatta önemli sorunlarla karşılaşmaktadır. Birçok sektörde eşit işe eşit ücret almamakta, daha düşük ücret ve daha yüksek güvencesiz istihdam koşullarında çalışmaktadır. Toplumsal tabakalaşma bağlamında, toplumsal cinsiyete dayalı beklentiler Türkiye'de kadını erkeklere göre daha dezavantajlı bir konuma sokmaktadır.

"Neden Türkiye'de kadınlar erkeklere göre daha dezavantajlı konumdadır?" "Kadınların şiddete ve ayrımcılığa çok daha fazla maruz kalmasının arkasındaki toplumsal faktörler nelerdir?" sorularına verilecek cevaplar konunun sosyolojik bağlamda anlaşılması

[3] Bu alt başlıkta kullanılan istatistikler "TÜİK, İstatistiklerle Kadın 2015" raporundan alınmıştır. Raporun yayınlanma tarihi: 7 Mart 2016

açısından önemlidir. Öncelikle Türkiye'de ataerkil aile yapısı ağırlıktadır. Bu boyutuyla ailede temel otorite figürü erkektir. Kararların alınmasında belirleyici erkektir. Ataerkil aile yapısında çiftler arasında rol dağılımı nettir. Erkekten beklenen çalışması, para kazanması ve ailenin geçimini sağlamasıdır. Kadın ailede daha edilgen ve pasif konumdadır. Kadından beklenen rol ve davranışlar açıktır: Uyum, fedakârlık, çocuk yetiştirme, ev işlerini yapma ve ev düzenini sağlama. Bu bağlamda çocukluktan itibaren erkek ailede daha baskın olan, öne çıkarılan taraftır. Erkeklerden ve kadınlardan beklenen davranış kalıpları çocukluktan itibaren öğretilir. Erkek çocuk daha bıçkın, daha atak, daha pervasızken, kız çocuk daha sessiz, daha uslu, hal ve hareketlerine dikkat etmesi gereken taraftır. Öncelikle aile yapısı, daha baştan erkek ve kız çocuklarını erkeğin daha üstün olduğuna yönelik bir zihniyette yetiştirir. Böyle bir zihniyetin Türkiye'de kadınlar arasında konformist bir tavır ve tembellik yarattığı da söylenebilir. Üniversite mezunu kadınlarda bile çalışma, kariyer edinme, kendi ayakları üzerinde durma anlayışı yerine uygun bir eş bulup, evinin kadını olma düşüncesi önemli bir yer tutmaktadır. Kadınlar arasında çalışma hayatındaki zorlu rekabet yerine, ev hayatının rahatlığını tercih edenlerin oranı hiç de azımsanmayacak seviyededir.

Tarım toplumlarında aile ve toplumsal hayatta daha zayıf konumda bulunan kadınlar, sanayileşme sürecinde çalışma hayatına girmeleri ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları sürecinde güçlendiler. Sanayileşme süreciyle birlikte ailede eşitlikçi roller öne çıktı, toplumsal hayatın her alanında kadının gücü arttı. Türkiye'de sanayileşme süreci Avrupa'dakine benzer şekilde gerçekleşmedi. Türkiye'de sanayi sektörünün gelişmesi 1950'lerde adım adım gerçekleşmeye başladı. 1980'li yıllarda kadınlar, çalışma hayatının önemli birer aktörü haline gelmeye başladılar. Kadınların çalışma hayatına geç girmesi, kadınların büyük bir bölümünün ekonomik özerkliklerini kazanamaması, ataerkil aile yapısının günümüze kadar ağırlıklı olarak varlığını devam ettirmesini de beraberinde getirdi. Özellikle kırsal alanlarda ataerkil aile yapısının etkisi günümüzde çok güçlüdür.

Ana hatlarıyla Türkiye'de kadınların toplumsal cinsiyetten kaynaklanan sorunlarını ve yaşadıkları eşitsizlikleri/ ayrımcılıkları şu boyutlarıyla özetleyebiliriz:

• Çalışma hayatında kadınlar, erkeklerle kıyaslandığında oldukça önemli sorunlarla karşı karşıyadırlar. Kadınlar arasında işgücüne katılım oranı düşüktür. İşgücüne katılım oranı erkeklerde %71.3, kadınlarda ise %30.3'tür. Bu oran, her 100 kadından yaklaşık 70'inin ne herhangi bir işte çalıştığını, ne de iş aradığını göstermektedir. Türkiye'de 100 kadından 70'inden iş gücü piyasalarında yararlanılamamaktadır. Burada çok önemli olan nokta eğitim seviyesi arttıkça işgücüne katılım oranının da artmasıdır. Yani kadınlar eğitim gördükçe daha rahat iş bulmakta, kariyer yapabilmektedirler. Eğitim seviyeleri ve işgücüne katılım oranları incelendiğinde istatistikler çok önemli sonuçlar ortaya koymaktadırlar. *"Okur-yazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı %16, lise altı eğitimli kadınların işgücüne katılım oranı %25,8, lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %31,9, mesleki veya teknik lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %39,8 iken yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %71,3'tür".* Rakamlar, kız çocuklarının eğitim fırsatlarının ortadan kaldırıldığında, onların gelecekte kariyer yapma imkânlarının ve ekonomik özgürlüklerinin ellerinden alındığını net olarak ortaya koymaktadır.

Türkiye'de 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus içerisinde istihdam oranı %45,5 olup, bu oran erkeklerde %64,8, kadınlarda ise %26,7'dir.

Kadının mobilitesinin daha düşük olması, iş hayatında özellikle yönetim kademelerinde evli kadınlar açısından sorun yaratmaktadır. Günümüzde kadınların iş hayatında kariyer basamaklarında yükselmedeki dezavantajlı konumunu göstermesi açısından "cam tavan sendromu" sıklıkla vurgulanmaktadır. *"Türkiye'de 2014 yılında kamusal alanda üst düzey kadın yönetici oranı %9,4, Kadın hakim oranı %36,9, kadın profesörlerin oranı 2013-2014 öğretim yılı için %28,7, Kadın polis oranı ise 2014 yılında %5,5'tir."* (TUİK, İstatistiklerle Kadın 2014)

• Siyasette aktif olarak yer bulan kadın sayısı düşüktür. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki kadın milletvekili oranı 1935 yılında %4,5 iken, 80 yıl sonra bu oran %14,7'e yükseldi. Türkiye'de 2016 yılında Bakanlar Kurulu 27 kişiden oluşmaktadır. Kadın bakan sayısı ise 1'dir. Türkiye'de 2014 yılında kadın belediye başkanı oranı %2,9' dur.

• Eğitim oranları değerlendirildiğinde kadınlar çok daha dezavantajlı konumdadır. 25 ve daha yukarı yaşta olup okuma yazma bilmeyenlerin oranı erkeklerde %1.8, kadınlarda %9.2'dir. Bu oran okuma yazma bilmeyen kadınların erkeklerden 5 kat daha fazla olduğunu göstermektedir.

• Kadına yönelik şiddet yüksektir. Şiddete uğrayanlar arasında eğitimli, üst ekonomik gelir seviyesinden kadınların bulunması oldukça dikkat çekicidir. Şiddetin güçle ilişkisi olduğu düşünüldüğünde, kadının daha zayıf durumda olmasının/ görülmesinin şiddet olaylarında önemli etkisi bulunmaktadır.

• Kadınlara yönelik cinsel suçlar yaygındır. Taciz, tecavüz sıklıkla karşılaşılan durumlardır. Yasalarda tecavüze yönelik yaklaşımlarda erkeği kollayıcı tavır, tecavüz olaylarına verilen cezaların yetersizliği, Türkiye'de tecavüzün yaygınlaşmasına da neden olmaktadır. Tecavüz mağduru kişilerin önemli bir bölümü, ailesinin onurunun lekelenmesini önlemek, toplumsal utanç duygusundan korunmak gibi nedenlerle uğradıkları tecavüzleri gizlemekte, adli makamlara şikâyetçi olamamaktadırlar.

• Türkiye'de özellikle kırsal alanlarda toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan nedenlerle, kız çocuklarının eğitim alıp kariyer yapması yerine küçük yaşlarda evlendirilmesi, evlendirilmeye zorlanması sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. İstatistiklere bakıldığında Türkiye'de 18 yaş altı yapılan evliliklerin %95'inde evlenen kişi kız çocuğudur.

Çocuk Gelin Olmamak İçin Yüzünü Kaybetti

Fadime Doğan, ülkemizde küçük yaşta evlendirilmeye çalışılan yüzbinlerce kız çocuğundan sadece birisi. Fadime, Tokat'ın Dedeyaka köyünde ailesiyle yaşamaktayken ve henüz 14 yaşında ortaokul üçüncü sınıf öğrencisiyken babası tarafından, babasının arkadaşının 26 yaşındaki oğluyla evlendirilmeye çalışılır. Derslerinde başarılı olan ve eğitimine devam etmek isteyen Fadime'nin ve akrabalarının ikna çabası sonuç vermeyince, Fadime, evdeki tüfeği çenesine dayayarak intihar girişiminde bulunur. Ağır yaralanır. Çenesi ve yüzü parçalanır, yıllar boyunca çok sayıda ameliyat geçirir. Bu süreçte de babasından şiddet gören Fadime'ye devlet sahip çıkar. Günümüzde 22 yaşında olan Fadime, 20'nin üzerinde ameliyat geçirmiş olup, yüz nakli için sıra beklemektedir. Bütün bu ağır tedavi sürecine rağmen liseyi dışarıdan bitiren Fadime'nin ideali öğretmen olmaktır. Günümüzde küçük yaşlarda zorla evlendirilmek suretiyle çok sayıda kız çocuğunun eğitim fırsatları/ gelecekleri ellerinden alınmaktadır. Çocuk gelin olayı özellikle kırsal bölgelerde çok daha yaygındır. Devletin bu konuda çok daha sert düzenlemeler yapması ve sorunun üzerine gitmesi önem kazanmaktadır.

Haber için bakınız Erdoğan Öztürk, Çocuk Gelin Olmamak İçin Yüzünü Kaybetti, Sabah Gazetesi, 18 Mayıs 2015, Sayfa 5.

7. BÖLÜM

AİLE

Aile

Aile denildiğinde akla, çok klasik bir tanım olan "anne, baba ve çocuklardan oluşmuş toplumun en küçük yapı birimi" gelmektedir. Oysa günümüzde aile büyük değişimlere uğramış ve klasik tanımlamaların içeriği karşılamadığı bir kuruma dönüşmüştür. Günümüzde farklı ilişki biçimlerini de içine alacak şekilde aile *"üreme ve toplumun üyelerinin bakımı için birincil sorumlulukları paylaşan, kan, evlilik ya da anlaşmaya dayanan diğer ilişki ya da evlat edinme üzerinden birbirleriyle bağlantılanan insan kümesi"* (Schaefer, 2013, 312) olarak tanımlanabilir.

Ailenin İşlevleri

Aile, içeriği ve türleri değişse de bütün toplumlarda var olan temel bir kurumdur. Bu noktada insanların neden aile kurduğu, ailenin bir toplumda insanların ne tür ihtiyaçlarını karşıladığı sorusu ailenin işlevlerinin anlaşılması açısından önemlidir. Toplumda her kurumun olduğu gibi ailenin de çok sayıda işlevi bulunmaktadır. Ailenin temel işlevleri olarak şunlar sayılabilir:

- **İlişkiyi Meşrulaştırma:** Birçok toplumda/grupta/dinde kadınların evlenmeden önce bir ilişki yaşaması, özellikle cinselliği de içeriyorsa, olumsuz karşılanır ve ayıplanmadan öldürülmeye kadar çeşitli yaptırımlara uğrar. Türkiye'de töre cinayetleri bu duruma örnek ola-

rak verilebilir. Evlenmeden yani bir aile bağı kurmadan önce öldürülmeye kadar uzanan yaptırımlara uğrayan ilişki, evlilikle birlikte toplumsal meşruiyet kazanır. Evlilik, iki insan arasındaki ilişkiye toplumsal onay sağlar.

• **Çocuk Sahibi Olma:** Ailenin en temel işlevlerinden birisi, çocuk sahibi olma ve neslin devamlılığını sağlamadır. Özellikle geleneksel toplumlarda ailenin bu boyutu oldukça öne çıkar. Bu noktada günümüzde gelişmiş birçok ülkede evlenmeden çocuk sahibi olmanın yaygınlaştığını da belirtmek gerekiyor. Türkiye açısından değerlendirildiğinde ise uzun süre birliktelik yaşayan çiftlerin büyük bölümünün çocuk sahibi olmaya karar verdiklerinde evlendikleri görülmektedir.

• **Toplumsallaştırma:** Aile, yeni doğmuş bir çocuğun hayata ilişkin bilgileri, değerleri öğrendiği ilk kurumdur. Bu nedenle çocuğun toplumsallaşmasında temel rol oynar. Çocuğa toplumsal değerleri öğretir, kültürel devamlılığı sağlar.

• **Toplumsal Statü Sağlama:** Evli çiftlerin toplumsal hayatın birçok alanında daha çabuk kabul gördükleri, kolay ilişki kurdukları, bu noktada evliliğin çiftlere toplumsal statü sağladığı söylenebilir. Örneğin; Türkiye'de evlilik, kişilerin farklı toplumsal çevrelere girmesini ve diyalog kurmasını kolaylaştıran bir işleve sahiptir. Siyaset ya da önemli sivil toplum örgütlerine bakıldığında yönetici kademesinin çok büyük bir bölümünün evli kişilerden oluştuğu görülür.

• **Duygusal Paylaşım:** Yalnızlık, günümüzde özellikle bireyciliğin yüksek olduğu ülkelerde en önemli toplumsal sorunlardan birisidir. Aile, üyeleri arasında duygusal paylaşım sağlar. Üyelerine zor zamanlarda destek olma işlevi görür, güven duygusu yaratır. Günümüzde birçok ülkede aile ilişkilerinde yaşanan çözülmeler, çocuk - ebeveyn ilişkisinin kopması, özellikle ebeveynlerde önemli bir duygusal boşluk yaratmaktadır. Batıda neredeyse her evde görülen köpek ya da kedi beslemenin arka planında hayvan sevgisi yanında iyice

yalnızlaşan, toplumsal bağları kopan insanların bir canlıyla iletişim kurma ihtiyacının da önemli etkisi bulunmaktadır.

• **Cinsel Birliktelikleri Düzenlemek:** Ailenin temel fonksiyonlarından birisi, cinsel birliktelikleri düzenlemektir. Birçok dinde evlilik dışında cinsel birliktelik günahtır. Bütün büyük dinler - kadın ile erkek arasındaki cinselliği de düzenleyen - evliliği teşvik eder. Evlilik çiftlerin cinsel birlikteliklerine meşruluk kazandırır.

• **Güven ve Destek Sağlama:** Aile, kişilere biz duygusunu en yoğun olarak hissettiren yapıdır. Yaşamın zorlu süreçlerinde kişilerin içinde güven duygusunu yaşadıkları bir kurumdur. Günümüzde birçok gelişmiş ülkede ekonomik kriz yaşayan yetişkinlerin, bu sorunlarla baş edemediklerinde aileden ekonomik destek almaları, aile yanına geçici ya da kalıcı olarak yerleşmeleri sıklıkla görülen bir durumu yansıtmaktadır.

Geniş ve Çekirdek Aile

Aile yapıları geçmişten günümüze önemli değişimlere uğramıştır. Tarım toplumlarında akrabaların belirli bir bölümünün bir arada yaşadığı geniş aile yaygındır. Geniş ailenin yaygın olmasının önemli nedenleri bulunmaktadır. Öncelikle hukukun gelişmediği bu toplumlarda dış tehditler karşısında sayıca fazla olmak güvenlik sağlama anlamında önemlidir. Geniş ölçüde tarım ve hayvancılığa dayalı bu toplumlarda yaşamın sürdürülmesinde fiziksel güç büyük önem taşımaktadır. Hem güvenlik ihtiyacı, hem fiziki güç sağlama, hem de işgücü anlamında sayıca fazla olmanın önemli olması bu toplumlarda ailenin bir arada olmasını zorunluluk olarak ortaya çıkarmaktaydı. Bu toplumlarda fiziki gücün çok önemli olması hem ailede hem de toplumsal hayatta erkek egemen, ataerkil bir yapının ortaya çıkmasını da beraberinde getirir. Tarım toplumlarında evlilik kararının alınmasında bireysel tercihler değil mensup olunan aile/ cemaat/ topluluğun kararı belirleyici olmaktadır.

Geniş aile: Anne, baba ve çocukların yanında çok sayıda akrabanın bir arada yaşadığı aile yapısıdır.

Sanayileşme süreci, aile yapısını derinden etkiler. Tarım toplumunda aileyle birlikte yapılan bir faaliyet olan iş, aileden ayrılır. Fabrikalar, çalışmanın merkezi haline gelir. Yaşamın merkezi köylerden kente kayar. Sanayileşme sürecinde 1800'lü yılların ilk yarısında Avrupa'da yüz binlerce insanın yaşadığı kentler oluşmaya başlar. Sanayileşme ve kentleşme süreci geniş aile yapısını aşındırır. Özellikle sanayileşmenin ilk döneminde işlerin geçici bir özellikte olması, geçimini sağlamak isteyen ailelerin yeni iş bulmak için sürekli farklı şehirlere hareket etmesi, geniş ailenin dağılmasını da bir zorunluluk olarak beraberinde getirir.

Sanayileşmenin ilk yüzyılında işsizliğin ve yoksulluğun çok yüksek olması, kentlerde açlık sınırında on binlerce insanın bulunması, işverenlerin çalışanlara çok düşük ücretlerle ağır çalışma koşulları dayatmasını da beraberinde getirdi. Bu süreçte sadece erkeğin çalışması ailenin hayatını devam ettirmesine ve para biriktirmesine yetmemekteydi. Bu nedenle aile geçimine yardımcı olmak için kadınlar da çalışma hayatına girdiler. Ayrıca, fabrika düzenindeki çalışma sistemi, tarım toplumundaki gibi aşırı fiziksel güç kullanımına dayanmıyordu. Fabrikalarda işler en küçük parçalara ayrılmış, standartlaştırılmış, kadınların da rahatlıkla çalışabileceği çalışma ortamları oluşmuştu. Sanayileşmeyle birlikte kadınlar yoğun olarak çalışma hayatına girdiler ve para kazanmaya başladılar. Yine sanayileşmenin ilk dönemlerinde aile bütçesine destek olmak için küçük yaştaki çocukların da ağır çalışma koşullarında çalıştıkları bilinmektedir.

Kadınların çalışma hayatına girmesi, hayatın diğer alanlarında da -sosyal ve kültürel alanlar, eğitim hayatı vb.- yoğun olarak yer almasını beraberinde getirdi. Bu durum aile yapısında ve ailedeki otorite ilişkilerinde önemli değişimler yarattı. Kadının çalışması, ekonomik bağımsızlığını elde etmesi, toplumsal hayatta güçlenmesi, ataerkil, erkek egemen aile yapısını dönüşüme uğrattı. Ailede rollerin

daha eşitlikçi paylaşıldığı, kadının da söz hakkının olduğu bir aile yapısı öne çıkmaya başladı.

Sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte geniş ailenin/ cemaatin/ geleneğin toplumsal baskı ve kontrol işlevi azaldı. Yüz binlerce insanın bir arada yaşadığı kentlerde kaos ve anarşinin önlenmesi, toplumsal düzenin sağlanması için sert hukuk kuralları öne çıktı. Hukuk kuralları, bireysel hakların korunmasında önemli işlev gördü. İşin aileden bağımsızlaştığı sanayi toplumunda bireylerin kendi geçimlerini sağlaması, bireyciliğin yükselişini de beraberinde getirdi. Sanayileşme süreciyle birlikte ailenin birey üzerindeki etkisi giderek zayıflamaya başladı. Eş seçiminde ve evlilik kararının alınmasında bireysel tercihler belirleyici hale geldi. Yaşanan bütün bu değişimler sonrasında sanayi toplumunda çekirdek aile yapısı yaygınlık kazandı. Görüldüğü gibi sanayileşme hem aile yapısını hem de eş seçimindeki tercihleri derinden etkiledi.

Çekirdek Aile: Anne, baba ve çocukların bir arada yaşadığı aile yapısıdır.

Çekirdek ailede akrabalar arasındaki ilişki tarzları da geniş aileden tamamen farklılaşmış, akrabalık ilişkilerinde önemli değişimler yaşanmıştır. Çekirdek ailede (Sezal, 2002: 168):

- Aile - akrabalık ilişkileri kopma noktasına yakın bir gevşekliktedir.
- Aile ve akrabalar arasında geleneksel yapılardaki karşılıklı haklar ve mecburiyetler kalmamış, iki tarafta birbirinden bağımsız hareket etme serbestisine kavuşmuştur.
- Akrabalık sosyal dayanışma işlevini kaybetmiş, ailenin dar günlerde akrabalarına güvenmesi durumu ortadan kalkmıştır.

Megafamilies / Geniş Aileler, National Geographic Belgeseli, 3 Bölüm

Pek çok anne-baba, çocuklarını sabah uyandırıp evden göndermenin zorluğunu yaşar. Bir de 16 çocuğunuz olduğunu düşünün. 9 çocuğunuzu 4 farklı okula gönderdiğinizi hayal edin. Ya da 161 aç karnı aynı çatı altında günde iki kez doyurduğunuzu. Peki, ama bu kalabalık aileler yaşamlarına nasıl devam ediyor? Geniş aileler, titizlikle yönetilen verimli birimler mi yoksa her yeni gün arap saçına dönen kaotik topluluklar mı? Sorularına cevap arayan National Geographic "Geniş Aileler Belgeseli" üç farklı kıtada yaşayan birbirinden tamamen farklı üç aileyi, kalabalık ev nüfusunun yarattığı sorunlarla kendi yöntemleriyle başa çıkarken ele alıyor.

Tartışma: Günümüzde geniş ailede yaşamanın, olumlu ve olumsuz yönleri olarak neleri görmektesiniz. Geniş aile yapısı, aile üyelerinin davranışlarını nasıl etkiler. Geniş ailede kız ve erkek çocuklarına biçilen rollerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?

Değişik Boyutlarıyla Aile ve Evlilik Tanımlamaları

Ataerkil Aile: Erkek otoritesinin hâkim olduğu aile modelidir. Temel kararların alınmasında erkek ve erkek tarafı belirleyicidir. Geniş ailede, otorite figürü olan erkek öldüğünde onun yerine evin en

yaşlı erkeği geçer. Batıda sanayi öncesi toplumlarda hâkim olan aile modelidir. Sanayileşmeyle birlikte ailede otorite ilişkileri kısmen daha eşitlikçi hale gelmiştir. Günümüzde ataerkil aile modeli, toplulukçu kültürlerde, geleneksel toplumlarda ağırlığını devam ettirmektedir.

Anaerkil Aile: Kadın otoritesinin hâkim olduğu, ailede belirleyici olanın kadın olduğu aile modelidir. Çok özel bazı durumlar dışında - uzun süreli savaşlar sonrasında erkek nüfusun azaldığı gruplar vb.- toplumsal hayatta yaygın olarak görülen bir aile modeli değildir.

Endogami: Her toplumsal kurum temel olarak statükocudur. Mevcudu korumaya ve düzeni devam ettirmeye çalışır. Endogami, grup içi evlilik olarak tanımlanır. Genelde belirli gruplar varlıklarını, kültürlerini, alışkanlıklarını devam ettirmek için evliliklerin grup içinde yapılmasını önemser ve dış gruplardan kişilerle yapılacak evliliğe sıcak bakılmaz. Türkiye'de nüfusu iyice azalan Rum vatandaşlar arasında yapılan evlilikler buna örnek olarak verilebilir. Endogami, geniş anlamda benzerliğe dayalı yapılan evlilikler olarak tanımlanabilir. Evlilikte ortak kültür, aynı etnik gruptan/ mezhepten/ dinden olma, benzer sosyal sınıfta yer alma önemlidir. Bu duruma aynı etnik gruptan kişilerin, aynı ekonomik sınıftan kişilerin evliliği örnek olarak verilebilir.

Egzogami: Farklılığın öne çıktığı evlilik türleridir. Kişilerin kendi benzer gruplarının dışındaki kişilerle evlenmesini ifade eder. Örneğin; iki farklı dine mensup kişinin evlenmesi, farklı ırklar arasında yapılan evlilikler, bambaşka iki ekonomik sınıfa ait kişilerin evlenmesi bu duruma örnek olarak verilebilir.

Küreselleşme sürecinde insanların birbirleriyle etkileşimi giderek arttıkça endogamiye dayalı evliliklerin aşınmaya başladığı görülmektedir. Günümüzde çok sayıda insan, değişik dinlerden, ırklardan, kültürlerden insanlarla evlenmekte ve bu durum geniş düzeyde toplumsal kabul görmektedir.

Tartışma: Eş seçiminde endogami mi? Egzogami mi?

Günümüzde eş seçiminde egzogami tercihi artmaya başlasa da evliliklerin büyük bölümü endogamiye dayalıdır.

1- Farklı din, etnik köken, vatandaşlık, ten rengine sahip kişiyle

2- Eğitim anlamında arada büyük farklılık bulunan, örneğin; ilköğretim mezunu kişiyle

3- Ekonomik gelir düzeyi olarak aileler arasında büyük farklılıklar bulunan kişiyle

evlenme durumunda olduğunuzu varsayarak, böyle bir evliliğe ailenizin, toplumsal çevrenizin ne tür tepkiler göstereceğini, bu tür evliliğin uyum içerisinde yürütülmesinin mümkün olup olmadığını, evlilik sürecinde ne gibi sorunlarla karşılaşabileceğinizi tartışınız.

Monogami: Erkek ya da kadının tek eşli evliliğidir.

Poligami: Erkek ya da kadının birden fazla kişiyle evlilik yapmasıdır. Özellikle tarım toplumlarında/ geleneksel toplumlarda erkeğin çok eşliliği yaygın bir özellik göstermekteydi. Sanayileşme süreciyle birlikte dünyada yaygın hale gelen evlilik türü monogamidir. Erkeğin aynı dönemde birden fazla kadınla evli olması **polijini**, kadının aynı dönemde birden fazla erkekle evli olması **poliandri** olarak tanımlanır.

Patrilokal Aile Yerleşimi: Evlenen çiftin erkeğin ailesiyle aynı evde ya da yakın yerde yaşamasıdır. Tarım toplumlarında yaygın olan yerleşim şeklidir. Sanayileşen toplumlarda evlenen çiftin ayrı yerleşimi öne çıkmıştır. Türkiye açısından değerlendirildiğinde aile bağlarının kuvvetli olduğu, daha geleneksel değerlere sahip kişilerde sıklıkla görülen bir durumdur. Geçmişte aynı eve çıkmanın yerini, günümüzde evlenen çiftin erkeğin ailesiyle aynı apartmanda farklı katlarda ya da yakın yerlerde yaşaması almıştır.

Matrilokal Aile Yerleşimi: Evlenen çiftin kadının ailesiyle aynı evde ya da yakın yerde yaşamasıdır. Özellikle kadının ailesinin ekonomik ve statü olarak çok güçlü olduğu durumlarda öne çıkan bir

yerleşim şeklidir. Türkiye'de içgüveysi olarak nitelenen bir durumdur ve olumsuz anlamda dalga geçme/ ayıplama gibi vurgularla kullanılır.

Neolokal Aile Yerleşimi - Ayrı Eve Yerleşme: Evlenen çiftin ailelerinden bağımsız olarak ayrı bir evde yaşamasıdır. Sanayi toplumuyla birlikte yaygınlık kazanan ve günümüzde evlenen çiftlerde çok yaygın olarak görülen yerleşim şeklidir.

Günümüzde Ailelerde, Evliliklerde ve İlişkilerde Yaşanan Dönüşümler

Günümüzde dünyanın hemen her yerinde her türlü toplumsal bağlara yönelik ilginin aşındığını söylemek gerekiyor. Sanayi sonrası toplum, bilgi toplumu, postmodern toplum olarak adlandırılan toplumlarda siyaset, sendika, örgütler, din vb. kurumlara bağlılık/ sadakat/ katılım konularında ciddi aşınmalar ortaya çıkıyor. Toplumsal bir kurum olan aile de bu değişimden nasibini alıyor. Aile kurumunda, evliliklerde, ilişki biçimlerinde köklü dönüşümler yaşanıyor.

Boşanmalar artıyor

Evliliklerle ilgili günümüzde yaşanan en temel gelişmelerden birisi, boşanma oranlarının giderek artmasıdır. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde boşanma oranları geçmişle kıyaslanamayacak ölçüde artmıştır.

Boşanmaların artmasının çok sayıda nedeni bulunmaktadır. Öncelikle kadının ekonomik hayatın içine girmesi, kendi ayakları üzerinde durabilmesi anlaşmazlık durumunda boşanıp yeni bir hayat kurmasını kolaylaştırmaktadır. Bu noktada gelişmiş ülkeler açısından özellikle vurgulanması gereken nokta son otuz yılda artan ve değişik alanlardan beslenen aşırı bireyciliğin boşanma oranlarını tetiklemesidir. Gelişmiş ülkelerde sanayi toplumu sürecinde kadınlar zaten yo-

ğun olarak çalışma hayatı ve toplumsal hayatın içinde yer almaktaydılar. Son otuz yılda gelişmiş ülkelerde boşanmaların özellikle artmasında:

- Toplumun farklı alanlarından beslenen bireyciliğin temel değer haline gelmesi,
- Kariyer süreçlerinde başarılı olmak isteyen kadının yoğun çalışma hayatında iş ve aile dengesini kuramaması,
- Tüketim toplumuyla birlikte öne çıkan yeni kişilik yapısının artan tatminsizliği ve maddi nesneler kadar ilişkileri de çok çabuk tüketmesi önemli rol oynamaktadır.

Günümüzde tüm dünyada boşanmaların artması üzerine, ekonomik olarak kendine yetemeyen boşanmış kişiler arasında ebeveyn evine dönme durumu yükselmektedir.

Tek Ebeveynli Haneler Yükseliyor

Tüm dünyada boşanma oranlarındaki artışla birlikte tek ebeveynli ailelerin sayısı yükselmektedir. Bu durum, boşanma sonrasında özellikle çocuğun bakım ve velayetini üstlenen kişilerde önemli ekonomik ve psikolojik sorunları da beraberinde getirmektedir. Günümüzde tek ebeveynli aile mensupları yoksulluktan önemli ölçüde etkilenmektedirler.

Boşanmaların giderek artması, tek ebeveynli ailelerin sayılarının yükselmesi sonrasında hayatlarında sağlıklı rol modeli olmayan çocuklar arasında psikolojik sorunlar artmaktadır. Çocuklar ve gençler arasında şiddetin yükselmesinde boşanmaların sayısındaki artışın ve aile ilişkilerindeki çözülmenin önemli etkisi bulunmaktadır.

What Maisie Knew/ Arada Kalan, 2012,
Yönetmen: Scott Mc Gehee, David Siegel

Çocuklarını seven ama iş yoğunlukları nedeniyle bakımıyla da ilgilenemeyen, çocuğun bakımını bir dadıya havale eden rock sanatçısı bir anne ve sanat galericisi bir baba. Çocuğun gözü önünde yaşanan ve giderek artan anlaşmazlıklar, tartışmalar, kavgalar ve boşanma. Velayeti almak için yapılan göstermelik evlilikler. Çocuğa biyolojik anne ve babasından çok daha fazla zaman ayıran üvey anne ve baba. Boşanan anne ve babanın iş yoğunluğu nedeniyle velayet paylaşım sürelerinde aksamalarla birlikte iki aile arasında savrulan, arada kalan bir çocuğun çaresizliği. Günümüzde ekonomik durumları iyi, kariyer sahibi, iş yoğunluğu baskısı altındaki ailelerin ilişkilerine yönelik önemli vurgularda bulunan film, yaşanan süreci 6 yaşındaki Maisie'nin gözünden yansıtıyor...

Tartışma: 1- Boşanma sürecinin çocukların psikolojisi ve toplumsal ilişkileri üzerindeki etkisini, 2- Ebeveynlerin yeniden evlenmesi ve yeni ebeveynlerle ilişkilerin çocuklar üzerindeki yansımalarını, 3- Ailelerin kariyer baskısı, iş yoğunlukları ve iş hayatında başarı için çocuğun bakımını üçüncü şahıslara (dadı/ bakıcı vb.) devretmelerinin çocuk açısından, çocuk - ebeveyn ilişkisi açısından yansımalarını değerlendiriniz.

Aile İçi Şiddet Yükseliyor

Aile içi şiddet, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde artmaktadır. Özellikle son otuz yılda küreselleşme adı verilen süreçte işsizliğin giderek yükselmesi, iş sürelerinin kısalması, risk ve belirsizliğin artması insanlarda şizofrenik bir tavrın yükselişini beraberinde getirmiş, aile içi şiddetin artmasında önemli rol oynamıştır. İşsiz kalan ya da ne kadar süre daha çalışacağı belli olmayan insanlar üzerinde gelecek belirsizliği psikolojik bir travma yaratmaktadır. Bu bağlamda şiddet günümüzde hem eğitimli hem de eğitim seviyesi düşük kişiler arasında geçmişle kıyaslanamayacak ölçüde artmıştır.

Çocuksuz Ailelerin Sayısı Artıyor. Evlilikte Az Çocuk Tercihi Öne Çıkıyor

Günümüzde ailede, çocuk sayısında önemli düşüşler yaşanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise çocuksuz ailelerin sayısı giderek artmaktadır. Günümüzde nüfusun yaşlanması nedeniyle, gelişmiş ülkeler, çocuk sahibi olmayı teşvik eden çeşitli uygulamaları yürürlüğe koymaktadır. Çocuksuz ailelerin artışında bireyciliğin yükselişinin önemli etkisi bulunmaktadır. Yükselen bireyci kişilik yapısının etkisiyle kendi hayatını yaşamak isteyen, çocuğu da olsa başka bir kişinin sorumluluğunu almak istemeyen, çocuğu yaşam kalitesini düşürecek bir unsur olarak gören ailelerin sayısı artmaktadır. Günümüzde çocuk yetiştirmenin giderek daha maliyetli hale gelmesi de aileleri çocuk sahibi olma konusunda düşündürmektedir.

Birlikte Yaşama Tercihleri Artıyor

Birçok gelişmiş ülkede evli olmadan birlikte yaşama durumu evliliğe alternatif bir ilişki biçimi olarak öne çıkmakta, birlikte yaşayan çiftlere belirli yasal haklar da tanınmaktadır.

Eş ve Partner Seçiminde İnternet ve Kitle İletişim Araçlarının Etkisi Giderek Artıyor

Tüm dünyada teknolojinin gelişmesiyle birlikte eş seçiminde internet ve kitle iletişim araçlarının etkisi giderek artmaktadır. İnternet üzerinden evlilik siteleri, arkadaşlık siteleri, sohbet odaları, sosyal medya aracılığıyla tanışıp ilişki yaşama ve evlenme oranları tüm dünyada yükselmektedir.

Meksika Nere, Derince Nere?

Kocaeli'nin Derince İlçesi'nde oturan 28 yaşındaki Koray Delikanlı, internet üzerinden tanıştığı Meksikalı İmelda Flores ile evlendi.

Derince'de oturan ve bir fabrikada işçi olarak çalışan Koray Delikanlı, 1.5 yıl önce internet ortamında Meksikalı İmelda Flores ile tanıştı. Zamanla ilerleyen bu arkadaşlık aşka dönüşünce çift evlenmeye karar verdi. Ailelerinin de onay vermesiyle, İmelda ve Koray ilk düğünlerini Meksika'da yaptı. İkinci düğün ise Derince İlçesi'nde düzenlendi. İmelda ve Koray Delikanlı, yaşamlarını Meksika'nın Toluca kentinde sürdürecek.

http://www.dha.com.tr/meksika-nere-derince-nere_654236.html, Yayın Tarihi: 22 Nisan 2014, Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2016

Gay ve Lezbiyen Evlilikleri Artıyor

Amerika ve birçok Avrupa ülkesinde aynı cinsler arasında evlilikler yani gay ve lezbiyen evlilikleri giderek yükselmektedir. Birçok ülke bu tür evlilikleri yasal olarak tanımaktadır. Bazı ülkelerde ise bu tür evli çiftlere evlat edinme hakkı verilmiştir. Diğer yandan çok sayıda ülkede ise aynı cinsler arasında evlilik yasaktır. Örneğin; Türkiye'de evlilik, yasalara göre, sadece kadın ile erkek arasında yapılabilecek bir sözleşmedir.

American Beauty/Amerikan Güzeli, 1999,
Yönetmen: Sam Mendes

En iyi film Oscar'ı da dahil olmak üzere toplamda 108 ödül kazanan film, orta sınıf Amerikan ailesinin bütün çürümüşlüğünü sarsıcı bir şekilde yansıtıyor. Dışarıdan bakıldığında ideal bir evlilik ve aile ilişkilerine sahip olduğu düşünülen orta sınıf bir aile merkezinde Amerikan toplumundaki güç/statü hayranlığı, cinsel ikiyüzlülükler, gençleşme tutkusu, aile içi iletişimsizlik, uyuşturucu kullanımı, aldatma vb. çok sayıda toplumsal soruna da vurgu yapan film, türünün en önemli örneklerinden birisidir.

Türkiye'de Aile, Evlilik ve İlişkilere Yönelik Bazı Vurgular

Boşanma Oranları Artıyor: Türkiye'de boşanma oranlarının son otuz yılda daha hızlı arttığı söylenebilir. Bunun temel nedenlerinden birisi Batı'dan farklı olarak kadının çalışma hayatında ağırlıklı olarak yer almasının Türkiye'de çok daha geç gerçekleşmesidir. Son otuz yılda Türkiye'de çok daha fazla kadın çalışma hayatının içerisinde yer almakta, sosyal hayatta daha aktif görevler üstlenmektedir.

Kadınların ekonomik bağımsızlığındaki artış, eşine olan ekonomik bağımlılığının azalması, zor durumda olan kadınların boşanıp kendine yeni bir hayat kurmasını da kolaylaştırmaktadır. Bunun yanında zamanla Türkiye'de boşanmaya yönelik toplumsal değerler de değişmiştir. 1960-70'li yıllarda olumsuz karşılanan ve genelde ayıplanan boşanma, günümüzde normal olarak görülmektedir. Türkiye'de son dönemlerde boşanma oranları artsa da aile, toplumda bütünlüğü sağlayan temel kurum olarak gücünü devam ettirmektedir.

Türkiye'de de boşanmalar sonrasında tek ebeveynli ailelerin sayısında son dönemlerde artış gözlenmektedir. Özellikle tek ebeveynli kişi kadınsa yaşanılan sorunların maliyeti daha yüksek olmaktadır. Türkiye'de kadınların işgücüne katılma oranları erkeklerden çok daha düşüktür (İşgücüne katılım oranı erkeklerde %71.3, kadınlarda % 30.3'tür. – TÜİK / İstatistiklerle Kadın 2015). Bu bağlamda boşanmış kadınlarda yoksulluk konusu, gelecek yıllarda Türkiye açısından çok önemli bir toplumsal sorun olarak öne çıkmaktadır.

Evlilik İçin Resmi Nikâh Zorunlu: Türkiye'de evlilik için resmi nikâh zorunluluktur. Bunun yanında resmi nikâhla evlenenlerin ek olarak dini nikâh kıydırması da çok yaygın olarak görülen bir durumdur. Kırsal alanlarda ise resmi nikâh olmadan dini nikâhla evlenme durumu da yaygın olarak görülür.

Türkiye'de Evlilik Yaşı

Türkiye'de kadın ve erkeğin evlenebilmesi için 18 yaşını doldurmaları gerekmektedir. 18 yaşını doldurmuş kişiler kendi özgür iradeleriyle evlenebilirler. 17 yaşını doldurmuş kişiler yasal temsilcilerinin izniyle (izin verilmemişse hâkim kararıyla) evlenebilirler. 16 yaşını doldurmuş kişilerin evliliklerine ise hâkimler olağanüstü bir durum söz konusu ise izin verebilirler. 16 yaşını doldurmamış kişiler ise evlenemezler.

Ataerkil Aile Yapısı Hâkim: Son yirmi yılda - kentleşme, küreselleşme, kadının çalışma ve sosyal hayata daha yoğun olarak girmesi gibi faktörlerin de etkisiyle- değişiklikler yaşanmaya başlasa da Türk ailesinin genel olarak ataerkil bir özelliğe sahip olduğu söylenebilir. Kadının sosyal hayatta daha fazla yer alması, ailede eşitlikçi roller adına ilerlemeler ve ataerkil yapıda önemli aşınmalar sağlasa da, otorite ilişkilerinde eşitlikçi bir yaklaşımın yaygınlık kazandığı söylenemez.

Kadına ve Çocuğa Yönelik Aile İçi Şiddet Yükseliyor: Aile içi şiddet günümüzde Türkiye'nin en önemli toplumsal sorunlarından birisidir. Aile içi şiddet çok büyük oranda ailede güçlü konumda olan erkeğin daha zayıf konumda bulunan kadına ve çocuğa uyguladığı şiddet olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'de kadına ve çocuğa yönelik şiddetin artmasında:

- Kadının ve çocuğun erkeğe olan bağımlılığı, çaresizliği
- Devletin şiddeti önleme adına çıkardığı hukuki düzenlemeler ve koruma önlemlerinin yetersizliği
- Şiddete toplumsal hoşgörü gösterilmesi
- Ekonomik sorunların, işsizliğin, gelecek belirsizliğinin psikolojik dengesizlikleri arttırmasının önemli rolü bulunmaktadır.

Türkiye'de aile içi şiddeti önleme adına son dönemde önemli hukuki düzenlemeler yapılsa da kadına ve çocuğa yönelik şiddetin giderek arttığı görülmektedir. Bunun yanında eşinden şiddet gören

kadınların, çocuklarına uyguladığı şiddet olaylarının da arttığını belirtmek gerekiyor. Bu durum toplumsal alanda da bir şiddet sarmalını tetikliyor. Ailesinden şiddet gören çocukların, psikolojik dengesinin bozulduğu, ya içine kapanarak önemli psikolojik sorunlarla karşı karşıya kaldığı ya da çevresindeki kişilere yönelik olarak şiddet uygulamaya daha meyilli hale geldiği görülmektedir.

Ayşe Paşalı: Öldürülmesi Üzerine Ne Söylense Boş...

Ayşe Paşalı, Türkiye'de kadına yönelik şiddet karşısında kamu otoritesi, hukuk ve toplumsal yetersizliklerin simgesi haline gelmiş bir isim. Paşalı, evliliği süresince eşi tarafından defalarca şiddete maruz kalır, tecavüze uğrar. Paşalı'nın şikâyeti üzerine tutuklanan koca, pişmanlığını belirttiği için tutuksuz yargılanır. Sonraki süreçte çift boşanır. Boşanma sonrasında koca, Paşalı'ya sokakta ve evinin önünde defalarca ölüm tehdidinde bulunur. Savcılığa birçok kez suç duyurusunda bulunan ve korunma talebi isteyen Paşalı'ya, boşanan kadına koruma verilmesi kanunda yer almadığı için koruma tahsis edilmez. Koca hakkında caydırıcılık anlamında ciddi bir tedbir de alınmaz. Ayşe Paşalı, fotoğraftaki eski kocası İstikbal Yetkin tarafından 7 Aralık 2010 tarihinde 10 yerinden bıçaklanarak öldürülür. Ayşe Paşalı, sonraki süreçte, kadına yönelik şiddeti önlemeye yönelik girişimlerde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve sivil toplum örgütlerince simge isimlerinden birisi haline gelecektir.

Tartışma: Türkiye'de kadına yönelik şiddetin nedenlerini, toplumsal etkenleri de dikkate alarak değerlendiriniz.

Evlenme Yaşı Yükseliyor ve Bekâr Kalma Tercihleri Artıyor: Türkiye'de özellikle kentlerde yaşayan, üniversite eğitimi almış, çalışan erkek ve kadınlar arasında evlilik yaşı giderek yükselmekte, bekâr kalma tercihleri artmaktadır. Bu konuda toplumsal alanda önemli bir zihniyet dönüşümü de yaşanmaktadır. Türkiye'de 1980'li yıllara kadar, özellikle bir kadının -üniversite mezunu da olsa- 25'li yaşlarda evlenmemiş olmasına olumsuz bir yaklaşım sergilenir ve durum garipsenirken, günümüzde 30'lu yaşlarda eğitimli ve çalışan bir kadının bekâr kalması normal karşılanmaktadır. Bu noktada Türkiye'de kırsal alanlarda üniversiteyi kazanamayan ve çalışmayan kadınlar arasında evlilik yaşının çok büyük oranda 20'nin altında olduğunu, ailenin onay vermediği durumlarda kadının sevdiği erkeğe kaçma olayının da çok yaygın olduğunu belirtmek gerekiyor.

Türkiye'de Issız Adam ve Kadınların Sayısı Artıyor
Issız Adam, 2008, Yönetmen: Çağan Irmak

Çağan Irmak'ın, 45'lik plakları ve 1970'li yılların şarkılarını da fonda oldukça etkili olarak kullandığı "Issız Adam" filmi, günümüz erkeğinin ilişki yaşama ve bağlanma sorununa dikkat çekiyor. Kendi restoranına sahip, kadınlarla ilişkisini günübirlik ilişkilerle cinsellik düzeyinde sürdüren Alper'in, çocuk

giyim tasarımları üzerine dükkânı olan Ada ile tanışması ve ilişkilerinin ciddiyet kazanması sürecinde yaşanan ruh hali ve duygular filmde etkili bir şekilde yansıtılıyor. Filmdeki aile ve ilişkilere yönelik birkaç vurgu sosyolojik perspektiften önemli:

- Orta sınıf bir aileden gelen, Tarsus'tan kopup İstanbul'da tek başına kendi düzenini kuran Alper'in annesiyle ilişkisi, aslında geleneksel bir arka plana sahip ama geçmişiyle arasına mesafe koymak isteyen, sonradan kentli olmuş, kariyer sahibi bir kişinin tavırlarını yansıtması açısından önemli. Annesi aradığında annesiyle birkaç dakika bile konuşamama, konuşmayı para göndereyim durumuna bağlama, annenin bir tanıdığının evliliği için İstanbul'a gelmesinden duyulan rahatsızlık, anne eve geldiğinde bir an önce işleri bahane edip evden ayrılma gibi tavırlar yalnız yaşayan günümüz insanının ailesiyle kısa süreli birliktelikten bile duyduğu sıkıntıyı etkili bir şekilde yansıtıyor.
- İstanbul'da, kente yönelik ilişkiler ağı kurmuş olan Alper'in, kıyafetiyle, davranışlarıyla daha geleneksel bir yaşam biçimini, kırsalı temsil eden annesiyle kendi restoranında yediği akşam yemeği – annesinin isteği üzerine kendi restoranına götürmek zorunda kalıyor- sırasında annesinin içeceğini masaya döküp temizlemeye çalışması sonrasında yaşadığı utanç/kızgınlık aslında Türkiye'de kentleşme sürecinde farklı ekonomik sınıflara, sosyal statülere geçiş yapmış kişilerin daha kırsalı temsil eden ailelerinden, bir yönüyle geçmişlerinden duyulan kültürel kompleksi / utancı da yansıtıyor.
- Alper'in, belirli bir süre birliktelikten sonra Ada'ya ayrılmak istediğini açıkladığı an sosyolojik açıdan önemli. Alper ayrılık kararını annenin kesin onayı ve beğenisi üzerine, annesini otobüsle memleketine gönderdikten sonra evde ilk yalnız kalınan anda dile getiriyor. Yani ilişkinin ciddileşmesinin ve sosyal onay almasının getirdiği rahatsızlık, bağlılık istemeyen kişilerde bir an önce ilişkiyi bitirme davranışına da yol açıyor. Bir nevi sorumluluk/ bağlılık/ yüklerden de kurtulma. Kendi ıssız ve özgür hayatına dönüş...
- Alper'in ayrılma esnasında Ada'ya söylediği söz, Türkiye'de özellikle eğitimli ve kariyerli insanlar arasında giderek artan ıssız adam ve kadınların felsefesini yansıtması açısından çok önemli: **"Kimsenin hayatına dahil olmak istemiyorum. Kimsenin de hayatıma dahil olmasını istemiyorum. Böyleyim ben."**

Evlilikte Az Çocuk Tercihi Öne Çıkıyor: Türkiye'de çocuk sayılarında geçmişle kıyaslandığında önemli azalmalar meydana gelmiştir. Çocuk sayısının azalmasında önemli sosyolojik arka plan bulunmaktadır:

- Kentleşmenin artışı: Türkiye'de cumhuriyet tarihi boyunca kentleşme oranı giderek artmıştır. 1923 yılında nüfusun %75'i köylerde yaşarken, günümüzde nüfusun %92.1'i[1] kentlerde yaşamaktadır. Kentlerde ise eğitim seviyesinin artışı, doğum kontrol yöntemleri konusundaki bilinçlenme vb. nedenlerle doğum oranları, kırsal alanla kıyaslandığında düşüktür.
- Eğitim seviyelerinin yükselişi: Kadın ve erkeklerde eğitim seviyesi yükseldikçe çocuk sahibi olma oranı azalmaktadır. Özellikle kadınların daha eğitimli hale gelmesi, çalışma hayatına atılmaları, kariyerde başarı hedefleri çocuk sayısını düşüren etkenlerdendir.
- Doğum kontrol yöntemlerindeki gelişmeler: Türkiye'de doğum kontrol yöntemlerindeki gelişmeler ve doğum kontrolü konusundaki bilgilendirmenin en ücra denilebilecek yerleşim birimlerine kadar götürülmesinin, istenmeyen hamilelikleri önleme konusunda önemli etkisi oldu.
- Çocuk yetiştirmenin maliyetli hale gelişi: Günümüzde çocuk yetiştirme süreci daha maliyetli bir hale geldi. Çocuğun bakım, eğitim ve gelişiminin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi önemli bir masrafı da beraberinde getirmektedir. Bunun yanında, çocukların tüketim nesnesi olarak görülmesi, çocuklara yönelik yoğun reklam kampanyaları geçmişle kıyaslanmayacak ölçüde çocuğa ayrılan bütçelerde de artışa neden oldu.

---

1 İl ve ilçe merkezlerinde ikamet edenlerin oranı 2012 yılında %77,3 iken, 14 ilde büyükşehir belediyesi kurulması ve büyükşehir statüsündeki 30 ilde, belde ve köylerin ilçe belediyelerine mahalle olarak katılmasının önemli etkisiyle bu oran 2013 yılında %91,3 olarak gerçekleşti. 2015 yılında ise %92,1'e yükseldi (TÜİK).

- Daha rahat bir yaşam tercihi: Türkiye'de 1980 sonrası siyasal ve ekonomik alanda yaşanan gelişmelerle birlikte önemli bir değer değişimi yaşandı. Bireycilik öne çıkan temel bir değer haline geldi. Kendine daha fazla vakit ayırma, hayatı daha kaliteli yaşama, daha az toplumsal bağlılık bireyciliğin önemli yansımalarından bazılarıdır. Bireyci kişilik yapısı için çok sayıda çocuk, rahat bir yaşam tarzından uzaklaşma anlamına gelmektedir. Öne çıkan yeni kişilik yapısıyla birlikte, daha geç yaşlarda tek çocuk sahibi olma durumu giderek yaygınlaşmaya başladı.

Eş Seçiminde Bireysel Tercihler Belirleyici Hale Geliyor: Günümüzde eş seçiminde aile, akrabalık, toplumsal baskılar azalmakta ve bireysel tercihler giderek artan oranda belirleyici hale gelmektedir. Eş seçiminde kadın ve erkeğin kendisinin tanışıp beğendiği kişiyle evlilik kararını verip, sonra aile onaylarının alınması yaygınlaşmaktadır. Bunun yanında Türkiye'de görücü usulüyle evlenmenin de çok yaygın olduğunu belirtmek gerekiyor. Görücü usulü evlilikler geçmişte ve günümüzde farklılıklar taşımaktadır. Kadınlar açısından değerlendirildiğinde 1980'li yıllara kadar genelde görücü usulü evlenmede, evlilik kararına, erkeğin uygunluğuna aile ve grup tarafından karar verilir, kadının buna uyması beklenirdi. Eş seçiminde kadınların görüşlerinin alınması daha az görülen bir durumu yansıtmaktaydı. Bu tarz bir görücü usulü evlilik, son dönemlerde - geleneksel değerlerin hâkim olduğu bölgelerde bile- azalma göstermiştir. Görücü usulü evliliklerde bireysel tercihler öne çıkmaktadır. Görücü usulü evliliklerde aile büyükleri ya da iki aileyi de yakından tanıyan kişilerin önerileriyle tanışan erkek ve kadının belirli ritüelleri dikkate alarak bir araya gelip birbirlerini tanımaları ve evlilik kararını vermeleri (bu süreçte kişilerin değişik nedenlerle birbirini evlilik için uygun bulmaması da normal karşılanmaktadır) Türkiye'de yaygın olan bir eş seçme tarzını oluşturmaktadır.

Eş Seçiminde İnternet ve Sosyal Medyanın Etkisi Artıyor: Türkiye'de eş seçiminde internetin, sosyal medyanın etkinliği giderek artmakta, televizyonlarda evlendirme programları yaygınlaşmakta, bu aracılarla uygun eş arama durumu da her yaş grubundan insan arasında yükselmektedir.

Ebeveynler hem Aileyi Destekleyici hem de Aile Huzurunu Bozucu Etkide Bulunuyor: Türkiye'de erkek ya da kadının ebeveynlerinin evlilik sürecinde önemli desteği bulunmaktadır. Evliliğin başlangıç aşamasında, evin oluşturulmasında, evlilik sürecinde yaşanan ekonomik krizlerde ebeveynler, çocuklarına önemli maddi destekler vermektedirler. Özellikle çocuk olduktan sonra, çocuğun büyütülme sürecine ebeveynlerin verdiği destek, çocuk yetiştirmede çiftlere büyük kolaylık sağlamaktadır.

Türkiye'de ebeveynlerin yaklaşımları, çocuklarının aile düzenini destekleyici olduğu kadar, aile huzurunu bozucu işlev de görmektedir. Türkiye'de evlilik sürecinde ebeveynlerin önemli bir bölümü, evlenen çocuklarının kendileriyle olan ilişkilerinin, kendilerine olan bağlılıklarının evlilik öncesi tarzda ve yoğunlukta devam etmesini istemektedirler. Bu durum yeni evlenen çiftin kendilerine ait özerk bir alan oluşturmasını da çoğu zaman olumsuz etkilemektedir. Ebeveynlerin tavırları, çiftler üzerinde önemli baskı yaratarak aile huzurunu zedelemektedir. Türkiye'de evli çiftler arasındaki sorunların önemli bir bölümü erkeğin ya da kadının ailesiyle yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmaktadır.

Hukuki Alanda Evli Kadına Önemli Haklar Tanındı: Son on beş yılda hukuki alanda yapılan düzenlemelerle evlilik sürecinde kadınlara çok sayıda haklar tanındı. Bu haklardan en öne çıkanı 2002 yılından itibaren evlilikte edinilen malların eşitçe bölüşülmesine yönelik kanundur. Kadın çalışmasa bile aile düzeni içinde huzur ve refahın artışında eşit sorumlu olarak görülmekte ve boşanma halinde evlilik sürecinde elde edilmiş kazançlardan eşit pay alma hakkına sahip bulunmaktadır. Bu durum aşırı geçimsizlik hallerinde boşanma

sürecinde geçmişte erkeğin inisiyatifine kalmış kadının, boşanma sonrasında kendi ayakları üzerinde durarak yeni bir hayat kurmasına olanak sağlamaktadır. Yasalarda, aile liderinin erkek olduğuna yönelik ibare kaldırılmış ve eşitlikçi aile yapısının önü açılmaya çalışılmıştır.

Tartışma: Kadın Evlendiğinde Sadece Kendi Soyadını Kullanmak İsterse...

Türkiye'de yaygın uygulama kadınların evlendikten sonra eşinin soyadını kullanmasıdır. Özellikle eğitimli ve çalışan kadınlar arasında son yirmi yılda eşinin soyadıyla birlikte kendi soyadını kullanma da giderek yaygınlaşmaktadır. Evlendikten sonra sadece kendi soyadını kullanan kadın sayısı yok denecek kadar azdır. Evlilik sonrasında kadının sadece kendi soyadını kullanarak, eşinin soyadını kullanmak istemediği bir durumun erkek ve kadın ilişkisinde yaratacağı etkileri, bu durumun aileler, arkadaş ve yakın çevre açısından nasıl değerlendirileceğini, ne tür yansımaları olacağını tartışınız.

İstanbul'da yaşayan Neşe Aslanbay Akbıyık, evlendikten sonra sadece kendi soyadını kullanabilmek için Kadıköy 5. Aile Mahkemesi'ne başvurur. Mahkeme evlilik öncesi soyadını kullanmak isteyen kadının başvurusunu reddeder. Bunun üzerine Akbıyık, Anayasa Mahkemesi'ne (AYM) başvurur. Daha önce de benzer kararlar veren AYM, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne dayanarak ve Anayasa'nın 17'nci maddesini hatırlatarak başvuruyu haklı bulur. Karar bağlayıcıdır. Bu nedenle isteyen evli kadınların evlilik öncesi kızlık soyadı kullanımına, mahkemeler izin vermek durumundalar. AYM, kadınların sadece evlilik öncesi soyadını kullanmalarına olanak sağlayan örnek kararları daha önce de vermişti. Buna rağmen mahkemeler hâlâ bu soyadı davalarını reddedebilmekteler.

Haber için bakınız: *Hürriyet Gazetesi, 12 Temmuz 2015, s.8*

Aile Üyeleri Arasında Birlikte Zaman Geçirme Yöntemi Olarak Televizyon İzleme Öne Çıkıyor: Türkiye'de son yıllarda giderek artan durumlardan birisi, aile üyeleri arasında iletişimin ve birlikte vakit geçirmenin giderek azalmasıdır. Eşlerin birlikte vakit geçirdikleri en temel faaliyetlerden birisini televizyon, özellikle dizi izleme oluşturmaktadır. Çocukların oyun, sosyal medya ve diğer faaliyetler için bilgisayar başında geçirdikleri süre ailesiyle birlikte geçirdikleri vaktin çok üzerinde gerçekleşmektedir. Bu durum aile iletişiminde sorunlara ve kopukluklara da neden olmaktadır.

Çocuk Gelinler Önemli Bir Toplumsal Sorunu Oluşturuyor: Günümüzde çocuk gelinler konusu, Türkiye'nin önemli toplumsal sorunlarından birisini oluşturmaktadır. Özellikle kırsal alanda küçük yaştaki kız çocuklarının gayri resmi olarak kendilerinden yaşça çok büyük kişilerle belirli bir para karşılığında evlendirilmesi sıklıkla görülen bir duruma karşılık gelmektedir.

Çocuk Gelinler: Türkiye'nin En Önemli Sorunlarından

Türkiye'nin ayıbı olarak nitelendirilen "çocuk gelin" vakaları yeniden gündemde. Siirt'in Pervari ilçesinde 12 yaşında evlendirilen, 13 yaşında anne olan, 14 yaşında ise ikinci çocuğuna hamileyken düşük yapan ve önceki gün de evinde silahla vurulmuş cansız bedeni bulunan "çocuk gelin" K.E'nin dramı, Türkiye'nin ayıbı olarak nitelendirilen "çocuk gelin" vakalarını yeniden gündeme getirdi.

Çocuklar Mağdur

İçişleri Bakanlığı'nın Haziran 2013 verileri, Türkiye'de çocuk gelin sayısında gelinen son noktayı gözler önüne serdi. Son 3 yılda 18 yaş altında evlenenlerin toplam sayısı 134 bin 629 olarak açıklanırken; 18 yaşını doldurmadan evlenen erkek çocuk sayısı 5 bin 763, kız çocuk sayısı ise 128 bin 866 olarak tespit edildi. Reşit olmadan evlendirilen kız çocuklarının sayısın erkek çocukların sayısından 21 kat daha fazla olması da dikkat çekti.

Önemli Ayrıntılar

Türkiye, dünyada Kongo, Uganda, Nijer, İran ve Afganistan'dan sonra en çok çocuk evliliğinin görüldüğü ülke.

BM ve Polis Akademisi'nin yaptığı bir araştırmaya göre yüzde 35 oranıyla Türkiye, dünyada en çok çocuk evliliğinin görüldüğü 7. ülke.

En çok çocuk evliliklerinin görüldüğü bölge ise Güneydoğu Anadolu Bölgesi. Evlenen erkek çocukların oranı 2008 yılında yüzde 16.6 iken 2012 yılında yüzde 20.1'e yükseldi. Aynı bölgede evlenen kız çocuklarının oranı 2008'de yüzde 13.7 iken 2012'de ise yüzde 17.2'ye yükseldi. (TÜİK İstatistiklerle Çocuk-2012 Araştırması).

http://www.mynet.com/haber/guncel/son-3-yilda-18-yas-alti-130-bin-kiz-evlendirildi-947071-1 , Yayın Tarihi: 15 Ocak 2014, Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2016

Son 5 yılda çocuk gelin sayısı 232 bin 313 oldu...

Dönemin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Sema Ramazanoğlu, Nisan 2016'da yaptığı bir açıklamada son beş yılda 16-17 yaşlarında evlendirilen kız çocuklarının sayısını 232.313 olduğunu söyledi. 2010 yılında 45.738, 2011 yılında 42.700, 2012 yılında 40.428, 2013 yılında 37.481, 2014 yılında 34.629, 2015 yılında 31.337 kız çocuğu 16-17 yaşlarında evlendirildi.

http://www.cnnturk.com/turkiye/son-5-yilda-cocuk-gelin-sayisi-232-bin-313-oldu Yayın Tarihi: 19 Nisan 2016, Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2016

8. BÖLÜM

EĞİTİM

Eğitim, bireylere iktidarın ideolojik önceliklerini, toplumda öne çıkan değer ve normları, mesleki bilgileri öğretmeyi amaçlayan temel bir kurumdur.

Eğitim, bir toplumda ideal insanı yetiştirmek amacıyla faydalanılan en temel ideolojik araçlardan birisini oluşturmaktadır. Bu bağlamda eğitim toplumsal alanda hem bir değişimi gerçekleştirmek hem de yeni bir kişilik yapısı oluşturma anlamında önemli bir işlev görür. Bu yönüyle de sosyolojinin en temel ilgi alanlarından birisini oluşturur. Eğitim süreleri ve amaçları ülkeden ülkeye değişiklik gösterse de eğitimin evrensel bazı temel işlevleri bulunmaktadır.

Eğitimin İşlevleri

Her toplumda eğitim kurumunun temel işlevleri bulunmaktadır. Bu işlevlerin içeriği kültürden kültüre farklılık gösterir. Eğitimin temel işlevleri şunlardır:

- **Toplumsallaştırma ve kültürün aktarılması:** Toplumsallaşmanın en temel kurumu ailedir. Eğitim kurumları, birbirinden çok faklı inanç, değer yargısı, ideolojik arka plana sahip ailelerden gelen çok farklı bireylere iktidarın ve toplumun temel değerlerini öğretir. Bu yönüyle genelde eğitim sisteminin, özelde okulun, bireylerin farklılıklarını törpülemek, herkesi tek tipleştirmek gibi bir işlevi de bulunmaktadır.

- **Mesleki becerileri kazandırmak:** Özellikle yükseköğretim kurumlarının, bireylere mezun olduktan sonra çalışacakları alanlarla ilgili genel mesleki bilgi ve pratikleri öğretme gibi işlevi bulunmaktadır. Bu işlevi daha alt düzeyde meslek okulları da gerçekleştirmektedir.
- **Bir arada yaşama kültürü kazandırma:** Eğitim her düzeyde çok farklı arka planlara sahip bireylerin çatışma, kaos yaşamadan eğitim süreçlerini devam ettirmelerini sağlayan, birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen kurumdur. Eğitim, kişilerde var olan katı ideolojik tutumları, cinsiyete yönelik önyargıları yumuşatır. Ortak yaşam kültürünü geliştirir.
- **Toplumsal rollerin öğretilmesi:** Eğitim, toplumsal rollerin ideal prototipini çizer ve bunların içselleştirmesini sağlamaya çalışır. İdeal öğrenci rolünün nasıl olması gerektiği yeri geldiğinde sert disiplin kuralları ve cezalandırmalarla öğretilir. Toplumda istenen ideal yurttaşın nasıl olması gerektiğinden, giyim ve davranış modellerine kadar ideal cinsiyet rolleri okullarda öğretilir.

Eğitim, açık işlevler yanında çok sayıda gizli işlevi de bünyesinde barındırmaktadır:

- Üniversite eğitimi gören öğrencilerin büyük bir bölümü istihdamın dışındadır. Bu durum, işsizliği geçicide olsa azaltıcı bir işlev görmektedir.
- Eğitimli insanlar arasında suç oranlarının daha düşük olduğu, suç istatistiklerinde görülmektedir. Bu bağlamda eğitim kişilerde sosyal bilinci artırarak, suçu azaltma yönünde işlev görür.
- Üniversite ve yüksekokul dönemlerinde tanışıp, evlenen çok sayıda insan göze çarpmaktadır. Bu yönüyle üniversitenin eş seçiminde belirleyici olma gibi bir işlevi de bulunmaktadır.

- Eğitim, dikey toplumsal hareketliliğin önünü açar. Aileden kaynaklanan mevcut statülerin aşılıp farklı statülerin kazanılmasında önemli rol oynar. Ailesi daha düşük gelir grubuna ya da sosyal statüye sahip kişiler eğitim yoluyla daha üst statülere yükselebilirler.

İdeal Bir Öğrenci / Yurttaş Yetiştirmenin Aracısı Olarak Öğrenci Andı

1933 yılından başlayarak 80 yıl boyunca, her sabah, dersler başlamadan öğrencilerin okul bahçesinde sınıf sınıf dizilip okumak zorunda oldukları metin. Bir öğrencinin kürsüye çıkıp yüksek sesle okumaya başladığı metni bütün okul arkasından tekrarlar. Metin gençlere öğretilmek istenen ulusal kültürün önemli unsurlarına yaptığı vurgularla dikkat çekmekteydi. Öğrenci andının söylenmesi Ekim 2013'de kaldırıldı.

Öğrencilerin Her Gün Tekrar Edeceği "And"

(Günümüz Türkçesine Uyarlanmış Şekli)

18 Mayıs 1933

Sayı: 1749/42

İlkokullarda her sınıfta her gün ilk derse girildiği zaman çocukların hep birlikte "Türküm, doğruyum, çalışkanım, yasam küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak, yurdumu, budunumu (milletimi) özümden çok sevmektir. Ülküm yükselmek, ileri gitmektir. Varlığım Türk varlığına armağan olsun" and'ını söylemelerinin kural kabul edilmesi uygun görülmüştür.

1. Her öğretmen bu and'ı bulunduğu sınıfta tahtaya yazacak ve öğrencilerin defterlerine yazdıracaktır. Öğrencilerin bu and'ı doğru olarak defterine geçirdikleri kontrol edilecektir.

2. Öğretmen, and'ı, ifade ettiği fikirleri, birer birer çocukların zihin seviyelerine uygun şekilde canlı ve cazip bir dille anlatacak, çocukların and'ın anlamını iyice kavramalarına dikkat edecek, and'da çocukların anlamadığı hiçbir nokta kalmamasına önem verecektir. And'da geçen (Türklük, doğruluk, çalışkanlık, yasa, küçükleri korumak, büyükleri saymak, yurdu, budunu (milletini) özünden çok sevmek, ülkü, yükselmek, ileri gitmek, varlığımızın Türk varlığına armağan olması) gibi ifade ve fikirleri çocukların iyice anlamalarına çalışacaktır.

3. Öğretmen, öğrencinin bu fikirleri ve ifadeleri iyice anlayıp anlamadıklarından emin olmak üzere, her ifade ve fikir hakkında çocuklara çeşitli sorular sorarak, bu ifadeleri yerli yerinde kullanıp kullanmadıklarını anlamak için öğrenciye cümleler kurduracaktır.

4. Çocukların bu andı anlamadan değil, ifade etmek istediği düşünce ve duyguların iyice anlamalarını kavrayarak, onları bütün benlikleriyle duyarak ve candan benimseyerek söylemelerine dikkat olunacaktır.

5. Öğrenciye bu and ayakta ve hep birden söyletilecek, öğretmen de öğrencilerin karşısında ayakta durarak onlarla birlikte söyleyecektir.

6. Bu andı söylerken öğrencinin saygısız bir durum almamasına, dürüst ve ciddî durmasına öğretmen dikkat edecektir.

7. Çocuklar, candan duydukları ve zaman geçtikçe anlamını daha derin bir biçimde anlayacakları asil ve yüksek duygular ifade eden bu andı, sevinç ve yüksek arzu ve ilgiyle tekrar ederken millî bir görevi yaptıklarının bilincinde olmalıdır.

Bütün Türk çocuklarının, vicdanlarında yaşatmalarını önemli gördüğüm bu inancı, öğrencilerin yalnız dilinde bırakmayarak hayatlarının her evresinde izlenmesi gerekli bir hayat kuralı olarak kabul etmeleri için bütün meslektaşlarımın ellerinden gelen çabayı göstereceklerine inandığımı bildirir, başarılar dilerim.

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip

1997'de yapılan değişiklikle andın son hali aşağıdaki şekildeydi.

Öğrenci Andı

Türküm, doğruyum, çalışkanım.

İlkem; küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak, yurdumu, milletimi özümden çok sevmektir.

Ülküm; yükselmek, ileri gitmektir.

Ey büyük Atatürk! Açtığın yolda, gösterdiğin hedefe, hiç durmadan yürüyeceğime and içerim.

Varlığım, Türk varlığına armağan olsun.

Ne mutlu Türküm diyene!

Eğitimin Tarihsel Gelişimi

Eğitim, bir toplumda iktidarların/yönetenlerin hedeflediği ideal insanı yaratmada önemli işlev gördüğü için içeriği dönemden döneme değişir. Farklı dönemlerin ve toplumların ideal insanı, farklılıklar göstermektedir.

Tarım toplumlarında hayat durağandır. Toplumsal ve coğrafi hareketlilik değişik nedenlerden dolayı sınırlıdır. İnsanlar yakın pazarlara yönelik ve kendilerine yetecek kadar üretim yaparlar. Katı toplumsal tabakalaşmalar söz konusudur. Nüfusun çok büyük bir bölümü kırsal alanlarda yaşamaktadır. Yerleşim yerleri, az sayıda insandan oluşan köy, kasaba türü birimlerden oluşmaktadır. Temel geçim kaynağını kırsal alanlarda tarım, hayvancılık ve madencilik, şehirlerde zanaatkârlık ve devlet yönetiminde çalışmak oluşturur. Geniş aile söz konusudur. Bu toplumlarda eğitim ağırlıklı olarak dine dayalı olarak gerçekleşmektedir. Zengin ailelerde ise özel eğitmenler tutularak çocukların yetiştirilmesi söz konusudur. Günümüzde üniversite eğitimi diyebileceğimiz eğitim seviyesinden nüfusun çok küçük bir azınlığı faydalanmakta ve ağırlıklı olarak devlet kademelerinde eğitim/ yönetim/ yargı/ tıp vb. alanlarda çalışmaktadır. Sanayi öncesi yapılarda imparatorluklar öne çıktığı için bu yapılanmada, imparatorluk ve onu temsil eden feodal güçlerin yönetimde mutlak hâkimiyeti bulunmaktadır. Bunun yanında dinin toplumsal alandaki gücü de etkilidir. Bu iki kurumun devamı açısından otoriteye saygılı, kanaatkâr, sorun çıkarmayan kişilik yapısı öne çıkarılır. Tarım toplumlarında toplulukçu değerler ön planda olduğu için, bireysellik, istenmeyen ve cezalandırılan bir durumdur. Tarım toplumlarında yaygın bir kitle eğitiminden söz edilemez.

Sanayi Toplumunda Eğitim

1760'lı yıllarda başlayan sanayileşme süreci, tarım toplumlarındaki bütün yapılarda köklü dönüşümler ortaya çıkarır. Sanayi toplu-

munda yaşam birimi köylerden kentlere kaymış, sayıları yüzbinleri aşan çok sayıda kent, toplumsal hayatta merkezi önem kazanmıştır. Özellikle sanayileşmenin ilk yüzyılında bu hızlı nüfus hareketleriyle birlikte kentlerde kaos/ anomi/ suç/ şiddet artmıştır. Kentlerde hızlı nüfus artışı işsizliği de tetiklemiş, insanlar karın tokluğuna düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmışlardır. Toplumsal alanda ise hızlı kentleşme sürecinde düzeni sağlama arayışı öne çıkmaktadır. Bu yönüyle disiplin ve iktidar sanayi toplumunun en önemli özelliğidir.

Sanayi toplumunda hem çalışma hayatında hem de toplumsal hayatta devrim niteliğinde değişmeler yaratan temel unsurlardan birisi, içinde bazen on binlerce insanın çalıştığı fabrikalardır. Üretim dev fabrikalarda gerçekleşmekte, üretimin aksamaması için iş süreçleri kesin çalışma saatleriyle belirlenmektedir. Dev fabrikalarda ise yeni bir işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Yeni işgücünde itaatkârlık, söyleneni yapma, sorgulamama, düşünmeme, eleştirmeme, sorun çıkarmama aranan özelliklerdir. Yeni çalışma düzeni işçiyi makinenin uzantısı haline getirmekte ve vasıfsızlaştırmaktadır.

Sanayi toplumunda, tarım toplumundaki insan tipolojisi işlevini kaybetmiştir. Yeni toplumda çalışmayı bir disiplin olarak içselleştirecek, zaman bilinci yüksek, itaatkar, disiplini içselleştirmiş, kural ve düzenlemelere saygılı bir insan tipolojisi öne çıkmaktadır. Sanayi toplumunda eğitim yapılanması hem toplumsal alanda, hem de çalışma hayatında ihtiyaç duyulan bu insan tipini yetiştirmek üzere düzenlenir. Sanayi toplumuyla birlikte tarım toplumlarındaki siyasal rejimler de değişmiş, imparatorlukların yerini ulus devletler almıştır. Kurulan ulus devletlerde istenen yeni vatandaş/ birey zihniyetinin yaratılmasında en temel rolü, eğitim kurumu oynayacaktır.

Sanayi toplumunun eğitiminde:

• Disiplin ve itaat en temel değer olarak benimsetiliyor. Hem çalışma hayatında hem de yüzbinlerce insanın bir arada yaşadığı kaos içindeki kentlerde düzenin sağlanabilmesi kurallara saygılı, yönetime

sorun çıkarmayan, itaatkar insan tipi ile mümkündür. Eğitim, hem çalışma hayatında hem de toplumsal hayatta istenen bu insan tipini yetiştirir. Okulda öğrencilere, öğretmenlerine ve okul yöneticilerine mutlak itaat benimsetilir. Öğretmen otoritesinin sarsılmaması için soru sormak, farklı düşünmek engellenir. Disiplin ve itaatin sağlanmasında cezalandırma etkin bir yöntem olarak kullanılır.

Dead Poets Society / Ölü Ozanlar Derneği, 1989,
Yönetmen: Peter Weir

Muhafazakâr geleneklere sahip, alanında saygın ve disipliniyle ünlü Welton Akademi'de yenilikçi yöntemleri benimseyen edebiyat ve şiire meraklı İngilizce öğretmeni John Keating'in in 1959 yılında yaşadıkları. Süreç tabii ki öğretmenin okuldan gönderilmesiyle son buluyor. Eğitim, en statükocu kurumların başında gelmekte. Uzun bir tarihsel geçmişi ve güçlü bir kurumsal kültürü bulunan örgütte, değişim çok zorlu ve uzun bir süreyi gerektiren bir süreçtir. Eğer değişim konusunda güçlü bir yönetim destek ve kararlılığı yoksa değişimin gerçekleşmesi mümkün değildir. Çalışanlardan birisinin güçlü kurumsal kültüre sahip bir örgütte yönetim politikaları aleyhine davranışları ise çalışanın gönderilmesiyle sonuçlanır.

• Kitle eğitimi gerçekleştirilir. Sanayi toplumu, kitle üretimi ve hizmetlerinin gerçekleştirildiği bir toplumdur. Benzeşmeye dayanır. Farklılık/ çeşitlilik söz konusu değildir. Toplumsal hayattaki bu kitlesellik, eğitim hayatında da geçerlidir. Sanayi toplumunda kişilere göre değişmeyen standartlaşmış eğitim anlayışı vardır. Herkese aynı müfredat ve sınav sistemi uygulanır. Eğitimde daha çok mezun, daha çok diploma, nitelikten çok niceliğin öne çıkarılması yaygın olarak benimsenir.

• Ezberci bir eğitim anlayışı söz konusudur. Bilgisi sorgulanamayan kutsal öğretmenin anlattığı dersin öğrenciler tarafından ezberlenmesi, sanayi toplumu eğitiminin en temel özelliğidir.

• Sanayi toplumunun bütün mimari yapılanmalarında büyüklük öne çıkar. Eğitim kurumlarında da aynı şey söz konusudur. Sanayi toplumunun okulu büyük binalardan oluşur. Birbirinden kesin sınırlarla ayrılmış büyük dersliklerde öğrenciler eğitim görür. Büyüklük, devletin/ kamunun birey karşısındaki üstünlüğünü de öne çıkarır. Okul mimarisi, devletin büyüklüğünü ve mesafesini gösterecek tarzda büyük binalardan oluşurken, seçilen renkler soğuk ve donuktur. Bunun yanında yönetimi temsil eden öğretmenin alanı büyük bir kürsüyle öğrenci alanından ayrılır. Öğretmen, dersi kürsü üzerinden öğrencilere yukarıdan bir bakışla anlatır. Yönetimin, hizmet alan karşısındaki üstünlüğü okulda da hissettirilir.

• Sanayi toplumu, hem toplumsal alanda hizmetlerde hem çalışma hayatında üretimde standartlaşmanın önemli bir özellik olarak öne çıktığı toplumdur. Eğitim hayatının bütün alanlarında - bölümler/ dersler/ müfredat- standartlaşma sağlanır. Bunun yanında sınav sistemi, kişilere göre değişmeyen standart testler ve ölçüme dayalı sınavlardan oluşur.

• Sanayi toplumunda, toplumsal hayatın farklı alanlarının birbirine koordine edilmesinde zaman disiplini ve bilinci öne çıkar. Okullarda verilen eğitimde de zaman bilincine/disiplinine vurgu önem

kazanır. Derslerin başlangıcı ve bitişi, ders araları, sınav süreleri yüksek zil sesiyle vurgulanır, geç kalına ve devamsızlık sert bir şekilde cezalandırılır.

• Tarım toplumlarının en önemli özelliği mobilitenin/ toplumsal hareketliliğin kısıtlı olmasıdır. İnsanlar, genel olarak bir statüde doğar ve o statü içinde ölürler. Sanayi toplumlarında eğitim, toplumsal hareketliliğin önünü açan bir işlev de gösterir. Ailesi alt statü gruplarından olan kişiler, eğitim yoluyla üst toplumsal statülere ulaşma imkânına sahiptir. Bu yönüyle eğitim, sanayi toplumunda toplumsal sınıf atlamanın en temel unsurlarından birisini oluşturur.

Bilgi Toplumunda Eğitim

1970'li yıllar, sanayi toplumunun krize girdiği dönemdir. Özellikle bilgisayar ve elektronik teknolojisindeki gelişmeler toplumsal hayatın her alanında önemli etkiler yaptı. Bilgisayar teknolojisinin üretimde kullanılmasının etkileri ise devrimsel oldu. Teknolojinin üretimde kullanılması, çalışma hayatında ihtiyaç duyulan işgücünün niteliğini değiştirdi. Çalışma hayatında vasıfsız, yarı vasıflı çalışanlar arasında işsizlik artarken, beyaz yakalı çalışanlara talep arttı. Eğitimli, vasıflı, çalıştığı işte uzman beyaz yakalı çalışanlar, artık yeni toplumun öne çıkan kesimiydi.

Sorgulamayan, düşünmeyen, itaatkar işgücü, önemini kaybederken iş süreçlerinin bütününe hakim, sorun ortaya çıktığında inisiyatif kullanabilecek işgücü ihtiyacı öne çıktı. Bilgi toplumunda süreklilik kazanan değişime uyumlu, esnek bir çalışan tipi önemli hale geldi. Yaratıcılık, iş hayatının önemli bir değerini oluşturdu. Kendine güvenli, sorumluluk alabilen birey anlayışı önem kazandı. Eğitim ise toplumda ihtiyaç duyulan/ önem kazanan bu yeni kişilik yapısını yetiştirmek üzere önemli dönüşümler geçirdi.

Bilgi toplumunun eğitiminde:

• Herkese aynı eğitim programının uygulandığı kitle eğitimi ortadan kalkıyor. Farklılıkları ve bireyselliği öne çıkaran yeni bir eğitim modeli öne çıkıyor. Bu yeni modelde ortak derslerin dışında öğrencilerin kendi yeteneklerini, ilgi alanlarını geliştirebilecekleri geniş bir seçmeli ders havuzu bulunmakta ve öğrenci ilgi alanına göre istediği dersi seçebilmektedir. Bu durum eğitim hayatı boyunca kişilere, farklı yönlerini geliştirme imkânı sağlamaktadır.

• Ezberci eğitim anlayışının yerini araştırmaya/ sorgulamaya/ muhakeme etmeye/ eleştirmeye dayalı eğitim anlayışı almaktadır. Eğitim sürecinde öğrencilerin ele aldıkları bir konuyu detaylı inceleyecekleri ve sunum yapacakları ödevler/projeler başarılarında önemli rol oynamaktadır.

• Eğitimde teknoloji kullanımı öne çıkıyor. Akıllı sınıf uygulamaları, eğitimde temel unsur haline geliyor. Bunun yanında anlatımda video ve görsel unsurların kullanımı eğitimin bir parçası olarak önem kazanıyor. Projeksiyonlar, akıllı tahtalar, notebook ve tablet bilgisayarlar, internet destekli sınıflar günümüz eğitiminin olmazsa olmazını oluşturuyor.

Google Etkisi

İnternetin ve görselliğin yaygın olarak kullanılmasının eğitimde önemli fırsatlar sunması yanında, öğrencileri araştırma/okuma/muhakeme etme konusunda tembelliğe sevk ettiği de görülmektedir. "Google etkisi" olarak nitelendirilen bir davranış tarzı, her düzeydeki öğrenciyi etkisi altına almış durumda. Ödev/ proje hazırlamada okuma/ araştırma/ inceleme/ muhakeme edip bütünleştirme yerini, "Google"dan hazır çalışmalara ulaşılıp copy/paste yapmaya bırakıyor.

• Eğitimde zaman ve mekân bütünlüğü kırılıyor. Eğitim, belirli bir zamanda belirli bir sınıfta verilen klasik anlayışından farklılık

kazanıyor. Çok sayıda online, uzaktan eğitim uygulamaları öne çıkıyor. Lisansüstü düzeyde, mesleki programlarda, dil eğitiminde sanal eğitim giderek yaygınlaşan alternatif bir eğitim modeli haline geliyor.

Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta, ilk etapta klasik eğitimin sonunu getireceğine yönelik coşkulu tespitlerle karşılanan yeni teknolojilerin bunun çok uzağında kalmasıdır. Günümüzde klasik eğitim sisteminin önem ve ağırlığını koruduğu, bunun yanında yeni teknolojilerin kişilere alternatifler sunma anlamında zengin çeşitlilik sağladığı söylenebilir. Yeni teknolojiler, özellikle maddi durumu iyi olmayanlar, çalışanlar, değişik nedenlerle klasik eğitim alamayacak kişiler açısından eksiklerini tamamlama anlamında önemli fırsatlar sunuyor.

• Eğitimde uluslar arasında etkileşim giderek artıyor. Ülkeler arasında öğrenci değişim programları yaygınlaşıyor. Akredite olma çabaları hız kazanıyor.

• Eğitimde adem-i merkezi bir yönelim öne çıkıyor. Yerel yönetimlerin ve özel sektörün eğitimdeki rolü giderek artıyor. Özellikle özel sektör, eğitim hayatının içine ağırlıklı olarak girmektedir. Her düzeyde özel eğitim kurumu, günümüzde eğitimin önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

• Son kırk yılda toplumsal hayatın her alanında olduğu gibi eğitim alanında da eşitsizlikler her düzeyde artmaktadır. Ülke içinde bölgesel eşitsizlikler yanında, şehir içlerinde de önemli eğitim eşitsizlikleri bulunmaktadır.

Bilgi toplumunda öğretmen ve öğrencinin rolü/ profili önemli ölçüde değişmektedir.

Bilgi Toplumunda Öğretmen

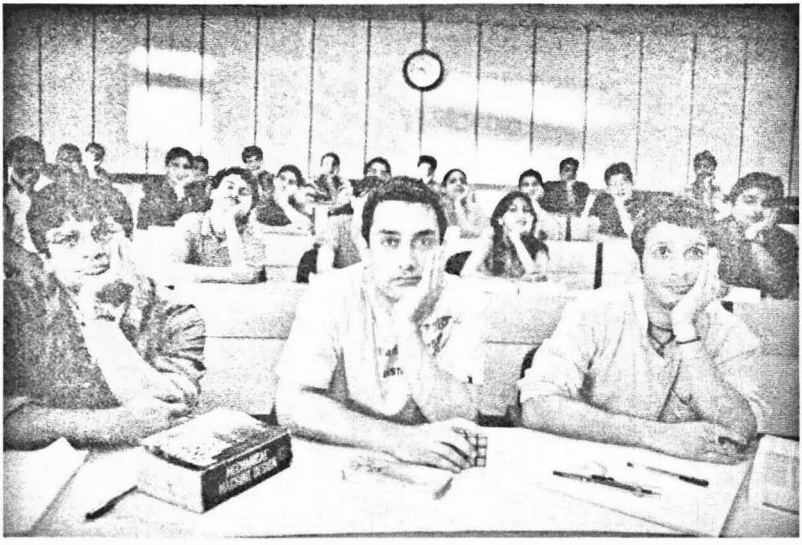
- En temel özelliği, kendi alanına hâkim ve alanında yaşanan gelişmeler karşısında kendisini sürekli yenilemek olan bir öğretmen profili önem kazanıyor.
- Her şeyi bilen, anlatan, ezberleten, korku duyulan, otoriter öğretmen anlayışı ortadan kalkıyor. İnteraktif, katılımcılığı teşvik eden, sosyal yönü ve iletişim becerisi kuvvetli bir öğretmen profili öne çıkıyor.
- Öğrenciye rehberlik edebilecek, bilgiye ulaşma yollarını gösterecek, yönlendirici öğretmen modeli öne çıkıyor.
- Teknoloji kullanımı, medya okuryazarlığı yeni öğretmen profilinde büyük önem kazanıyor.

Bilgi Toplumunda Öğrenci

Günümüzde öğrencilerin yaşamlarının her alanında yoğun bir rekabet baskısı altında bulundukları bir gerçek. Bu yönüyle eğitimin öğrencilere, temel bilgiler yanında kişisel farklılıklarını öne çıkarabilecek imkânlar sunması önem kazanıyor.

- Eğitim aldığı alandaki temel konulara hakim
- Ezberci değil, farklı düşünen, eleştirel bakan, sorgulayan
- En az bir yabancı dili bilen, kullanabilen
- Sosyal iletişim yeteneği yüksek. Sosyal çalışmalara ve ekip çalışmasına uyumlu
- Teknoloji aşinalığı ve sosyal medya okuryazarlığı olan
- Muhakeme/ analiz etme becerisi gelişmiş bir öğrenci modeli öne çıkmaktadır.

3 Idiots / 3 Aptal, 2009, Yönetmen: Rajkumar Hirani

Hint sinemasının iki önemli ismi Amir Khan ve Kareena Kapor'un başrollerini paylaştığı film, Hint sinemasının kendine özgü renkli, abartılı, masalsı, bol müzikli ve danslı anlatımıyla klasik eğitim sistemine önemli eleştiriler getiriyor. Film, Hindistan'ın en prestijli okullarından birisinde mühendislik okuyan ve aynı yurtta kalan üç arkadaşın ilişkisi perspektifinde eğitim sisteminin ezberciliği, tutuculuğu, öğrenciyi kısıtlaması ve bu durumlarının alternatiflerinin neler olabileceğini ele alıyor. Bunu yaparken Hindistan'ın toplumsal arka planına yönelik vurgularda da bulunuyor. Fakirlikten kurtulmak için eğitimi bir çıkış noktası gören Raju, Fotoğrafçılığı seven ama baba otoritesine karşı gelemediği için mühendislik okuyan Farhan, Amir Khan'ın canlandırdığı ve kendini gerçekleştirme için eğitimi büyük bir zevk alarak sürdüren Rancho, filmde kendi koşullarının ideal tip üç öğrenci profili olarak resmediliyor. Film, bu üç öğrenci ve okulun statükocu/ gelenekçi profesörü Viru arasındaki ilişki merkezinde ilerliyor. Son derece keyifli, eğlendirici ve de düşündürücü bir üsluba sahip olan filmin sorunu, Hint sinemasının genel bir özelliğini de yansıtan, mesajlarını fazla didaktik/ öğretici/ açık olarak vermesi. Oysa sinema, mesajın sözle değil, görüntüyle, incelikli olarak yansıtıldığı bir sanat dalı.

TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ VE SORUNLARI

Tarihsel süreçte değerlendirildiğinde Türk eğitim sisteminin en önemli özelliklerinden birisi, katı bürokratik yapılanmasıdır. Bu katı bürokratik yapılanma ve zihniyet, günümüzde özel okullarda zayıflasa da, kamu okullarında ağırlığını devam ettirmektedir.

Vatandaşı/ işçiyi/ öğrenciyi disipline edici yönetim zihniyeti, sanayi toplumu sürecinde hayatın her alanında yaygınlaştı. Bürokrasinin en temel kurumlarından birisi olarak okullar da bu zihniyetten fazlasıyla payını aldı. Bürokrasinin temel özelliklerinin yansımalarını Türkiye'de özellikle ilk ve orta öğretimdeki devlet okullarında değişik boyutlarıyla görmek mümkündür. Türkiye'de ilköğretimden üniversitelere kadar kamu okullarının, kitle eğitiminin bir yansıması olarak çok büyük binalar şeklinde inşa edildiği görülmektedir. Bunun yanında kamunun soğuk/sert/ciddi yüzünü göstermek için okullarda bina, koridor ve sınıf renkleri büyük oranda mavi/gri/ donuk sarı gibi renklerden oluşmaktadır. Öğretmen - öğrenci ilişkisi sanayi toplumunun yönetici-yönetilen ya da patron-işçi modeline uygun olarak katı hiyerarşi içerir. Öğrenciden kendisine verileni itiraz etmeden/sorgulamadan ezberlemesi istenir. Farklılıkları içermeyen tek tip eğitim modeli bu yapının değişmez unsurudur. Özellikle son on yılda bazı değişimler gerçekleşmiş olsa bile, bürokratik eğitim mekanizması Türk eğitim sisteminde hala büyük ağırlığa sahiptir.

Ezbercilik, Türk eğitim sisteminin en önemli özelliklerinden birisidir. Her düzeydeki seviye belirleme ve giriş sınavlarında test yöntemi yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu durum daha ilköğretim aşamasından itibaren öğrencileri, testlerde başarılı olmak için ezbere yöneltmektedir. Günümüzde Türkiye'de farklı eğitim düzeylerindeki öğrencilerin ezberleme becerisi yüksektir. Öğrencilerin muhakeme/ yorumlama/ bütünleştirme becerisi ise oldukça zayıftır. Yüz yüze yapılan görüşmede bir orta öğretim kurumu müdürünün "günümüzde öğrenciler tost ile test arasında sıkışmış durumdadır" sözü Türkiye'de ilk ve ortaöğretim öğrencilerinin durumunu net olarak

Okul: Mimari ve Zihniyet

Okul, toplumun tüm kurumlarını mikro ölçekte içerir. Toplumsal yapı ilişkileri, düşünüş, davranış, tutum örnekleri, normlar, değerler, meşruluk, uyum ve itaat. Özellikle Türkiye'de okullar iç ve dış mimarileriyle beklenen işlevlerine uygun bir tarza sahiptirler. Okul binaları diğer devlet binaları gibi uzaktan tanınırlar. Gri ya da sarı renk, dış cephelerde yaygın olarak kullanılır. Bir kamu okulunun mimari stili *kafkaesk* çağrışımlar yaratır. Okul mimarisinin korku, saygı, itaat çağrıştıran tasarımı müfredatına dâhildir. Okul bahçelerinin zemini genellikle betondur ve yeşillendirme çok azdır. Öğrenci ve öğretmen girişleri ayrıdır ve bina giriş kapıları ağır metaldendir. İlk kat pencereleri dışardan/içerden görmeyi, görülmeyi engelleyecek biçimde boyanmıştır. Bu düzenlemeler kaçınılmaz bir *kapatılma duygusu* uyandırır.

İlköğretimde tekli sandalye düzenine geçilmesine rağmen, birçok üniversite ve lisede klasik okul sırası kullanılmaktadır. Bu sıralar son derece rahatsız ve sağlıksızdır. Uzun boylu öğrencilere küçük gelir. Eğitim araç gereçleri tıpkı müfredat gibi soyut bir standarda göredir ve işin tuhaf tarafı çok az öğrenci bu zihinsel ve fiziksel standardın içindedir. Okul sırası ulusal ve modern eğitimin vazgeçilmezidir. Her şey değişse de sıraların tasarımı değişmez. Çünkü okul sırası, sert ve rahatsız biçimiyle sürekli "öğrenciye" *nerde olduğunu hatırlatmaktadır.* Sıralar yetersiz kaldığında öğretmen ve yöneticiler bunu sürekli hatırlatmakta gönüllüdürler. Okul sırası başlı başına bir eğitmendir. Herkes aynı hizada, sırada, eşit ve öğretime hazır durumdadır. *Disiplin, kontrol, gözetleme.*

Özellikle lise ve dengi okul yöneticileri, okul açılış törenlerinde uzun, sıkıcı ve sert konuşmalar yaparlar. Konuşmalar ağırlıklı olarak giyim kuşam, ayakkabı rengi, saç traşı, saygı, davranış öğütleri ve disiplin cezaları hakkındadır. Çok az yönetici okula yeni başlayan öğrencilere akademik, teknik, yöntemsel basit bilgiler içeren konuşmalar yaparlar. Türkiye'de okullarda öğrencilere en çok söylenen söz konuşmamaları ve sessiz olmalarıdır. Okul öncesinden yükseköğretime kadar öğrenciler, sürekli tekrarlanan ve önerilen bir *sessizlik kültürü* eğitimine maruz kalırlar. Üstelik sessizlik uyarıları oldukça yüksek ses tonuyla yapılmaktadır. Okul sistemi her şeye rağmen insan davranışlarını değiştiren henüz daha uygun bir seçeneği oluşturulamamış kurumlardandır.

Osman Konuk, Bir Sorun ve Çözüm Kaynağı Olarak Türk Eğitim Sistemi, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Editör Memet Zencirkıran, Dora Yayınevi, 2016, 5. Baskı, s. 324-325

ortaya koymaktadır. En ufak arada bile elinde tostuyla test çözmeye çalışan öğrenci tipi okullarda çok yaygındır. Yaratıcılığı geliştiren, farklı becerileri ortaya çıkaran kültürel ve sportif faaliyetler ise öğrenciyi sınava çalışmaktan alıkoyan angarya faaliyetler olarak görülmektedir.

Türk eğitim sisteminin en önemli sorunlarından birisi, nasıl bir eğitim sisteminin benimseneceğine bir türlü karar verilememesi, bu konuda hükümetlerden bağımsız uzun dönemli eğitim politikalarının geliştirilememesidir. Eğitim gibi öğrencilerin hayatını derinden etkileyen bir alanda çok sık müfredat değişiklikleri yapılmakta, her düzeydeki giriş sınavlarında sıklıkla değişikliklere gidilmektedir. Özellikle ilköğretimden ortaöğretime geçiş sağlayan sınav sisteminin neredeyse her sene sürekli değişmesi öğrenci, veli ve öğretmenlerin değişimleri takip edebilmelerini ve sisteme uyum sağlamalarını güçleştirmektedir. Bu kafa karışıklığı Türk eğitim sisteminin en önemli özellik ve sorunlarından birisidir.

Türk eğitim sisteminde devlet okulları yanında, kar amacı güden özel eğitim kurumlarının sayısı da her geçen gün artmaktadır. Özel eğitim kurumlarında ikili bir yapı görülmektedir. Bir yanda önemli yatırımlar yapıp, kurumsal bir arka plan oluşturup, nitelikli eğitim veren özel eğitim kurumları, diğer yanda bir apartmanın birkaç katını kiralayıp, eğitim veren özel eğitim kurumları söz konusudur.

Özellikle dershanelerin kapatılması ve özel okula dönüşümlerinin teşvik edilmesi sonrasında özel okul sayısında patlama yaşanmaktadır. Yıllık eğitim ücretleri arasında büyük farklılıklar olan özel okullar arasında da eğitim kalitesinde önemli farklılıklar yaşanmaktadır. Devlet okullarında normal müfredat takip edilirken ve geçmişe yönelik bir tekrar yokken, özel okullarda üniversite sınavına yönelik özel hazırlıklar yapılmaktadır. Bu durum üniversite sınavlarında özel okulları çok daha başarılı hale getirmektedir. Bunun yanında çok sayıda özel okul, okullarında öğrenim gören öğrencilerin karne notlarını yüksek tutarak üniversite tercihinde belirleyici olan ağırlıklı orta

öğretim puanlarını yükseltmekte, bu durum da özel okullarda okuyan öğrencilere üniversiteye yerleşmede haksız avantaj sağlamaktadır. Devlet, dershane ihtiyacını ortadan kaldırmak için, 4000 liraya kadar, ailelere özel okul desteği sağlamaktadır. Verilen desteğe rağmen, ekonomik yetersizliklerden dolayı çocuklarını özel okula gönderemeyen ve bu boyutuyla çocukları üniversite sınavlarında daha dezavantajlı halde bulunan çok geniş bir kitle bulunmaktadır.

Kıyafet Serbestisi

Türk eğitim sisteminde hem ilköğretim hem de ortaöğretim düzeyinde tek tip kıyafet zorunluluğu 2012 yılında kaldırıldı. Kıyafet serbestisi öğrencilerin kendilerine güvenini kazandıran, özgürlük anlayışını geliştiren bir durum mu yaratıyordu? Yoksa Türkiye'deki gelir dağılımı eşitsizliğinin yansıması olarak alt gelir gruplarındaki öğrencilerin diğer öğrenciler karşısında ezilmesini/ psikolojik kompleks yaşamasını mı beraberinde getiriyordu? Konu Türkiye'de çok tartışıldı.

İlköğretimde çocuğu okuyan bir velinin okulda çocukların kendi aralarında yaptığı tartışmalarda maddi durumu iyi olmadığı için pazardan alınan kıyafetlerle okula gelen öğrencilerin "pazarcı, pazarcı" şeklinde aşağılandığını belirttiği durum, bu konuda ilginç bir örneği de oluşturmakta. Türkiye'de ilk ve orta öğretim düzeyinde kıyafet serbestisi olmasına rağmen yaşanan sorunlar nedeniyle okulların önemli bir bölümü, ağırlıklı olarak okulu temsil eden resmi kıyafetleri zorunlu tutarak, kıyafet serbestisini yaygın olarak haftada bir gün olarak gerçekleştirmektedir.

Küreselleşme sürecinde eğitimde yaşanan gelişmeler Türkiye'yi de derinden etkiledi. Uluslararası öğrenci değişim programları (ERASMUS), uluslararası akreditasyon çalışmaları birçok üniversitede hayata geçirildi. "Farabi" programı ülke içinde üniversiteler arasındaki keskin sınırları aşındırdı. Öğrencilerin koşulları sağladığı takdirde farklı üniversitelerde aynı bölümde bir ya da iki dönem öğrenim görmesini, akademisyenlerin farklı üniversitelerde belirli süreler için ders vermesini mümkün hale getirdi.

Türkiye'de, gelişmiş ülkelerden farklı olarak üniversite mezunu olma, kamu ve özel sektörde işe girebilmek için temel şart haline gelmiştir. Üniversite mezunu olmayanların iş bulması giderek zorlaşmaktadır. Oysa gelişmiş ülkelerde mesleki beceri kazandıran kurslara olan talep çok yüksektir. Bu yönüyle Türkiye'de bir üniversiteye girmek temel bir var olma meselesi haline gelmiştir. Üniversiteye giriş sınavında başarılı olmak öğrenciler ve aileleri için hayati önem kazandığından, gençlerin büyük bir bölümü yoğun bir rekabet baskısı altında yaşamakta, kişisel vizyonlarını geliştirebilecekleri kültür, spor, sanat vb. alanlara yönelik faaliyetleri, başarılarını engelleyebilecek angaryalar olarak görmektedirler.

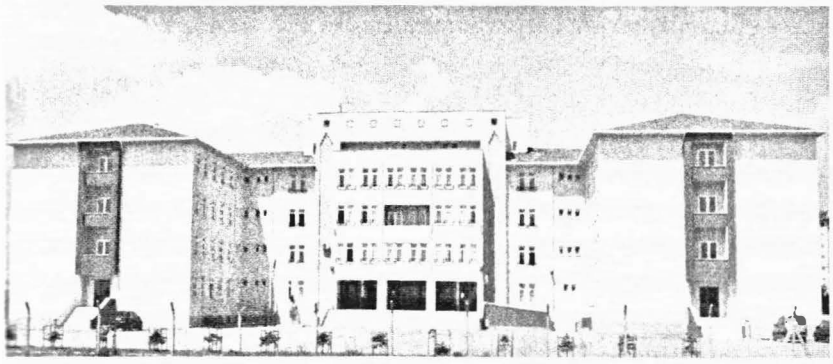
Türkiye'de devlet, her ile en az bir üniversite, önemli nüfusa sahip ilçelere fakülte, çok sayıda ilçeye de meslek yüksekokulu kurma düşüncesini benimsedi. Bu uygulama mezunların kısa süreli işsizlik yaşasalar bile, üniversite mezunu olmalarının orta dönemde yoksulluğu önleyecek bir etken olacağı düşüncesine dayanıyor. Bu durum Türkiye'de diplomalı işsizlerin sayısında artışı da beraberinde getirmektedir. Bunun yanında üniversite mezunlarının büyük bir bölümü okudukları alanın dışında farklı işlerde çalışmaktadırlar. Üniversite sayısında sürekli artışın eğitim kalitesi anlamında oldukça olumsuz sonuçları görülmektedir. Türkiye'de son yıllarda üniversite oranı da, üniversiteleşme oranı da, diplomalı üniversiteli işsiz oranı da giderek artmaktadır.

Yeni teknolojilerin eğitimde kullanılması, akıllı sınıf uygulamaları yaygınlaştı. Birçok üniversitede dönemlik derslerin bir kaçının internet üzerinden interaktif yapılmasına yönelik önemli girişimlerde bulunmaktadır (örneğin Uludağ Üniversitesi UKEY uygulaması, öğrenci öğretim üyesi ilişkilerinde ders anlatımından ödev ve bilgi paylaşımına kadar geniş bir alanda yeni teknolojilerin her düzeyde kullanımını öne çıkarmaktadır).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın e-okul uygulaması, klasik okul- veli-öğrenci ilişkilerinde önemli değişimleri de beraberinde getirdi. Gü-

nümüzde öğrencilerin bütün notları e-okul uygulamasıyla sisteme yüklenmektedir. Veliler, çocukların ödevlerinden devamlılık durumlarına, sınav tarihlerinden sınav sonuçlarına kadar her şeyi internet üzerinden sisteme girerek görebilmekteler. Geçmişte olduğu gibi öğrencilerin karne değiştirme, notlarını velilerden saklama olayları ortadan kalkmış durumda. Bunun yanında öğrencilerin özel durumları cep telefonundan da ailelere bildirilmekte. Bu bağlamda öğrencilerin teknolojik bir gözaltında bulunduklarını söylemek mümkün. Güzel havalarda aileden habersiz okulu kırma ise, durum cep telefonundan ailelere de haber verildiği için, nostaljik bir olay haline geldi. Okullarda bilgisayar yetersizliği, öğretmenlerin bilgileri zamanında girmemesi ise özellikle karne dönemlerinde sistemin kilitlenmesini de beraberinde getirmekte ve sistemin sorunlu yönünü oluşturmaktadır.

Türkiye'nin son yıllardaki en büyük eğitim hamlelerinden birisini "Fatih Projesi" oluşturuyor. Her okulun internet ağına her öğrencinin de tablet bilgisayara sahip olmasını amaçlayan proje tamamlandığında, ders dinleme/not alma/ödev hazırlama alışkanlıklarında önemli değişimler olacağı kesin.

Türkiye'de ortaöğretim kurumu mimarisine yaygın bir örnek: Büyüklük, sarı ve gri renk tonu, estetiklikten uzaklık, beton ağırlıklı bahçeler. Bürokrasinin mimari yansıması...

Türkiye'de eğitimde eşitsizlik önemli bir sorundur. Hem bölgeler arasında eşitsizlik, hem şehrin merkez ve kenar mahallelerindeki okullar arasındaki eşitsizlik, hem de devlet ve özel okullar arasında eşitsizlik söz konusudur.

Kültürel ve ekonomik nedenlerden dolayı kırsal bölgelerde özellikle kız çocuklarının okula gönderilme oranı düşüktür. Kırsal alanlarda yaşayan ailelerde, kız çocuklarının okuma yerine, önce ev işlerine yardımcı olması, sonrasında da evlendirilip ev kadını olması tercihi yüksektir. Türkiye'de özellikle kırsal alanlarda kız çocuklarının genç yaşta evlendirilmesi çok yaygındır. Bunun yanında çocuk gelin olgusu da ülkemizde sıklıkla rastlanılan bir durumu oluşturuyor.

Türk eğitim sisteminde önemli bir performans değerlendirme sorunu bulunmaktadır. Bilgi toplumu süreci, öğretmenlerin de yöneticilerin de alanla ilgili gelişmeler konusunda kendilerini geliştirmelerini bir zorunluluk haline getiriyor. Oysa Türkiye'de 22 yaşında öğretmen olan biri, emekli olacağı 60'lı yaşlara kadar yılda bir kez göstermelik müfettiş denetimiyle, alanında tek bir kitap okumadan emekli olabilmektedir. Türk eğitim sisteminde öncelikli olarak eğitimcilerin eğitimi ve düzenli performans denetimi zorunlu olarak ihtiyaç duyulan bir durumdur.

Türk eğitim sisteminde bürokratik yapılanma birçok yönüyle varlığını devam ettirse de özellikle son yirmi yılda sınıfta kalma, devamsızlık, cezalandırma vb. konularda önemli değişimler yaşandı. Yaşanan gelişmelerle, özellikle denetim konusundaki yetersizliklerin artması sonrasında, orta öğretim kurumlarında öğrenciler arasında şiddetin arttığına yönelik iddialar da öne çıkmaktadır. Ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin karıştıkları kavga/ çatışma/ suç şiddet eylemlerinde bir yaygınlık göze çarpmaktadır. Bu durum eğitim sisteminde önemli bir sorun alanını oluşturmaktadır.

Tartışma: Ortaöğretimde Okuyan Öğrenciler Arasında Şiddet Neden Artıyor?

Ortaöğretimde okuyan gençler arasında şiddetin giderek arttığına tanık olmaktayız. Okul sıralarındaki öğrenciler arasında kavga ve şiddetin yanı sıra, öğretmen öğrenci ilişkilerinde de disiplinsizliğin arttığını gösteren çok sayıda örnek bulunmaktadır. Ortaöğretimde okuyan öğrenciler arasındaki şiddet ve disiplinsizliğin nedenleri olarak neleri görmektesiniz?

9. BÖLÜM

SİYASET

Kelimenin kökeni Arapça olup seyislik, at idare etme/terbiye etme anlamına gelmektedir. Siyaset, "yönetme", "devlet yönetme" sanatı bağlamında yaygın olarak kullanılmaktadır. Farklı bir boyuttan geniş anlamda siyaset, "yönetimi ele geçirmek için yapılan güç mücadelesi" olarak tanımlanabilir. Tanımlamadan hareketle makro anlamda siyaset, devlet yönetimini ele geçirmek amacıyla yapılan güç mücadelesini; mikro anlamda siyaset ise iki kişi arasındaki güç mücadelesini kapsar. Makro anlamda siyaset, bir toplumda/ yapıda güç ilişkilerini oluşturan kurumdur.

Siyaset ile ilgili temel sorulardan birisi, toplumda gücü/ yönetme yetkisini elinde bulunduran kesimlerin/ sınıfların/ grupların gücün kaynağını nereden aldıkları konusudur. Bu bağlamda iktidar ve otorite kavramı siyaset açısından temel kavramlardır.

İktidar

Gücü elinde bulunduranların, yönettikleri kesimler üzerinde yeri geldiğinde zor kullanarak istediklerini yaptırabilmesini ifade eder.

İktidar, gerektiğinde zora/ baskıya/ şiddete dayalı olarak gücü kullanmayı içerir.

Otorite

İnsanların, kendilerini yönetenlerin yönetme gücünü meşru olarak kabul edip istenenleri yerine getirmesini ifade eder. Otorite rızaya/ gönüllülüğe, iktidar güce/ şiddete dayanır.

Burada önemli bir kavram da meşruiyettir. **Meşruiyet,** iktidarın yönetme gücünün yönetilenlerce rızaya dayalı olarak kabulüdür. Bu noktada bir toplumda gücün meşruiyetini sağlayan etkenlerin incelenmesi sosyolojik açıdan önemlidir.

Max Weber'in otorite türleri iktidarın/ gücün meşruluğunu anlamada son derece açıklayıcı bir perspektif sunmaktadır. Weber'e göre üç tür otorite bulunmaktadır. Bu üç otorite türünün de ideal tipleri yansıttığı unutulmamalıdır. Ayrıca üç otorite tipi arasında keskin ayırımlar yoktur. Rasyonel otoriteye ya da geleneksel otoriteye sahip bir kişi, aynı zamanda karizmatik otoriteye de sahip olabilir.

Max Weber'e göre üç tür otorite bulunmaktadır:

1- Geleneksel Otorite: Yönetme gücünün kaynağını geleneksel alışkanlıklar/ yapılar belirler. Sanayi öncesi toplumlarda ağırlıklı olarak görülen otorite tipidir. Yaşa göre otoritenin öne çıkması, bir liderin öleceği zaman yerine geçecek ismi işaret ettiğinde o kişinin lider olması, soya dayalı bir yapılanmada imparator ya da padişah öldüğünde erkek çocuğunun tahta geçmesi ve bunun o toplumda kabul edilmesi geleneksel otoriteye örnek olarak verilebilir. Tarihte 10'lu yaşlarda imparator, padişah olan kişilere yönelik olarak çok sayıda örnek verilebilir. Bu otorite türünde insanlar itaat eder, gücü kabullenir çünkü gelenekler öyle buyurmaktadır.

Geleneksel otoritenin günümüzde de varlığını devam ettirdiği örnekler bulunmaktadır. Özellikle dini yapılanmalarda, kapalı cemaat

tipi gruplarda, kırsal alanda ataerkil ilişkilerin devam ettiği yapılarda, büyük şehirlerde çete ilişkilerinde, mafya tipi yapılanmalarda geleneksel otoritenin izlerini görmek mümkündür.

2- Karizmatik Otorite: Yönetme gücünün kaynağı, gücü elinde bulunduran kişinin sahip olduğuna inanılan üstün kişisel özellikleridir. Karizmatik liderlerin en önemli özelliği, içinde bulunduğu kitleyi belirli hedeflere yöneltmeye inandırabilmesidir. Kitleleri peşinden sürükleyen birçok liderin karizmatik otoriteye sahip olduğu söylenebilir.

Karizmatik otoritenin söz konusu olabilmesi için grubun mutlaka çok büyük ölçekte olmasına gerek yoktur. Ulusal ya da uluslararası ölçekte karizmatik liderler olabileceği gibi, bir spor kulübünde, taraftar grubunda, işyerinde, sivil toplum örgütünde de karizmatik liderler olabilir. Günümüzde yazılı ve görsel medya oldukça öne çıkmakta ve kitleler üzerinde büyük etkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda yazılı, görsel ve sosyal medya bir anda sanat/ siyaset/ spor vb. alanlarda karizmatik bir lider yaratabilmekte ve kitleleri manipüle edebilmektedir. Günümüzde karizma yaratılabilen bir unsur haline gelebilmektedir.

3- Rasyonel/ Yasal Otorite: Yönetme gücünün kaynağı yasa ve yönetmeliklerle belirlenmiş kurallara dayanır. İnsanlar, gücü kullanan kişinin söylediklerini yaparlar çünkü bağlı bulundukları ilişkiler ağında yasalar, güç ilişkilerini o şekilde belirlemiştir.

Sanayi toplumlarında hukukun yerleşmesi, kurumsal yapıların toplumsal hayatın her alanında merkezi önem kazanmasıyla öne çıkan güç kullanma şeklidir. Çalışma ilişkilerindeki ast-üst pozisyonundan kaynaklanan emirlere uyma, yargı sürecinde yargıçların cezalandırma yetkisi, polisin emniyet sağlama, rektörün üniversiteyi yönetme sürecinde sahip olduğu yetkiler yasal otoriteye örnek olarak verilebilir.

Günümüzde küresel düzeyde siyasetin yapıldığı çok sayıda kurumsal yapı söz konusu olsa da, klasik anlamda siyaset, ulus devlet yapısı içerisindeki güç ilişkilerini kapsar.

Devlet

Devlet, *"belirli bir ülke üzerinde yerleşmiş, zorlayıcı yetkiye sahip bir üstün iktidar tarafından yönetilen bir insan topluluğunun meydana getirdiği siyasal kuruluş"* (Kapani, 2012: 37-38) olarak tanımlanabilir. Günümüzdeki anlamıyla milli devletin ortaya çıkışı, Avrupa'da feodalitenin çöküşü ve kilisenin siyasal nüfusunun kırılmasıyla birlikte ortaçağın sonlarında, yeniçağın başlarında - 15 ve 16. yüzyıllar içinde - gerçekleşmiş olup, milli devlet, dağınık ve çatışan otoriteler arasında bölünmüş olan insanları ülke ve millet etrafında toplayan bir kuruluştur (Kapani, 2012: 42-43).

19. yüzyılda hız kazanan sanayileşme sürecinde imparatorluklar güç kaybederek yıkılmaya başlamış, Fransız ihtilalinin öne çıkardığı ulusçuluk akımlarının da etkisiyle ulus devletler hakim yapılanmalar olarak öne çıkmışlardır. Sanayileşme süreci, kitle üretim modelinde üretilen çok sayıda malın uzak pazarlara taşınmasını zorunluluk olarak ortaya çıkarmakta, bu durum da belirli sınırlar içinde mutlak hâkimiyeti olan yeni yapılanmalara ihtiyaç duymaktaydı. Sanayileşme süreci, Fransız İhtilali ve ulus devletlerin yaygınlık kazanmasının aynı zaman dilimi içerisinde gerçekleşmesinde bu üç gelişmenin de birbirini beslemesinin önemli etkisi vardır.

Sanayileşme sürecinde öne çıkan ulus devletlerin önemli fonksiyonları bulunmaktadır:

- Devletin en temel fonksiyonlarından birisini sınırları içindeki topraklarda düzeni ve güvenliği sağlamak oluşturur. Ulus devletlerin sanayileşme sürecinde yaygınlaşmasındaki en temel unsurlardan birisi, çok geniş topraklara sahip olan çözülme sürecindeki imparatorlukların topraklarında yaşanan

kaosun sona erdirilerek, belirli alanlarda düzen ve güvenliği sağlayan yapıların oluşturulmasıdır. Devlet, düzeni sağlamak için asker ve polis örgütlenmesini oluşturma/ kullanma tekeline sahiptir. Devlet, güç kullanma meşruiyetine sahip en büyük kurumdur.

- Devlet, sınırları içinde ekonomik faaliyetlerin belirli bir düzen içinde gerçekleşmesini sağlar. Bu bağlamda ekonomik alanda kurallar koyar, müdahaleler de bulunur.
- Devlet, dış ülkelerle ekonomik, siyasal, kültürel ilişkileri düzenler.
- Devlet, ülke içindeki vatandaşlarının sosyal hayatlarını, ilişkilerini de şekillendirir. Devlet, toplumsal değerleri oluşturan/ yönlendiren en temel yapılardan birisidir.

Devletin fonksiyonları, dönemden döneme değişmektedir. Örneğin 20. yüzyılda 1940'lı yıllardan 1970'li yıllara kadar sosyal devlet anlayışı hâkim olup, devlet vatandaşlarına ücretsiz eğitim, sağlık gibi hizmetler verip, doğrudan istihdam geliştirici yatırımlarda bulunurken, 1980'li yıllardan itibaren hâkim hale gelen liberal politikalarla birlikte devletin fonksiyonlarında değişimler yaşanmıştır. Sosyal devlet anlayışından geri adım atılmış, devlet eğitim, sağlık, ekonomi vb. alanları ağırlıklı olarak özel sektöre bırakmıştır.

Egemenliğin kaynağına göre farklı devlet şekilleri bulunmaktadır.

EGEMENLİĞİN KAYNAĞINA GÖRE DEVLET ŞEKİLLERİ

Monarşi

Devlet başkanlarının soya dayalı olarak belirlendiği/ devam ettiği –imparator-imparatoriçe/ kral-kraliçe/ padişah– devlet şeklidir. Kral-

lıklar ve imparatorluklar bu devlet şekline örnek olarak verilebilir. Osmanlı İmparatorluğu da yıkılana kadar monarşi ile yönetilmiştir. Monarşi, sanayi öncesi toplumlarda ağırlık kazanmıştır. Monarşilerde gücü elinde bulunduran kişi, ölene, kendi isteğiyle ayrılana, ya da isyan yoluyla tahttan indirilene kadar devletin başında kalır.

Mutlak Monarşi, devletin başında bulunan kişinin tek belirleyici güç olduğu, kanun koyma ve kaldırma yetkisine sahip olduğu devlet biçimiyken; **Meşruti Monarşi**, devlet başkanının güç ve yetkisinin hukukla/ meclisle sınırlandığı devlet biçimidir.

Günümüzde Avrupa'da monarşik devletler bulunmaktadır. Hollanda, İngiltere, İspanya, Norveç, Danimarka, İsveç gibi ülkelerde devletin başında soya dayalı olarak başa geçmiş kral ya da kraliçe bulunmaktadır. Genel olarak imparatorluk mirasının da etkisiyle monarşi, zihinlerde baskıcı bir yönetim şeklini çağrıştırır. Oysa bu durum günümüz için geçerli değildir. Yukarıda isimleri verilen ülkelerde devlet biçimi monarşi olsa da yönetim biçimi demokrasidir. Belirtilen ülkelerde devlet başkanları ülkenin bütünlüğünü sembolize etmekte ama yönetim/ iktidar ilişkilerine karışmayarak, yönetimi seçilmiş parlamentolara bırakmaktadırlar.

Cumhuriyet

Devletin başının soya dayalı olarak değil, seçimler yoluyla belirlendiği devlet biçimidir. Bu noktada sık karıştırılan cumhuriyet ve demokrasi kavramları arasındaki ayırımı da netleştirmek gerekiyor. Cumhuriyet bir devlet biçimidir. Yönetenler seçimler yoluyla gelir ama her cumhuriyet demokratik yönetime sahip değildir. Cumhuriyetin farklı yönetim türleri bulunmaktadır.

Oligarşik Cumhuriyet: Oligarşi, küçük bir grubun yönetim gücünü elinde bulundurmasıdır. Oligarşik cumhuriyet ise seçimle başa gelen yöneticilerin, dar bir kadroyla yeri geldiğinde şiddet ve baskıyı da yoğun olarak kullanarak ülkeyi yönettiği cumhuriyet biçimidir.

Hitler'in Almanya'da seçimle başa geldiği, Rusya'da 1990'lı yıllara kadar seçimle gelen dar bir yönetici kadrosunun ülkeyi sert/ acımasız kurallarla yönettiği görülmektedir.

Teokratik Cumhuriyet: Yöneticilerin seçimle başa geldiği ama yönetimi demokratik usullere göre değil dinsel kurallara göre gerçekleştirdikleri devlet biçimidir. Örneğin İran İslam Cumhuriyeti.

İran: Cumhuriyet ama demokrasi değil...

İran, devlet biçimi cumhuriyet olsa da İslami kuralların yönetimde etkili olduğu bir devlettir. İran asıllı İngiliz vatandaşı Ghonche Ghavami, kadınların spor müsabakalarını izleme yasağını protesto etmek için İran'da 20 Temmuz 2014 tarihinde İran ve İtalya erkek voleybol takımları arasında oynanan milli maça girmek istediği için hapse atıldı. Polis departmanı şefi Esmail Ahmadi Moghadam İran haber ajansına yaptığı açıklamada, erkek ve kadınların stadyumlarda/ spor salonlarında beraber olmasının kanunlar gereği mümkün olmadığını ve dini liderler tarafından alınan kararın değişmeyeceğini belirtti. İran kanunlarına göre, ülkedeki kadınların, erkeklerin oynadığı spor aktivitelerine girmesi yasak. Sonraki süreçte 1 yıl hapis cezası alan ve bu durumu protesto etmek için açlık grevine başlayan Ghavami, sağlık sorunları nedeniyle serbest bırakıldı. Yaşanan gelişmeler sonrasında İran'da yabancı kadınların kendilerine ayrılan özel bir tribünden uluslararası voleybol maçlarını izlemesine izin verildi.

Demokratik Cumhuriyet: Yöneticilerin, anayasal sistemle güvence altına alınmış demokratik kurallarla ülkeyi yönettiği cumhuriyet biçimidir.

Demokrasi

Ulus devletlerin yaygınlaşmasıyla birlikte giderek hâkimiyet kazanan yönetim biçimidir. Halkın, kendisini yönetecek kişileri seçimler yoluyla belirleyip, iktidara getirmesini içerir. Günümüzdeki demokrasi modeli temsili demokrasidir. Belirli aralıklarla yapılan adil seçimler, örgütlenme özgürlüğü, katılım özgürlüğü, ifade özgürlüğü, temel hakların anayasal güvenceye alınması, demokratik bir yönetim için hayati öneme sahiptir.

Demokrasinin Başlıca Özellikleri

- Oy kullanma hakkı (ancak genelde 18 yaşında olma şartı vardır)
- Gizli oy usulüyle gerçekleştirilen düzenli, serbest ve adil seçimler
- Protesto ve gösteri hakkı gibi sivil haklar ve bunların sonucunda polisin tutuklama yapmaması, yargılama olmadan veya yasal işlemler yapılmadan gözaltına almanın olmaması
- Bağımsız yargı sistemi, hükümet kontrolünün dışında olmak zorundadır
- Rakip siyasal partilerin varlığı, değişik fikirlerin temsilinin sağlanması
- İfade özgürlüğü, bağımsız ve özgür kitlesel medya; herkesin fikirlerini ifade edebilmesi, hükümeti eleştirebilmesi ve bunları yaparken herhangi bir korku hissetmemesi
- Hukuk öncesinde ve hukuk önünde eşitlik, herkese eşit davranılması esastır.
- Örgütlenme özgürlüğü: Herhangi bir örgüt kurma veya örgüte üye olma hakkı
- İnanç Özgürlüğü: Politik veya dinsel inançları kapsayan özgürlükler

Ken Browne, Sosyolojiye Giriş, Çeviren İbrahim Kaya, Say Yayınları, 2014, s. 338

Günümüzde temsili demokrasi, hâkim olan demokratik yönetim biçimidir. Bunun yanında gelişmiş ülkelerde yönetimlerin, karar alma süreçlerine halkın daha fazla katılımını, katkı sunmasını ifade eden **"katılımcı demokrasi"** uygulamalarına sıklıkla şahit olunmaktadır. Cumhurbaşkanını halkın seçip seçmemesine yönelik referandum, bir şehirde termik santral yapılıp yapılmamasının o yöre halkına sorulması, bir üniversitede yeni yapılacak kültür merkezinin proje alternatifleri sunularak üniversite personelinin oylarıyla belirlenmesi katılımcı demokrasiye birkaç örnek olarak verilebilir.

Sosyalist Cumhuriyet

Seçimle başa gelen yöneticilerin, sosyalizme dayalı yönetimi tercih ettiği devlet biçimidir. En bilinen örnekleri Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve eski Doğu Bloğu ülkeleridir.

Sosyalizm

Sanayileşmenin ilk döneminde serbest piyasa anlayışına dayalı liberal ekonomilerin öne çıkması toplumsal alanda büyük eşitsizlikler yarattı. Liberal ekonomiler özel girişim, mülkiyet özgürlüğü, piyasanın belirleyiciliğini öne çıkarırken, devletin ekonomik alanda temel kuralları koyarak tarafsız kalmasını savunur. Özellikle sanayileşme sürecinin ilk aşamalarında ulus devletler henüz yeni yeni oluşum halindeyken bu durum "bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler" olarak özetlenebilecek tarzda, piyasalarda tam bir kontrolsüzlüğe yol açtı. Açlık sınırında geniş kitlelerin bulunması, düşük ücretlerle işgücünü çok ağır koşullarda çalıştıran sermaye sahiplerinin zenginleşmesini hızlandırdı. Bu düzende işadamları çalışanları sömürerek her geçen gün zenginleşirken, çalışanlar son derece kötü şartlarda hayatta kalmaya çalışmakta, işadamları ve çalışanlar arasındaki eşitsizlik her geçen gün artmaktaydı.

Karl Marx'a göre, yaşanan süreçte zincirlerinden başka hiçbir şeyleri kalmayan işçi sınıfı, bir süre sonra bilinçlenecek, örgütlenecek ve işadamları ile yaşanacak savaşı kazanarak iktidarını ilan edecektir. Sosyalizm, işçi sınıfının devrim yoluyla iktidarı ele geçirmesiyle ortaya çıkar.

Sosyalistlere göre kapitalist toplumda eşitsizliği belirleyen unsur üretim araçlarının mülkiyetine sahip olma durumu, yani özel mülkiyettir. Eşitsizliğin ortadan kaldırılması için özel mülkiyet yasaklanacak, mülkiyet kamulaştırılacak, ücretlerde yakınlık sağlanarak eşitsizlikler ortadan kaldırılacaktır. Sosyalist sistem, eşitsizliklerin ortadan kaldırıldığı, adil bir toplum idealini benimser. Ekonomik anlayış olarak ise liberal ekonominin tam tersine bir yaklaşımı öne çıkarır. Girişim özgürlüğü, özel mülkiyet ortadan kaldırılır. Piyasanın belirleyiciliği, yerini devletin ekonominin üretim/ bölüşüm/ ücret/ dağıtım vb. bütün unsurlarını planladığı/ yönlendirdiği devletçiliğe bırakır.

Otoriterizm

Bir grubun ya da kişinin yukarıdan aşağı bir yönetim tarzıyla, gücü çoğu zaman sert bir şekilde kullanıp, özgürlükleri kısıtlayarak, toplumu kontrol ve baskı altında tutarak gerçekleştirdiği yönetim tarzıdır. Diktatörlükler, en uç otoriter yönetim tarzlarıdır.

Otoriterizm, sadece devrim yoluyla eski düzeni yıkıp tamamen yeni bir düzen kurmakla gerçekleşmez, seçim yoluyla gelip, demokratik kuralların ihlal edilerek otoriterleşmeye gidilen çok sayıda yönetim örneği görülür. Bunun en bilinen örneği Hitler'dir.

Otoriter yönetimlerin belirli özellikleri olarak şunlar sayılabilir:

- Farklılıklar karşısında tahammülsüzlük
- İktidar karşıtı gruplar üzerinde korku ortamının yaratılması, muhalefetin baskı altına alınması
- Medya özgürlüğünün kısıtlanmasına yönelik girişimler

- İfade özgürlüğünün kısıtlanmasına yönelik girişimler
- Kendi ideolojisine yönelik yaygın bir kadrolaşma
- Ekonomik gücün kendine yakın gruplar arasında paylaştırma
- Kişiler üzerinde fişleme, elektronik takip
- Muhalif kitle eylemlerine yönelik çok sert önlemlerin uygulanması
- İktidar gücünün mutlaklaştırılmasına yönelik girişimler

Otoriterizm ile totalitarizm arasında gücün kullanımı konusunda bir farklılık bulunmaktadır. Otoriterizm, yönetilenlere uygulanan baskının belirli bir düzeyde tutulduğu, halkın iktidarın varlığına tehdit oluşturacak özellikle siyasal alanlarda yoğun bir denetim/ gözetim/ baskıya maruz kaldığı ama toplumsal yaşamla ilgili birçok alanda hareket serbestisine sahip olduğu bir yönetimdir. Totaliterizm ise yönetilenler üzerinde hayatın bütün alanlarına yönelik olarak topyekûn bir baskı ve kontrolün uygulanmasını içerir.

Etienne de La Boetie (1530 – 1563), siyasal düşünce açısından olduğu kadar kitle psikolojisi açısından da son derece önemli bir eser olan "Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev" de içinde yaşadığı dönemde otoriter liderin en uç boyutunu oluşturan "tiran"ların varlığını devam ettirebilmesinin nedenlerini analiz eder. La Boetie'nin, tiranın yakın çevresindekilerin kendi varlıklarından vazgeçerek tiranın kulluğuna soyunmalarının ve yönetilenlerin gönüllü kulluğu benimsemelerinin tiranlığın devamı açısından önemine yaptığı vurgu, günümüzde otoriter yönetimlerin güçlü bir şekilde varlıklarını nasıl devam ettirdiklerinin anlaşılması açısından da önemlidir.

Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev'den

Fakat tiran, kendine yakın olan diğer kişilerin alçaklaştıklarını ve kendinden lütuf dilendiklerini görür. Bu kişilerin tiranın söylediklerini yapmaları yeterli değildir; onun ne istediğini düşünmeleri ve hatta onu memnun edebilmek için düşüncelerini ön görmeleri gerekir. Tirana yalnız itaat etmekle kalmayacaklar, onu hoşnut da edecekler, işlerini yapmak için uğra-

şacaklar, didinecekler, onun keyifli olmasından haz duyacaklar ve kişisel beğenileri yerine onunkini benimseyerek mizaçlarını, doğal yapılarını değişmeye zorlayacaklardır. Tiranın söylediklerine, sesine işaretlerine, gözlerine dikkat etmeleri gerekecek ve de arzularını bilebilmek ve düşüncelerini seçebilmek için sürekli olarak tetikte bulunacaklardır. ... Bu kişiler zenginlik kazanmak için hizmet (kulluk) etmek isterler. Fakat kendilerine ait olacak hiçbir şey kazanamazlar; çünkü kendilerinin bile kendilerine ait olduğunu söyleyemeyecek durumdadırlar.

... Öyle bir yaşam sürüyorsunuz ki, hiçbir şeyin size ait olduğunu söyleyebilecek durumda değilsiniz. Şimdi mallarınıza, ailelerinize ve yaşamlarınıza yarım yamalak bile sahip olmak, size büyük bir mutluluk gibi gözüküyor. Tüm bu zarar, bu kötülük, bu yıkım size düşmanlardan gelmiyor; hiç kuşkusuz düşmandan, yani öylesine yücelttiğiniz, uğrunda cesaretle savaşa gidip kendinizi ölüme atmaktan çekinmediğiniz o kişiden geliyor. Size böylesine hakim olan kişinin iki gözü, iki eli, bir bedeni var ve herhangi bir insandan daha başka bir şeye sahip değil. Yalnızca sizden fazla bir şeyi var? O da sizi ezmek için ona sağlamış olduğunuz üstünlük. Eğer siz vermediyseniz, sizi gözetlediği bu kadar gözü nereden buldu? Sizden almadıysa, nasıl oluyor da sizleri dövdüğü bu kadar çok eli olabiliyor? Kentlerinizi çiğnediği ayaklar sizinkiler değilse bunları nereden almıştır? Sizin tarafınızdan verilmiş olmasa üzerinizde nasıl iktidarı olabilir? Sizinle anlaşmadıysa sizin üstünüze gitmeye nasıl cesaret edebilir? ... Kulluk etmemeye karar verdiğiniz an özgürsünüz demektir. Onu itmenizi ya da dengesini bozmanızı istemiyorum. Fakat yalnızca onu desteklemeyin; işte o zaman onun altından kaidesi çekilmiş Colosse (Rodos'taki koca Apollon heykeli) gibi tüm ağırlığıyla düşüp parçalandığını göreceksin.

Etienne de La Boetie, Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev, 4. Baskı, İmge Kitabevi, 2014, sayfa 55 / 25-26

Totalitarizm

İktidarda tek adam, ya da oligarşik küçük bir grubun bulunduğu ve bu grubun kendi ideolojik yaklaşımını yerleştirmek için toplumsal hayatın bütün yönlerini gözetim, denetim ve kontrol altına aldığı, muhalefet ve örgütlenmeye izin vermediği, kişilerin gündelik hayat-

larına kadar her şeylerini belirlediği bir yönetim tarzıdır. Bu yönetim tarzında, halkın yönetim süreçlerinde hiçbir söz hakkı yoktur. Yönetim süreçlerinde yönetenlerin baskı/ şiddet/ öldürme eylemlerine sıklıkla rastlanılır. İktidardakilere karşı bir muhalefetin oluşmaması için ülkede yoğun bir korku atmosferi yaratılır.

Friedrich ve Brezezinski'ye göre totaliter rejimlerin özellikleri şunlardır (1964: 13-14):

- Resmi bir ideoloji. Bu ideoloji insanlığı sonunda yetkin bir düzene yöneltmek için tasarlanmıştır. Mevcut toplumu yıkıp yeni bir düzen kurmak için dünyayı ele geçirmek gibi radikal düşünceye dayanan bir istek taşır.
- Tek bir adam, bir diktatör tarafından yönetilen tek bir kitle partisi, toplam nüfusun oldukça az bir parçasını içine alan, ideolojiye kuvvetle ve sorgusuz sualsiz kendini vermiş ve onun yayılması için her yola başvuran insanlardan meydana gelmiş küçük bir topluluk, hiyerarşik ve oligarşik düzenlenmiş, bürokrat hükümet kuruluşuyla iç içe ya da ona üstün bir durumda olan bir parti.
- Partiyi hem destekleyen hem de parti liderleri adına onu denetleyen ve yalnız kendini belli eden rejim düşmanlarına karşı değil keyfi olarak seçilmiş başka sınıflara karşı da kullanılan yıldırıcı bir polis denetim sistemi. Çağdaş bilimden özellikle bilimsel psikolojiden yararlanan gizli bir polis terörü.
- Basın, radyo, sinema gibi bütün etkili kitle haberleşme araçlarını kullanarak, partinin ve sadık üyelerinin elinde toplanmış, teknolojinin şartlandırdığı tam bir denetim tekeli.
- Bütün etkili silahlı kuvvetleri kullanarak (aynı ellerde toplanmış) yine teknolojinin şartlandırdığı tam bir denetim tekeli.
- Daha önce bağımsız birer bütün olan kurumların bürokratik işbirliği yoluyla (başka birçok kurumları ve grup faaliyetlerini de içine alarak) ekonominin merkezden denetimi ve yönetimi.

Totaliter rejimler, kurmak istedikleri rejimin etkili bir şekilde yerleşmesini sağlamak için eğitim sistemini ideolojik bir aracı olarak kullanırlar. Çocuklar, rejimin sadık bir bekçisi olarak yetiştirilir. Parti ve lidere bağlılık/ sadakat dışındaki bütün toplumsal bağlılıklar aşındırılmaya çalışılır. Totaliter rejimler, korku atmosferi oluşturmak, muhalefeti sindirmek, örgütlemeyi yasaklamak için polis/ asker/ yargı unsurları yanında teknolojinin imkânlarından da faydalanırlar. Kişilerin özel hayatlarına kadar her adımı izlenir, dinlenir, kaydedilir. En ufak muhalif tavırlar, rejimi yıkma girişimi adı altında idama kadar giden sert/ katı/ acımasız cezalandırmalara maruz bırakılır. Medya, tamamen iktidarın sözcülüğünü yapar. Totaliter devletlerin en bilinen örnekleri Nazi Almanya'sı, Stalin dönemindeki Rusya ve Mussolini dönemindeki İtalya'dır.

Totaliter Yönetimler Günümüzde Ortaya Çıkabilir mi?

Totaliter devletler, geçmişe özgü olarak görülse ve özellikle Nazi Almanya'sı, Stalin Rusya'sı, Mussolini İtalya'sı ile özdeşleştirilse de günümüz dünyası totaliter yönetimleri ortaya çıkarabilecek arka plana sahip. Eşitsizliklerin, adaletsizliklerin, ekonomik krizlerin, yoksulluğun giderek artışı, gelişmiş ülkelerin batı dışı ülkelere (özellikle Müslüman ülkelere) sergilediği ikircikli, insan haklarını ihlal eden tavır, kurtuluş vadeden otoriter eğilimli karizmatik liderlerin yükselişine de olanak sağlıyor. Ayrıca özellikle ekonomik kriz dönemlerinde Batı'da bile totaliter yaklaşımı benimseyen, faşist eğilimlere sahip partilerde oy patlaması görülüyor. Teknolojide yaşanan gelişmeler denetim/ gözetim/ kontrol/ disiplin mekanizmalarının dolayısıyla kişisel ve toplumsal kontrolün yapılmasını da kolaylaştırıyor. Günümüzde dünyada Kuzey Kore, totaliter yönetim olarak adlandırılabilecek en bilinen örnek. Devlet vatandaşların saç kesimlerine kadar – kadınlar 18, erkekler 10 farklı saç modelinden birini seçmek durumunda- hayatın her alanına müdahale etmekte. Bunun yanında özellikle Afrika'da, Afganistan'da nispeten dünya siyasetinde etkisi sınırlı ülkelerde de totaliterleşme eğilimleri bulunmakta...

Die Welle/ Tehlikeli Oyun, 2008, Yönetmen: Dennis Gansel

Film, "Almanya'da tekrar diktatör bir yönetimin olup olamayacağı" sorusunu merkeze alıyor. Lisede seçmeli proje dersi olarak "otokrasi" konusunu alan öğretmen Wenger, dersi daha keyifli hale getirmek için uygulamalı örneklerden yararlanma yolunu seçer. Her gün otoktarik yönetim tarzının değişik uygulamalarını hayata geçirir. Farklılıkları ortadan kaldırmak, kitle ruhunu yaratmak için kıyafetler tek tipleştirilir: Kot pantolon ve beyaz gömlek. Lider yaratılarak grubun liderin istediklerine kayıtsız uyması istenir: Öğretmen Wenger. Topluluk ruhunu yaratacak sembol bulunur: Dalga. Kişilerin topluluk üyesi olduğunu belirten selamlaşma tarzı belirlenir: Eller göğüs üzerinde dalga hareketi. Ben duygusunu yok etmek ve biz bütünüz duygusu yaratmak amacıyla sınıf, ortak hareket etmeye başlar: Biz ve onlar ayırımı oluşur. Öteki, düşmanlaştırılmaya başlanır. Projenin kontrolden çıkmaya başladığını görüp uyarıda bulunanlar dışlanır, hain ilan edilir. Kitlenin yarattığı birlik duygusu, aidiyet, dayanışma ve her şeyi yapabileceklerine yönelik sahte yanılsama, bir hafta sonrasında sınıfın kontrolden çıkmasına neden olacaktır.

1967 yılında Amerika'da bir okulda yaşanan gerçek olaydan yola çıkan Die Welle, totalitarizmin günümüzde çok kısa bir sürede yayılabilme potansiyeline sahip olduğu vurgusunu etkili bir şekilde işlemektedir.

İktidar Elitleri / Seçkinleri

Demokrasilerde önemli bir tartışma konusu, halkın iradesinin seçim ve yönetim süreçlerinde ne kadar belirleyici olduğudur. Demokratik yönetimlerde hem seçim süreçlerini, hem de seçilmiş iktidarların yönetme gücünü etkileyen belirli güç odakları bulunmaktadır. Siyasal kararların alınmasında/ uygulanmasında önemli bir güce sahip küçük bir azınlık etkili olmaktadır. Bu yönüyle siyasal alan, küçük bir oligarşik azınlığın hâkimiyetindedir. İktidar seçkinleri ya da iktidar elitleri olarak adlandırılan bu grup, ülkelerde iktidarı yönlendirme gücüne sahiptir.

C. Wright Mills, Amerika'da siyasal sistemi ayrıntılı olarak analiz ettiği "İktidar Seçkinleri" isimli çalışmasında işadamları, askeri liderler ve devlet hiyerarşisinin üst kademesindeki hükümet liderlerinden oluşan "iktidar seçkinleri" olarak adlandırdığı küçük bir azınlık grubunun ülke yönetiminde belirleyici güce sahip olduğunu savunmuştur (Mills, 1974). İktidar elitleri ülkeden ülkeye farklılık gösterse de ekonomik ve askeri güce sahip kesimlerin her ülkede temel iktidar elitleri arasında sayılabileceği söylenebilir.

Tarihsel süreçte yaşanan gelişmeler analiz edildiğinde Türkiye'de siyasal alanda etkili olan iktidar elitleri olarak sayılabilecek birkaç kesim olduğu söylenebilir:

- Ordu: Cumhuriyet tarihi boyunca ordu, özellikle Kuvvet Komutanları, Türk siyasetini belirleyen/ yönlendiren en temel unsurlardan birisi oldu.
- İşadamları: Türkiye'de işadamlarının ve TÜSİAD gibi güçlü işadamı derneklerinin ekonomik alan dışında, bir siyasal parti gibi siyaseti şekillendirme girişimleri sıklıkla görülen bir durumu oluşturdu.
- Medya Patronları: Medyanın kitleleri yönlendirme gücünün büyük etkisi nedeniyle medya patronlarının, belirli dönemlerde yeri geldiğinde manipülasyonlarla, yalan haberlerle si-

yaseti yönlendirme girişimi Türk siyasetinin olağan bir manzarasını oluşturdu.

- Bürokrasi: Türkiye'de devlet ve yargı bürokrasisi, kendi alanlarının dışında, siyasal iktidarın faaliyetlerine doğrudan müdahale olabilecek girişimlerde bulundular. Siyasal iktidarların faaliyetlerini kısıtlayan bir rol oynadılar.

Türkiye'de farklı dönemlerde siyasetçilerin "hükümet olduk ama iktidar olamadık" sözü, ağırlıklı olarak toplumdaki iktidar elitlerinin siyasete yaptıkları müdahalelere getirilen eleştiriyi içermektedir.

Baskı Grupları

Günümüzde politikanın en temel unsurlarından birisi siyasal partilerdir. Siyasal partiler, belirli ideolojiler merkezinde örgütlenerek politik sistemin şekillenmesinde belirleyici rol oynarlar. Siyasal partiler dışında siyaset temelinde örgütlenmese de politik karar alma sürecini etkileyen önemli "baskı grupları" bulunmaktadır.

"Baskı grupları, ortak menfaatler etrafında birleşen ve bunları gerçekleştirmek için siyasal otoriteler üzerinde etki yapmaya çalışan örgütlenmiş gruplar olarak tanımlanabilir" (Kapani, 2012: 212).

Baskı grupları çok geniş bir alanı kapsamakta ve çeşitlilik göstermektedir. Günümüzde küreselleşme sürecinin yaygınlaşmasıyla birlikte ulusal hükümet politikalarını etkileyen küresel baskı gruplarının sayısı/ etkisi de artmıştır. Bazı baskı gruplarına örnek olarak:

- İşadamı Dernekleri: TÜSİAD, MÜSİAD
- Sendikalar ve Konfederasyonlar: TÜRK-İŞ, DİSK, HAK-İŞ, memur sendikaları vb.
- Meslek Odaları, Ticaret ve Sanayi Odaları, Birlikler: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), İstanbul Ticaret Odası, Mühendis Odaları vb.

- Kimlik, cinsiyet, çevre, insan hakları gibi alanlarda örgütlenmiş Sivil Toplum Örgütleri: TEMA, İnsan Hakları Derneği vb.
- Cemaatler ve tarikatlar
- Uluslarüstü kuruluşlar: Küreselleşme sürecinde IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Sağlık Örgütü vb. kuruluşların ulusal hükümetler üzerinde politika belirlemede önemli etkileri bulunmaktadır.
- Uluslarüstü Gönüllü Kuruluşlar: Küreselleşme sürecinde İnsan haklarından doğal çevreyi korumaya kadar birçok konuda uluslarüstü gönüllü kuruluşların (Non-Govermental Organization - NGO) hükümet politikaları üzerinde baskı grubu olma özelliği bulunmaktadır. Çevre konularında Greenpeace, hayvan hakları konusunda PETA örnek olarak verilebilir.
- Çok Uluslu Şirketler: Küreselleşme sürecinde finansal piyasalarda serbestliğin artışına paralel olarak, ülkeler arasında ekonomik etkileşim/ işbirliği/ bağımlılık arttı. Günümüzde hemen hemen bütün ülkelerde yabancı sermaye, doğrudan ve dolaylı yatırımlarla ağırlıklı rol oynamaktadır. Çok uluslu şirketlerin küresel düzeyde artışı, bu şirketlerin yatırım yaptıkları ülkede önemli bir baskı grubu oluşturmasını da beraberinde getirmektedir.

Yeni Toplumsal Hareketler

Sanayi toplumlarında klasik toplumsal hareketler ağırlıklı olarak sınıf mücadelesi ve ekonomik hak arayışları merkezinde, kitle eylemleri şeklinde gerçekleştirilmekteydi. 1970'li yıllardan itibaren gelişmiş ülkelerde ekonomik/ sosyal/ kültürel/ teknolojik alanda yaşanan değişmeler, hayatın birçok alanında olduğu gibi toplumsal hareketlerin konusu ve niteliğinde de önemli değişimler gerçekleşmesine neden oldu.

Thank You for Smoking / Sigara İçtiğiniz İçin Teşekkürler, 2005, Yönetmen: Jason Reitman

Lobiler: Demokrasilerde hükümetleri, yerel yönetimleri, karar mercilerini etkilemek için belirli konularda örgütlenmiş, büyük finansal güce sahip yapılar. Lobiler, hükümetlerin karar alma süreçlerinde önemli bir etkiye sahiptir. Film, büyük tütün şirketleri lobisinin sözcülüğünü yapan Nick Naylor'un yaşadıkları üzerinden Amerikan lobicilik sistemin işleyişine ve Amerikan politik doğruculuk anlayışına mizahi bir üslupla yaklaşıyor. Filmde, sigara, alkol ve silah alanını temsil eden üç güçlü lobicinin her hafta düzenli olarak buluştukları yemek masasında Amerikan lobicilik sisteminin işleyişine dair zekice eleştiriler de öne çıkarılmakta.

Tartışma: Lobilerin varlığı demokratik süreçte nasıl değerlendirilebilir? Güçlülerin sistemi yönlendirdiği ve çıkarlarını koruduğu yaklaşımından hareketle demokrasinin bir zaafı olarak mı? Yoksa aynı alanda farklı ve zıt düşüncelere sahip lobilerin, çıkar gruplarının yaklaşımlarının ortaya konmasına olanak sağladığı için demokrasinin bir zenginliği olarak mı?

1970'li yıllardan itibaren özellikle toplumsal hayatta her türlü otorite baskısına karşı özgürlüklerin arttırılmasına yönelik sivil hareketlerde patlama yaşandı. Kuşkusuz özgürlük hareketlerinin tetiklenmesinde 1968 yılında Fransa'da devletin dayattığı eğitim reformuna karşı öğrenci, işçi, sivil toplum örgütleri ittifakı sonrasında başarı kazanılmasının tetikleyici etkisi oldu. Devlet otoritesi/ baskısı/ dayatmasına karşı çıkış, bir süre sonra her türlü otoritenin baskı ve dayatmasına karşı bir tavrı da geliştirdi. Toplumda kabul görmüş cinsel kurallara, dinsel baskılara, etnik belirleyiciliğe, kültürel dayatmalara da karşı çıkıp her türlü çeşitliliğin/ özgürlüğün kutsanmasına yönelik yeni bir tavır, 1970'li yıllarda öne çıkmaya başladı. "Yeni Toplumsal Hareketler" eski toplumsal hareketlerce çok da önemsenmeyen kimlik, kültür ve çevre merkezinde sorunları öne çıkarmaya başladılar.

Kimlik ve kültür sorunlarının öne çıkmasında 1970'li yıllarda gelişmiş ülkelerde öne çıkan, 1980'li yıllarda dünyada geniş kabul gören yeni liberal paradigmaların da önemli rolü bulunmaktaydı. Yeni liberal paradigmalar, her alanda bireyselleşmeyi öne çıkarmaktaydı. Bireyselleşmenin yükselmesi, toplumsal ve örgütsel bağları aşındırırken, bireyin kimliğine yönelik arayışlara da hız kazandırıyordu. Bunun yanında yeni liberal politikalar ekonomik ve finansal serbestiyi sağlamakta, özel şirketlerin yükselişini desteklemekte, her alanda sınırları aşındırarak küresel bir dünyanın ortaya çıkmasına yol açmaktaydı.

Küreselleşme sürecinde liberal politikaların etkisiyle sosyal devlet anlayışının güç kaybetmesi, karlılığı merkeze alan özel şirketlerin yaygınlaşma sürecinde, çevre ve sosyal politika sorunlarının büyümesi, gelir dağılımı adaletsizliği ve her türlü eşitsizliğin hem küresel düzeyde hem de ülke içinde artması, küreselleşme karşıtı hareketlerin büyümesine, çevre duyarlılığının artmasına ve bu konuları merkezine alan "Yeni Toplumsal Hareketler"in ortaya çıkmasına neden oldu.

1980'li yıllarda özellikle haberleşme, enformasyon ve kitle iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmelerin de etkisiyle, iletişim ve haberleşmede ulusal sınırlar aşınıp, küresel bir dünya oluştu. İnternet ise 1990'ların ikinci yarısında haberleşme/ iletişim/ etkileşim alanında insanlık tarihinin en büyük değişimini gerçekleştirdi. Dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan bir gelişme/ olay/ protesto/ haber saniyeler içinde dünyanın bütününe yayılabiliyordu. Bu durum "Yeni Toplumsal Hareketler"in örgütlenmesinin/ eylemlerinin küresel düzeyde duyulmasını/ gerçekleşmesini sağladı.

Yeni Toplumsal Hareketler, o zamana kadar siyasal sistemin/ partilerin ilgi duymadığı, pek de gündeme getirmeye öncelik vermediği konularda bilinçlenme yaratarak, büyük kazanımlar elde etmişlerdir. Yeni Toplumsal Hareketler'in öne çıkardığı ve küresel bilinç yarattığı bazı temel konular olarak şunlar sayılabilir:

• **Cinsel kimlik ayrımcılığının zayıflaması:** Yeni toplumsal hareketlerin en temel konularından birisini kimlik meselesi oluşturdu. Toplumsal alanda var olan ayırımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik büyük mücadele verildi. Cinsel kimlik meselesi de "Yeni Toplumsal Hareketler"in en öne çıkan konularındandı. Kişiler, farklı cinsel tercihlerini toplumsal alanda öne çıkartıp, ekonomik ve siyasal alanda ayrımcılığın kaldırılmasına yönelik önemli eylemlerde bulundular. Gay ve lezbiyen dernekleri, kadın ve erkek arasında yaşanan ilişkiye dayalı kurumsal düzenlemelerin aynı cinse dayalı ilişkilere de tanınması konusunda mücadele verdiler. Günümüzde birçok gelişmiş ülkede gay ve lezbiyenlere yönelik çalışma hayatında, siyasal alanda ayrımcılığın ortadan kalkmasında, bu tür evliliklerin yasal olarak tanınmasında bu hareketlerin önemli payı bulunmakta. Bu bağlamda kadın haklarını güçlendirme ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığını azaltmada, feminist hareketlerin de önemli katkısı oldu.

• **Çevreci hareketler:** Küreselleşme sürecinde liberal politikaların da etkisiyle küresel şirketlerin ve özel sektörün genişleme sürecinde doğal çevrenin ihmal edilmesi, çevre kirliliğinin artması, küresel iklim

dengesinin bozulması, çevreci hareketlerin artmasını da beraberinde getirdi. Çevreci hareketler, doğal çevrenin korunmasına yönelik toplumsal bilinç oluşturmayı amaçlayan faaliyetlerde bulunma yanında, hükümetlerin doğal çevrenin bozulmasına neden olan girişimlerine tepki göstermekte, çevreyi kirleten şirketlere yönelik, küresel düzeyde ses getirecek eylem ve protestolar gerçekleştirmektedirler. Bu bağlamda en bilinen örnek "Greenpeace"dir. Türkiye'de de son on yılda bu alandaki toplumsal hareketlerde önemli artış görülmektedir. Nükleer santrallerin yapılması, doğal çevreyi bozacak yeni santrallerin inşa edilmesi, özel sektörün çevre kirliliğine yol açan uygulamaları, yeşil alanları ortadan kaldıran düzenlemeler karşısında ortak hareketler yükselmektedir.

• **Etnik ve kültürel kimliklerin tanınması:** Farklı etnik ve kültürel kimliklerin öne çıkarılmasına yönelik hareketler artmaktadır. Özellikle farklı etnisitelerin özerklik ve bağımsızlık kazanmasının meşruluğu, kendi kaderlerini tayin etmeye yönelik kabul düzeyi ve bu oluşumları öne çıkaran hareketler artmaktadır. Kültürel kimliklerin tanınmasına yönelik hareketlerde:

- Ana dilde konuşmanın yasalarda yer alması
- Ana dilde eğitimin kabul edilmesi
- Kültürel sembollerin ve dilin yaşanılan bölgede görünür kılınması
- Siyasal ve ekonomik özerklik öne çıkarılan temel konuları oluşturmaktadır.

• **Hayvan haklarının korunmasına yönelik hareketler:** Bu hareketler hayvan hakları konusunda bir bilinç yaratmaya çalışır ve hayvan hakları ihlallerine karşı eylemlerde bulunur. Hayvanların deri ve kürkleri için öldürülmeleri, deneylerde kullanılmaları, şirketlerce kötü koşullarda ticari meta olarak beslenmesi, keyfi olarak avlanmaları konularına dikkat çekilir.

• **Küreselleşme karşıtı hareketler:** Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan eşitsizliklere, sorunlara dikkat çekip, bu eşitsizlikleri yaratan kurum ve temsilcilerine yönelik eylemlerde bulunurlar. Küreselleşme karşıtı hareketler de günümüzde küresel hale gelmiş olup, Dünya Bankası, IMF, G8 gibi kurumların düzenlediği geniş katılımlı organizasyonlara farklı ülkelerden gelen sayıları yüzbinleri bulan protestocular ortak tepki göstermektedir. Küreselleşme karşıtı hareketler, daha adil ve sosyal sorumlu bir küreselleşmenin hayata geçirilebilmesi için farklı alanlardan binlerce örgütün katıldığı sosyal forumlar düzenleyip, öneriler de ortaya koymaktadır.

Yeni toplumsal hareketlerin konuları yanında, özellikle işleyiş, yapı ve katılım konusunda da önemli farklılıkları bulunmaktadır. Eski toplumsal hareketler benzerliğe dayalı bir üye yapısına sahiptir. Oysa yeni toplumsal hareketlere katılanlar sınıf, eğitim, cinsel tercih, yerleşim açısından son derece farklı özelliklere, dolayısıyla geniş bir heterojenliğe sahiptir. Yeni toplumsal hareketler, kimlikler ve ilgiler düzeyinde konuları öne çıkarması nedeniyle klasik siyasete ve siyasal kurumlara katılmayan genç nüfusu geniş ölçüde içinde barındırır. Yeni toplumsal hareketlerin içinde genç nüfusun ağırlıklı olduğu söylenebilir. Yeni toplumsal hareketlerin örgütlenmesinde, seslerini duyurmasında, gerçekleştirdiği eylemlerde, sosyal medya önemli bir role sahiptir. Yeni toplumsal hareketler, sosyal medya üzerinden çok kısa bir sürede örgütlenip, hızlı bir şekilde eylemlerini gerçekleştirebilmektedirler. Yeni toplumsal hareketlerin yapısı esnektir. Harekete girmek ve çıkmak son derece kolaydır. Kişiler anlık olarak diledikleri zaman eylemlere katılma özgürlüğüne sahiptir. Bunun yanında yönetim yapısı ve karar alma süreci, üyelerin katılımının daha çok gönüllülüğe dayalı olması nedeniyle klasik kitle örgütlerinde olduğu kadar hiyerarşik ve baskıcı değildir. Çok seslilik, farklı görüşler ve yönetimde esneklik yeni toplumsal hareketlerin önemli özelliklerindendir.

Günümüzde Siyasete Yönelik Birkaç Vurgu

- Günümüzde siyasete ve kitle örgütlerine yönelik genel bir ilgisizlik bulunmakta. Gelişmiş ülkelerde seçimlere ve siyasal partilere katılım oranı oldukça düşüktür. Bunun nedenleri arasında 1980'li yıllardan itibaren artan bireyciliğin önemli etkisi bulunmaktadır. Yaş grupları olarak değerlendirildiğinde genç nüfusun siyasete olan ilgisi, yaşlılara göre çok daha düşüktür.
- Özellikle gelişmiş ülkelerde siyasal katılımın azalmasında partiler arasındaki katı ideolojik farkların ortadan kalkmasının da önemli etkisi bulunmaktadır. Günümüzde partiler arasında geçmişte var olan katı ideolojik çatışmalar ortadan kalkmış, parti politikalarında temel konularda yakınlaşmalar artmıştır.
- Günümüzde, özellikle gelişmiş demokrasilerde yurttaşları karar süreçlerine katacak katılımcı demokrasi uygulamaları giderek artmaktadır. Özellikle yerel yönetimlerin, bölge halkını ilgilendirecek temel politikalarda referandum uygulamalarına gitmeleri sıklıkla görülmektedir.
- Bireylerin, politik ilgilerini makro yaklaşımları olan siyasal partiler aracılığıyla değil, kimlik/ cinsiyet/ etnisite/ çevre vb. doğrudan ilgilendiği alanda örgütlenen, daha esnek yönetim ve katılım tarzları olan sivil toplum örgütleri ya da yeni toplumsal hareketler aracılığıyla gerçekleştirmesi giderek yaygınlaşıyor.
- Sosyal medyanın siyasal alanda kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır. Siyasal partilerin/ liderlerin sosyal medyayı etkin olarak kullanmaları, mesajlarını sosyal medyadan da duyurmaları yaygınlık kazanmaktadır. Günümüzde özellikle sivil toplum örgütlerinin, sosyal medyada hızlı örgütlenerek, hükümetleri belirli politikalarda yönlendirme gücünün de giderek arttığı görülmektedir. Bunun yanında siyasal protesto hareketlerinin örgütlenmesi bağlamında sosyal medyanın çok etkili kullanıldığı görülmektedir. Siyasal protesto eylemlerini gerçekleştirenler sosyal medya üzerinden çok hızlı etkileşimde bulunup/örgütlenip, meydanlarda kitle hareketleriyle siyasal iktidarlar üzerinde önemli baskı unsuru oluşturabilmektedirler.

10. BÖLÜM

TOPLUMSAL SAPMA VE SUÇ

Her toplum/ kurum /grup süreç içerisinde kendi doğrularını ve normallerini oluşturup, üyelerinden bunlara uymalarını bekler.

Toplumsal Sapma, bir toplumda normal, doğru kabul edilenden farklı şekilde davranmayı ifade eder. Her toplumun normali farklılık gösterdiğinden dolayı, sapmanın içeriği toplumdan topluma, kültürden kültüre değişir. Sapma aynı zamanda tarihsel süreçte de önemli değişimler geçirir. 1980'li yıllarda Türkiye'de özel televizyonların yayını suç kabul edilmekteyken, günümüzde uydulardan ve internetten binlerce özel kanal faaliyetini sürdürmektedir. 1950'li yıllarda ABD'de siyahilerin beyazların okuduğu okullarda eğitim görmeleri, cafe ve restoranlara girmeleri yasakken Barack Obama 2008 yılında ABD'nin ilk siyahi başkanı seçildi ve iki dönem başkanlık yaptı. Toplumsal sapmaların ağırlığı hem toplumdan topluma hem de toplum içerisinde farklılık gösterir. Bazı sapmalar toplumda ağır yaptırımlarla karşılaşırken, bazı sapmalara daha hoş görüyle yaklaşılır. Gündelik hayat içerisinde sapmayı içerse de ağır bir toplumsal kontrol içermeyen çok sayıda davranışla karşılaşılır. Bir film festivalinde kot pantolon ve günlük bir kazakla ödül alan yönetmen, saçlarını maviye boyamış bir kişi, okuldan kaçan bir öğrenci, sinemada cep telefonuyla konuşmak, trafikte hız sınırını ihlal etmek, ders süresince cep telefonundan sosyal medyada yazışmak vb. toplum içinde sıklıkla yapılan ama ciddi bir yaptırımla da karşılaşmayan sapma örnekleri olarak verilebilir.

Gündelik hayatta birbirinden çok farklı sapma türleriyle karşılaşılmaktadır. Örnek, toplumda kabul görmüş genel fiziki görünümün dışındaki bir kişinin yaşadıklarını göstermesi açısından önemli.

THY Uçağında Piercing Krizi / Dubai'den de Kovuldu

Vücudunda 453 adet piercing bulunan, dünyanın en çok piercing'e sahip adamı olarak Guinness Rekorlar Kitabı'na giren Alman bilgisayar uzmanı Rolf Buchholz, İstanbul-Dubai seferini yapan THY uçağında yolcuları korkuttu. Kimse Buchholz'un yanına oturmak istemeyince uçak 1 saat rötar yaptı. Buchholz, tamamı dolu olan uçaktaki koltuğuna oturdu. Alman rekortmenin yanındaki koltuğa oturması gereken yolcu, Bochholz'un yüzünün korkutucu olması sebebiyle oturmak istemedi ve kabin ekiplerinden yardım istedi. Bunun üzerine kabin ekipleri piercing rekortmeninin yanına oturması için uçakta gönüllü olup olmadığını sordu. Israrla gönüllü aranmasına rağmen bir türlü o koltuğa kimse oturmak istemedi. Bu sırada uçak bir saate yakın rötar yaptı. Uzun süren ikna çabalarından sonra bir yolcu, o koltuğa oturmayı kabul etti ve uçak gecikmeli de olsa kalktı. Bir show'a katılmak için Dubai'ye hareket eden Buchholz, Dubai'ye de 'güvenlik gerekçesi' ile alınmadı.

Vatan Gazetesi, 17-18 Ağustos 2014

Hangi davranışın sapma olarak kabul edilip edilmeyeceği önemlidir. Bu durum ülke içinde, bölgelere, şehirlere, gruplara göre geniş bir yelpazede değişmektedir. Örneğin; bir ailede çocukların aile büyükleri yanında rahat oturması, bacak bacak üstüne atması normal kabul edilirken, muhafazakâr bir ailede bu durum saygısızlık/ ahlaki zafiyet şeklinde değerlendirilip önemli bir sapma davranışı olarak görülür. Bir ailede kısa yoldan köşe dönmeye yönelik bir davranış düşüncesi bile ağır ahlaki sorun olarak görülürken başka bir ailede bu durum ferdin becerisi olarak gurur verici bir davranış olarak değerlendirilebilir. Sapmanın cinsiyete ve toplumsal tabakalaşmaya göre farklılaştığı çok sayıda örneğe de rastlanılmaktadır. Türkiye'de toplumsal cinsiyete yönelik rollerin içeriği nedeniyle erkeklerin yaptığı ve normal kabul edilen birçok davranışın kadınlar tarafından yapıldığında sapma olarak görüldüğü söylenebilir.

Toplumsal sapma, formel ve informel sapma olmak üzere ikiye ayrılır:

Formel toplumsal sapma, kanun ve yönetmeliklerle belirlenmiş kuralların ihlal edilme durumudur. Bu tür sapmalar durumunda cezai yaptırımlar yazılı olarak belirlenmiştir. Örneğin bir öğrencinin sınavda kopya çekmesi sınav kurallarının ihlal edilmesidir ve cezası yönetmeliklerde açık olarak belirtilmiştir. **Suç**, yasalarca ortaya konulan kuralların ihlal edilmesini içerir. Örneğin; hırsızlık yapmak yasalarca belirlenmiş bir kural ihlalidir ve cezası yasalarda açık olarak belirlenmiştir.

İnformel toplumsal sapma, yasalarda sapma/suç olarak kabul edilmeyen ama içinde yaşanılan grupta sapma olarak görülen davranışları içerir. Örneğin; 18 yaşını doldurmuş bir kadının hiç kimsenin iznine tabii olmadan istediği kişiyle evlenme hakkı yasalarca tanınmışken, aile otoritesinin önemli olduğu gruplarda 18 yaşını doldurmuş bir kadının ailesinin onayı olmadan sevdiği kişiyle evlenmesi töre cinayetine neden olabilir.

Sevdiğine Kaçtığı İçin Aile Meclisi Kararınca Öldürüldü

Suriye'deki iç savaş nedeniyle Türkiye'ye göç eden ve Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli bir ailenin kızı olan 18 yaşındaki Luma Ahmed, yine Suriyeli olan sevdiği erkek için evden kaçar. Aile meclisince, genç kızın aile namusunu kirlettiği gerekçesiyle öldürülmesi kararlaştırılır. Genç kızın yerini öğrenen aile, kızlarını affettiklerini belirtmek için iki abisi ve bir ablasını gönderip, konuşmak için otomobile bindirirler. Şehir dışına çıkarılan kız, ağabeyi tarafından tabancayla vurularak öldürülür (Ağustos 2014). Aile üyelerinin öldürme gerekçesi olarak çevrelerinin, tanıdıklarının kınama ve eleştirilerini belirtmesi toplumsal baskının gruplar üzerindeki etkisini göstermesi açısından önemlidir. Töre cinayetlerinin hemen tamamının en önemli gerekçesi olarak yakın çevredekilere yönelik aile namusunun temizlendiğinin ispatı gösterilmektedir. Bu yönüyle toplumsal baskı, yapılan birçok davranışın arkasındaki önemli bir faktörü oluşturmaktadır.

Toplumsal kontrol, toplumca normal ve doğru kabul edilen davranışları yerleştirmek için bireyler üzerinde uygulanan psikolojik ve fiziksel şiddeti/baskıyı içerir. Formel toplumsal kontrol yasalarca, yönetmeliklerce belirlenen kuralların ihlali karşısında hukuken belirlenmiş cezaların uygulanmasını içerir. İnformel toplumsal kontrol ise çok daha geniş bir davranış ağını içerir. Ayıplamadan, dalga geçme-

ye, dedikodudan, toplumsal yalnızlaştırmaya, tehdit etmekten, fiziksel şiddet kullanmaya kadar geniş bir yaptırımlar ağını kapsar.

Suça Yönelik Yaklaşımlar

Suç, bir toplumda yasalarca belirlenen kuralların ihlal edilmesidir. Bir toplumda insanların neden suç işlediğine yönelik arayışlar/varsayımlar değişik bilim dalları tarafından uzun süredir araştırılmaktadır. Suç, toplumsal düzeni bozucu bir davranış içerdiğinden, suçu önlemeye yönelik girişimler, cezalandırma yöntemleri de iktidarlar için önem taşımakta ve dönemden döneme değişmektedir. Suçu açıklamaya yönelik olarak tarihsel süreçte biyolojik, fiziksel, kalıtımsal ve toplumsal boyutu öne çıkaran değişik yaklaşımlar öne sürülmüştür.

Suçu açıklamada insanların fiziksel özelliklerini öne çıkaran görüşler, suçlu tiplerinin ayrıntılı incelenmesi sonucunda bazı fiziksel özelliklerle suç arasında bağlantı kurar. Kısa boylular, şişmanlar ya da atletik fiziğe sahip olanlar arasında daha yaygın olan suç eşleştirmeleri gibi yaklaşımları içerir.

Suçu açıklamaya yönelik biyolojik ve kalıtımla ilgili yaklaşımlar suçun genetik özellikler içerdiğini, bazı genlerden dolayı suçun aileyle, ırkla bağlantılı olduğunu iddia eder. Suçlunun oğlunun suçlu olma ihtimalinin daha yüksek olacağına yönelik bakış, bazı ırklara ya da siyahilere olumsuz anlamlar atfetme de böyle bir düşüncenin tezahürüdür.

Sosyolojik yaklaşım ise suçun toplumsal arka planını merkeze alır.

Yapısal Fonksiyonel Yaklaşım

Yapısal fonksiyonel yaklaşım, toplumdaki her olgu ve yapının önemli bir işleve karşılık geldiği düşüncesini merkeze alır. Bu bağ-

lamda suç, zihinlerde olumsuz bir yargı içerse de toplumda önemli işlevleri bulunan bir olgudur. Bir suç toplumsal bütünleşmeyi artırabilir, toplumu o suç hakkında bilinçlendirebilir (örneğin; uyuşturucu kullanımının artması sonrasında her düzeyde uyuşturucuya karşı mücadele yöntemleri geliştirilir), doğru ve yanlış konusundaki ayırımları netleştirebilir, iktidarları suça karşı daha etkin mücadeleye sevk edebilir.

Suçun bazı toplumsal işlevlerini bir örnek üzerinden verebiliriz. Mersin'de Çağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü 1. Sınıf öğrencisi Özgecan Aslan, 11 Şubat 2015 tarihinde akşam saatlerinde Tarsus'tan Mersin'e gitmek için bindiği minibüste son yolcu olarak kalır. Minibüs şoförü Ahmet Suphi Altındöken'in, yol güzergâhını değiştirip tecavüz girişimine direnince, şoför tarafından defalarca bıçaklanıp, başına demir çubukla vurularak acımasızca öldürülür. Şöför, cesedi yok etmek için babası ve bir arkadaşından yardım alır. Özgecan'ın cesedi bir dere yatağında yakılmış halde bulunur. Peki bu cinayetin sosyolojik yansımalar da içeren ne gibi etkileri oldu?

1- Yaşanan süreç, bütün ülkede büyük bir infiale neden oldu. Olay herkesi şok etti. Bir kız öğrencinin minibüse güvenle binememesi durumu, ülkedeki kadınların konumu açısından önemli tehditleri de barındırmaktaydı. Türkiye'nin hemen her bölgesinde olayı protesto eden geniş çaplı katılımların olduğu yürüyüşler düzenlendi. Özetle cinayet karşısında ortak bir tepki ve kamuoyu baskısı oluştu.

2- Bu tür olayların önlenmesi için temel toplumsal kurumlara düşen görevler kamuoyunda ayrıntılı olarak tartışıldı. Bu tür olayların azalması için siyasal kurumların, ailenin, eğitim kurumlarının, medyanın sorumlulukları ve yapabilirliklerinin neler olabileceği gündeme geldi. Hükümete karşı kadına yönelik tecavüzlerin, cinayetlerin önlenmesi açısından gerekli tedbirleri alması yönünde kamuoyu baskısı oluşturuldu.

3- Olay, bütün Türkiye'de tedirginlik yarattı. Belirli bir süre tetikte olma/ dikkatli hareket etme hali öne çıktı. Özellikle kız öğrenciler arasında belirli bir saatten sonra minibüslere yalnız binme yerine, gideceği yere en az bir arkadaşla birlikte gidilmeye dikkat edildi. Yanında biber gazı bulunduran kız öğrenci sayısında artış yaşandı.

Özgecan Aslan: Öldürülme sürecinde yaşananların, bütün bir ülkenin vicdanında derin yaralar açtığı, bir ölüm karşısında yaşanılan çaresizliği en derinden hissettirdiği kesin.

4- Benzer olayın bir daha yaşanmaması için güvenlik tedbirleri olarak neler yapılması gerektiği geniş kapsamda tartışıldı. Cinayetin ardından toplu taşıma araçlarına yeni düzenlemeler getirilmesi, yolcuların güvenliğini sağlamak için dolmuş taksi ve servis araçlarına, panik butonları yerleştirilmesi gündeme geldi. Minibüslerin takibini kolaylaştıran GPS sisteminin zorunlu hale getirilmesi tartışılıyor. Bir dolmuş/ minibüs/ otobüs servis güzergâhı dışına çıktığında aracı GPS'den takip eden merkez, polisle diyaloğa geçerek anında müdahale imkânı sağlayabilecek.

5- Türkiye Şoförler Odası yetkilileri, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'na 1,1 milyon şoförün kayıt altına alınması için başvurdular.

6- Özgecan'ın katili Suphi Altındöken, Adana'da kaldığı cezaevinde silahlı saldırıya uğradı ve vurularak öldürüldü. Aynı koğuşta birlikte kaldığı babası Necmettin Altındöken ise saldırıda yaralandı (Nisan 2016). Yasalarda suç olarak kabul edi-

len eylemleri işledikleri için cezaevinde bulunan suçlular arasında bile, özellikle tecavüz/ çocuk tacizi vb. ahlaki değerlerde önemli karşılığı olan suçları işleyenlere karşı ortak bir tepki oluştuğu, bu suçlulara karşı cezaevinde şiddet uygulamadan öldürmeye kadar giden değişik cezalandırma eylemleri yapıldığı birçok örnekte görülmektedir.

Görüldüğü gibi, olumsuz sonuçları olan bir suç, suç karşısında bilinçlenme, ortak tepki, alınan tedbirlerin güçlendirilmesi, kamuoyu baskısının azaltılması için suçu önlemeye yönelik girişimlerin artırılması gibi birçok sonucu da beraberinde getirmektedir.

Hızlı değişim dönemlerinde kişi ile toplum arasındaki bağları sağlayan birçok norm çözülür. Toplumda yeni değerler ortaya çıkar. Bu süreçte insanların önemli bir bölümünde ne yapacağını bilememe, bir boşlukta kalma hali oluşur. Davranış kalıpları değişmeye başlar. Bu dönemlerde toplumda suçun arttığına da tanık olunur.

Hızlı toplumsal değişim dönemlerinde kişileri topluma bağlayan normlar geçerliliğini yitirirken, ortaya çıkan yeni değerler/ normlar karşısında da insanların davranışları farklılaşır. Merton'a göre zenginliğin temel bir değer olarak öne çıktığı yapıda, bireyler bu yeni değerler karşısında beş farklı davranış biçimi geliştirirler (Schaefer, 2013, 174). Bu davranış tarzları sosyolojik bir arka planı da yansıtır. Bu bağlamda zenginliğin bir değer olarak öne çıktığı 1980'ler Türkiye'si ya da serbestleşme politikalarının sonunda sosyalist sistemin çöktüğü ve piyasa ekonomisine geçişin hız kazandığı 1990'lar Rusya'sı bu duruma örnek olarak verilebilir.

1- **Uyum:** Zenginlik önemli bir değer olarak ortaya çıktığında kişiler bu değeri benimserler ve zenginliğe ulaşmak için toplumda kabul görmüş normal yolları deneyerek zenginleşmeye çalışırlar. Zenginlik için eğitim, ticaret, risk alma, şans oyunları oynama vb. toplumca meşru görülen yollarla zenginleşme çabası bu davranış türüne girer.

2- **Yenilik:** Zenginlik önemli bir değer olarak kabul edilir ama kişi meşru/ yasal yollarla zengin olamayacağını bildiği için zenginleşmek için yasa dışı yollara başvurur. Mafya ve çetelere katılma, hırsızlık ve gasp, devleti dolandırmak, usulsüz kredi çekme vb. yollarla zenginleşmeye çalışılır.

3- **Şekilcilik:** Ortaya çıkan yeni değerle bir sorunu olmayan, zenginliği bir değer olarak kabul eden ama zenginliğe ulaşabilecek araçları da olmayan kişilerin kanaatkâr şekilde ortama uyum gösterip, sorun çıkarmadan yaşamlarına devam etmeleri davranışıdır.

4- **Geri Çekilme:** Toplumsal değişme sürecinde ortaya çıkan yeni bir değer olan zenginliği kabul etmeyen, bu değişim sürecine uyum da sağlayamayan kişilerin toplumdan koparak izole olma durumunu ifade eder. Yeni ortaya çıkan yapıya uyum sağlayamayan, kendini alkol ve uyuşturucuya veren toplumla bağları zayıflayan kişiler, kendi içine kapanan, toplumla bağlarını bilinçli olarak koparıp yalnızlığı seçmiş kişilerin davranışı da bu duruma örnek olarak verilebilir.

5- **İsyan:** Zenginliği ve getirdiği yeni yaşam biçimini kabul etmeyen, toplumdaki bu değer dönüşümüne kayıtsız da kalmayan, ortaya çıkan yeni yapılanmayı ortadan kaldırarak kendi istediği ideal düzeni getirmeye çalışan kişilerin davranışı. Eski toplumsal düzeni yıkıp yeni bir toplumsal düzen getirmek isteyen devrimcilerin davranışı örnek olarak verilebilir.

Sembolik Etkileşim Yaklaşımı

Sembolik etkileşim yaklaşımına göre suç, yaşanılan toplum/ grup içerisinde anlam kazanır. Neyin suç/ sapma olduğu tamamen o yapı içerisinde şekillenir. Bu bağlamda suç, aslında toplum tarafından belirlenen bir davranışa karşılık gelir. Sembolik etkileşim teorisinin suça yönelik önemli kavramlarından birisi etiketlemedir.

Cidade de Deus/ Tanrıkent, 2002, Yönetmen: Fernando Meirelles

Brezilya'da fakirliğin zirve yaptığı kenar mahallelerde doğan çocukların hayatta kalma yollarından birisini çocuk çetelerine katılmak oluşturur. Yaşama tutunmak isteyen çocuklar açısından çete içinde suç işlemek, var olmanın temel unsurudur. Bu bağlamda suç, çocuk çeteleri üyeleri için son derece olağan bir davranışı oluşturur. Toplamda 70 ödüle sahip film, suçun öğrenilmesinde/ benimsenmesinde/ normal kabul edilmesinde içinde yaşanılan çevrenin etkisini çarpıcı bir şekilde yansıtır.

Tartışma: Fakirliğin, işsizliğin yaygın olduğu hayatta kalmak için güçlü olmanın önemli olduğu, hayatın her alanında suçun normal olarak kabul edildiği bir yerde doğduğunuzu, yetiştiğinizi ve yaşadığınızı düşünün. Bugün suç olarak kabul ettiğiniz davranışlara yönelik tutumunuz nasıl olurdu?

Etiketleme

Etiketleme, sapmanın kişinin yaptıklarından ziyade, başkalarının kişinin yaptığı davranışlara atfettiği anlamlarla oluştuğunu öne çıkaran yaklaşımdır. Suç, kişinin yaptığı bir davranıştan ziyade toplumun onu suç olarak görüp görmemesiyle bağlantılı bir durumdur. Etiketleme teorisi bir toplum içerisinde oldukça görelilik içerir. Bu

noktada bir grup tarafından sapkın olarak görülen davranışın diğer bir grup tarafından normal olarak kabul edildiğini belirtmek gerekiyor. Sapma, çoğu zaman üzerinde geniş toplumsal mutabakatın olmadığı çok sayıda davranışı içerir.

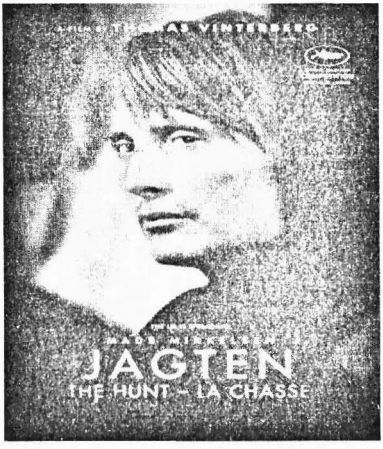
Birincil Sapma: Kişinin toplum tarafından sapkın olarak nitelendirilmesini içerir. Örneğin bir kişinin toplumda hırsız/ sahtekâr/ tacizci/ katil vb. şekilde etiketlenmesi. Toplum kişiyi sapkın olarak etiketler ama kişi o etiketlemeyi kabul etmez. Kendisine öz saygısını koruyarak yaşamına devam eder. Bu durumda kişinin sonraki süreçte toplumla sağlıklı bağlar kurması mümkündür.

İkincil Sapma: Toplumun bir kişiyi sapkın olarak etiketlemesi ve üzerinde baskı kurması sonrasında kişinin de o etiketi kabullenip, toplumla olan ilişkisinin kopmasını ve suçluluk psikolojisine girmesini ifade eder. Kişinin sapma konusunu içselleştirip öyle davranmasını içerir. Toplumda hırsız/ tacizci/ cinayet vb. işlemiş biri olarak etiketlenen (suçlu ya da masum olabilir) kişinin, toplumsal baskıya dayanamayıp, o etiketlemeyi kabullenmesi, kendine bu etiket çerçevesinde yeni ilişkiler kurması ve toplumdan izole olması, ikincil sapmaya örnek olarak verilebilir.

Etiketleme, büyük toplumsal sonuçları olan bir durumdur. Bir toplumda yalancı, hırsız, alkolik, tacizci vb. şekilde etiketlenen kişinin aynı toplum/grup içerisinde bulunduğu sürece bu etiketlerden kurtulması çok zordur. Etiketleme, olumsuz birçok özelliğin kişiye yüklenerek, önyargılarla hareket edilmesini de beraberinde getirir. Kişinin olumlu birçok özelliği göz ardı edilir. Çoğu zaman kişinin toplumdan izole edilmesi/ dışlanmasıyla sonuçlanır. Dışlanma sürecinde aşağılamadan, fiziksel şiddet uygulamaya kadar birçok eylem etiketlenen kişiye uygulanır.

Jagten / Onur Savaşı, 2012, Yönetmen: Thomas Vinterberg

Bir anaokulunda görevli olarak çalışan Lucas, çevresinde sevilen ve son derece iyi ilişkileri olan birisidir. Anaokulu öğrencisi Klara, ailesinde bazı sorunlar olan ve Lucas'a hayran bir kız çocuğudur. Klara'nın çocukça ilgisini reddeden Lucas, hayal kırıklığına uğrayan Klara tarafından haksız yere tacizle suçlanacak ve sonrasında bütün hayatı alt üst olacaktır. En yakın dostlarının tepkileri yanında, marketten alışveriş yapması bile engellenmeye çalışılacak, içinde yaşadığı toplumdan izole edilecektir. Film, bir toplumda etiketlemenin toplumsal sonuçlarının nerelere ulaşabileceğini sarsıcı bir şekilde anlatmaktadır. Filmin sonu ise son derece anlamlı bir mesajla biter: "Her şey bitmiş/sorun ortadan kalkmış gibi gözükse bile toplumsal hafıza etiketlemeyi asla unutmaz". Mealen: Çamurun izi bir yerlerde mutlaka kalmıştır...

Çatışma Yaklaşımı

Suçun toplumdaki eşitsizlikleri yansıttığını, bu bağlamda suç ve cezanın tanım ve sınırının toplumdaki güç odakları tarafından belirlendiğini, suçun üst ve alt toplumsal statüdeki kişiler için farklı anlamlar ve uygulamalar içerdiğini öne çıkaran yaklaşım.

Çatışma yaklaşımına göre, toplumun üst statüsündeki kişi ile alt statüsündeki kişilere aynı eylem karşısında farklı cezalandırmalar sıklıkla uygulanmaktadır. Hem dünya hem Türkiye örneğinde suç ve ceza anlayışının toplumdaki güç dengelerini yansıttığını içeren çok sayıda örnek bulunmaktadır. Karnı aç olduğu için baklava çalıp yiyen çocuklar hapis cezası alırken, usulsüz kredi kullanıp, devleti büyük

zarara uğratan kişilerin cezalandırılmadan süreci atlattıkları çok sayıda olayla karşılaşılmaktadır. Türkiye'de toplumsal tabakada üst statü grubunda bulunan kişilere cezai işlemde bulunduğu için görev yerleri değiştirilen/ sürgüne gönderilen çok sayıda polis örneği bulunmaktadır. Alt gelir gruplarında daha yaygın olarak görülen hırsızlık, şiddet vb. suçların toplumda tehdit olarak algılanıp cezalandırılması öne çıkarken, üst gelir grubunda ağırlık kazanan beyaz yakalı suçların büyük bölümünün hapis ile cezalandırılmadığı çok sayıda örnekle karşılaşılmaktadır.

Bu yönüyle toplumda hukukun adaletsizlikler içerdiği, uygulamada zenginler ile yoksullara, güçlüler ile zayıflara farklı davranıldığına yönelik yaygın kanaat bulunmaktadır.

Suç Türleri

Toplumda çok sayıda farklı suç türü bulunmaktadır. Temel bazı suç türleri:

Organize Suç: Bir suçu işlemek için birbirinden farklı meslekler-den insanları da içine alarak geniş kapsamlı bir yapılanma oluşturularak suçun işlenmesidir. Suçun gerçekleşme sürecinde polis, yargı, medya, siyaset, bürokrasinin içerisinden de destek alınır. Mafya en bilinen örneğidir. Çeteler, uyuşturucu ticareti, insan kaçakçılığı, kadın ticareti, iktidarı devirmek için yasa dışı örgütlenme organize suçlardan bazılarıdır.

Profesyonel Suç: Kişinin belirli bir suçta uzman hale gelmesini ve hayatını o suçu işleyerek kazanmasını içerir. Örneğin; ev soyma, sanat eserleri hırsızlığı, araba çalma, yankesicilik, hackerlik gibi suçlarda uzmanlaşmış, düzenli olarak bu işleri yaparak para kazanan kişinin durumu profesyonel suç kapsamına girer.

Beyaz Yakalı Suç: Eğitimli, vasıflı, uzman genellikle bilgi işlerinde çalışan kişilerin işledikleri suç türüdür. Son otuz yılda bilgi ve hizmet sektörünün giderek yaygınlık kazanmasıyla artmıştır. Vergi

kaçırma, kara para aklama, banka dolandırıcılığı, finansal bilgilerde sahtekârlık, borsada içeriden bilgi sızdırma, şirket bilgilerini dışarı sızdırma, daha az vergi vermek için ücretleri düşük gösterme ve çok sayıda mali suç türünü içerir.

Bilişim Suçları: Özellikle son yirmi yılda bilgisayar teknolojileri ve internetin gelişmesiyle yaygınlaşan suç tipidir. Kapsamı çok geniştir. Bir toplumda yaşayanların büyük bir bölümünün bu suçlardan bazılarını işlediği söylenebilir. Bazı bilişim suçları şunlardır:

1- Bilgisayarlara, cep telefonlarına, internet hesaplarına gizli erişim

2- Müzik, sinema, yazılım eserlerinin izinsiz indirilmesi, kullanılması, yayılması

3- Yasadışı yayınlar

4- Suç teşkil eden bilgilerin internet üzerinden yayınlanması

5- İnternet üzerinden dolandırıcılık

6- Sosyal medya üzerinden sahte kimlikler yoluyla çıkar sağlama

7- Siber terörizm

8- Endüstriyel casusluk

İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte internet üzerinden işlenen suçlarda da, internet üzerinden dolandırılan kişilerin sayısında da büyük bir artış yaşanmaktadır.

Yaygınlaşan Yeni Bir Suç Türü: Telefon Dolandırıcılığı

Türkiye'de son dönemde telefon yoluyla dolandırıcılık yapma suçunda büyük artış görülmektedir. Kendilerini polis ve savcı olarak tanıtan kişilerin, telefonla aradıkları kişileri hesaplarının ele geçirildiği, hesaplarından terör örgütlerine para aktarıldığı şeklindeki ifadeyle uzun ve ikna edici bir konuşma süreci sonrasında dolandırdıkları çok sayıda örnek yaşanmaktadır.

Dolandırılanlar arasında eğitim düzeyi yüksek kişilerin, akademisyenlerin, sanatçıların da bulunduğu kamuoyuna yansıdı. Suçun işlenme sürecinde özellikle sosyolojik boyuttan yararlanıldığı görülmektedir. Türk insanının genlerine işlemiş olan asker ve polis korkusunun kullanılması, telefonda devletle işbirliği vurgusunun öne çıkarılması, terör örgütüne kaynak aktarıldığı vurgusu, dolandırıcılık yapan kişilerin kendisini savcı olarak tanıtmaları ve otoriter bir tonda konuşmaları dolandırılan kişilerin işbirliği yapmasını kolaylaştıran olgular olarak öne çıkmaktadır.

Yazdığı diyet kitaplarıyla tanınan Prof. Dr. Canan Karatay da telefon dolandırıcılarının mağdurlarından. 50 bin dolar ve 10 bin lirayı telefon dolandırıcılarının istediği yere bırakan Karatay, dolandırıcıların polisin teknik takibinde olması nedeniyle yakalanması sonrasında parasını kurtarabildi. Karatay'ın dolandırılma sürecindeki yaşadıkları Türkiye'de sıklıkla görülen genel bir durumu da yansıtmakta: *"Beni telefonla aradılar. Banka hesabının terör örgütü tarafından ele geçirildiğini, hesabımdan sürekli Diyarbakır'a EFT yapıldığını söylediler. Devletin bununla ilgili büyük bir operasyon başlattığını kimseye bir şey söylememi, asla telefonumu kapatmamamı, aileme bile durumdan bahsetmememi istediler. Arayan kişilerin polis ve savcı olduğuna inandım. Adeta hipnotize olmuştum. Ne derlerse yapıyordum. Önce bankadan 20 bin dolar ve 10 bin lira çektirdiler. Daha sonra bir taksiye binerek Balat'a gitmemi istediler. Taksi fişini almamı bu parayı daha sonra bana geri ödeyeceklerini söylediler. Balat'a gelince beni yönlendirip bir sokağa çektiler. Parayı bakkaldan aldığım bir poşete koyup park halindeki bir otomobilin altına bıraktırdılar."* Şüphelilerin daha sonra 30 bin dolar istediğini bu parayı da çalıştığı hastaneden aldığını söyleyen Canan Karatay *"Bu kez Kalamış Parkı'na gitmemi ve bu parayı da bir ağacın altına bırakmamı istediler. Söylenenleri yaptım. Bu süre zarfından benimle hem polis olduğunu hem de savcı olduğunu söyleyen kişilerle ayrı ayrı konuştum. Bana söylendiği gibi yeni bir cep telefonu aldım. Devletle gizli bir operasyon yaptığım için heyecanlandım. Dolandırıldığım hiç aklıma gelmedi."* dedi.

http://www.radikal.com.tr/turkiye/canan_karatayi_da_dolandirdilar-1158382, Yayın Tarihi: 31 Ekim 2013, Erişim tarihi: 29 Ağustos 2016

Mağduru Olmayan Suç: Suç olarak görülen olayın iki kişi arasında gerçekleşmediği, kişinin olay sonrasında kendine zarar verdiği suç türü olarak tanımlanmaktadır. Uyuşturucu kullanımı, alkolizm, fuhuş yapma gibi suçları içermektedir. Literatürdeki tanımlamanın aksine bu suç tipinin önemli toplumsal sorunlara yol açtığı söylenebilir. Uyuşturucu ve beyni uyuşturan hap kullanımı sonrasında çevreye zarar verme olaylarının sıklıkla yaşanması, alkolik kişinin aile ve yakın çevresi üzerindeki olumsuz etkileri, fuhşun önemli toplumsal sonuçlar da içermesi bu sorunlardan bazılarına örnek olarak verilebilir.

Küreselleşme Süreci ve Suçun Yükselişi

Küreselleşme süreci, ülkeler arasında birçok alanda sınırların aşıldığı, karşılıklı etkileşimin ve bağımlılığın arttığı bir süreci ifade eder. Küreselleşme süreci özellikle 1980'li yıllardan itibaren hız kazanır. Küreselleşme sürecinde ekonomik ve toplumsal alanda yaşanan gelişmeler bütün dünyada suçun yükselişini de beraberinde getirir.

Küreselleşme sürecinde yaşanan ve suçun artışını da tetikleyen bazı gelişmeler şu şekilde belirtilebilir:

• Küreselleşme süreci aile, din, sendikalar vb. toplumsal bağların büyük ölçüde aşınmasını da beraberinde getirmiştir. Bu aşınma toplumsal bağların ve ailenin koruyucu/ destekleyici fonksiyonunu azaltmıştır. Toplumsal kriz dönemlerinde bireylerin destek alacağı mekanizmaların ortadan kalkması suç oranlarının da yükselmesine neden olur. Aile bağları/ toplumsal ilişkileri zayıf insanlar arasında suçun daha yaygın olduğu görülmektedir.

• Küreselleşme sürecinde üretim yapısının değişmesi, üretimde teknoloji kullanımının artması sonrasında özellikle mavi yakalı çalışanlar arasında işsizlik artmıştır. Bunun yanında küreselleşme sürecinde öne çıkan bilgi ve hizmet işlerinde iş süreleri kısalmıştır. Günümüzde gelişmiş ülkelerde nitelikli eğitim almış kişiler arasında bile

işsizlik yaygındır. İşsiz kalan, bunun yanında her an işsiz kalabileceği korkusuyla yaşayan geniş kesimler arasında suç ve şiddet giderek artmıştır. Günümüzde gelişmiş ülkelerde artan şiddetin arka planında toplumsal alanda yaşanan belirsizlik/ güvensizlik/ işsizlik korkusunun önemli etkisi bulunmaktadır. Bu durum kişilerin psikolojik dengesini bozmuş daha şizofren/ sorunlu bir kişilik yapısını ortaya çıkarmıştır.

• Küreselleşme sürecinde bütün dünyada finans/eğlence merkezleri haline gelen metropollere yönelik iç göç önemli oranda artmıştır. Özellikle istihdam güvencesi olmadan yaşanan bu göç sonrasında, işsiz olan ve açlık sınırında yaşayan kesimler arasında suç artmaktadır.

• Küreselleşme sürecinde yeni bir kişilik yapısı ortaya çıkmış, değer yargılarında önemli değişimler yaşanmıştır. Egoist, hedonist, sadece kendini düşünen, toplumsal bağlılıkları olmayan bu kişilik yapısının yaygınlaşması, toplumsal sorumluluk ve bağlılıkları olmayan kişiler arasında (ailenin destek olma işlevi de ortadan kalkınca) suçun önceki dönemlere göre artışını da beraberinde getirmiştir.

• Küreselleşme sürecinde istikrarsızlık istikrar, krizler ve kaos olağan bir hale gelmiştir. Dünyada bir yerde yaşanan ekonomik krizin etkisi küresel düzeyde gerçekleşmektedir. Küreselleşme sürecinde yaşanan ekonomik krizlerle birlikte suç oranlarının da yükselişine tanık olunmaktadır.

• Küreselleşme sürecinde farklılık ve çeşitliliğin artması, özellikle etnik köken ve din farklılığına dayalı çatışmaları/ gerilimleri artırmaktadır. Ülkelerde milliyetçi/ fundemantalist/ ırkçı hareketlerin ve azınlıklara, göçmenlere yönelik suçların arttığı görülmektedir. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde azınlıklara/göçmenlere yönelik şiddet eylemleri çok daha fazla artış göstermektedir.

Almanya'da Irkçı Saldırılar Arttı

Federal Anayasayı Koruma Teşkilatı, 2014 yılı içinde Almanya'da görülen ırkçı saldırı rakamlarının yer aldığı raporu yayınladı. Yayınlanan yıllık raporda, ırkçı olayların artışının endişe verici olduğu kaydedilirken, 2008 yılından bu yana ilk kez bu derece ırkçı saldırıların yaşandığına dikkat çekildi. Aşırı sağcıların yabancılara karşı düşmanca eylemlerini arttırdığı belirtilirken, ülkedeki aşırı solcuların da şiddetlerini arttırdığı belirtildi. 2014 yılında ırkçı saldırılarda yüzde 24 oranında artış yaşandığı kaydedilen raporda, yıl boyunca 990 saldırı yaşandığı ve bu sayının günde üç saldırı anlamına geldiği ifade edildi. Yabancılara karşı yapılan saldırıların 2014 yılının ikinci yarısından sonra artmasının arkasında Batı'nın İslamlaşmasına karşı Yurtsever Avrupalılar oluşumu Pegida'nın eylemlerinin etkisinin olduğu ifade edildi. Raporda mültecilere hoşgörülü olan belediyelerin aşırı ırkçılar tarafından korku ve sindirme ile tehdit edildikleri bildirildi.

İçişleri Bakanı Thomas de Maiziere, konuyla ilgili, "Almanya'da mülteci ve sığınmacılara karşı nefret ve şiddet utanç vericidir. Mülteci ve sığınmacılara karşı işlenen suçların giderek artmasını kınıyoruz. Irkçı şiddetin toplumumuzda yeri yoktur" açıklamasında bulundu. Thomas de Maiziere, 2014 yılında ülkedeki yabancılara karşı 170'in üzerinde saldırı olduğunu belirterek, "Ülkemizde yaşayan yabancılara karşı girişilen saldırıları aynı zamanda bu ülkenin her vatandaşına ve hukukun üstünlüğüne bir saldırı olarak kabul ediyoruz" diyerek şiddeti kınadı.

http://www.iha.com.tr/haber-almanyada-irkci-saldirilar-artti-475545/ Yayınlanma Tarihi: 1 Temmuz 2015, Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2016

TÜRKİYE'DE SAPMA VE SUÇ

Türkiye, birbirinden çok farklı alt kültürlerin yaygın olarak bir arada yaşadığı ülkedir. Bu bağlamda özellikle toplumsal normlarda çok geniş bir görelilik söz konusudur. Bölgelere, şehir içinde yaşanılan alanlara, inanç farklılıklarına, cinsiyete, eğitime vb. birçok unsura göre sahip olunan normlar büyük farklılıklar göstermektedir. Bunun

yanında hoşgörü, bir arada yaşam kültürünün önemli bir unsuru olarak toplumsal alanda önemli bir bütünleştirici işlev görmektedir.

Türkiye, toplumsal alanın doğal işleyişine bırakıldığında farklı kesimlerin sorunsuz olarak bir arada yaşadığı, toplumsal hoşgörünün öne çıktığı bir ülke görünümündeyken, özellikle cumhuriyetten günümüze siyasal iktidarların, yukarıdan aşağı tarzda toplum üzerinde gerçekleştirmeye çalıştığı toplum mühendisliği yaklaşımı, farklı kesimler arasında kamplaşmayı ve gerilimi artırır bir özellik göstermektedir.

Cumhuriyet döneminden günümüze iktidarların kendilerini güçlü hissettikleri dönemde giriştikleri ismi, zaman zaman Kemalist/Atatürkçü kuşaklar yetiştirme, aydınlanmış bireyler yetiştirme, muhafazakâr nesil yetiştirme olarak tanımlanabilecek girişimler, toplum içerisinde normal olan ile olmayanın zorlama bir şekilde iktidarlar tarafından ortaya konulmasını ve bunlara uyulmasına yönelik düzenlemelerin de gerçekleştirilmesini beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda bazı dönemlerde türban siyasal iktidarlar tarafından bir sapma olarak görülüp kamusal alanlardan çıkarılmaya çalışılırken, bazı dönemlerde de yetişkin insanların evlerinde nasıl yaşayacakları, kadınların toplum içerisinde nasıl konuşmaları gerektiği, gülüp gülmemeleri konusundaki davranış kalıpları, iktidar tarafından empoze edilmeye çalışılmaktadır. Özetle, Türkiye'de siyasal iktidarlar demokratik rejimlerde olmaması gerektiği şekilde bireysel tercihleri içeren konularda normal olan ve olmayanın, sapmanın sınırlarına müdahale etmektedir. Bu durum cumhuriyetten günümüze dönem dönem toplum içerisinde gerilimlerin yükselmesini ve ideolojik kamplaşmaların/ayrışmaların artışını da beraberinde getirmektedir.

Türkiye'de suç konusunda sosyolojik boyutu da bulunan bazı tespitler yapmak mümkün:

• Öncelikli olarak toplumun neredeyse tamamında adalet sisteminin yavaş işlediğine ve cezaların caydırıcı olmadığına yönelik ge-

nel bir mutabakat bulunmaktadır. Türkiye'de son dönemde atılan önemli adımlara rağmen mahkeme süreci ağır işlemekte, yıllarca süren ve sonuçlandırılamayan çok sayıda dava bulunmaktadır. Bu durum yargıya ve adalete olan güveni sarsmaktadır. Günümüzde Türkiye'de insanların büyük bir bölümünde mahkemeye düşme korkusu bulunmaktadır.

• Türkiye'de verilen cezaların caydırıcılığı düşüktür. Bunun yanında neredeyse her on yılda bir çıkan aflar cezaların caydırıcılığını daha da düşürmektedir. Cezaların caydırıcılığına güvensizlik nedeniyle, mafya/çetelerle işbirliğine gitme ya da kendi adaletini kendi arama anlayışına sıklıkla rastlanılmaktadır.

• Türkiye'de yargılama sürecinin ilk aşamasını polisin kişiyi gözaltına alması oluşturur. Polisin toplumsal olaylarda gösterdiği aşırı şiddet, kamuoyuna yansıyan işkence iddiaları (özellikle 1980 ve 1990'lı yıllarda çok yaygın bir özellik göstermekteydi) polise yönelik büyük bir güvensizliği de beraberinde getirmektedir. Türkiye'de tarihsel süreçte asker ve polisin temsil ettiği otoriteye yönelik korku günümüzde Türk insanının genlerine kadar işlemiştir. Bu durum yargılama sürecine geçmeden başlayan bir korku ve güvensizlik ortamını öne çıkarmaktadır.

• Türkiye'de, çatışma yaklaşımında vurgulandığı şekilde, adaletin herkese eşit uygulandığına yönelik bir güven duygusu bulunmamaktadır. Cumhuriyetten günümüze kadar olan süreçte hemen her dönemde ekonomik olarak üst tabakalarda bulunanların, siyasetçi ve yakınlarının, ilişkiler ağı güçlü olanların hukuki alanla ilgili bir sorun yaşadıklarında toplumun orta ve alt ekonomik gruplarına, ilişkiler ağı zayıf olan kesimlerine göre süreci daha az cezalarla ya da ceza almadan atlattıkları durumlar sıklıkla görülmektedir. Yargının siyasallaşması iddiaları ise, Türkiye'de neredeyse her dönem tartışılan önemli konulardan birisini oluşturmaktadır.

Baklava Çalan Çocuklara 9 Yıl Hapis Cezası

Olay, Türkiye'de kamu vicdanını en çok rahatsız eden mahkeme kararlarından birisini oluşturmaktadır. Çocukların mahkemeye getiriliş ve götürülüş tarzları da onur kırıcıydı. 10 Ağustos 1997 gecesinde Gaziantep'te bir baklava dükkânına kapı kırılarak girilmiş, 4 çocuk baklava çaldıkları gerekçesiyle yargılanmış ve 9'ar yıl hapis cezası almışlardı. Olay tarihinde üç çocuğun yaşı 18 yaşından küçük olduğu için cezaları 6 yıla indirilmişti. Çocuklar 19 ay cezaevinde yatmış, sonrasında çıkan af ile birlikte serbest kalmışlardı. Bu durum 4 çocuğunda sonraki hayatlarını etkilemiş, baklava çalan çocuklar olarak etiketlenen/ damgalanan çocuklar iş bulma konusunda önemli sorunlar yaşamışlardır. Olay, kanunları katı katıya uygulamanın adalet sağlayıp sağlamadığına yönelik önemli tartışmalara da neden olmuştur. Bunun yanında Türkiye, 1980'li ve 1990'lı yıllarda önemli toplumsal değişmelerin yaşandığı bir ülkedir. Bu süreçte her düzeyde rüşvet, yolsuzluk, hayali ihracat, devleti zarara uğratma iddiaları kamuoyuna yansımaktaydı. Yolsuzluk ve hayali ihracatçılar düşük cezalarla süreci atlatırken, dört çocuğa uygulanan ağır ceza büyük bir tepki de doğurdu. Türkiye'de yargıda kamu vicdanını rahatsız eden kararlar alındığında, suçlular düşük cezalarla süreci atlattığında zaman zaman bu olay kamuoyunun gündemine gelmektedir.

• Türkiye'de özellikle 1980'li yıllarda önemli bir değer dönüşümü yaşanmaya başladı. Bireycilik yükselirken, toplumsal sorunlara ilgi azaldı. Toplumsal bağlar aşındı. Özellikle son yirmi yılda ailede çözülmeler, boşanma oranlarında ve tek ebeveynli ailelerde artışlar görülmektedir. Değişik dönemlerde güvenlikle ilgili kurum ve kişilerce yapılan açıklamalarda aile kurumundaki çözülmenin/ zayıflamanın suçu artıran en temel etkenlerden birisi olduğu vurgulanmaktadır.

• Türkiye'de özellikle belirli şehirlere yönelik büyük bir iç göç yaşanmaktadır. Göç eden kişilerin çok büyük bir bölümü, akılcı bir şekilde değil, "büyük şehrin taşı toprağı altın. Önce bir kapağı atalım sonra başımızın çaresine bakarız" zihniyetiyle göçü gerçekleştirmektedir. Göç edenlerin %90'ına yakını düşük eğitimli, herhangi bir vasfı ve mesleği bulunmayan kişilerden oluşmaktadır. Bu durum büyük şehirlerde gecekondulaşmayı da yaygınlaştırmaktadır. Günümüzde Ankara, İstanbul, İzmir'de yaşayanların %50'sinden daha fazlası gecekondularda yaşamaktadır. Büyük şehirlerde herhangi bir eğitimi, vasfı olmayan, informel işlerde çalışarak hayatını kazanmaya çalışan geniş bir kesim bulunmaktadır. Özellikle ekonomik kriz durumlarında, işsizliğin yaygınlaştığı dönemlerde ise bu durum göç edilen yerlerde suç oranlarının artışını da beraberinde getirmektedir.

• Türkiye'de en çok işlenen suç türleri ve sayıları:

Bazı Suç Gruplarına Göre Dağılım	Çocuk	Yetişkin	Toplam
Hırsızlık	732	41,857	42,589
Uyuşturucu	378	35,007	35,385
Adam Öldürme	251	28,745	28,996
Yaralama	72	23,206	23,278
Yağma ve Gasp	294	22,587	22,881
Cinsel Suçlar	337	14,889	15,226
Sahtecilik	1	8,873	8,874
Dolandırıcılık	15	5,875	5,890
Fuhuş	0	2,071	2,071
Adam Öldürmeye Teşebbüs	26	1,795	1,821
Toplam	2,106	184,905	187, 011

http://www.cte.adalet.gov.tr/# (Rakamlar 01.04.2016 itibariyle olan durumu yansıtmaktadır)

31 Mart 2016 tarihiyle suçları kesinleşmiş hükümlülerin sayısı 161, 165'tir (tutuklu olarak cezaevlerinde bulunan ve yargılaması devam eden kişiler suçları netleşmediği için listeye dahil edilmemiştir). Bunların 154,750 kişisi yani %96.01'i erkek; 5,631 kişisi yani %3,49'u kadın, 784 kişisi yani %0, 48'i çocuktur. Cinsiyete bağlı olarak Türkiye'de erkekler çok daha yaygın olarak suç işlemektedir.

Eğitim durumuyla suç işleme arasında önemli bir bağlantı vardır. 1 Nisan 2016 tarihi itibariyle cezaevinde bulunan 185,155 yetişkin hükümlü ve tutuklunun, 156 kişisi yüksek lisans ve doktora yapan kişilerden oluşmaktadır. Bu oran toplamın %0.084 ine denk gelmektedir. Benzer durum yüksekokul ve üniversite mezunları için de söylenebilir. Toplam tutuklu ve hükümlülerden üniversite mezunu olanlar 5.209 kişi olup, %2,81'dir. Suç işleyenlerin 134,273 kişisi yani %72, 51' i ilkokul, ilköğretim, ortaokul veya dengi meslek okulu mezunlarından oluşmaktadır. Yani eğitim seviyesi yükseldikçe suç oranları büyük ölçüde azalmaktadır.

Türkiye'de En Çok İşlenen Suç Hırsızlık: İşsizlik Baş Neden

Hırsızlığı etkileyen faktörlerin başında ise işsizlik, gelir dağılımı arasındaki fark, öğrenim seviyesi, göç ve nüfus hareketleri geliyor. Hırsızlık zanlılarının yüzde 60'ını ilköğretim mezunları ve altında eğitim alan kişiler oluşturuyor. Eğitimli suçluların tekrar suç işleme eğilimleri ise diğer suçlulara oranla daha az olduğu belirtiliyor.

Meslek olarak görülüyor

Bu suçu işleyenlerin büyük bölümünün hırsızlığı bir "meslek" olarak gördüğü, hırsızlık hükümlülerinin, cezaevinden çıkmalarını müteakip, eski işlerini kaybetmeleri, sabıkalı olmaları ve yeni iş bulma şanslarının da azalması sonucu hırsızlık yapmaya devam ettiği kaydediliyor. Emniyet yetkililerine göre, hırsızlık, yüksek faili meçhul oranı, kişilerde yarattığı suç korkusu, maddi ve manevi etkileri nedeniyle, çözülmesi gereken öncelikli suçlardan biri.

http://www.mynet.com/haber/guncel/bir-yilda-tam-405-bin-405-hirsizlik-840528-1, Yayın Tarihi: 26 Ekim, 2013, Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2016

11. BÖLÜM

ÇALIŞMA HAYATI VE ÖRGÜTLER

İnsanlık tarihinde toplumsal/ kurumsal/ ekonomik alanlarda birbirinden çok farklı yapılanmaların ortaya çıktığı üç dönem sayılabilir: Tarım toplumu, sanayi toplumu, bilgi toplumu/ sanayi sonrası toplum. Bu üç dönemin birbirinden farklılaşmasında ise yaşanan teknolojik gelişmelerin büyük etkisi vardır. 1760'lı yıllardan itibaren makinelerin üretimde kullanılmasıyla birlikte çalışma hayatında yaşanan değişmeler, hayatın bütün alanlarına yansımış tarım toplumundan çok farklı yapı ve değerlere sahip yeni bir toplum olan sanayi toplumu ortaya çıkmıştır. 1970'li yıllarda ise bilgisayar ve elektronik teknolojisinde yaşanan gelişmeler benzer şekilde önce çalışma hayatında sonrasında ise toplumsal hayatın bütününde köklü dönüşümler gerçekleştirmiş, sanayi toplumundan çok farklı yapı ve değerlere sahip yeni bir toplum ortaya çıkmıştır.

Tarım Toplumlarında Çalışma Hayatı

İnsanların göçebelikten yerleşik hayata geçtiği, tarım, hayvancılık, madencilik ve zanaatkârlıkla geçimlerini sağladığı dönem 1760'lı yıllara kadar sürmüştür.

Tarım toplumunda geniş aile ön plandadır. Teknolojinin gelişmemiş olması üretimde fiziki güç kullanımını zorunlu hale getirir. Hem güvenlik sağlama, hem de üretimi gerçekleştirmek açısından erkek nüfusun fazlalığı tarım toplumlarında oldukça önemlidir. Fiziki gücün tarım toplumundaki belirleyiciliği, aile otoritesini de şekillen-

dirmiş, ataerkil bir aile yapısının yükselişini beraberinde getirmiştir. Tarım toplumlarında ailede temel otorite figürü erkeklerdir.

Tarım toplumlarında temel yerleşim birimleri köy ve kasabalardır. Nüfusun büyük bir bölümü kırsal alanlarda yaşar. Köyün sosyolojik olarak önemli özellikleri bulunmaktadır:

- Köy, az sayıda nüfusun bir arada yaşadığı, toplumsal değişmenin/ hareketliliğin az olduğu yerleşim birimidir. Hayatın akış hızı son derece yavaş gerçekleşir.
- Az sayıda insanın yaşadığı, herkesin birbirini tanıdığı köylerde kişi üzerinde şiddetli bir toplumsal baskı söz konusudur. Kişinin toplumun haberi olmadan bir faaliyette bulunması çok zordur.
- Köy, ortak bir yaşanmışlık üzerine kurulur. Bu yaşanmışlık zamanla köylerde benzeşmeyi ortaya çıkarır. Köyler, topluluk/ cemaat ruhunun zirvede yaşandığı yerleşim yerleridir. Bu bağlamda köylerde farklılık/ bireysellik topluluk ruhunu zedeleyici bir unsur olarak görülür ve sert şekilde cezalandırılır. Tarım toplumlarında bireyselliğe yer yoktur.
- Köyler, ortak yaşamın, güvenli ve düzenli bir şekilde, devam ettirebilmesi için dayanışmanın önemli olduğu yerlerdir. Herkesin birbirini tanıdığı köylerde zor zamanlarda toplumsal dayanışma yoğun olarak görülür.
- Köyde hâkim değer gelenekçiliktir. Bir kural, yapı, davranış işlevselse, düzenin devam ettirilmesinde önemli bir fonksiyon görüyorsa devam ettirilir. Köylerde değişim istenen bir durum değildir. Değişime sıcak bakılmaz. Her türlü değişim mevcudu tehlikeye sokacağı için tehdit olarak görülür. Köyler statükonun en belirgin olduğu yerleşim yerleridir.
- Köy, yaşlılık otoritesinin önemli olduğu birimdir. Bu yönüyle karar alma süreçlerinde aile/ topluluk/ cemaat büyüklerinin yaklaşımları belirleyicidir.

Dogville, 2003, Yönetmen: Lars von Trier

Türkiye'de edebiyat ve sinemada, yazılı literatürün büyük bölümünde taşraya/ kırsala yönelik bakış Türk insanının bilincine işlemiş "orda bir köy var uzakta gitmesek te görmesek te o köy bizim köyümüzdür" dizelerinde yansıtıldığı şekilde iyimserlik/ umut/ masumiyet/ özdeşleşme içerir. Türkiye'de taşra, özlemi duyulan saf/ temiz/ samimi / cana yakın ilişkilerin yaşandığı yerleşimi temsil eder. Peki gerçekten taşra, insanların özlemle yaşamak istediği huzur/ sevgi/ güven dolu mekanlar mıdır? Mafya olan babasıyla tartışma sonrasında öldürüleceğinden korkan Grace, dağ yamacında az sayıda insanın yaşadığı Dogville kasabasına sığınır. Başlangıçta, Grace'e yönelik kasabanın olumlu tavrı, Grace'in polis ve babasının adamları tarafından aranması sonrasında düştüğü çaresizlik durumuyla birlikte giderek farklı, acımasız bir hal alacaktır. Dogville, kırsalın ikiyüzlülüğü/ kötücüllüğü/ acımasızlığı/ vahşeti üzerine son derece sert ve etkileyici bir film. Filmde kırsaldaki insan psikolojisine yönelik önemli saptamalar da bulunmakta...

Tarım toplumları, fiziki güç ve toprak sahipliğinin önemli olduğu toplumlardır. Tarım toplumlarında geniş topraklara ve askeri güce sahip temel siyasal yapı imparatorluklardır. Bu yönüyle tarım toplumları ağırlıklı olarak soy devamlılığına dayalı mutlak monarşiler olan imparatorluk/ sultanlık/ padişahlıkla yönetilir. İmparatorluk alanı dışındaki yerlerde ise geniş topraklara sahip olan ve askeri gücü elinde bulunduran yapılar belirleyicidir. İmparatorluklarda temel

belirleyici imparatordur. Hukuku belirleyen temel güçtür. Bu yönüyle imparatorluklarda karar alma süreçlerinde keyfiliğin önemli etkisi bulunmaktadır. İmparator, çok geniş alanları kapsayan topraklarındaki yönetim yetkisini kendi adına feodal güçlere de kullandırır. İmparatorlukta üniter yapının devamı, düzenin bozulmaması ve gücü koruma adına hayati önemdedir. Bu yönüyle imparatorluklar düzenin devamı için her türlü toplumsal hareketliliği kısıtlar/ izne bağlar. İmparatorluklarda özel izinler dışında seyahat kısıtlamaları bulunmaktadır. Bu durumun önemli sosyolojik sonuçları bulunmaktadır:

- Tarım toplumlarında insanlar bir yerde doğmakta ve hayatlarını orada geçirmektedir. Toplumsal hareketlilik imparatorluğun izinlerine ve şartlara bağlıdır. İnsanlar belirli bir statüde doğmakta ve o statüde ölmektedir. Kişinin ailesi köylüyse aynı soydan gelen birkaç nesil yaşamlarına köylü olarak devam etmektedirler. Toplum katı tabakalara ayrılmıştır.
- Bu yönetim tarzının önemli özelliği, kişilerin yaşadığı yerde imparator adına faaliyetleri yürüten feodal güçlere bağlı bir yaşam sürmesidir. Topraklar imparatorun malıdır. İnsanlar imparator adına toprakları işlemekte ve kazandıklarından vergi vermektedir. İmparatorluğun kişinin canı ve malı üzerinde hakkı bulunmaktadır. Bu durum kişilerin hayatı boyunca zenginleşmelerinin, büyümelerinin önünde engeldir. İmparatorluğun kişi üzerindeki haklarının ne düzeyde olduğunu gösteren önemli bir örnek olarak ortaçağda evlenme sürecinde feodal güçlerin ilk gece hakkını kullandığı dönem verilebilir. Tarım toplumları, kişinin mikro anlamda topluluk baskısı, makro anlamda imparator/ feodal güçler baskısı altında ezildiği döneme karşılık gelir.

Tarım toplumlarında köylerde temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Şehirlerde zanaatkârlık ve devlet adına çalışma (askerlik, yönetim, yargı, eğitim vb.) önemli bir yer tutar. Tarım toplumlarında hem tarımsal alanda hem de zanaatkârlıkta zaman ve süreç

olarak sistematiklik kazanmış bir çalışma disiplininden söz edilemez. Kişiler, mevsimsel şartlar/ ailesel koşullar/ toplumsal zihniyet/ inanç vb. nedenlerle koordinesiz/ sistemsiz bir çalışma düzeni içerisindedirler. Her gün aynı saatlerde başlayan, yıl boyu gerçekleştirilen, meslek kavramının öne çıktığı, düzenli kitlesel bir çalışma söz konusu değildir. Nispeten düzenli çalışma ilişkilerinin gerçekleştiği zanaatkârlıkta ise küçük ölçekli üretim ve informel iş ilişkileri ağırlık kazanmaktadır. Çalışma sürelerinde keyfilik söz konusudur. Özellikle kırsal alanlarda, çalışma, geçinebilecek kadar yapılan bir faaliyettir. Toprakların devlete ya da feodal güçlere ait olması, kişiler üzerinde yönetenlerin yoğun kontrolünün ve denetiminin bulunması halk kesimlerinde zenginleşmeyi de imkânsız kılmaktadır. Geçimi sağlayacak kadar çalışma, yakın dönemlere yetecek üretim ve kanaatkârlık tarım toplumunda öne çıkar.

Tarım toplumlarında özellikle Avrupa'da 1100'lü yıllardan itibaren önemli değişmeler yaşanmaya başlar. Ticaret merkezi olarak öne çıkan şehirler oluşmaya başlar. Şehirlerde ticaret ve zanaat gelişmeye başlar. Küçük çaplı üretim atölyeleri kurulur. Bütün bu yaşanan gelişmelere karşı çalışma hayatında ve toplumsal alanda keyfilik/ informel ilişkiler ön plandadır. Herkesi kapsayan, genelleşen, çalışma ilişkilerini güvence altına alan hukuk kuralları gelişmemiştir.

Zanaat

Tarım toplumlarında özellikle kentlerde yaygın olarak görülen, el becerisine dayalı üretim şekli. Küçük ölçekli dükkânlarda ustabaşı hem dükkanın sahibi hem de üreticidir. Üretilen ürün ustanın namıyla anılır. Bu bağlamda üreticiyle üretilen ürün arasında duygusal bir bağ bulunur. Bu tür üretimde kalite öne çıkar. Üretim, az sayıda kişiyle gerçekleştirilir. Usta ve yetiştirmek üzere küçüklükten yanına aldığı çırak arasındaki ilişkide informel etkileşim oldukça öne çıkar. Usta hem öğretmen hem de baba rolüne sahiptir. "Eti senin kemiği benim" sözü çocuklarını bir meslek kazanması için ustaya teslim eden ailelerin yaklaşımlarını yansıtır.

Tarım toplumlarında din, toplumsal hayatta önemli bir işleve sahiptir. Olayların arkasında yatan nedenleri açıklamada, hayatı anlamlandırmada din önemli rol oynar. Çalışmanın ne kadar olması gerektiği, faize yaklaşım, aile içi ilişkiler, evlilik tarzları, kazancın kullanımı konularında din, tarım toplumlarında belirleyicidir. Bunun yanında tarım toplumlarında din sadece manevi ilişkileri düzenleyen bir kurum olmanın çok ötesinde hayatın her alanında büyük güce sahiptir. Kilisenin siyasal/ toplumsal/ ekonomik yapılar üzerinde önemli nüfusu bulunmaktadır. Kilise manevi bir kurum olduğu kadar geniş ekonomik ayrıcalıklara ve mülkiyete de sahiptir. Bu yönüyle tarım toplumlarında:

- İmparatorluk ailesi
- Feodal güçler
- Din adamları
- İmparator adına faaliyetleri yürüten yargı/ eğitim/ yönetim kesimleri, üst düzey askeri yetkililer toplumda ayrıcalıklı tabakaları oluşturur

Ana hatlarıyla özetlemek gerekirse tarım toplumları:

- İnsanların büyük bir bölümünün kırsal alanda yaşadığı
- İnsanlar üzerinde toplumsal/ dinsel baskıların yoğun olduğu
- Sınırlı üretimin gerçekleştirildiği
- Ulaşım yetersizlikleri ve yol güvenliği sorunları nedeniyle yakın pazarlar için üretim yapıldığı
- İmparatorun, imparator adına yetki sahibi olan feodal güçlerin, din adamlarının toplumsal alanda güç sahibi olduğu
- Geniş ailenin yaygın olduğu, ailede erkek otoritesinin geçerli olduğu
- Çalışma disiplininin olmadığı
- Toplumsal değişme ve hareketliliğin çok sınırlı olduğu

- Dinin etkisi ve içinde yaşanılan şartları değiştirememe çaresizliğinden kaynaklanan kanaatkârlığın önemli bir değer olduğu
- Ortak yaşam geçmişinden kaynaklanan tanımaya dayalı güven ilişkisinin bulunduğu (Aile ve içinde yaşanılan çevreye güven duyulur. Yabancılar tehdit olarak görülür)
- Sosyal dayanışma ve paylaşımın öne çıktığı toplumlardır.

Gemeinschaft (Topluluk) – Gesellschaft (Toplum)

Ferdinand Tönnies (1855-1936), Almanya'da doğdu. Babası zengin bir çiftçiydi. Avrupa'nın değişik ülkelerinde felsefe, teoloji, sanat tarihi gibi farklı alanlarda eğitim gördü. Sanayi devrimiyle alt üst olmuş Avrupa'da yeni ortaya çıkan kent toplumu ve bu toplumda ortaya çıkan ilişkilerin, tarım toplumundan farklılıklarını ortaya koyma konusunda önemli çalışmalarda bulundu. Bu bağlamda sosyolojinin en temel kavramlarından Gemeinschaft ve Gesellschaft kavramlarının ideal tipini yansıtan tanımlamalarda bulundu.

Gemeinschaft'in Türkçe karşılığı "cemaat/topluluk" kavramlarıdır. Gemeinschaft, insanların birbirini yakından tanıdığı, yakın etkileşimde bulunduğu, bu yönüyle bireyler üzerinde toplumsal kontrolün olduğu yapıları tanımlar. Bu tip yapılarda toplumsal hareketlilik sınırlıdır. Toplumsal alanda açık, kesin hiyerarşiler bulunmaktadır. Din önemlidir. Nüfusun az sayıda olduğu yerleşim birimlerinde etkilidir.

Gesellschaft'ın Türkçe karşılığı "toplum" kavramıdır. Kent hayatıyla ortaya çıkan ilişkileri tanımlamada kullanılır. Bu yapılarda sanayileşme gelişmiştir. İnformel ilişkilerin yerini rasyonalite almıştır. Toplumsal ilişkilerde sözleşmeler önem kazanır. Homojen toplumsal yapının yerini farklılıkların öne çıktığı yeni bir yapı alır. Tarım toplumundan sanayi toplumuna, köyden kente doğru yaşam evrildikçe topluluk ilişkilerinin yerini, toplum ilişkileri alacaktır.

Sanayi Toplumlarında Çalışma Hayatı ve Örgütler

1500'lü yıllardan itibaren düşünsel alanda çok önemli değişimler yaşanmaya başladı. Rönesans, reform ve aydınlanma hareketleri geleneksel topluma ait düşünce sistematiklerinde önemli farklılaşmaları da beraberinde getirdi. Din/metafizik/ soyut güçlere dayalı düşüncenin yerine, akla dayalı düşünce önem kazandı. Düşünsel alanda yaşanan gelişmeler, teknolojik alanda yaşanan gelişmelerle birleştiğinde ise tarım toplumlarından her yönüyle farklılaşan yeni bir toplum yapılanması öne çıktı. 1760'lı yıllardan itibaren makine teknolojilerinin üretimde kullanılmasıyla birlikte başlayan sanayileşme süreci, tarım toplumundaki toplumsal yapıları alt üst etmiştir. Fabrika ve sanayi etrafında şekillenen sanayi toplumu, tarım toplumundan çok farklı değerlere/ yapılara sahiptir

Sanayi toplumunun oluşması, genişlemesi ise dokuma endüstrisiyle başlayan, demir çelik dalgası, ulaştırma dalgası, kimya çağı, elektrik endüstrisi dalgası, benzin motoru çağı gibi zamanla farklı alanlarda ortaya çıkan bazı teknik gelişmeler ve bunların üretimde kullanılmasıyla paralel ilerlemiştir (Bozkurt, 2012: 8-9). 1760'larda başlayan ve yaklaşık her 25 yılda farklı alanlarda da gerçekleşen teknolojik yenilikler/ keşifler ve bunların sanayi alanında kullanılması önce çalışma hayatında, daha sonra ise farklı alanlarda önemli değişimler yaratacaktır.

Sanayi toplumunun temel üretim birimi fabrikalardır. Üretimin dev fabrikalarda gerçekleşmesi tarım toplumlarında üretimin gerçekleştirildiği birim olan aile yapısında köklü dönüşümlere yol açacaktır. Huzur, güven ve yaşamı idame ettirmede en temel kurum olan geniş aile, sanayileşme süreciyle birlikte çözülür ve yerini çekirdek aileye bırakır. Bu çözülüşte tarımsal yapıdan kopuş sonrasında, işgücü talebi olan yerlere yönelik sürekli bir hareket halinde olmanın etkisi de önemlidir. Ayrıca geniş aile, çalışmanın merkezi olma ve güvenliği sağlama gibi, bir arada yaşama için önemli olan iki fonksiyonunu da kaybetmiştir. Kadınların çalışma hayatında ağırlıklı olarak yer alması

ailede temel rollerin değişmesini de beraberinde getirmiş, erkek egemen aile yapısı, yerini eşitlikçi aile yapısına bırakmıştır.

Tarım toplumunda nüfusun büyük bir bölümü kırsal alanlarda yaşamaktadır. Sanayi toplumunda ise yaşamın yeni merkezi, fabrikalar etrafında şekillenen kentlerdir. İmparatorluk yapısında yaşanan çözülmelerle toprak düzeninin bozulması, toprağın belirli ellerde toplanması, kırsal alanda yaşayan kitleler arasında büyük bir geçim sorunu yaratarak köylerden kentlere yönelik göçü artırır. Avrupa'da sanayileşen ülkelerde 1800'lü yılların başında nüfusu 100 bini geçen çok sayıda sanayi kenti ortaya çıkar. Hızlı kentleşmenin ortaya çıkmasında köylerde yaşam şansı kalmayan geniş kitlelerin iş bulma ümidiyle kentlere göç etmesi önemli rol oynamaktadır.

Sanayileşme sürecinde hızlı kentleşme yaşanırken, kentlerdeki iş olanakları bu göçü karşılayacak oranda büyümemektedir. Bu durum kentlerde sayıları on binleri bulan işsiz kesimlerin oluşmasına neden olur. Kentlerde işsizlikle birlikte açlık/ yoksulluk/ sefalet giderek artar. Açlık ve sefalet sınırında bulunan, bir arada yaşam kültürünün olmadığı yüzbinlerce insanın yaşadığı kentlerde suç yükselir, yaygınlaşır. Oysa oluşmakta olan sanayi toplumu özel mülkiyet, sermaye birikimi, yatırım özgürlüğü gibi yeni değerler etrafında şekillenmektedir. Sistemin başarılı olması için bu değerlere yönelik saldırıların son derece sert şekilde cezalandırılması gerekmektedir. Bunun yanında bir arada yaşam kültürü olmayan açlık ve yoksulluk içinde yaşayan insanların düzeni bozmaması için son derece sert/ katı/ acımasız cezalar getirilir. Tarım toplumlarında düzeni ve toplumsal kontrolü sağlayan gelenekler/ din/ aile ve topluluk baskısı gücünü kaybederken, sanayi toplumlarında düzeni sağlamada katı hukuk kuralları öne çıkar.

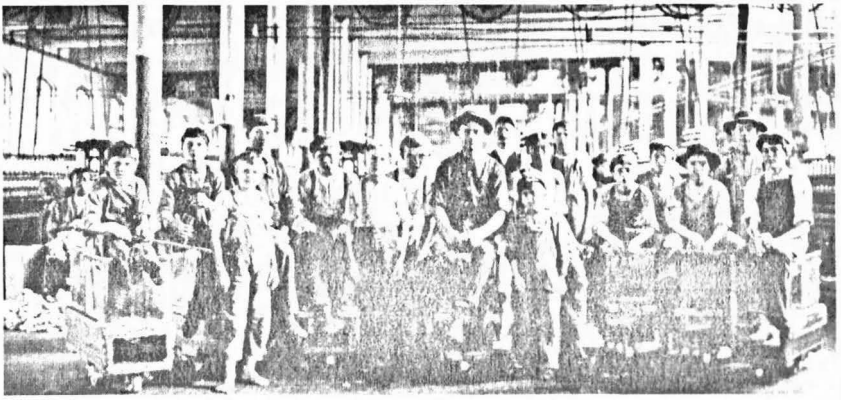
Sefiller / Victor Hugo

Bir yanda sanayileşme, diğer yanda Fransız İhtilali'nin yarattığı alt üst oluşlar. 19. Yüzyıl Fransa'sından önemli toplumsal kesitler de sunan roman, sanayileşme sürecinde suç kavramının ve kanun adamının ideal tiplerini ortaya koyar. Romanın temel kahramanı, karnını doyurmak için ekmek çalan ve kaçma girişimleriyle 5 yıllık kürek cezasını 19 yılda tamamlayan Jan Valjean'dır. Karnını doyurmak için bir ekmek çalmanın cezası 5 yıl ağır kürek cezasıdır. Hapishane koşulları ise dışarıdaki sefalet dolu ortamdan çok daha kötü koşullara sahip cehennemvari bir ortamdır. Romanın diğer kahramanı, dönemin ideal kanun adamını temsil eden Komser Javert'tir: Sert, acımasız, suç karşısında hiçbir insani duyguyu dikkate almadan görevini yapan bir kanun adamı. Tek bir kez kanunu çiğnediğinde de bileklerini kelepçeleyip nehre atlayarak intihar edecek kadar yüksek bir görev bilinci bulunmaktadır. Sefiller, dönemin suç, ceza, adalet, vicdan kavramlarına ilişkin yaklaşımları ortaya koyan, Fransa'daki siyasal/ toplumsal değişme sürecini de etkili bir şekilde yansıtan unutulmaz bir edebiyat klasiğidir. Romanın yönetmenliğini Bille August'un yaptığı 1998 yapımı, yönetmenliğini Tom Hooper'in yaptığı 2012 yapımı (müzikal tarzda) çok başarılı iki sinema uyarlaması da bulunmaktadır.

Kentlerde on binlerce açlık sınırındaki işsizin bulunması çalışma şartlarını olumsuz etkiler. Fabrikalarda son derece kötü çalışma şartlarında, uzun saatler boyunca, neredeyse sadece karın doyurmaya yetecek ücretlerle işçiler çalıştırılır. Para biriktirebilmek için ailede erkekler dışında kadın ve çocukların çalışması da sanayileşme sürecinde özellikle ilk dönemlerde sıklıkla görülen bir manzaradır.

Sanayileşmenin ilk dönemlerinde açlık sınırında çalışmayı kabul eden işçiler zamanla kendi aralarında örgütlenecek ve hak arayışına girişeceklerdir. Sanayi toplumunda çalışan işçilerin büyük bölümü vasıfsız olduğundan işveren karşısında bireysel olarak hak arama şansları bulunmamaktadır. Bu nedenle işçiler sendikal çatı altında örgütlenip ortak hak arama çabası içine girerler. Sendikalar, sanayileşme süreciyle birlikte ortaya çıkan ve giderek güçlenen kitle örgütleridir. Çalışanların hak arama ve alma süreci ise son derece zorlu geçer. İşadamları, daha yüksek ücret ve daha iyi çalışma şartları iste-

Sanayileşmenin İlk Dönemi: Cehenneme Hoşgeldiniz...

Çalışan babayla annenin kazancı aileyi geçindirmeye yetmediği için çocuklar da evi terk edip, fabrikalara, madenlere girmeye başladılar. Endüstrileşmenin korkunçluğu asıl o ilk günlerin çocuk emeği kayıtlarında görülür. 1816'da bir parlamento komitesi önünde, bir zamanlar bir pamuklu dokuma fabrikasında çırak yetiştiren Mr. John Moss, fabrika çalışmasına zorlanan köy çocukları için şu ifadeyi veriyordu:

Hepsi çırak mıydı? - Hepsi çıraktı.

Kaç yaşındaydılar? - Londra'dan gelenleri yediyle on bir arasındaydı. Liverpool'dan gelenler de sekizle on beş arasında.

Kaç yaşlarına kadar çırak kalıyorlardı? - Yirmi bir.

Çalışma saatleri ne kadardı? - Sabah beşten akşam sekize kadar.

Günde on beş saat normal çalışma süresi miydi? - Evet.

Makine tamiri için ya da pamuk yetişmediği için iş durursa, bu zaman da çocukların çalışma süresine eklenebilir miydi? - Evet eklenirdi..

Çocuklar oturarak mı yoksa ayakta mı çalıştırılırdı? - Ayakta

Bütün bu süre boyunca ayakta mı? - Evet.

Fabrikada oturacak yer var mıydı? - Hiç yoktu... Yatma zamanları geldikten sonra döşemeye kıvrılıp yatmış halde görürdüm.

Çocuklar makine kazalarına uğrar mıydı? - Sık sık.

Leo Huberman, Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla, 13. Baskı, İletişim Yayınları, 2013

yen bu amaçla greve giden çalışanların yerine, düşük ücretle çalışmayı kabul eden işçileri çalıştırır. Bu süreçte iki işçi grubu arasında çatışmalar sıklıkla yaşanır. Bunun yanında işadamlarının polis ve mafya ile işbirliği yaparak sorun çıkaran işçi gruplarını bastırma girişimleri de o dönem yaygın olarak görülen bir durumdur. Çalışanların işverenlere karşı hak arayışının önemli bir yolu olarak, 1800'lü yılların ilk dönemlerinde sanayileşmiş birçok ülkede makine kırma eylemlerine rastlanılır. Bütün bu yaşanan gerilim/ kavga/ çatışma süreçleri sonrasında devletin de çalışma barışının sağlanması amacıyla devreye girmesiyle çalışma yasaları oluşturulur. Rasyonel düzenlemeler gerçekleştirilir. Sanayileşmiş ülkelerde ortaya çıkan hukuki/ siyasal/ toplumsal düzenlemenin arkasında o ülkelerde yaşanan sorunlara düzen getirme çabası da önemli rol oynar. Bu bağlamda gelişmiş ülkelerdeki düzenlemeler önemli bir toplumsal arka plana dayanır.

Sanayi toplumlarında tarım toplumlarında örneğine rastlanılmayan yeni bir sınıf ortaya çıkacaktır: İşçi sınıfı. Sadece tek bir işi düzenli olarak yapan, hayatını o işten kazanan, çalışma disiplini olan yeni bir sınıf. Tarım toplumlarından farklı olarak sanayi toplumlarında çalışma, zaman ve mekân açısından kesin sınırlarla belirlenmiş, sistemli bir hale dönüşecektir. Çalışma süreçlerindeki keyfilik ortadan kalkacak, iş ilişkileri yasal sözleşmelerle ayrıntılı olarak düzenlenecektir.

Sosyolojinin önemli isimlerinden Max Weber'in çalışmalarında önemli yer tutan rasyonelleşme olgusu, Batı'da sanayileşme süreciyle birlikte hayatın farklı alanlarında merkezi önem kazanır. Sanayi toplumunun temelini fabrikalar oluşturur. Makinelerin üretimde kullanıldığı, büyük sermaye yatırımı gerektiren ve içinde on binlerce insanın çalıştığı fabrikalarda rasyonalite temel değer olarak öne çıkar. Başarılı olmak için fabrikaların bütün süreçlerinin rasyonel ilkeler etrafında örgütlenmesi gerekmektedir. Tarım toplumundaki kişiselliğe/ informelliğe dayanan iş ilişkileri ortadan kalkar. Fabrikanın başarılı olabilmesi için işçi alımından ürün dağıtımına, müşteri ilişkilerinden finansal kayıtlara kadar her sürecin planlanması, hesaplanması,

kontrol edilmesi gerekmektedir. Sanayi toplumunun temel örgütleri olarak bürokratik kurumlar merkezi önem kazanır. İş süreçleri rasyonelleşir, yazılı sözleşme ve kurallar yeni sistemin temelini oluşturur.

Bürokratik Örgüt

Sanayileşme sürecinde köylerden kitleler halinde kentlere göçler yaşanmış, fabrikalar merkezinde şekillenen ve sayıları yüz binleri aşan kentler yaşamın yeni merkezleri olmuştur. Kentlerde nüfusun bu denli artışı ise, değişik alanlarda hizmetlerin düzenli olarak verilebilmesi için tarım toplumundan farklı olarak yeni örgütsel yapılanmalara olan ihtiyacı beraberinde getirmiştir. Bürokratik Örgüt, sanayileşme sürecinde ortaya çıkan ve 1970'li yıllara kadar hem çalışma hayatında, hem de eğitim/ kamu/ sağlık/ ordu vb. farklı alanlarda yaygınlık kazanan örgüt modelidir.

Weber'e göre kamu ya da özel sektördeki herhangi bir örgütün aşağıdaki özelliklere sahip olduğu sürece, bürokrasinin temel karakteristiklerini de taşıdığı söylenebilir (Dereli, 1981: 9):

- Organizasyonun büyük bir hacme sahip olması ve çok sayıda insan istihdam ediyor olması
- İstihdam edilenlerin çoğunluğunun vasıflı değil, yarı vasıflı ya da vasıfsız olması
- Nispeten basit bir kitle üretim teknolojisi
- Nispeten basit ürün ya da çıktı.

Sanayi toplumundaki örgütlerin büyük bir bölümünün 1970'li yıllara kadar yukarıdaki özelliklere sahip olduğu söylenebilir. Bu yönüyle bürokratik örgütlenme sanayi toplumunun temel örgütlenme biçimini oluşturmaktadır.

Weber'in ideal bürokrasisi aşağıdaki özellikleri de içermektedir (Robbins, 1997: 549):

- İşbölümü: İşler basit, rutin ve iyi tanımlanmış görevler şeklinde düzenlenir.
- Hiyerarşik otorite: Görev ve pozisyonlar bir hiyerarşi içinde düzenlenir, her ast bir üst yoluyla kontrol edilir ve denetlenir.
- Formel seçim: Örgütteki bütün üyeler eğitim, öğretim veya formel sınavlar yoluyla teknik yeterliliklerini ispatlama temelinde seçilirler.

- Formel kural ve düzenlemeler: Birliği sağlamak, çalışanların faaliyetlerini düzenlemek için yöneticiler formel organizasyon kurallarına güçlü bir şekilde bağlıdırlar.
- Gayri şahsilik: Kurallar ve kontroller herkese aynı şekilde uygulanır.
- Kariyer yönlendirme: Yöneticiler yönettikleri birimin sahipliğinden ziyade profesyonel memurlardır. Onlar sabit bir maaş karşılığında kariyerlerini örgüt içinde sürdürmek için çalışırlar.

Sanayi toplumunda bireyselleşme öne çıkar. Kişilerin çalışma hayatına girip kendi hayatlarını idame ettirecek ücretleri kazanmaları, ailelerin birey üzerindeki baskısını zayıflatır. Kadınların da çalışma hayatına girip, zamanla toplumsal alanda yer edinmeleri kadın haklarında önemli gelişmelerin de yaşanmasını beraberinde getirir.

Tarım toplumları benzeşmeye dayalı toplumlardır. Farklılık tehdit olarak görülür, değişime sıcak bakılmaz. Oysa sanayi toplumları, içinde yüz binlerce insanı barındıran kentlerin, yaşamın yeni merkezi olduğu toplumlardır. Kentlerde ise, benzeşme yerine farklılık öne çıkar. Birbirinden çok farklı alanlarda örgütlenebilme anlamında sanayi toplumları bireylere büyük bir çeşitlilik sunar.

Sanayileşme sürecinde iktidar yapılarında, güç odaklarında önemli kaymalar meydana gelecektir. Tarım toplumunda gücü belirleyen geniş topraklara ve fiziki güce sahip olma, önemini kaybetmiştir. Sanayi toplumunda sermaye, gücü belirleyen temel unsur haline gelmiştir. Sanayi toplumlarında işadamları ve siyasetçiler, tarım toplumundaki mutlak monarşilerin, feodal güçlerin ve din adamlarının yerini almıştır.

Sanayi toplumlarıyla ilgili sosyolojik olarak vurgulanması gereken çok önemli bir nokta da bu toplumlarda hem coğrafi hareketliliğin hem de statü farklılaşması olarak dikey hareketliliğin önünün açılmasıdır. Tarım toplumlarından farklı olarak sanayi toplumlarında bir kişi eğitim/ liyakat/ risk alma/ ticaret vb. yollarla ailesinin sahip olduğu statüden daha üst statülere gelebilir. Oysa tarım toplumların-

da kişinin ailesinin konumunu aşması imkansıza yakındır. İmparatorluklarda var olan seyahat kısıtlamaları, sanayileşme sürecinde öne çıkan ulus devlet yapılarıyla ortadan kalkar. Sanayi toplumları, hem coğrafi hem de toplumsal hareketliliğin yüksek olduğu toplumlardır.

Sanayi toplumlarında akılcı düşünce, merkezi önem kazanır. Özellikle insanın aklıyla doğanın yasalarını keşfetmesi, teknolojiyle doğaya hakim olması tarım toplumlarındaki zayıf/ edilgen/ nesne konumundaki insan anlayışının değişmesine neden olur. İnsan akıl ve pozitif bilimle doğayı kontrol altına almış, doğaya hakim olabilmiş, onu yönlendirebilmiştir. Artık, dünyanın yeni efendisi insandır. Yaşanan gelişmelerin arkasındaki iki temel unsur olan akılcı düşünce ve pozitif bilim, sanayi toplumunda olayları açıklamanın yegane yöntemi olarak kutsanır. Gelenek/ din/ metafizik ve soyut düşünce küçümsenerek, aşağılanır.

Bilimsel Yönetim Yaklaşımı: Bilim İşe Uyarlanıyor

Sanayi toplumunda makro anlamda akıl ve pozitif bilimin öne çıkmasının mikro yansımasını örgütlerde de görmek mümkün. Kendisi bir mühendis olan F. Winslow Taylor, bilimsel yöntemleri işe uyarlayarak verimlilikte bir devrim yaratır. Taylor, aylar süren gözlemler, deneyler, istatistiksel çalışmalardan sonra her iş için en uygun personel, çalışma saati ve dinlenme aralığını saptayarak işi mekanikleştirir. Zaman ve hareket etütleriyle insanın beden hareketlerini makine gibi planlayarak, iş süreçlerinde maksimum performansı hedefler ve alır. Çalışanın her adımı bir ustabaşı tarafından denetlenerek, işçilere yoğun bir gözetim uygulanır. Çalışan ekonomik yöntemlerle motive edilmeye çalışılır. Sonuç: Makinenin bir uzantısı haline gelen ve iş süreçlerinde hiçbir sosyal boyutu kalmayan bir işçi profilidir.

1924-1932 yılları arasında gerçekleşen fiziksel faktörler ve verimlilik ilişkisini araştıran Hawthorne deneyleri sonrasında, fiziki faktörler kadar liderlik, iletişim, informel grup vb. sosyal unsurların da verimlilikte önemli etkilerinin olduğunun ortaya çıkmayla beraber iş süreçlerinde sosyal boyut daha fazla öne çıkmaya başlar. İnsan İlişkileri Yaklaşımı olarak adlandırılan yönetim yaklaşımları, bilimsel yönetim yaklaşımının katı/ sert/ insanı makinenin bir uzantısı olarak gören yaklaşımında değişimlere neden olur.

Ana hatlarıyla özetlemek gerekirse sanayi toplumları:

- Nüfusun büyük bir bölümünün kentlerde yaşadığı
- Üretimin dev fabrikalarda, kitle halinde gerçekleştirildiği
- Sadece yerel pazarlara değil, ulusal ve uluslararası pazarlara yönelik üretimin yapıldığı
- Toplumsal hayatın her alanında zaman bilincinin ve dakikliğin önemli bir değer haline geldiği
- İşçi sınıfının oluştuğu ve sınıf bilincinin yükseldiği
- Dev fabrikaları kurmak için gerekli olan sermaye sahipliğinin gücü belirleyen yeni unsur haline geldiği
- İşadamı ve siyasetçilerin toplumda temel iki güç odağını oluşturduğu
- Toplumsal alanda yaşanan ciddi gerilim ve çatışmalar sonucunda düzeni sağlamak için hukuk kurallarının oluştuğu, din/ gelenek/ toplumsal baskı yerine hukukun toplumsal ilişkileri düzenlediği
- Çekirdek ailenin ve ailede eşitlikçi rollerin öne çıktığı
- Hayatın her alanının akılcı kurallarla düzenlendiği, gelenek ve dinsel düşüncenin toplumsal alanın dışına itilip küçümsendiği
- Ulaşım, iletişim ve haberleşmenin geliştiği toplumlardır.

Bilgi Toplumlarında Çalışma Hayatı ve Örgütler

1970'li yıllar, dünya tarihinde önemli kırılmaların yaşandığı bir dönemdir. 1929 krizi sonrasında, 20. yüzyılın en büyük ekonomik krizi 1973 yılında yaşanır. Petrol ihraç eden ülkeler (OPEC) Arap-İsrail savaşında İsrail'in tavrını protesto ederek petrol ihracatını sınırlar. Petrol fiyatları 1973'ün ilk 10 ayında yaklaşık 5 kat artar. Petrol fiyatlarında yaşanan artış, kısa zamanda ekonominin bütün sektörlerine yayılacak, dünyada büyük bir ekonomik kriz yaşanacaktır.

Petrol fiyatlarındaki artışlar, petrol ve enerjide dışa bağımlı sanayi ülkelerini üretimde yeni arayışlara sevk eder. Daha düşük enerji ve hammadde kullanımıyla daha yüksek verimlilik elde edilebilecek üretim arayışları ön plana çıkar. Bilgisayar ve elektronik teknolojisinin gelişimine yönelik kaynak aktarımı ve araştırma geliştirme faaliyetleri hızlanır. Teknolojide sağlanan gelişmeler ve bunların üretimde kullanılmasının sonuçları etkileyicidir: Daha az hammadde, enerji kullanımı, daha yüksek verimlilik ve tasarruf. Bilgisayar merkezli yeni teknolojilerin üretimde kullanılması ise bütün bir toplumsal hayatı derinden etkileyecektir.

1970'li yıllar hükümetlerin izlediği ekonomik ve siyasal politikalarda köklü dönüşümlerin yaşandığı yıllardır. 1970'li yıllara kadar devletin ekonomik hayatın içinde olduğu, doğrudan ve dolaylı yatırımlarla ekonomiyi ve istihdamı belirlediği, sosyal devlet ilkesi doğrultusunda eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi alanlarda toplumun ekonomik açıdan zayıf kesimlerine yönelik önemli hizmetler sunduğu bir durum söz konusudur. Sosyal devlet uygulamaları ve Keynesyen ekonomi politikaları 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik krizin de etkisiyle önemli bütçe açıklarına yol açar. Birçok devlet 1970'li yıllarda köklü bir paradigma değişimiyle sosyal devlet uygulamalarından vazgeçerek liberal politikalara yönelir. Devlet ekonomideki ağırlığını özelleştirmeler yoluyla özel sektöre devrederken, sıkı para politikalarına yönelir. Liberal ekonomi politikaları ise ekonomide özel sektörün özellikle sermaye sahiplerinin yeni güç odağı haline gelmesine yol açar.

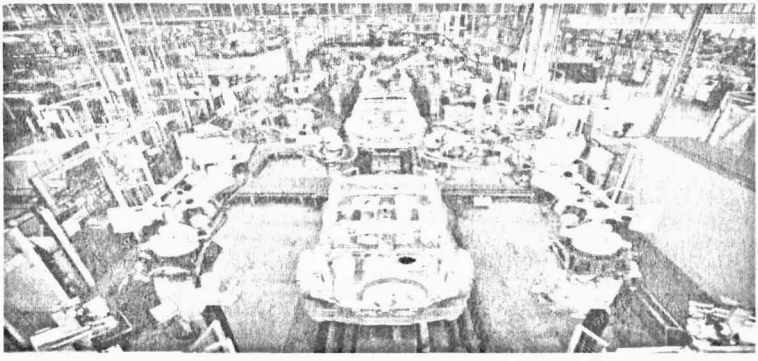
Bilgisayar ve elektronik teknolojisinde yaşanan gelişmelerle birlikte liberal ekonomi politikalarının uygulanması önce çalışma hayatında, sonrasında toplumsal hayatın her alanında sanayi toplumuna ait yapıların alt üst olmasını da beraberinde getirecektir.

Tarım toplumlarında gücü belirleyen unsur toprağa ve fiziki güce sahip olmaktır. Sanayi toplumda sermaye sahipleri/ işadamları yeni güç odakları olarak öne çıkar. Bilgi toplumunda ise bilgiyi üre-

time uygulayan kişiler gücün yeni sahipleridir. Bilgi toplumlarında üretimin sektörel yapısında önemli değişmeler yaşanacaktır. Tarım toplumunda tarımsal üretim, sanayi toplumunda imalat üretimi ağırlıktayken, bilgi toplumunda bilgi ve hizmet işlerinin ekonomideki ağırlığı %80'lerin üzerine çıkar.

Bilgisayar ve elektronik teknolojilerinin üretimde kullanılması sonrasında özellikle eğitimsiz/ vasıfsız mavi yakalılar arasında işsizlik yaygınlaşacaktır. Mavi yakalıların yaptığı birçok işi yeni teknolojiler, çok daha hızlı ve hatasız şekilde gerçekleştirir. Yeni üretim düzeninde otomasyona dayalı iş ilişkileri giderek öne çıkmaya başlar.

Otomasyon: İnsanın Yerine Makine

Teknolojide yaşanan gelişmeler vasıfsız işgücünün yaptığı birçok işin makinelerce yapılmasını mümkün hale getirdi. Günümüzde otomotivden tekstile, elektronikten dericiliğe kadar birçok sektörde yoğun teknoloji kullanımıyla karşılaşmaktayız.

Yeni teknolojilerin üretimde kullanılması sanayi toplumundaki işçi profilini de değiştirir. Sanayi toplumundaki itaatkâr, söyleneni yapan, sorumluluk alamayan işçi tipine olan ihtiyaç ortadan kalkar. Bilgi toplumunda karmaşıklaşan iş süreçlerinde eğitimli/ vasıflı/ iş süreçlerinin bütününe hakim/ inisiyatif ve sorumluluk alabilen beyaz

yakalı işçi öne çıkar. Yeni ekonomik yapılanmada bilgi işçileri önem ve ağırlık kazanmıştır.

Günümüzde ise çalışma hayatında çok daha köklü sorunlar ortaya çıkmaktadır. İş süreleri kısalmakta, esnek çalışma uygulamaları yaygınlaşmaktadır. İşyerleri, çekirdek bir işgücüyle gerçekleştirdikleri faaliyetleri dışındaki birçok hizmeti, alanında uzmanlaşmış firmalardan proje odaklı olarak sağlamaktadırlar. Bu durum gelişmiş ülkelerde kariyer sürelerini kısaltmış, işsizliğin beyaz yakalı çalışanlar arasında da giderek yaygınlaşmasına neden olmuştur. Günümüzde gelişmiş ülkelerde üniversiteleşme oranı %40-50'ler civarındadır. Üniversite çağındaki her iki kişiden birisi üniversite düzeyinde eğitim almaktadır. Bu durum beyaz yakalılar arasında da işsiz kalma sürelerinin uzamasını beraberinde getirir. Geçmişte mavi yakalılara özgü olarak görülen işsizlik, günümüzde iyi eğitim almış, alanında vasıflı, tecrübe sahibi beyaz yakalıların da yaygın olarak karşılaştığı bir durumdur. İşsizliğin yaygınlaşması, gelecek belirsizliği kişilerin psikolojik dengesini bozmakta, toplumsal alanda her düzeyde şiddetin artmasına da yol açmaktadır.

Sanayi toplumunda üretim büyük ölçekli fabrikalarda gerçekleşirken, bilgi toplumunda mekân ölçeği küçülür. Yeni teknolojilerin üretimde kullanılması işgücüne duyulan ihtiyacı azaltır. Küçük ve orta boy işletmeler, yeni toplumun üretim birimleridir.

Fabrikaların bilgi toplumunda ağırlıklarını kaybetmelerinin önemli nedenleri bulunmaktadır. Fabrikalar, kitle toplumunun olduğu bir yapıda kitle üretiminde bulunarak ürettikleri malları uzun yıllar tüketiciye satarak faaliyetlerini sürdürmekteydi. Dev fabrikaların kurulması büyük maliyet gerektirdiği için, fabrikaların kar edebilmesi için uzun süreli istikrarlı piyasalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun yanında sanayi toplumunda, iktidarların yatırımları teşvik etmek için ithalata kısıtlamalar/ yasaklamalar/ yüksek gümrük vergileri koymaları yaygındır. Bilgi toplumunda teknolojide yaşanan gelişmeler tüketici tercihlerinin öngörülmesini mümkün hale getirir.

Yaş, cinsiyet, medeni durum, yaşanılan yer, eğitim durumuna göre hangi tüketicinin hangi ürünü tercih ettiği belirlenebilmektedir. Başarılı şirketler, müşteri tercihlerine göre ürün değişimine gidebilmekte, çok amaçlı teknolojiler hızla bir maldan başka bir mala geçişi mümkün kılmaktadır. Oysa fabrikalar hem karar alma süreci, hem de üretim teknolojisi açısından hızlı değişim karşısında ağır/ hantal kalıyordu. Bunun yanında özellikle liberal siyasal paradigmaların öne çıkması ekonomide serbestleşmeyi, yabancı sermaye yatırımlarını, küresel rekabeti öne çıkarır. Sanayi toplumundaki devletin korumacılığı ortadan kalkar. Bilgi toplumunda büyük olmayı gerektiren bazı sektörler dışında fabrikaların büyük bölümü rekabete ayak uyduramayarak yok oldular.

The Company Men/ Şirket Adamları, 2010, Yönetmen: John Wells

Günümüzde Amerika'da üniversiteleşme oranı artmış, kariyer süreleri kısalmıştır. İşsizlik korkusu sadece düşük eğitimli/ düşük vasıflıların değil, iyi eğitim almış/ tecrübeli/ vasıflı kişilerin de karşı karşıya kaldığı bir durum haline gelmiştir. Film, alışılmışın dışında beyaz yakalı çalışanların işsizliğine ve işsizlik sürecinde yaşadıklarına eğiliyor. Amerikan iş dünyasının acımasızlığı, artan rekabet, küresel piyasaların yansımaları, işsizliğin psikolojik ve sosyal etkileri filmde başarılı bir şekilde vurgulanıyor. Her şey iyi giderken bir anda işsiz kaldığınızı, Mortgage kredinizi ödeyemez hale geldiğinizi, ailenizin yanına taşınmak zorunda kaldığınızı, bu süreçte eşiniz ve iki çocuğunuzla yaşadıklarınızın etkilerini düşünün. Ve de 35 yaşında olduğunuzu, dışarıda ise eğitimli/ vasıflı/ tecrübeli/ sizden genç on binlerce işsiz bulunduğunu. Yeni dünyaya hoş geldiniz...

Sanayi toplumunda vasıfsız, eğitimsiz işçileri çatısı altında toplayan, onların hak arama mücadelesine öncülük eden sendikalar ise yeni toplumda farklı nedenlerden dolayı güçlerini her geçen gün kaybetmektedir. Sendikaların güç kaybetmesinin arkasında yatan bazı nedenler şunlardır:

- 1970'li yıllarda öne çıkan liberal ekonomi politikaları, devletin ekonomideki ağırlığının azaltılmasını öngörüyordu. Devletler, ellerindeki işletmelerin büyük bir bölümünü özel sektöre devretti. Özelleştirme uygulamaları sonrasında yaygın olarak karşılaşılan durum ise verimliliği sağlama adına işçi sayısında büyük azaltmalara gidilmesiydi.
- Küçük ve orta boy işletmelerin yaygınlaşması. Bu işletmelerde sendikal örgütlenmenin zorluğu.
- Bilgi toplumunda, işletmelerin temel bazı faaliyetler dışındaki hizmetleri taşeron firmalardan karşılaması. Artan taşeronlaşma ve taşeron firmalarda sendikasız işçi çalıştırmanın yaygın olması.
- İşverenlerin sendikasızlaşma yönündeki eğilimleri. Sendikaya üye olan çalışanların değişik gerekçelerle tazminatlarının verilerek işten ayrılmak zorunda bırakılması.

Bilgi toplumunda, çalışma hayatında yeni bir insana ihtiyaç duyulması, eğitim sisteminde de önemli değişimlere yol açtı. Bireyselliğe, farklılığa, çeşitliliğe, muhakemeye, eleştirel düşünmeye, proje hazırlamaya, tartışmaya, teknoloji okuryazarlığına ağırlık veren yeni bir eğitim sistemi öne çıktı. Eğitim sadece toplumsal alanda değil, çalışma hayatında da büyük önem kazandı. Özellikle her alanda yaşanan hızlı değişmeler yanında, örgütlerde kullanılan en yeni teknolojilerin bile kısa zamanda eskimesi, çalışanların değişime adapte olabilmeleri açısından sürekli eğitilmesini zorunluluk haline getirmektedir. Günümüzde, sürekli eğitim uygulamaları rekabette öne çıkan firmalar açısından hayati bir önem taşımaktadır.

Bilgi toplumunda sanayi toplumundakinden çok daha farklı değerlere sahip yeni bir kişilik yapısı ön plana çıktı. Kendini gerçekleştirmeyi önemseyen, toplumsal sorunlara duyarlılık yerine konformizmi öne çıkaran, egoist, hedonist, anı yaşamayı önemseyen tüketici bir kişilik. Bu yeni kişilik yapısının örgütün amaçları doğrultusunda yönlendirilip, motive edilmesi örgütler açısından önemli bir sorun alanını oluşturmaktadır.

İnsan Kaynakları Yönetimi

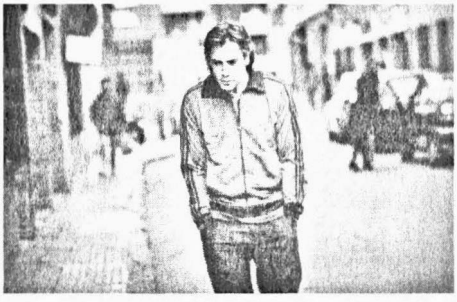
Üretimde yoğun bilgisayar teknolojilerinin kullanımı, iş süreçlerinin karmaşıklaşması, hızlı değişim, örgütlerde eğitimli ve vasıflı işgücünün öne çıkmasına neden oldu. Bilgi ve hizmet işlerinde rekabette öne çıkmak isteyen şirketler açısından çalışanların işlerinde mutlu olmaları, süreçlere katılımı, önerilerinden faydalanma ve yaratıcılıklarını kullanma büyük önem taşımaktaydı. İnsan yeni süreçte rekabetin en temel unsuru haline geldi. Bununla birlikte özellikle 1990'lı yıllarda "İnsan Kaynakları Yönetimi" örgütlerin temel yönetim politikası olarak öne çıktı. İnsan kaynakları yönetimi, geçmişteki yönetim anlayışlarından farklı olarak insanı örgütün merkezine alır ve bütün iş süreçlerinde insan unsuruna büyük önem verir. İnsan kaynakları yönetiminin bazı temel fonksiyonları şu şekilde sayılabilir: - İnsan kaynakları planlaması, - işgören seçimi, - motivasyon, - eğitim, - kariyer geliştirme, - ücret yönetimi, - işçi sağlığı ve iş güvenliği, - performans değerlendirme.

Bilgi toplumunda bilgi ve hizmet işlerinin yaygınlık kazanması, birçok ülkede küresel finans merkezleri haline gelen metropollerin ortaya çıkmasını da beraberinde getirdi. Sanayi toplumunun ilk dönemine benzer şekilde özellikle istihdam olanaklarının fazlalığı nedeniyle metropollere yönelik yoğun bir iç göç yaşandı. Bu durum metropollerde önemli toplumsal sorunların da yaşanmasını beraberinde getirdi. Küresel metropollerin bazı temel özellikleri olarak şunlar sayılabilir:

- Küresel finans ve ticaret merkezleri olması

- 24 saat hayatın hareketli olması. Yoğun bir gece ekonomisinin varlığı
- Hava ve deniz yollarıyla uluslararası taşımacılıkta öne çıkması
- Farklı alanlarda kongre merkezleri haline gelmesi
- Gelişmiş bir turizm merkezi haline gelmesi
- Kültür ve sporda cazibe merkezi olması. Büyük uluslararası organizasyonları düzenleyebilme kapasitesine sahip olma
- Metropollerde zenginlerin yaşadığı merkezler ile alt ekonomik grupların yaşadığı mekânlar arasında önemli ayrışmalar yaşanması
- Trafik başta olmak üzere nüfus yoğunluğundan kaynaklanan önemli alt yapı sorunlarının ortaya çıkması
- Ülke içinden yaşanan iç göç, ülke dışından gelen kaçak göçmenler metropollerde iş güvencesi olmadan, kötü koşullarda, düşük ücretlerle kayıt dışı çalışmanın yaygınlaşmasını da beraberinde getirir. Metropollerde suç artar.

Biutiful, 2010, Yönetmen: Alejandro Gonzalez Inarritu

İki çocuğuyla yaşayan kanser hastası Uxbal, geçimini yasadışı işlerle sağlamaktadır. Film Uxbal'ın kişisel hikâyesi merkezinde dünyanın en güzel şehirlerinden birisi olan Barcelona'nın öteki yüzüne ayna tutuyor. Barcelona'da hayata tutunmaya çalışan açlık, yoksulluk, sefalet içindeki göçmenlerin kayıt dışı çalışma sürecinde yaşadığı gerilim ve dramlar filmde etkili şekilde yansıtılıyor. Film, finans/eğlence/ tüketim/ turizm merkezleri olarak öne çıkan/ gösterilen/ yansıtılan dünyanın en gelişmiş metropollerinde küreselleşme sürecinde yaşanan sosyal ve ekonomik sorunları, insanlık dramlarını başarıyla yansıtıyor.

Bilgi toplumları, kültürel/ cinsel/ etnik/ dinsel alanlarda çeşitlilik ve farklılıkların yaygınlaştığı toplumlardır. İletişim ve haberleşme teknolojisinde yaşanan gelişmelerle birlikte her türlü farklılığın seslerini/ taleplerini küresel düzeyde duyurabilme imkânına sahip olması, farklılıkların meşruluk kazanması ve yaygınlaşmasını da beraberinde getirmiştir. Bu çeşitlilik ve farklılığı çalışma hayatı ve örgütlerde görmek mümkündür. Günümüzde örgütler hem kültürel hem cinsel çeşitliliğe sahiptir. Kadın çalışanların sayısı ise çalışma hayatında giderek yükselmiştir. Bu bağlamda farklılıkların yönetimi günümüz çalışma hayatının önemli konularından birisini oluşturur.

Bilgi toplumunda bireyselliğin merkezi önem kazanması sonrasında her türlü toplumsal bağlarda aşınma ortaya çıkar. Siyasete, aileye, kiliseye, işyerine ve sendikalara olan bağlılıklar aşınır. Kitle hareketleri/ örgütleri güç kaybı yaşar. Bağların aşınmasına yönelik bir paradoks gibi gözükse de sivil toplum örgütleri ve faaliyetlerine katılım artar. Sivil toplum örgütlerine katılımın artmasında, aşırı bireyselleşme sonrasında yaşanan tatminsizlik duygusunun giderilme arayışı önemli bir rol oynar. İnsanlar birkaç saat bile olsa sivil toplum örgütlerinde yaptıkları faaliyetlerle toplumsal alanla ilgili sorumluluklarını yerine getirme düşüncesiyle vicdani bir tatmin/ rahatlama yaşamaktadırlar.

Ana hatlarıyla özetlemek gerekirse bilgi toplumları:

- Üretime, hizmete, uygulamaya dönüşebilen bilginin toplumda merkezi önem kazandığı
- Ekonominin büyük bir bölümünün bilgi ve hizmet işlerinden oluştuğu
- Çalışma hayatında teknoloji kullanımı nedeniyle mavi yakalılar arasında işsizlik artarken, eğitimli/ vasıflı/ uzman/ inisiyatif kullanabilen beyaz yakalı işçilerin önem kazandığı
- Fabrikaların ve sendikaların güç kaybettiği

- Küçük ve orta ölçekli işletmelerin yaygın üretim birimleri olduğu
- Bireysellik yükselirken, toplumsal bağların aşındığı
- Her türlü farklılık ve çeşitliliğin arttığı
- Küresel metropollerin oluştuğu
- Bireysellik ve farklılığa dayalı yeni bir eğitim anlayışının öne çıktığı
- Sivil toplum örgütlerinin yaygınlık kazandığı toplumlardır.

12. BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE TOPLUMSAL ETKİLERİ

Küreselleşme, bilgide, iletişimde, etkileşimde, haberleşmede, ulaşımda, finans piyasalarında yerel, bölgesel, ulusal sınırları aşındıran, ülkeler arasında ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal bağımlılığı artıran bir süreçtir.

Günümüzde dünyanın herhangi bir yerinde üretilen bilgiye, farklı yerlerden ulaşmak mümkün hale gelmiştir. Elektronik kütüphaneler, en yeni kitap ve makalelere ulaşma imkânını sağlarken, tıp, kimya, elektronik vb. farklı alanlarda üretilen bilgiler dünyanın diğer bölgelerine hızlı bir şekilde yayılmaktadır.

Kitle iletişim araçları, uydu antenleri, internet, yazılı/görsel ve sosyal medyadaki gelişmeler haberleşme alanındaki sınırları ortadan kaldırmıştır. Dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan gelişme ve olay diğer bölgelere canlı olarak iletilebilmektedir. ABD'de polis tarafından vurulan siyahi Michael Brown'un ölümünün sebep olduğu "Ferguson İsyanı", 2016 yazında Rio'da düzenlenen "Olimpiyat Oyunları" bütün dünyada naklen izlenebilmiştir.

Küreselleşme sürecinde ulaşım sektöründe meydana gelen gelişmeler ve fiyat politikalarındaki ucuzlamalar ülkeler arasında eko-

nomik, siyasal, kültürel, sosyal, turizm vb. amaçlarla yapılan seyahatleri - tarihin önceki dönemleriyle kıyaslanamayacak ölçüde- artırmış ve ülkeler arasında her düzeyde etkileşim yaygınlaşmıştır.

Küresel Etkileşim ve Yayılmaya Örnek Olarak Selfie

Küreselleşme sürecinde kitle iletişim araçlarının etkisiyle - günümüzde internet ve sosyal medya süreci çok daha hızlandırdı- dünyanın herhangi bir yerinde çıkan bir moda akımı, şarkı, film, kitap, sembol, protesto hareketi, mimari bir tarz, yerel, bölgesel, ulusal sınırları aşarak çok kısa sürede küresel düzeyde karşılık bulmakta. Bu bağlamda çok hızlı yayılan, küresel bir etkileşimden söz etmek mümkün.

Herşey 2 Mart 2014 tarihinde düzenlenen 86. Oscar ödül töreninde başladı. Gecenin sunucusu Ellen DeGeneres'in törene katılan ünlülerle çekildiği selfie, bir anda küresel bir akımın başlamasına neden oldu. Twitter'a yüklenen "selfie"nin 20 dakikada 750 bin retweeti yapıldı. Aşırı yoğunluk nedeniyle Twitter 20 dakika erişilemez hale geldi. Selfie, 3.3 milyonun üzerinde kişi tarafında retweet edilerek, 2.3 milyonun üzerinde kişi tarafından favorilere eklenerek (29 Ağustos 2016 itibariyle) Twitter'da ABD Başkanı Obama'ya ait olan paylaşım rekorunu kırdı. Birbirinden çok farklı alanlarda/ sektörlerde/ yerlerde/ kültürlerde selfie, moda bir akım haline geldi.

Resimler, küresel etkileşim ve yayılmaya çarpıcı bir örnek: Ortadaki resim

Oscar ödül töreninde her şeyi başlatan selfie. Sol üst resimde Güney Afrika'nın efsane lideri Nelson Mandela'nın cenaze töreninde ABD Başkanı Barack Obama, İngiltere Başbakanı James Cameron, Danimarka Başbakanı Helle Thorning Schmidt birlikte selfie çekilirken görülüyor. Hac'ta çekilen ve "Hac selfie'si Oscar selfie'sini geçebilecek mi? lütfen retweet" vurgusuyla tweet edilen selfie, Hac sırasında selfie çekilmesinin uygunluğu konusunda kamuoyunda bir tartışmayı da gündeme getirdi. Türkiye A Milli Takımı Teknik Direktörü Fatih Terim ve Milli Takım futbolcuları da selfie akımına katılanlar arasındaydı.

Selfie'nin küresel bir yaygınlık kazanması üzerine selfie çubukları ve aksesuarları, bütün dünyada ticari bir ürün olarak piyasaya sürüldü. Bunun yanında cep telefonu üreticileri, cep telefonlarında selfie çekiminde kullanılan önyüzündeki kameranın çözünürlüğünü güçlendirdiler. Cep telefonlarını, selfie'leri daha net ve estetik gösterecek filtreleme programlarıyla desteklediler. Günümüzde farklı ortamlarda çekilen selfie'lerin Twitter ve Facebook'tan paylaşımı olağan bir durum haline geldi. Selfie, "özçekim" olarak dilimize de girmiş durumda. Selfie'nin giderek yaygınlaşmasının olumsuz etkileri de ortaya çıkmaya başladı. Dünyanın en büyük eğlence merkezlerinden Disneyland'ın farklı ülkelerindeki merkezlerinde, New York ve Fransa'da çok sayıda müzede, bazı stadyumlarda çevreye zarar verdiği gerekçesiyle selfie çubuklarının kullanımına yasak getirilmiş durumda. Yasak, her geçen gün farklı ülke ve kurumlarda yaygınlaşmakta...

Tartışma: Kısa sürede küresel bir akım haline gelen selfie çekimine yönelik yaklaşımınız ne oldu? Selfie çekip sosyal medyada paylaştınız mı? Selfie çekmenizin nedenleri olarak neleri görmektesiniz. Selfie çekiminin çevrenizde ve toplumda yaygınlaşmasının, üzerinizde nasıl bir etkisi oldu? Bugüne kadar hiç selfie çekmediyseniz bu durumun nedenleri olarak neleri görmektesiniz?

Küreselleşme sürecinin en çok etkisini hissettirdiği, bunun yanında yaşanan gelişmelerle dünyayı küresel bir yer haline getiren unsurlardan birisi ekonomi ve finans piyasalarında yaşanan gelişmelerdir. Küreselleşme sürecinde öne çıkan yeni liberal politikalarla finansal piyasalarda serbestlikler yaşanmış, çok uluslu şirketlerin sayıları ve yatırımları hızla artmıştır. Günümüzde birçok firma hiz-

met ve ürün sunumunda küresel hale gelmiştir. Bunun yanında çok sayıda firma üretimlerini, işgücü maliyetlerindeki farklılıklar nedeniyle ucuz işgücünün bulunduğu ülkelere kaydırmışlardır. Bir Amerikan firmasının Meksika'da, Hollanda firmasının Kore'de, İngiliz firmasının Çin'de, Türk firmasının Bulgaristan'da yatırım yapması sıklıkla görülen bir durumdur. Bunun yanında CNBC-E, Bloomberg gibi kanallar gün boyu farklı ülke piyasaları hakkında düzenli yayın yapmaktadır. Bu yönüyle finans piyasaları ve sermaye hareketleri anlamında dünya küresel bir hale gelmiştir.

Küreselleşme sürecinde kültürel alanda da önemli değişimler yaşanmış, farklı ülkelerde ortak kültürel beğenilere sahip - benzer tüketim, eğlence, müzik, izleme, yaşam alışkanlıkları olan- bir kitle ortaya çıkmıştır.

Küreselleşme sürecinde birçok alanda sınırlar aşınırken, özellikle emek konusunda kısıtlamalar devam etmektedir. İşgücü maliyetlerindeki farklılıklar nedeniyle, birçok ülkede hükümetler azgelişmiş ülkelerden gelebilecek vasıfsız ya da yarı vasıflı çalışanlara sınırlarını kapatmış durumdadırlar.

Yerel, bölgesel, ulusal sınırların aşınmasını ifade eden küreselleşme sürecinin başlangıcı konusunda literatürde farklı görüşler bulunmaktadır. Uluslar arasındaki etkileşim ve ticaret, kökeni yüzyıllar öncesine götürülebilecek tarihi arka plana sahiptir. Özellikle sanayi devrimiyle birlikte Avrupa'da önemli gelişmeler yaşanmış, ülkeler arasında ticaret artmıştır. 1800'lü yılların ikinci yarısında demiryolları birçok Avrupa ülkesini birbirine bağlamıştır. Telefon hatları, telgraf ve gazeteler haberleşmeyi kolaylaştırmıştır. Sınırların aşınması bağlamında küreselleşme sürecini 1800'lü yıllara, uluslar arası ticaretin giderek genişlediği 1900'lü yılların başına kadar götüren yazarlar bulunmaktadır.

Küreselleşme süreci, sınırların aşınması kadar bilgi, haberleşme, etkileşim, iletişim, sermaye alanlarındaki gelişmelerin hız kazanması-

nı da içerir. Bu anlamda hız, küreselleşme süreci açısından temel kavramdır. Ülkeler arasında farklı alanlardaki ilişkilerin, etkileşimin hız kazanması ise 1970'li yılların ikinci yarısında bilgisayar ve elektronik teknolojisinde yaşanan gelişmelerle birlikte gerçekleşmiştir. Bu bağlamda küreselleşmenin dünyada 1970'li yılların ikinci yarısında, Türkiye'de ise 1980'li yıllarda öne çıkan bir süreç olduğu söylenebilir.

Küreselleşme sürecinin hız kazanmasında özellikle iki temel gelişme önemli rol oynamıştır:

- **Teknolojide yaşanan gelişmeler:** Bilgisayar, elektronik, enformasyon teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ekonomik, sosyal, kültürel anlamda küresel etkileşimi hızlandırmış ve yaygınlaştırmıştır. Teknolojide yaşanan gelişmeler dünya piyasalarını birbirine bağlamış ve 24 saat işlem yapılabilir hale gelmesine neden olmuştur. Bunun yanında teknolojide yaşanan gelişmeler haberleşme, iletişim, etkileşimin de küresel hale gelmesini sağlamış ve küresel bir dünyanın oluşmasında temel rol oynamıştır.
- **Siyasal alanda yaşanan gelişmeler ve ekonomik yansımaları:** 1970'li yılların ikinci yarısında dünyada siyasal paradigmalarda önemli bir dönüşüm yaşanmış ve liberal paradigmalar önem kazanmıştır. Liberal paradigmaların ekonomik boyutunu ise devletin ekonomiden çekilerek özel sektörün güçlendirilmesi, ekonomide serbestleşme politikaları izlenmesi, ithalat ve ihracatın önündeki engellerin kaldırılması, yabancı sermayenin teşvik edilmesi gibi uygulamalar oluşturur. Böylece sermaye alanında ulusal sınırlamalar azaltılarak, küresel işbirliği teşvik edilir. Çok uluslu şirketler bu süreçte giderek yaygınlaşır.

Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Yaşanan Bazı Dönüşümler

Türkiye'de küreselleşme sürecinin ekonomik anlamda ilk adımları 24 Ocak 1980 kararlarıyla atılmış, 1980'li yıllara damgasını vurmuş bir siyasetçi olan Turgut Özal iktidarı döneminde de Türkiye, izlediği politikalarla küresel dünyanın parçası haline gelmiştir.

Küreselleşme süreci, Türkiye'de cumhuriyet tarihinin en köklü değişim ve dönüşümünün yaşanmasını beraberinde getirdi. Kendi içine kapalı bir ülke olan Türkiye, küreselleşme süreciyle birlikte dışa açıldı.

1980'li yıllarda Türkiye'de önemli bir telekomünikasyon ve altyapı hamlesi başlatıldı. 1980 öncesinde çok az evde telefon bulunmaktaydı ve telefonlar analogtu. Hatlar sınırlı olduğu için, analog telefon sahibi olmak için bile bazen birkaç yıl beklemek zorunda kalınıyordu. Analog telefonlardan konuşma ise evde olunsa bile santralden konuşmak istenen telefonu bağlatma yoluyla gerçekleşmekteydi. Bu durum uzun süre beklemelere de yol açmaktaydı. 1980'li yıllarda otomatik telefonlara geçiş yapıldı ve otomatik telefonlar köylere kadar yaygınlaştırıldı. Bu, haberleşmeyi hızlandıran devrim niteliğinde bir dönüşümdü. Bunun yanında uydu antenleri, otoyol yapımları, en ücra köylere elektrik götürülmesi Türkiye'de haberleşme, etkileşim ve ulaşım anlamında önemli gelişmelere neden oldu.

1980'li yılların en önemli gelişmelerinden birisi, yurtdışına çıkış sınırlamalarının kaldırılmasıydı. İki yılda bir olan yurtdışına çıkış yasağı, önce yılda bire indirildi, sonrasında ise tamamen kaldırıldı. Küreselleşmenin en önemli unsurlarından birisi olan ülkeler arasında etkileşim konusunda önemli bir adım atıldı.

1980'li yılların başları, Türkiye'de tek kanallı, siyah beyaz yayın yapıldığı, devlet tekelinin ve sansürünün televizyon yayıncılığı üzerinde büyük bir baskı oluşturduğu döneme denk geliyor. 1980'li yıllarda önce TRT2, TRT3 açıldı. Sonrasında özel televizyonlar, kanunen yasak olmasına rağmen iktidarın teşvikiyle kuruldu ve yaygınlaştı. Özel televizyonların kurulması, ilgili kanunların da değişmesine neden oldu.

Renkli televizyon yayıncılığına geçildi. Özel televizyonlar dünyada yaşanan gelişmelerin Türkiye'ye hızla aktarılmasını, televizyonda devlet tekelciliğinin kırılmasını da beraberinde getirmiştir.

Özel televizyonlarla birlikte Türkiye'de reklamcılık sektörü gelişmiş, tüketim teşvik edilmiş, ahlaki değerlerde önemli değişmeler yaşanmıştır. 1980'li yıllar Türkiye'de gazetelerin, dergilerin çeşitliliği ve sayısında da patlama yaşandığı yıllardır. Bu yıllarda moda, spor, kadın, cinsellik merkezinde çok sayıda dergi yayına başlamıştır. Kapalı bir toplumdan açık bir topluma geçişin önemli toplumsal boyutlarından birisi de 1980'li yılların sonu, 1990'lı yılların başında Türkiye'de cinsellik konusunda yaşanan patlamalardır. Bu yıllarda Türkiye'de spor gazetelerinde cinsel forum köşelerinin yer aldığı, erotik yayın yapan yabancı kanalların revaçta olduğu, erotik dergi sayısında patlama yaşandığı, haber gazetelerinin bile belirli sayfalarında çıplak kadın resimlerinin yer aldığı bir süreç yaşanmıştır.

Küreselleşmenin en önemli boyutlarından birisi olan ekonomik alanda 1980'li yıllarda Türkiye'de Cumhuriyet tarihinin en köklü kırılmaları yaşanmıştır. 1980'li yıllarda, devletin ağırlıkta olduğu, karma ekonomi politikalarından, serbest piyasa ekonomisine geçiş yapılmıştır. İthalat ve ihracatta serbestleşme politikaları izlenmiş, serbest faiz, serbest fiyat, serbest döviz politikalarına geçilmiştir. Yabancı sermayenin Türkiye'de ortaklıklar kurması ve yatırım yapması kolaylaştırılmıştır. Türk sanayicisinin dışa açılması teşvik edilmiştir. Türkiye'de yasak olan binlerce malın ithalatı serbest bırakılmıştır.

1980'li yıllarda dışa açılmayla birlikte Türkiye'de birçok alanda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Turizm alanında beş yıldızlı oteller açılmış, sportif alanda toprak sahalardan çim sahalara geçiş yapılmış ve uluslararası alanda ilk önemli başarılar kazanılmaya başlanmıştır. Belediyecilik anlamında ise yerel yönetimlerin önemli birçok hizmeti, yurtdışı etkileşimi sayesinde kaliteli hale getirdiğini söylemek mümkün. 1980'li yıllar içe kapalı bir ülke olan Türkiye'nin küresel bir dünyanın parçası haline geldiği, birçok alanda köklü dönüşümler geçirdiği yıllardır.

KÜRESELLEŞMENİN TOPLUMSAL ETKİLERİ

Çeşitlilik ve Farklılığın Artışı. Çatışma ve Gerilimlerin de...

Küreselleşme sürecinde ülkeler arasındaki sınırlar aşınmıştır. Yerleşim kısıtlaması bulunan az sayıdaki ülke dışında, ülkeler din/cinsiyet/ etnik köken/ vatandaşlık konusunda büyük çeşitliliğe sahiptir. Günümüzde dünyanın birçok ülkesi, içinde yaşayan kişiler açısından tam bir mozaik görüntüsündedir. İstanbul örneğinden yola çıkarsak günümüzde İstanbul tam anlamıyla küresel bir kent haline gelmiştir. Her türlü etnik/ dinsel/ cinsel/ kültürel farklılığı İstanbul'da görmek mümkündür. Aynı özellik New York, Tokyo, Delhi, Amsterdam, Londra, Paris, Pekin merkezinde farklı ülkeler açısından da geçerlidir. Çok kültürlülük günümüz dünyasının en temel özelliklerinden birisidir.

Çok kültürlü yaşamın, belirli bir düzen içerisinde devam etmesi için farklı kültürlerin birbirlerine karşı hoşgörülü yaklaşımı önem kazanmaktadır. Hoşgörü, empati ve farklılıklara saygı, yeni toplumun amentüsünü oluşturur. Bu unsurlar ortadan kalktığında ise özellikle son yirmi yılda dünyada çok sayıda örneğini gördüğümüz etnik/ dinsel/ kültürel farklılıklar arasında soykırıma kadar giden, yoğun şiddet içeren çatışmalarla karşılaşılır. Çok kültürlülük özellikle ekonomik kriz dönemlerinde çatışma risklerini de bünyesinde taşımaktadır. Ekonomik kriz dönemlerinde farklı din ve etnisiteye sahip göçmenlere/ azınlıklara yönelik düşmanca tavır ve saldırıların sayısında önemli artışlar yaşanmaktadır.

Dinsel ve etnik farklılıklar, günümüzde önemli bir çatışma potansiyelini de barındırmaktadır. Günümüzde küresel dünyanın en tehlikeli çatışma/ gerilim alanlarından birisini Hristiyan ve Müslüman nüfus arasında yaşanan güvensizlik oluşturmaktadır. Özellikle 11 Eylül 2001'de ABD'de ikiz kulelere yapılan saldırı ve bu saldırının

arkasında Müslüman kimliğe sahip fundamentalist grupların bulunduğu iddiası sonrasında, ABD ve Batılı ülkelerde, ülkede yaşayan Müslüman nüfusa yönelik ön yargılar, güvensizlik ve şiddet eylemleri artmıştır. Avrupa'da ve ABD'de ifade özgürlüğü perspektifinden yola çıkarak, Müslüman nüfus açısından kutsal ve eleştirilemez olan dinsel değerlere yönelik, aşağılamalar içeren karikatürler yayınlanması ve bu yayınların zaman zaman devam etmesi, Müslüman ve Hristiyan nüfus arasındaki gerilimin süreklilik kazanmasına da yol açmıştır.

Karikatür krizinin önemli bir yansıması da yeşil sahalardan geldi. İskoçya'nın en köklü kulüplerinden Glasgow Rangers'ın başına bir hafta önce geçmiş olan Chris Graham, twitter adresinden Hz. Muhammed'e hakaret içeren bir karikatürü tweetlemesi sonrasında, gelen tepkiler üzerine görevinden istifa etti (10 Mart 2015). Graham'ın istifa açıklamasında "ifade özgürlüğünün ulusun inşa edildiği temellerden biri olduğu ama bu özgürlüğün ulustaki bütün toplulukların görüşlerine duyarlı olma sorumluluğu getirdiği, attığı tweet'in bunu yapmadığı" vurgusu çok önemli. Küreselleşme sürecinde her ülkede dinsel, etnik, cinsel, kültürel çeşitlilik, farklılık öne çıkmış durumda. Bu bağlamda toplumda farklılıkları rencide edecek açıklamalar önemli gerilimler yaratıyor. Birçok ülkede ifade özgürlüğünün sınırları ve özellikle dinsel hassasiyetler konusundaki sınır çok muğlak görülüyor. Bu muğlaklık gelecekte önemli çatışma alanlarını da bünyesinde taşımaktadır.

Çok sayıda ülkede göçmenlere yönelik izlenen ayırımcı politikalar da küreselleşmenin en önemli sorunlarından birisini oluşturur. Göçmenler, gelişmiş ülkelerde çoğu zaman ekonomik gelir grubunun en alt tabakasında bulunmakta ve şehrin yerleşim açısından ucuz/

güvenliksiz alanlarında yaşamaktadırlar. O ülkede doğan, eğitim alan, köken ülkeyle çoğu zaman bağlantısı kalmamış ama yaşadığı ülkede de ikinci sınıf muamele gören göçmenlerin protesto hareketleri/ hak arama talepleri günümüzde bütün dünyada giderek artmaktadır.

Türkiye'deki Suriyeliler

Suriye'de yaşanan iç savaş sonrasında ülkelerinden kaçan 2 milyona yakın Suriyeliye Türkiye sınırlarını açmış ve barınma imkânı sağlamıştır. Suriye'den gelenlerin barınmasına yönelik farklı şehirlerde çok sayıda kamp oluşturulmuştur. Bunun yanında çok sayıda Suriyeli kendi imkânlarıyla farklı şehirlerde yaşamaya çalışmaktadır. Suriyelilerin Türkiye'deki durumu küresel bir dünyanın sonucudur. Küreselleşme sürecinde ülkeler kendisi dışında yaşanan gelişmelere kayıtsız kalamamaktadır. Göçmen ve mülteciler sorunu günümüzde birçok ülke açısından önemli toplumsal etkileri bulunan bir sorundur. Türkiye'de yaşamaya çalışan Suriyeliler önemli toplumsal sorunlara da yol açmıştır:

- Türkiye'ye gelen Suriyelilerin büyük bir bölümü maddi varlıklarını Suriye'de bırakmış, son derece kötü koşullarla Türkiye'ye gelmişlerdir. Suriyelilerin çok düşük - çoğu zaman sadece ailelerinin karınlarını doyurabilecekleri oranda - ücretlere çalışmayı kabul etmesi, Suriyelilerin bulunduğu bölgelerde ücretlerin düşmesine ve o bölgelerde yaşayan birçok Türk vatandaşının işlerini kaybetmesine yol açmıştır. Bu durum Türk vatandaşları arasında Suriyelilere yönelik önemli bir tepkinin oluşmasını da beraberinde getirmiştir. Bunun yanında birçok Suriyeli insanilikten uzak, ağır çalışma koşullarında, kayıt dışı olarak çalıştırılmaktadır.
- Türk erkekleri arasında Suriyeli kadınlarla evlenme oranı artmış, bu durum özellikle Suriyelilerin yaşadığı bölgelerdeki Türk kadınlarının Suriyeli kadınlara yönelik tavrını olumsuz etkilemiştir. Bunun yanında o bölgelerde Suriyeli kadınların, kuma olarak alınması da sıklıkla görülen bir durumu oluşturur.
- Suriyeli küçük kızların para karşılığı çocuk gelin olarak evlendirildiği çok sayıda örnekle karşılaşılmıştır.

- Bölgede Suriyeli kadınlar arasında fuhuşun yaygınlaştığına yönelik iddialar bulunmaktadır.
- Suriyeliler 'in yoğun olarak göç ettiği yerlerde kiralarda aşırı artışlar (2-4 kat artış yaşandığı çok sayıda örnek bulunmakta) ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında ekonomik sorunlar nedeniyle birkaç Suriyeli ailenin bir arada yaşaması sıklıkla görülen bir manzarayı oluşturmaktadır.
- İşsiz olan ve açlık sınırında bulunan bazı Suriyelilerin hırsızlık, gasp, adam öldürme gibi suç olaylarına karışması yerli halkta önyargılara neden olmuş, Suriyelilere yönelik şiddet eylemleri bazı bölgelerde yaygınlaşmıştır. Yaşanan olaylar nedeniyle belirli şehirlerdeki Suriyeliler başka şehirlere gönderilmiştir.
- Büyük şehirlerde açlık sınırında bulunan Suriyeliler arasında dilencilik, yardım isteme için esnaf dolaşma sıklıkla görülen bir durum haline gelmiştir.
- Özellikle büyük şehirlerde toplumsal vicdanı yaralayan olaylarda da artışlar görülmektedir. Suriyeli ailelerin çok kötü koşullarda geceleri bir bankta, işyeri önünde, sokaklarda konakladıkları çok sayıda örnek yaşanmaktadır.

Hastalıklar ve Etkilerinin Küreselleşmesi

Günümüzde her gün milyonlarca insan farklı ülkeler arasında seyahat etmektedir. Bu yoğun etkileşimin küresel düzeyde önemli yansımaları bulunmaktadır. Özellikle son on yılda hastalıkların da küresel hale geldiğini gösteren çok sayıda örneğe rastlanıldı. Bunların hiç şüphe yok ki en etkilisi "Domuz Gribi"ydi. 2014 yılında Ebola virüsü de küresel düzeyde bir salgın korkusuna neden oldu.

2009 yılında Meksika'da başlayan domuz gribi çok kısa sürede önce Kuzey Amerika ve Avrupa, sonrasında da bütün dünyaya yayıldı. 150'nin üzerinde ülkede Domuz Gribi vakaları görüldü. Yarım milyondan fazla insan (bazı istatistiklerde 800.000 kişi) hastalıktan etkilendi, yaklaşık 10 bin kişi öldü.

Küresel Bir Hastalık Olarak Domuz Gribi

Domuz Gribi'nin etkisi büyük oldu. Japonya'da insanlar hastalıktan korunmak için yüzlerinde maskeyle dolaştılar. İstanbul Atatürk Havalimanı'na hastalık taşıyanların belirlenmesi için termal kameralar kondu. Birçok ülke hastalığa karşı önemli tedbirler aldı.

2009 yılında Meksika'da başlayan hastalığın gelişimi, küreselleşmeyle önemli bir bağlantı içeriyor. Geçmişte Meksika'da başladığında etkisi çok sınırlı kalacak hastalık, ülkeler arasında etkileşimin artmasıyla birlikte bir anda küresel düzeyde yayılıp bütün kıtaları etkiler hale geliyor.

Günümüzde birçok hastalığın küresel hale geldiğini söylemek mümkün. Bunların birçoğu küresel alışkanlık ve yaşam tarzlarının da etkisiyle yaygınlaşıyor. Toplumsal etkileri de olan bazı küresel hastalıklar şu şekilde sayılabilir:

Obezite: Fast food yeme içme alışkanlıkları yanında, hızlı yaşam tarzının da etkisiyle obezite günümüzde bütün dünyaya yayılmış durumda. Hızlı tüketmeye dayalı, kilo aldırıcı fastfood yeme alışkanlığı obezitenin en temel unsurlarından. Asitli içecekler, hamurlu ve yüksek kalorili yiyeceklerin hızlı tüketilmesine dayalı beslenme alışkanlığı zamanla fast food yaşam tarzı denilen bir alışkanlığı da beraberinde getiriyor. Hayatın düzensiz, sağlıksız ve hızlı yaşanmasını da içeren bu yaşam tarzı ise vücut dengesini bozarak kilo almayı kolaylaştırıyor, birçok hastalığı da tetikliyor.

Kanser: Kanser, günümüzde küresel hastalıkların en önemlilerinden birisi haline geldi. Doğanın dengesinin bozulması, GDO'su ile oynanmış gıdalar, hızlı yaşam temposu, çalışma hayatında ve gündelik hayatta risk, belirsizlik ve güvensizliğin artışı kanser olma yaşını oldukça düşürdü ve kanser hastalığını yaygınlaştırdı.

Stres: Küreselleşme sürecinin en önemli etkilerinden birisi, artan belirsizlik nedeniyle insanların psikolojik dengelerinin bozulmasıdır. Çalışma hayatında yaşanan belirsizlikler, giderek artan ekonomik krizler, toplumsal hayatta yaşanan büyük değişimler, ilköğretimden başlayarak hayat boyu devam eden yarışma ve rekabet duygusunun yükselişi kişilerin psikolojik dengesini bozmaktadır. Stres günümüz insanının birlikte yaşamayı öğrenmek zorunda olduğu kaçınılmaz bir hastalık haline gelmiştir.

Obezite, küresel dünyanın önemli sorunlarından birisi. Fast food yeme alışkanlıkları merkezinde sağlıksız beslenmenin, hareket etmeden geçirilen saatlerdeki artışın, çok az yürümenin de küresel hale gelmesi, geçmişte daha çok ABD'de de görülen sorunun, dünya ölçeğinde yaygınlaşmasını da beraberinde getirdi. Obez çocukların sayısının her geçen gün artması ise tehlikenin boyutlarını çok daha genişletiyor. Sağlık Bakanlığı'nca 2014 yılında değişik zamanlarda açıklanan verilere göre obezite, Türkiye açısından da büyük sorun teşkil etmekte. Türkiye'de obez oranı %31, hareketsizlik oranı ise %72. Yani Türkiye'de her üç kişiden biri obezite sorunu yaşamakta. Bunun yanında 30 yaş üstü bayanlarda obezite oranı, erkeklerin iki katını oluşturuyor. Obezite ise başta kalp rahatsızlıkları olmak üzeri birçok hastalığı tetiklemektedir.

Küreselleşen Ekonomi: Ekonomik Krizlerin ve Toplumsal Etkilerinin de Küreselleşmesi

Ekonomi, küreselleşme sürecinin etkilerini en yoğun hissettirdiği alanlardan birisidir. Bu süreçte finansal piyasalarda, ithalat ve ihracatta kısıtlamaların azaltılması/ kaldırılması sermayenin ülkeler arasındaki dolaşımının küresel hale gelmesini kolaylaştırmıştır. Günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde dolaylı ya da doğrudan yoğun yabancı sermaye yatırımları bulunmaktadır. Bilgi ekonomisinin gelişmesi, dünya piyasalarının birbirine bağlanarak 24 saat işlem yapılabilir hale gelmesi, sermayenin bir ülkeden başka bir ülkeye geçişini de hızlandırmıştır. Bu durum, ülkeler arasında ekonomik bağımlılığı giderek artırmaktadır. Türkiye açısından bir örnek vermek gerekirse İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda yabancı yatırımcıların payı dönemlere göre ufak değişimlerle birlikte ortalama %60-70 seviyelerinde değişmektedir. Benzer durum, birçok ülke açısından da geçerlidir. Bunun yanında finans piyasalarında ve yatırımlarda çok uluslu ortaklıkların giderek yaygınlaştığı görülmektedir.

Küreselleşme sürecinde ekonomik alanda ortaya çıkan ülkeler arasındaki bağımlılık, bir ülkede yaşanan krizin çok kısa süre sonra küresel hale gelmesine neden olmaktadır. Bunun en yakın tarihli örneği 2007 yılında ABD'de başlayan, etkileri birkaç yıl küresel düzeyde devam eden Mortgage krizidir. ABD'de Mortgage piyasalarında başlayan sorun ABD'de büyük bir ekonomik krize yol açarak, birçok büyük banka ve finans şirketinin iflas etmesine neden oldu.

ABD'de bankacılık ve finans piyasalarında başlayan kriz, dünya ekonomilerinde de önemli bir krize ve durgunluğa neden oldu. Özellikle mali yapısı sorunlu ülkelerde krizin toplumsal etkileri çok daha sarsıcı oldu. İşsizlik patlaması yaşandı. Kamu sektörü de dahil olmak üzere çok sayıda çalışan işten çıkarıldı. Ücretlerde önemli azaltmalara gidildi. Hükümetler aleyhine büyük protestolar düzenlendi.

Kriz Türkiye'yi de etkiledi. Şirketlerin sıcak para girişleri önemli ölçüde azaldı. Özellikle dış piyasaya yönelik üretim yapan firmalarda satışlar düştü. İç piyasaya yönelik üretimde talep daralması yaşandı. Firmalar maliyet kısıtlamalarına gitti. En temel maliyet unsurlarından biri olarak görülen işgücünde önemli azaltmalara gidildi. Türkiye'de birçok şirket Mortgage krizi sırasında çok sayıda işçi çıkarttı, ücretsiz izin verdi. Şirketler üretim, reklam, halkla ilişkiler vb. kalemlerinde kısıtlamalara gittiler. Krizin etkilerinin Türkiye'de derinden hissedildiği 2008-2009 yılları arasında birçok şirket işçi alımı yapmadı. O dönemde üniversite mezunu olan gençlerin çok büyük bir bölümü değil işe girmek, iş görüşmesine bile çağrılmadı.

Küreselleşme sürecinde son yirmi yılda Uzakdoğu, Rusya, ABD'de başlayan ve tüm dünya ekonomilerinde sorunlar yaratan krizler yaşandı. Ülkeler arasındaki bağımlılığın her geçen gün artması, özellikle gelişmiş ülkelerde yaşanan krizlerin sadece o ülkede kalmayıp, geniş bir coğrafyaya yayılmasını da beraberinde getiriyor. Küresel ekonomik krizlerin ise:

- Ailenin yapısının çözülmesi, boşanmaların artması, ebeveynlerinin yanına dönen yetişkinlerin sayısındaki artış
- İşsizliğin yükselmesi
- Suçun artması
- Kurumsal yapılara ve geleceğe yönelik güvensizliğin artması
- Gettolaşmanın yükselmesi ve sağlıksız yapılarda, kötü koşullarda yaşamanın yaygınlaşması
- Kayıt dışı, son derece kötü ve sağlıksız koşullarda çalışmanın artması
- Psikolojik dengesi bozulmuş, agresif insan sayısındaki artış ve bunların toplumsal alanda şiddeti körüklemesi
- İntihar oranlarındaki artış gibi önemli toplumsal yansımaları da bulunmaktadır.

Birey Yalnız Başına: Sosyal Devlet Anlayışının ve Sosyal Politikaların Aşınması

1980'li yıllar, liberal paradigmaların yükselişe geçtiği ve sosyal devlet uygulamalarının ağırlığını kaybettiği bir döneme karşılık gelir. Sosyal devlet uygulamalarının parasız eğitim, sağlık harcamalarında devlet desteği, işsizlik durumunda asgari gelir güvencesi, yoksulluk/ kimsesizlik/ yaşlılık durumunda destek gibi bireye sağladığı önemli güvenceler bulunmaktadır. 1970'li yıllara kadar devlet, Keynesyen ekonomi politikalarıyla istihdamı genişletici faaliyetlerde de bulunur. 1973 petrol krizi sonrası dünyada yaşanan ekonomik kriz, sosyal devlet anlayışının önemli bütçe açıklarına sebep olması, ayrıca bu politikaların bireyleri tembelliğe ittiği iddiaları liberal paradigmalarla birlikte devletin fonksiyonlarında da önemli değişimler yaşanmasını beraberinde getirir.

Liberal devletin felsefesinde, devletin ekonomiden, sağlıktan, eğitimden, kısacası özel sektörün yatırım yapacağı alanlardan çekilip, bu alanları özel sektöre bırakması, adil rekabeti sağlayacak hakem rolüne dönmesi önemlidir. Özel sektör, liberal ekonomilerde sistemin merkezidir. Finans piyasaları serbestleştirilir, devletin elindeki işletmeler özelleştirme uygulamalarıyla özel sektöre devredilir. Özel sektörün belirleyici hale geldiği yeni düzende ise karlılık/ verimlilik kriterine uymayan unsurlar, işgücü dahil, dışarıda bırakılır. Sistemin özü rasyonalite, karlılık ve verimliliktir. Karlılık ve verimliliğin temel unsur haline geldiği yeni sistemde sosyal politikada önemli aşınmalar meydana gelecektir:

- Sendikasızlaştırma ve örgütsüzleştirme özel sektörün temel mantığı haline gelecektir. Bu yönüyle işletmelerde yönetim, temel güç odağı haline gelecek, çalışanların haklarını koruyacak örgütlenmelere izin verilmeyecektir.
- Birçok sektörde sosyal politika tedbirleri maliyet unsuru olarak görülerek gözardı edilecek, iş sağlığı ve güvenliğine yönelik tedbirler ihmal edilecektir.

- Maliyet avantajı nedeniyle birçok firma, işlerini ucuz işgücünün bulunduğu ülkelere kaydıracak, bu ülkelerde son derece sağlıksız ortamlarda, sosyal güvenceden yoksun olarak, düşük ücretli çalıştırma yaygın olarak görülecektir.
- Kayıt dışı, güvencesiz çalıştırma yaygınlaşacaktır.
- Birçok ülkede gerekli düzenlemelerin yapılmaması nedeniyle, doğal çevrenin kirlenmesinde artış meydana gelecektir.

Sosyal devlet anlayışının zayıflaması, liberal politikaların öne çıkması, sendikaların güç kaybetmesi sonrasında günümüzde çalışanlar işveren karşısında son derece zayıf konumda bulunmaktadırlar. Yaşanan süreç sanayi devriminin ilk dönemlerine benzemektedir. İşsizlik, yoksulluk, eşitsizlik giderek artmaktadır.

Küreselleşme sürecinde çalışma hayatında kariyer sürelerinin kısalması, proje odaklı işlerin öne çıkması sanayi toplumundaki hayat boyu çalışma/ kariyer imkanını ortadan kaldırmıştır. Günümüzde çalışanlar bir sene sonrasını bile görmekte zorlanmaktadır. İş konusunda gelecek belirsizliği yoğundur. Bu durum işyeri ile çalışan arasındaki sadakat ve güven ilişkisini ortadan kaldırmaktadır. Küreselleşme sürecinde sendikaların çalışanlara güven sağlama işlevi de ortadan kalkmıştır. Bütün bu yaşanan gelişmeler sonucunda kurumsal yapıların bireye güven sağlama işlevi önemli oranda azalmıştır. Savunma mekanizmalarının ortadan kalktığı acımasız/ yoğun rekabetin yaşandığı/ belirsizliğin hakim olduğu dünyada birey, tek başınadır.

Sonuç olarak tablo korkunçtur. Bireysel başarının/ zenginliğin/ gücün kutsandığı acımasız rekabetin olduğu dünyada hayatta kalma savaşı yoğun olarak yaşanmaktadır. Bu durum günümüz insanında stresi/ hastalıkları/ güvensizliği/ kaygıyı kalıcı hale getirmektedir. Şizofren/ depresif bir kişilik yapısı yükselmektedir. Başarısızlık durumlarında uyuşturucu ve alkole sığınma önemli bir kaçış yolu olarak öne çıkmaktadır.

Kan Damlayan Giysiler

24 Nisan 2013'te Bangladeş'in başkenti Dakka'da 1127 işçinin öldüğü iş cinayetinde birbirine sarılarak ölen genç çiftin yürek burkan fotoğrafı küresel kapitalizmin insanlık dışı yüzünün de resmiydi. Dünya metropollerinin lüks mağazalarının vitrinlerinin görünmeyen yüzüydü o fotoğraf...

Bangladeş dünya tekstil devlerinin gözdesi. Pek çok tanınmış tekstil markasının giysilerinin ardında işçi katliamlarına yol açan çalışma koşulları ve ucuz işçilik yatıyor. Dev tekstil markalarının vitrinlerini süsleyen ürünlerin pek çoğuna işçilerin kanı bulaşmış durumda. Bangladeş'te kitlesel işçi ölümlerinin ardı arkası gelmiyor.

24 Nisan 2013'te Bangladeş'in başkenti Dakka'da üç binin üzerinde işçinin çalıştığı 8 katlı Rana Plaza çöktü ve korkunç kazanın ardından tam 1127 işçi enkaz altında kalarak öldü. Binlercesi de yaralandı. Kuşkusuz bu "kaza" (cinayet) ilk değildi. Çünkü Bangladeş'te batının tekstil devlerine fason ve taşeron üretim yapan fabrika ve atölyelerde işçi sağlığı ve güvenliği önlemlerinin "abc"sinin dahi uygulanmadığı biliniyor. 2005 yılından bu yana meydana gelen diğer "iş kazaları" sonucu 700 işçi can verdi. İşçilerin aylık ortalama 38 dolara çalıştığı, sendikal örgütlenmenin zayıf olduğu ve çalışma mevzuatının işçileri yeterince korumadığı Bangladeş'te işçi sağlığı ve güvenliği konusu giderek can alıcı bir sorun haline geliyor.

Rana Plaza'da ölen işçiler Zara, Primark ve İtalyan Benetton gibi markalar yanı sıra dünyanın önde gelen perakende zincirleri C&A, KIK ve Wal-Mart gibi tanınmış markalara üretim yapıyordu. Bangladeş, sadece batılı tekstil devlerinin değil, aynı zamanda LC Waikiki, Defacto, Seven Hill, Rodi Jeans, Batik, Colin's ve Collezione gibi pek çok Türk markasının da öncelikli üretim yaptırdığı ülkeler arasında.

Uluslararası tüketici ağı Temiz Giysi Kampanyasından (Clean Clothes Campaing - CCC) edinilen bilgilere göre son bir yıl içinde, Rana Plaza'nın enkazı altından ortaya çıkartılan markaların çoğu, daha önce de fabrika yangınları ile de gündeme gelmişti. C&A, KIK ve Wal-Mart 24 Kasım 2012'de 112 işçinin yanarak öldüğü Tezreen fabrikasında, Almanya'nın düşük fiyatlı ürünleri satan KIK Pakistan'da 11 Eylül 2012 tarihinde 300 işçinin öldüğü Ali fabrikasında üretim yaptırıyordu. Zara ise 26 Ocak tarihinde 7 kadın işçinin yanarak can verdiği Smart Fashion adlı fabrikada üretim yaptırıyordu. Üstelik yanarak ölenlerin 3'ü 17 yaş ve altında çalışan çocuk işçilerdi.

Aziz Çelik'in Kan Damlayan Giysiler ve Türk Tekstil Markalarının Sessizliği Yazısından, http://t24.com.tr/yazarlar/aziz-celik/kan-damlayan-giysiler-ve-turk-tekstil-markalarinin-sessizligi,6755, Yayın Tarihi: 25 Mayıs 2013, Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2016, Fotoğraf: Teslima Akhter

Sanal İlişkiler: İlişkilerde Sınırların Aşınması

Bilgisayarlar üzerinden iletişim kurma çabaları askeri alanda başlasa ve 1960'lı yıllara kadar götürülebilse bile, devrim niteliğindeki dönüşüm 1994 yılında küresel düzeyde iletişim sağlayan www (world wide web) ağının kullanılmasıyla gerçekleşti. İnternet, birbirinden çok farklı alanlarda köklü dönüşümlere neden oldu. Gerçek anlamda küresel dünyanın oluşumunun internet ile gerçekleştiği söylenebilir. İnternet milyarlarca insana haberleşme, iletişim, etkileşim, sermaye, bilgi vb. bir çok alanda yerel ve bölgesel sınırları aşma imkanı sağladı. İnternet, reel dünyanın yanında çok farklı iletişim ve ilişki biçimlerinin kurulduğu sanal bir dünyanın yaratılmasına da neden oldu.

Her yeni teknolojik dönüşümün yarattığı aşırı heyecan ve coşku, internet ve yarattığı sanal dünyanın ilk aşamalarında da yaşandı. Acaba internet, reel dünyanın yerini mi alıyordu? Gazete ve kitap okuma alışkanlıklarını ortadan kaldıracak, üniversite eğitim sisteminde büyük alt üst oluşlar yaratacak, alışveriş merkezlerinin kapanmasına yol açacak, reel ilişkilerin yerini mi alacaktı? İnternet, iletişimden etkileşime, bilgiden sermaye kullanımına, izleme alışkanlıklarından tüketime kadar gündelik hayatta büyük kolaylıklar sağladı. Yaşam biçimlerinde önemli değişimler gerçekleştirdi. Ama geniş kitleler, gündelik hayatlarındaki ilişkilerini de devam ettirdi. Üniversiteler, eğitim faaliyetlerine fiziki mekanlarda devam ederken, internetin getirdiği imkanlardan hizmet kalitesini ve çeşitliliğini artırmada büyük ölçüde yararlandılar. Bankalar, hizmet sunan örgütler vb. de fiziki mekan yanında hizmetlerini sanal ortamlardan da gerçekleştirdiler. Sanal şirketler ise, tüketicilere geniş bir ürün yelpazesi ve fiyat avantajları sundular. Bütün bunlara rağmen insanlar yoğun olarak çok farklı alanlarda yüz yüze ilişkilerine de devam ettiler.

İnternetin ve sanal dünyanın kişileri sosyal hayattan izole ederek, yalnızlaştırdığını belirten görüşler de öne sürülmekte. İnternet bağımlılığı günümüz için değilse bile gelecekte toplumsal ilişkiler açısından önemli bir tehdit olarak görülüyor. Türkiye'de de internet bağımlılığına yönelik ilginç sonuçlar bulunmakta. *"Sağlık Bakanlığının, 100 bin kişi arasında gerçekleştirilen "18 Yaş ve Altı Okur-Yazar Bireylerin İnternet Bağımlılığının Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Analizi ve Birey Sağlığı Üzerindeki Etkilerinin Tespiti Araştırması"nda dikkat çekici sonuçlara ulaşıldı. Bilgisayar kullanabilme oranı tüm katılımcılar için yüzde 88, bilgisayar kullanabilen tüm katılımcılar içindeki bağımlı oranı ise yüzde 8,4 olarak belirlendi. Araştırmaya göre, bağımlılık oranı kızlarda yüzde 42, erkeklerde yüzde 58 olarak tespit edildi. İnternet bağımlılığı, kentlerde kırsala göre daha fazla. Bağımlı oranı orta gelir düzeyinde artış gösteriyor ve gelir düzeyi arttıkça bağımlılık da artıyor. Sağlık Bakanlığının 2023 yılı projeksiyonuna göre bağımlılık oranının yüzde 24,6 düzeyine çıkması bekleniyor. Bu da her 4 kişiden birinin internet bağımlısı olma potansiyelini ortaya koyuyor."* Gazi

Üniversitesince 1390 kişi ile yüz yüze görüşülerek yapılan "Bilgisayar ve İnternet Kullanımı Bağımlılık Araştırması"nın ilginç sosyolojik sonuçları bulunmakta. Araştırmaya göre, katılımcıların yüzde 18'i internet bağımlısı. Bağımlılık 16-24 yaş grubunda, erkeklerde, bekarlarda, ortaokul ve lise mezunlarında, işsizlerde, aylık geliri bin TL'nin altında ya da 5 bin TL'nin üzerinde olanlarda daha fazla görülüyor.[1]

İnternetin önemli toplumsal etkilerinden birisi, ilişki·kurma biçiminde getirdiği yenilikler oldu. Günümüzün en önemli toplumsal sorunlarından birisini yalnızlık oluşturuyor. Yalnızlığın giderek yaygınlaşmasında artan bireyciliğin önemli etkisi var. Boş zamanla birlikte, insanların kalabalıklar içinde yalnızlığı da artıyor. İnternet, her düzeydeki insan açısından farklı bir çıkış yolunu da içeriyor: Kariyer sahibi, anti sosyal, özürlü, emekli vb. her kategoriden insan, farklı kimliklerle, internet üzerinden yeni ilişkiler kurabiliyor. Yaşanan ilişkilerin önemli bir bölümü olan değil, yaratılan/kurgulanan kimlikler üzerinden gerçekleşiyor. Bu durum, öncelikle sosyal iletişim konusunda dezavantajlı kişilere örneğin; özürlülere, anti sosyal kişiliklere ya da reel tanışma olmadan internet üzerinden sohbet amaçlayan kişilere sanal da olsa geniş bir kitleyle iletişim kurma fırsatı vermektedir. Bu boyutuyla bazı sanal ilişkiler, gerçeğe dönüşmeden psikolojik boyutta insanlara önemli bir rahatlama imkanı sağlamaktadır.

[1] Her iki araştırma için bakınız: http://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/572099--internet-daha-cok-erkekleri-esir-aliyor. Yayın tarihi: 11 Ağustos 2015, Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2015

Online Sanal Yaşam Simülasyonu Olarak Second Life / İkinci Hayat

Sanal dünyanın en ilginç oyunlarından/ programlarından. Gerçek hayatın 3 boyutlu kurgulanmış bu simülasyonu, hayatından memnun olmayanlara olmak istedikleri/ hayal ettikleri kimliği ve hayatı kurma imkânı sunuyor. Oyuna, özelliklerine karar verilen 3 boyutlu bir avatar alarak giriliyor. Avatar'ın oyundaki toplumsal çevrelere girmesi, iletişim kurabilmesi ise ilginç bir kimlik yaratma sürecini gerektiriyor. Burada karakter kredi kartından ödemeler yaparak karakterini sürekli geliştirebiliyor. Programda gerçek hayattaki kurumların tamamı mevcut. Emlakçılar, mobilya mağazaları, cafeler, gece kulüpleri, pazarlamacılar, medya, üniversiteler vb. gibi. Gerçek hayatta kurulan ilişkilerin, yapılan faaliyetlerin benzerleri oyunda kurulabiliyor: Sosyal ortamlarda sohbetler, flört etme, evlenme, çocuk sahibi olma, aldatma, şirket kurma, çalışma, müzik dinleme, gazete okuma, eğitim görme mümkün. Oyunun kendine ait bir para birimi bulunmakta ve fırsatları iyi değerlendirip oyundan zengin olan kişiler de mevcut. IBM, Nike, Adidas, BMW, Vestel, Dell, Toyota oyunda yer alan bazı şirketlerden. İstanbul Üniversitesi (resimde oyundaki kampüs görüntülerinden birisi yer almaktadır), oyunda birkaç branşta eğitim vermektedir.

Second Life oyunu, kafalarında kurguladıkları kimlikle, hayal ettikleri hayatı yaşamak isteyenlere sanal dünyada önemli fırsatlar sunuyor. Dünya genelinde on milyonlarca üyesi var. Oyunun ciddi bir bağımlı kitlesi de mevcut. Evlerine kapanıp, gerçek hayattan soyutlanarak oyun üzerinden ilişkilerini gerçekleştiren önemli bir kitle de bulunmakta. İngiltere'de kocasının kendisini oyundaki bir kadın karakterle aldattığını öne sürüp, dava açan ve eşinden boşanan kadın ise oyunla ilgili ilginç bir durumu da yansıtıyor.

Sanal etkileşimin önemli bir ayağını oluşturan sanal cemaatler olarak adlandırılan oluşumlar ise, insanlara sinemadan edebiyata, felsefeden fotoğrafçılığa, tıptan arkeolojiye geniş bir yelpazede benzer ilgi alanına sahip insanlarla bir araya gelme fırsatı sunuyor. Reel hayattaki grupların katı sınırlamalarından ve baskısından uzak, gruba katılım ve ayrılmanın esnek ve kolay olduğu sanal cemaatler, kişilere bulundukları yerden, fiziki mekânda asla bir araya gelemeyeceği geniş insan yelpazesiyle diyalog kurma imkânını sağlıyor. Bu durum özellikle bilgiye ulaşım, tecrübelerin paylaşımı konusunda grup üyelerine büyük avantajlar sağlarken, etkileşimde de her türlü sınırın aşınmasını beraberinde getiriyor.

Facebook, twitter, skype, sohbet odaları, tanışma ve evlilik siteleriyle iletişim kuran insanların sayısında özellikle son dönemde patlama yaşandı. İnternet, yabancı dili iyi olan kişiler açısından çok farklı ülkelerdeki insanlarla iletişim kurma anlamında küresel iletişimin de önünü açtı. Günümüzde birçok ülkede internet üzerinden tanışıp ilişki yaşayan, evlenen, dostluklar kuran insanların sayısında büyük artış yaşanmaktadır. Bazı gelişmiş ülkelerde yapılan anketlerde yetişkinler arasında en az bir kez internet üzerinden tanışıp ilişki yaşayanların oranı %30'lar civarında çıkmaktadır. Bu yönüyle internet sanal dünyada tanışıp sanal ortamda kalarak iletişim kurmayı da, reel ilişki yaşamayı da yaygınlaştırmıştır.

İnternetin ilk dönemlerinde, sanal iletişimin insanları gerçek dünyadan koparıp, anti sosyal bir kişilik haline getireceği iddiaları yaygın olarak dile getirilmekteydi. Yaşanan gelişmeler bu iddiaları doğrulamadı. İnternet üzerinde uzun saatler geçirip, sosyal medya bağımlısı haline gelen, gerçek dünyayla ilişkisi kopan kişiler elbette vardı ama bunlar genelle kıyaslandığında küçük bir azınlığı oluşturmaktadır. Günümüzde sosyal medyanın insanların önemli bir zamanını aldığı kesin ama bunun yanında insanlar diğer faaliyetlere de zaman ayırıyorlar. Eğitim nedeniyle bir arada olma, sosyal ve kültürel etkinlikler için zaman ayırma da söz konusu. Bu yönüyle internet

yaşam alışkanlıklarını değiştiriyor ama insanlar gündelik hayattaki faaliyetlerine de devam ediyorlar. Yani bütün bir hayatını internette geçiren, toplumla bağları kopmuş, anti sosyal kişiliklerin sayısı, internetin ilk dönemlerinde dile getirildiği kadar geniş bir kitleyi kapsamadı.

İnternet üzerinden kurulan ilişkiler, iletişim ise yeni kavramları da beraberinde getirmektedir. İnternet öncesinde gündemde olmayan bir kavram olan, sanal aldatma kavramı internet ile gündeme gelmiştir. Evli çiftler arasında boşanma nedenleri arasında sanal aldatmanın gösterilmesi, facebook vb. sosyal medyada yapılan yazışmaların boşanma davalarında delil olarak sunulması örnekleri giderek artmaktadır. Hukukçular arasında sanal aldatmanın boşanma gerekçesi sayılması konusunda tartışmalar devam etmektedir. Ayrıca internet üzerinden kendini sahte kimliklerle tanıtıp güven oluşturduktan sonra gerçekleştirilen dolandırıcılık olayları ise günümüzde giderek yaygınlaşan bir suç türünü oluşturmaktadır.

Her / Aşk, 2013, Yönetmen: Spike Jonze

Yılın en spektaküler filmlerindendi. İşinde başarılı, boşanmış ve yalnız yaşayan, kadınlarla sosyal iletişimde çok da başarılı olmayan Theodoro'un hayatı, reklamını gördüğü kusursuz bir yapay zekâ programını kurdurmasıyla alt üst olacaktır. Theodoro, sadece bir sesten ibaret olan ama aynı anda milyonlarca olasılığa göre konuşma becerisine sahip Samantha ile tanışacak ve zamanla bu yapay zekâya kendini kaptıracak ve gününün büyük bir bölümünü onunla diyalog halinde geçirecektir. Yaşadığı toplumda ise yalnızlık yaşayan çok sayıda insan işletim sistemleriyle, zihinsel birliktelik yaşamaktadır. Toplamda 103 ödülün sahibi film, kariyerli ve modern insanın yalnızlığına, ilişki kurma ve sosyallik ihtiyacına yönelik önemli saptamalarda bulunuyor...

Terör Hareketlerinin/ Eylemlerinin Küresel Hale Gelmesi

Günümüzde terörizm konusu, ülkeler açısından en önemli küresel tehditler arasındadır. Küreselleşme sürecinde işsizliğin artması, eşitsizliğin yükselişi, özellikle gelişmiş ülkelerin uluslararası alanda gerçekleştirdiği (Irak, Afganistan, Filistin vb.) insan hakları ihlalleri/ adaletsizlikler gelişmiş ülkelere yönelik önemli bir öfkeyi de beraberinde getirmektedir. Hem gelişmiş ülkelerde hem de adaletsizliğe uğranılan ülkelerde bir hak arama/ ses duyurma/ tepki koyma biçimi olarak fundamentalist hareketler ve bunlara katılım düzeyinde büyük artışlar yaşanmaktadır. Bu durum gelişmiş ülkelerin terör tehdidiyle karşı karşıya kalmalarına yol açmaktadır. Bu ülkelerde güvenlik sağlama amacıyla alınan tedbirler ise özellikle Müslüman vatandaşlar/ azınlıklar/ göçmenler açısından önemli insan hakları ihlallerinin yaşanmasını da beraberinde getirmektedir.

Küreselleşme sürecinde terör hareketleri de küresel hale gelmiştir. İnternet ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler terör konusunda uluslar üstü düzeyde haberleşmeyi ve örgütlenmeyi kolaylaştırmıştır. Bugün internet ağları üzerinden şifreli olarak, terör örgütlerinin farklı ülkelerdeki üyeleri arasında haberleşme yaygınlaşmaktadır. Günümüzde terör örgütlerine katılım da küreselleşmiştir. Bunun yanında küreselleşme sürecinde doğrudan ülkeleri ilgilendiren terör hareketleri konusunda yoğun küresel etkileşim yanında, küresel tehdit olarak görülen terörist gruplar konusunda küresel hareket etme/ işbirliği yapma çabaları da artmaktadır. Küresel terör konusunun önümüzdeki dönemlerde de önemli bir sorun alanı olarak küresel gündemde yer alacağını söylemek mümkün.

İnsan Kaçakçılığı ve Mülteciler Sorunu

Günümüzde her yıl çok sayıda insan az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere yasa dışı yollarla giriş yapmaya çalışmaktadır. Bölgeler ve ülkeler arasındaki gelir dağılımı adaletsizliği, bulunduğu ülkede insanca yaşam şansına yönelik bir gelecek umudunun olmaması, insan kaçakçılığını, yasa dışı yollarla gelişmiş ülkelere girme çabalarını artırmaktadır.

İnsan kaçakçılığı ve yasa dışı yollarla ülkeye giren mülteciler, girdikleri ülkede kayıt dışı olarak, son derece kötü koşullarda, düşük ücretlerle, güvencesiz olarak çalışmaktadırlar. Daha insanca bir yaşam için ülkelerini terk eden mültecilerin büyük bir bölümü yaşadıkları ülkelerde şehrin yoksulluk sınırındaki bölgelerinde, kötü binalarda, bir dairede kalabalık şekilde barınmakta, para biriktirme bir yana hayatlarını zorlukla idame ettirebilmektedirler. Mülteciler, yerleştikleri ülkelerde de ücretleri düşürme, kayıt dışı çalışmayı artırma, toplumsal gerilimlere neden olma, suç olaylarında yükseliş gibi bazı toplumsal sorunları da beraberinde getirmektedir. Mülteciler sorunu küreselleşme sürecinde birçok ülkenin karşı karşıya kaldığı önemli sorunlardan birisini oluşturmaktadır.

Küresel Bir Dünyanın Yansıması Olarak Futbol

Küreselleşmenin en yoğun yaşandığı alanlardan birisi futboldur. 1980'li yıllarda futbol tam anlamıyla küresel bir endüstri haline geldi. Futbol, günümüzde dünyanın birçok ülkesinde serbest dolaşımın en yoğun yaşandığı alandır. Bir Güney Amerikalı ya da Afrikalı futbolcuyu dünyanın hemen her liginde görmek mümkün. Küreselleşme sürecinde kültürel çeşitliliğin yansımaları hem kulüplerde hem de milli takımlarda görülmekte. Brezilya asıllı olan Marco Aurelio, Türk vatandaşı olup Mehmet Aurelio adını almış 37 kez A Milli Takım formasını giymiştir. Bunun yanında Türk asıllı Mesut Özil günümüzde Alman Milli Takım formasını giymektedir. Kulüpler çok farklı ülkelerden futbolcuları bünyesinde barındıran mozaik yapılar haline dönüşmüştür.

Taraftarlık, ulusal sınırları aşmıştır. Birçok köklü kulübün dünyanın her yanında sadık taraftarları bulunmaktadır. Kulüpler, sadece ulusal değil küresel düzeyde gelir elde etme amacıyla farklı kıtalara açılmaktadır. Barcelona, Milan ya da Manchester United Uzakdoğu ve ABD'de hazırlık kampları düzenlemekte, maçlar oynamaktadır.

Günümüzde İspanya La Liga, İngiltere Premier Ligi, İtalya Serie A, Almanya Bundesliga dünyanın hemen her ülkesinde rağbet gören liglerdir ve naklen yayın haklarından büyük gelirler elde etmektedirler.

Futbolda yerel ligleri aşan uluslarüstü organizasyonlar giderek çok daha fazla izleyiciye ulaşmakta, katılan kulüplere büyük gelirler sağlamaktadır. Özellikle Şampiyonlar Ligi, UEFA Avrupa Ligi, Dünya Kupası geçmişle kıyaslanmayacak kadar büyük izleyici kitlesine ulaşmakta, yayın haklarından ise büyük gelirler elde edilmektedir.

Futbolcular, küresel dünyanın yeni starlarıdır. Büyük paralar kazanmakta, önemli rol modelleri olmaktadır. Maradona, Zidane, Beckham, Messi, Ronaldo, Rooney, Ribery, Ibrahimoviç, Mesut Özil, Neymar, bütün dünyada tanınan, küresel ikonlar haline gelmişlerdir.

Küreselleşme sürecinde tüketim olgusu futbolun merkezine de yerleşmiştir. Taraftar artık kulüpler için temel tüketim nesnesi olarak görülmektedir. Daha çok gelir elde etme düşüncesi stadyum düzenlemesinden, kulüp storelarına, sponsorluk anlaşmalarından, yayın haklarına kadar geniş alanı

kapsar. Futbolun her alanı endüstrileşir, ticarileşir. Futbol kulüpleri halka açık şirketler haline gelir. "Kar etme" felsefesi, geçmiş dönemlere ait nostaljik kulüp – taraftar – futbolcu ilişkisini ortadan kaldırır. Kullan at/ değiştir/ yenile mantığı futbola da yansır. Birkaç yıl aynı kulüpte oynayan futbolcu demode hale gelir. Futbol hayatını aynı kulüpte tamamlayan futbolcu yok gibidir. Sürekli yeni ilahlar/ ikonlar/ starlar yaratılır ve tüketilir...

Bayrampaşa sokaklarından futbol mabedi "Camp Nou"ya. Arda Turan'ın Barcelona'ya transferini kulüp, internet sitesinden Türkçe olarak "Hoşgeldin Arda" sözleriyle duyurdu. Arda'nın Barcelona kulübüne transferinin sosyolojik olarak birkaç boyutu bulunmakta. Arda öncelikle dünya futbolunun en üst düzeydeki birkaç kulübünden birine giderek statü anlamında dikey toplumsal hareketliliğinin zirvelerinden birisini gerçekleştirdi. Arda'nın Galatasaray'dan, önce Atletico Madrid, Sonra Barcelona'ya transferi küreselleşme sürecinde sporda bölgesel, ulusal sınırların aşındığını gösteren sayısız örnekten birisini oluşturmakta. Türkiye'nin farklı bölgelerindeki milyonlarca Türk futbolseverlerinin evlerinde oturarak, İspanya'da Camp Nou Stadyumu'nda maça çıkan Arda Turan'ı naklen izlemeleri ise küreselleşmenin tam karşılığını oluşturmakta: "Yerel, bölgesel, ulusal sınırların aşınıp uluslar üstü etkileşimin artmasını"...

KAYNAKÇA

Aronson, E. - Wilson, T.D.- Akert, R.M. (2012): Sosyal Psikoloji, Çeviren Okhan Gündüz, Kaknüs Yayınları

Bauman, Zygmunt (2006): Sosyolojik Düşünmek, Çeviren Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları

Bilton, Tony vd. (2009): Sosyoloji, Siyasal Kitabevi

Browne, Ken (2014): Sosyolojiye Giriş, Çeviren İbrahim Kaya, Say Yayınları

Bozkurt, Veysel (2012): Endüstriyel & Postendüstriyel Dönüşüm, 2. Baskı, Ekin Kitabevi

Coulsan, M.A – Riddel, C (2004): "Sosyoloji: Tenkitçi Bir Yaklaşım", Öncü Sosyologların kaleminden Sosyoloji, Editör İhsan Sezal, Tekağaç Eylül yayıncılık

Cüceloğlu, Doğan (2014): İnsan İnsana, Remzi Kitabevi

Dereli, Toker (1981): Organizasyonlarda Davranış, Ar Yayın Dağıtım

Dönmezer, Sulhi (1994): Toplumbilim, Beta Basım Yayım

Ergun, Doğan (2013): 100 Soruda Sosyoloji Elkitabı, 11. Baskı, İmge Kitabevi

Fichter, Joseph (2012): Sosyoloji Nedir, Çeviren Nilgün Çelebi, Anı Yayıncılık

Freyer, Hans (2012): Sosyoloji Kuramları Tarihi, Çeviren Tahir Çağatay, Doğubatı Yayınları

Friedrich, Carl J. – Brzezinski, Zbigniew K. (1964): Totaliter Diktatörlük ve Otokrasi, Çeviren Oğuz Onaran, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları

Giddens, Anthony (2008): Sosyoloji, Yayıma Hazırlayan Cemal Güzel, Kırmızı Yayınları

Hogg, Michael A. – Vaughan, Graham M. (2011): Sosyal Psikoloji, Çevirenler İbrahim Yıldız – Aydın Gelmez, 2. Baskı, Ütopya Yayınevi

Hortaçsu, Nuran (2012): En Güzel Psikoloji Sosyal Psikoloji, İmge Kitabevi

Huberman, Leo (2013): Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla, Çeviren Murat Belge, 13. Baskı, İletişim Yayınları

Kağıtçıbaşı, Çiğdem (2013): Günümüzde İnsan ve İnsanlar, 15. Baskı, Evrim Yayınevi

Kapani, Münci (2012): Politika Bilimine Giriş, 29. Baskı, Bilgi Yayınevi

Konuk, Osman (2016): "Bir Sorun ve Çözüm Kaynağı Olarak Türk Eğitim Sistemi", Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Editör Memet Zencirkıran, Dora Yayıncılık.

La Boetie, Etienne de (2014): Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev, Çeviren Mehmet Ali Ağaoğulları, 4. Baskı, İmge Kitabevi

Le Bon, Gustave (1997): Kitleler Psikolojisi, Hayat Yayıncılık,

Mills, Wright (1974): İktidar Seçkinleri, Çeviren Ünsal Oskay, Bilgi yayınevi

Mills, Wright (2004), "Sosyolojik Muhayyile", Öncü Sosyologların Kaleminden Sosyoloji, Editör İhsan Sezal, Tekağaç Eylül Yayıncılık

Newman, David M. (2013): Sosyoloji, Çeviren Ali Arslan, Nobel Yayınevi

Richter, Rudolph (2012): Sosyolojik Paradigmalar, Çeviren Necmeddin Doğan, Küre Yayınları

Ritzer, George (2013): Sosyoloji Kuramları, Çeviren Himmet Hülür, De ki Basım Yayım

Robbins, Stephen (1997): Managing Today, Prentice-Hall

Sarıbay, Ali Yaşar (2014): Toplumun Mantığı, Sentez Yayıncılık

Schaefer, Richard T. (2013): Sosyoloji, Palme Yayıncılık

Sezal, İhsan (2002): Sosyolojiye Giriş, Martı Kitap ve Yayınevi

Slattery, Martin (2007): Sosyolojide Temel Fikirler, Yayına Hazırlayan: Ümit Tatlıcan – Gülhan Demiriz, Sentez Yayıncılık

Swingewood, Alan (2010): Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi, Çeviren Osman Akınhay, 3. Baskı, Agora Kitaplığı

Taylor, S. – Peplau, L. – Sears, D. (2012): Sosyal Psikoloji, Çeviren Ali Dönmez, 3. Baskı, İmge Kitabevi

TUIK, İstatistiklerle Aile 2014, Yayın Tarihi: 5 Mayıs 2015

TUIK, İstatistiklerle Kadın 2014, Yayın Tarihi: 5 Mart 2015

TUIK, İstatistiklerle Kadın 2015, Yayın Tarihi: 7 Mart 2016

TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2014, Yayın Tarihi: 18 Eylül 2015

Weber, Max (1993): Sosyoloji Yazıları, Çeviren Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yayınları